# PARISERLIF
# PÅ 80-TALET.

NYA SKIZZER FRÅN DET MODERNA FRANKRIKE
AF
**RICHARD KAUFMANN**.

Med talrika teckningar af franska konstnärer.

*Bemyndigad öfversättning från danskan.*

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1885.

---

## Förord till den digitala utgåvan

Detta är **Projekt Runeberg**s digitala faksimilutgåva av en högst modern bok från 1885. Den digitaliserades i mars 2005.

På **sista sidan** finns anvisningar om var illustrationsplanscherna ska bindas in. Uppenbarligen har dessa inte följts i det digitaliserade exemplaret.

Tout Pags på bal. Teckning af Ferdinand Bac.

I.

Inledning. — "La vie surchauffée" och Paris från i dag.

När ett århundrade föds, föryngrar det menniskorna, fyller dem med entusiasm och idealer. När ett århundrade dör, har det gjort folk gamla och blaserade. De ha sett allt, pröfvat på allt. Drömmarnas stora berg ha hållit barnsöl, och framåtskridandets lilla råtta har kommit till verlden. Äfven den är ändå ett resultat. Men deras blick är förslöad af missräkningar, så att de se det icke. Hela menskligheten är en

sangviniker af samma natur som den enskilde. Den väntar sig underverk, och när den kämpat sig till hvad verkligheten kan gifva, har den gått den tunga vägen, som är stenlagd med krossade illusioner. Den har blifvit trött och skeptisk, dess unga tro är uttorkad, kritik och pessimism ha intagit dess plats.

Vi stå vid slutet af ett århundrade, man märker det öfverallt. Jag menar icke det, som räknas precist från hundratal till hundratal. Jag menar det, som har lefvat på idéerna från den stora revolutionen. Dess frihetsevangelium har

mynnat ut i parlamentarismen. Dess gryning proklamerade de menskliga rättigheterna, dess ålderdom har icke hunnit längre med lösningen af menniskans första lifskraft än att den vill lägga dynamit under verlden, för att den hungrige skall få bröd. Förnuftsgudinnan, som det gaf den gamle Vår herre till efterträdare, har förvandlats till en nyttighetsgud af guld, med egoismen som öfversteprest och som enda kult en ohejdadt larmande, allt annat vältande, feberaktig jagt efter en existens i lätt-vunnen njutning. Öfverallt har man börjat århundfadet med samma idealer, öfverallt har man nött förgyllningen af dem. Förtreten yttrar sig på olika sätt, en natur göra missräkningarna svart-melankolisk, en annan söker dränka dem i champagne ; grunden till missnöjet, som går igenom Europa, är dock den samma öfverallt. Men man har nött guldet mest, der man har dragit mest nytta af det, och nötningen faller starkast i ögonen, der förgyllningen har blänkt med sin största glans. Liksom skilnaden mellan hvad ungdomsdrömmarna lofvade och hvad verkligheten har hållit politiskt förefaller störst i Frankrike, så spegla också, beträffande umgängeslif och sociala förhållanden, illusionernas resultat sig starkast i pariserlifvet. Det rynkar icke pannan i filosofiskt tungsinne, ty dess natur är att le; det kläder sig icke i saknadens sorgflor, ty ett behof af fest är dess innersta väsen. Men just skrattets klang och festens feber röja tydligare än något annat, att det afgjordt är ett lif sådant som det som kommer, när ett århundrade afslutas.



Det kan ha sin omotståndlighet icke för thy. Det måtte väl ha det, eftersom utländingarne allt mera och mera göra Paris till det moderna Mecka och Medina, som lockar pilgrimer från alla trakter af jorden. Paris är som parisiskan; hennes moder må vara aldrig så absurda, hon förstår ändå att bära dem så att de kläda. Det lägges någonting jag vet icke hvad öfver allt hvad det tar sig till, som drifver resonnemanget på porten och gör det fängslande, förföriskt, trots allt förnuft.

Och så finnes ju också alltid det eviga Paris vid sidan af Paris i den tillfälliga moderna och mondaina kostymen. Det är icke allenast för hela verldens njutningslystna och lättingar som denna stad är den heliga staden, de största andar välja den med förkärlek till sin vistelseort. Man säger, att det är derför att de känna sig friare här än någonstädes, för att de här kunna välta all samhällshierarkis ok från axlarna och lefva som den förste, när de känna sig som den förste. Det ligger något sant i denna förklaring, men den är icke uttömmande. När de föredraga att lefva stilla, okända, under fattiga vilkor här, i stället för under hyllning och välstånd i sitt hem, är det dock först och främst derför att de här känna sig i centrum af sin tids lif. De se det Paris, som arbetar, bakom det, som drifver på boulevarden, de se Pasteurs laboratorium bakom Moliers cirkus, de se vetenskapens tempel bakom guldets afguda-bild. Och ha de ändå en förnimmelse af, att de lefva i ett århundrade, som afslutas, så ha de ändå också tron på, att det nyas första solglimt skall blixtra fram just här. Det är en vidskepelse måhända, men det är i alla fall en, som sitter fastare än de flesta. Den är seglifvad som Paris' dragningskraft. Den, som en gång har kommit inom teaterverldens trollkrets, påstås det, kan se det ihåliga och småaktiga hos kulissverlden huru klart som helst, han är ändå fången för beständigt. Just så är det med den scen, der pariserlifvet spelas. Man ser fläckarna på nära håll, men på afstånd ser man endast glansen. Så snart man är utanför stadens portar,

längtar man tillbaka, så snart man är innanför dem, gnatar man missbelåtet öfver allt hvad som är annorlunda än det borde vara. Men man gnatar som man gör det öfver hemmet, då vintern är långvarig och kölden stänger dörrar och fönster, så att dammet samlas och blåsten slår ner och drifver ut kakelugnsröken i rummet. Man hänger ändå fast vid detta hem, man vet huru skönt det skall bli, när våren ändtligen en gång lyser in deri.

Man hänger fast vid Paris af samma anledning. Hvad som är dekadanssjukt deri och dumt och löjligt, hör till en period, som slutar, men allt slutar ej med den, det är att hoppas. Det kan finnas ögonblick, då man misströstar. Det vanvettigas Galopp går allt vildare och vildare för förstärkt orkester. Under allt dess sprattlande och oväsen finnes dock en rik anledning till förväntningar, och det är, att hvad man mest träffar på är icke dåsighet och död, utan tvärtom på sätt och vis ett öfvermätt af lif.

Det är just »la vie surchauffée», som är det moderna Paris' egendomliga karaktärsmärke, detta lif öfver förmågan med hjernan funktionerande under ohejdadt högtryck, med alla nerver hamrande i ständig spänning.

Parforcejagten tillhör den stora staden. Ingen segrar i dess existenskamp, som icke förstår att löpa så att han kan löpa förbi rivalen. Men en sådan fart är sund och naturlig, den har ändå lugn öfver sig, ty den har ett mål. »La vie surchauffée's» väsen deremot är rastlöshet utan mål, myggans förtviflade dans rundt omkring ljuset, tills hon har brändt vingarna, det febersjuka barnets käx efter leksak på leksak, för att bryta sönder dem och kasta bort dem igen i samma ögonblick som det har fått dem i handen. Verne har berättat om experimentdoktorn Ox, som fyller Brabanter-nas stad med eld, så att alla dess lifsfunktioner potenseras upp till en svindlande höjd. Den tröga flamska naturen blossar upp i ljusan låga, man lefver på en dag mer än man förr lefde i åratal. Med det moderna Paris anställer en annan doktor Ox experiment af liknande art Han är ännu mera mystisk än sin brabantske kollega, han är sjelfva århundradets ande. Och hans experiment är ocksåInledning, — »La vie surchauffée» och Paris från i dag. 5

farligare, det kunde icke allenast spränga hela staden i luften, det kunde kanske spränga mer än den.

Det är dock chancer för, att det liksom i Vernes historia endast blir experimentören sjelf, som begrafves under sina ruiner. La vie surchauffée är otvifvelaktigt ett sjukdomssymptom, som kan skrämma. Men stundom har man hos starka naturer sett till och med de svåraste sjukdomar sluta som helsosamma rensningar af blodet. Och denna rastlösa, feberaktiga jagt efter mål, som man ännu ej ser, denna oerhörda njutningslystnad trots blasertheten, denna passion för att ständigt vara i entusiasm trots allt förnuft och ofta öfver rena dumheter, ligger det ej just i allt detta en fingervisning om, att den akuta kris, hvarunder Paris lider, icke är annat än ett öfvergångsstadium i nationens lif? Krafterna äro icke döda, de spritta endast sjukligt till som hos den nervöse på den sena vinterdagen, när kroppen är full af qvalm. En vårlig solglimt är nog för att dämpa febern och reglera den. Till och med de mest oroande sjukdomstecken i våra dagars Paris ha sitt janushufvud. Till och med i sådana företeelser som Molier- och Meunier-cirkusarna, de mondaina brottningarna på Neuillymarknaden och annat af samma slag kan ett öga, som ser ljust, finna vinkar om ett kroppsligt pånyttfödelsebegär hos det unga slägtet. Till och med sådana brottmål som M:me Clovis Hugues' och bröderna Ballerichs kunna för ett öra, som vill lyssna med sympati, inskränka sig till att inrymma krafvet, det evigt ouppfylda, men när en period slutar, alltid högst ropande krafvet på ett rättvisare sammanhang mellan slägtets lifsuppfattning och samhällsformerna, hvarunder det lefver.

Man skall akta sig för att genast ropa ut det stora ordet dekadans. Man bör komma ihåg, att vid slutet af det århundrade, som blifvit kalladt det stora, stod det värre till än nu, och ändå följde ett annat århundrade efter, som blef många gånger större. Man skall icke bekymra sig för mycket om Paris' närmaste framtid. Det är förspildt besvär att ställa denna stads horoskop*, man har gjort6 Inledning, — »La vie Surchauffée» och Paris från i dag.

det så ofta, och man har alltid blifvit narrad. Man skall icke döma, utan inskränka sig till att se Det lönar mödan nu som alltid. Paris från i dag har sina extravaganser nu som alltid. För geniet är annat tillåtet än för vanliga menniskor. Paris är städernas geni. Till och med dess extravaganser ha sin originalitet och sin stil.

II.

Parisiskans dag. — Första stationen: Aeaeia-alléen.

amen af verld, hon har

sina dagar upptagna så hvarendaste

stund, att ej en enda minut

blir öfrig, då hennes dygd kan stöta

på grund.

Hvirfveln går rundt i svindlande brådska,

ständigt från en till en ny distraktion;

hur skall den stackarn få tid till att lyssna

på en förälskads deklaration ?

Faran är störst när som

nöjet tar ända. Fallet kan fresta, men

halkandet tar allra minst fem eller tio

minuter — och det är dem som man

icke har.Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-allé en.

Så sjunger baronessan Pschutt i »La vie mondaine», en operett af Lecocq, hvarmed Nouveautéteatern i Paris hade hoppats att få en modern pendant till Offenbachs »Pariserlif». Stycket gjorde ej den väntade lyckan. Men denna figur är i alla fall förträfflig: verldsdamen, som den mondaina lagboken ålägger så otaliga kraf, hvars tillvaro jagas framåt i ett så andlöst tummel af nöjen, att hon faller i sömn det enda ögonblick, då det ändtligen blifvit så mycket lugn, att älskaren kan göra sin förklaring utan att bli afbruten. Kanske är saken ställd litet på sin spets. Möjligen får hon med god vilja ändå en och annan gång de afgörande fem, tio minuterna. Men får hon dem icke, så är det afgjordt mest sannolikt, att det är för att hon har haft för brådtom.

Hon har för brådtom med att förströ sig och med att häfda sin position. Andra ha för brådtom med annat, somliga med allvarligare, många med vida obetydligare saker. Ty det får icke glömmas, att med sin ställning i samhället håller hon vakt om sin mans, sina bröders, hela sin slägts carrière, skapar sina barns framtid, knuffar fram sina vänner och vältar omkull sina och deras motståndare. Hennes oro är i samhället, skulle mången vilja säga, hvad den lilla oron är i uret, den drifver, när allt kommer omkring, hela verket.

Men i alla händelser afspeglar sig det moderna pariserlifvets larmande kapplöpning utmärkt klart i hennes person.

Ungefär från det solen går upp tills hon åter går upp, är hon i farten, tvungen dertill af nöjefebern eller af skyldigheten att visa sig och lysa. Uteblir hon en enda gång på något af de ställen, dit hon hör, är det i hela hennes umgängesverld ett frågande om, en spänning öfver, hvad som väl kan ha händt? Endast döden antages som giltigt skäl till uteblifvande. Är hon försvunnen för evigt, då är allting som det skall vara; då sluta lederna sig, och man talar ej längre om henne. Men så länge man talar om henne, får hon ej glömmas ett ögonblick. Hon mister eljest sin publik som skådespelaren, då han hålles utanför repertoaren.Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-allé en.

Hennes dag blir på det sättet ett underverk, en saga om nerver af stål. Det kan hända, att det får en tragisk utgång, att stålet anlöpes af morfin o. d. Det händer till och med ofta. Men det är långt till slutet, och början är lysande.

Det fins under säsongens lopp tusen tillfällen, då hon måste r då hon till hvarje pris måste vara med, om än hvarje fiber inom henne skälfver och pulsen slår hundratjugu slag i minuten. Först och främst de bestämda, regelmässigt återkommande stationerna på parforcejagten, och bland dem

Aeaeia-alléen,

. . i

Den har aflöst den ännu för några år sedan så berömda promenadvägen »omkring sjön», liksom denna på sin tid aflöste Lon g-champs. Men ständigt är det Boulognerskogen, som är den stora mötesplatsen. Den passar också dertill som få andra ställen. Denna mönsterpark, ty något annat kan den i sjelfva verket icke kallas, är skapad till en ram omkring ett féeri af lyx och prakt, och den presenterar på de rätta säsongtiderna detta féeri så fullständigt i färgerna, så genomkorsadt af Parisiana-elegansens bouquet, att omöjligen någon annan bild kan ge tillnärmelsevis samma intryck af Paris på höjden af sin glans och prakt.

Skogens gartnerskaror, som uppgå till hundratals personer, äro uppe före daggryningen, så att hvarje vissnadt blad skall vara borta och allting sopadt och krattadt och dammadt, tills staden vaknar der inne. Till och med dess mondaina stab är tidig af sig, trots alla genomvakade nätter. Det är högsta fashion att dricka sin morgonmjölk i Pré-Catalans koketta mejeriträdgård. Och det är i alla händelser nödvändigt att sitta i sadeln klockan nio om

morgonen, kry och rask, samt att före tio vara vid potinièren i Bou-io Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-alléen.

lognerskogen. Man är ej äkta mondain, om man ej är med der, äfven om det endast är åkande. Acaciapromenaden om eftermiddagen kan vara ganska chicy men dess publik är alltid blandad, det kan ej undgås. Morgonturen deremot är den verkligt fina societetens prerogativ och följaktligen höjden af elegans. Man visar sig ej i toaletter — dem skulle det strida mot god ton att kasta

Man dricker morgonmjölk vid Pré-Catalans mejeri.

sig i med det samma man stiger ur sängen ; — herrarne äro klädda i jaquet, damerna i engelsk kostym, så litet uppseendeväckande som möjligt: kläde, när det är kyligt, alpacca vid medeltemperatur, mörkt marinblått, brons-, utter- eller myrthefärgadt siden, när det är mycket varmt, garneradt med en bandrosett eller en fågel. Men elegant är sjelfva sällskapet, nästan oblandadt elegant. Rastaqouai-ren kan snylta sig in i det, demimondainen deremot vågar det ickeParisiskans dag. — Första stationen: Acacia-allêen. il

och äfven den förre gör man sig stora ansträngningar för att undgå. I hvarje ögonblick vexla routerna och mötesplatserna, och den objudne, som ej har fått parollen, rider skamflat och utskrattad sin ensamma väg, och har han ännu ett litet grand hederskänsla qvar, infinner han sig ej vidare.

Man uppför sig också helt och hållet, som om man befunne sig på egen mark. De af damerna, som ej kunna eller ej ha lust

De små ponyvagnarne äro på modet.

till att rida, köra sjelfva. Det är en sport, som goda tonen svårligen tillåter någon annan tid på dagen, som då genast markerar det mer eller mindre demi. De små ponyvagnarna äro på högsta modet, införda af lady Lonsdale, en af de få förnäma engelskor, som deltaga i det parisiska säsongfalttåget, och af M:me Standisch, i kraft af sin skönhet första stjernan bland de många amerikanskorna, hvilkas enda lifsuppgift är att spela en roll i pariserlifvet. Men12 Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-alléen.

fast detta mode således är af engelskt-amerikanskt ursprung, har till och med den högsta parisernoblessen antagit det. Den gör ibland sådana små eftergifter, den är tvungen dertill, den har ej råd till annat. Ty det kan vara ganska bra att den är rik, men den är det endast efter gammal måttstock, och med den måttstocken mäter man ej längre i våra dagars Paris. Amerikamillionären har infört en annan. Han vet, att den förstarangsposition, som han till hvarje pris vill intaga, når han endast och allenast genom sitt guld, och han förgyller derför sin tillvaro från den ena ändan till den andra. Vinsten af hans grufvor är en flod, som växer och växer, medan deremot inkomsterna från ett franskt jordagods ha sina gamla utstakade gränser. Redan nu slipper man svårligen, om man vill vara på höjden af tidens fordringar, billigare ifrån en säsong i Paris än med 300,000 francs. Längre kunna de gammaldags rikedomarna ej räcka, och då man ogerna vill spela andra violinen, ackorderar man med grufmenniskorna. Man skyndar sig att följa med en masse, så länge amerikamodet är billigt: är det dyrt, fordrar man respekt för sitt eget. Det är en tyst kompromiss; det moderna Paris är fullt af detta slags kompromisser. Vagnlyx gömmes i allmänhet till eftermiddagen. När man åker om morgonen och det icke är för sportens skull, kommer endast den vanliga kupén fram för att flytta herrskapet så långt ut, att det är fint att spatsera. Det är isynnerhet fint, så länge mamma och bébé ännu äro klädda i pelsverk, så länge den lille mopsen bär sitt prydliga röda sammetstäcke och en rask morgonpromenad bringar värme i blodet. Vagnen följer med i skridt, ej längre ifrån än att den genast kan vara till hands, om man får sigte på en ryttare, med hvilken man önskar vexla en helsning och ett ord en passant. Då och då, när de konverserande kavaljerernas araber komma för nära, kryddas promenaden af små händelser, men de fina betjenterna ha naturligtvis alltför uppmärksamt ögonen med sig och äro alltför hemmastadda i sitt yrke, för att någon verklig olyckshändelse skulle vara möjlig. Det går med en aplomb ochParisiskans dag. — Första stationen: Acacia-alléen. 13

en chic alltsamman, först och främst med en elegant, soignerad korrekthet, som är en riktig ögonfröjd. Den eger ingen i sin makt som fransmannen, och ingenstädes presenteras den så oblandad och så alltigenom fulländad som

vid morgonrendez-vous'et i Boulogner-skogen.

En rask morgonpromenad bringar värme i blodet.

Pavillon d'Armenon villes terrassbord äro vid elfva-tolftiden fullsatta med åskådare, som beundra hemfärden vid ett litet glas madeira före frukosten. Paviljongen ligger strax utanför Maillotporten, dit kunna till och med sjusofvarne hinna. Och så är den så makalöst fin och så makalöst dyr. I begge afseendena har den nästan tagit lofven från Cascade-kaféet, liksom Acacia-alléen har tagit lofven från promenaden omkring sjön. En frukost, serverad af de14 Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-alléen.

gråhåriga gamla Uppassarne i pavillon d'Armenonvilles trädgård är höjdpunkten af hvad en restauration och en räkning kunna drifvas upp till.

Kavalkaderna passera förbi. Det fins ännu stänk i dem af det gamla faubourggardet, det, som eljest säsong for säsong försvinner mer och mer från det Paris, som visar sig. Der finnas kameleonter som furstinnan de Sagan. Medan troner ramlade, fortfor hon att

Ett glas madeira i Pavillon d'Armenonville.

vara elegansens oafsättliga drottning. Under kejsaredömet upptäckte hon Worths geni, under marskalkatet smyckade hon parisiskornas hufvud med det gyllne solhåret-, och ännu för ett par somrar sedan hade hennes féstaf tillräcklig makt att göra modets damer röda från topp till tå som amnestiens republik. Hennes fester äro fortfarande de mest bländande i Paris, och hon anför Boulogner-skogens amazoner med en hållning, som om hon vore tjugu år. Kärnan i sqvadronen är likväl det unga gardet: baronessan Erlanger,Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-allé en. 15

baronessan Rothschild, Mme. Bischofsheim, Mme. de Ephrussi född Rothschild och hennes dotter baronessan Théodore de Hirsch, idel namn, som tala. Guldet är imperator i det moderna Paris. Till och med societeten frågar ej efter anornas mängd, endast om millionernas.

Först klockan tolf är revyn slutad. Alléerna tömmas, solen och fåglarna och de stolta svanorna på sjöarna bli åter ensamma i skogens tystnad. Men de få endast vara det, tills frukosten är förbi och ammornas och barnens tid kommer. Ett nytt skådespel af annan art, men knappast mindre lysande. Mamma måste med igen, hennes gloria förökas i ramen af de små. Det är sagoprinsar och sagoprinsessor allesamman, utpyntade så att de kunde sättas upp på en tron, icke allenast när de komma rullande i sina förnäma, förhistoriska familjekalescher, utan äfven sedan de ha tumlat sig på de sammetslena gräsmattorna och ha konverserat och kurtiserat i den förgyllande solen. Och ammorna sedan! Riktiga underverk af brokig nationaldrägt-lyx, påklädda från topp till tå af herrskapet,, korrekt som de, med icke en fläck, icke en skrynkla en gång på de långa sidennackbanden.

I fråga om prakt har dock skogen ännu sin apoteos qvar: den ojämförliga eftermiddagspromenaden i vagn under timmarna mellan fem och sju, omedelbart före parisermiddagen, som infaller allt senare och senare. Lyxen, som gömdes om morgonen, får nu tillstånd att utveckla sig i all sin glans. Och den har blifvit ännu mera bländande, sedan promenaden delades och sedan den aristokratiska delen af sällskapet, den äkta såväl som den af pläter, flyttade till Acacia-alléen. Noviserna i den galanta verlden, utländingarner som ej veta om flyttningen, pariserborgaren, som vet ännu mindre besked, kort sagdt, hela den droskakande publiken rullar fortfarande rundt omkring sjön i den tron, att det är den verkliga Boulogner-skogshärligheten de få se. Derigenom får den ändlösa vagnmosaiken »aux acacias» en air iitan like: det fins nästan icke ett enda droskstänk i den. För den verkligt sysselsatta afifärsverlden är denna16 Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-allèen.

tid af dagen just den brådaste, den har då ej tid till några promenader i vagn; och det ledjga Paris, det, som kan eller vill »vara med», det aktar sig noga för att presentera sig med nummer på vagnen. Det skulle ögonblickligen vara blameradt i vänners och bekantas ögon, en enda promenad i droska är nog för att tillintetgöra frukten af års ansträngningar för att klättra upp bland »tout Paris». Att visa sig i Acacia-alléen i numrerad vagn är samma synd som att infinna sig vid en soirée i promenaddrägt eller vid en förmiddagsfest i frack. Har man ej eget ekipage, måste man åtminstone hyra ett af de imiterade ekipage, som hålla på rue de Scribe och ta 20 francs för en tur till

Boulognerskogen. Men äfven en sådan känner det öfvade ögat genast igen. Helst måste man ha fast ackord med en hyrkusk. Det är en post i månadsbudgeten, som är nödvändig för hvar och en, som sträfvar efter position, för advokaten, som börjar få vind i seglen, för börsmannen, som vill göra affärer, för målaren, som vill ha beställningar, för författaren, för skådespelaren, som ha utsigter att vinna sig ett namn. För talmi-damerna, det förstås af sig sjelft, är ekipaget » lanceringens» alpha och omega. Till och med den verld, som hvarken är den fina eller den andra, men i bottnen den mest äkta, bildningens och dygdens stackars stillsamma Askunge-verld, till och med den erkänner Acacia-alléens stränga toalettlag. Den har i det dyra Paris hvarken råd till att hålla hyrkusk eller ge 20 francs vid rue de Scribe. Men parisiskan hittar alltid på utvägar. Med litet band förstår hon att pryda sig, så att hon ser ut som en drottning ; hon förstår också att lösa Acaciaproblemet Man promenerar ett slag på gångvägen för helsans skull. Det är alltid chic. Ekipaget underförstås. I fantasien rullar det tomt bakom för att vänta, tills herrskapet åter får lust att stiga upp.

Steg för steg, fyra, fem vagnsrader vid sidan af hvarandra, rör féeritaget sig upp och ner genom alléen i ändlös procession. Man korsar och korsar hvarandra och helsar och hviskar elakheter om hvarandra och behöfver en timme för att komma hundra steg framåt.Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-allé en. ij

Sidenkuddar, fullblodshästar, seldon, kusklivréer och till och med förridare föra en förtviflad täflingskamp, som drifver upp anspråken till svindlande höjd. Och de, som ej kunna vara med om den kampen, solodamerna först och främst, de söka sedan å sin sida att blända genom fenomenal, skrikande toalettlyx. Acacia-alléens

En liten promenad för helsans skull.

rätta säsong är vårmånaderna före de stora kapplöpningarna. I den unga solen kan härligheten exponeras utan öfverplagg. Inga extravaganser afskräcka. Det är orgier af plymer och silkesbrokad och böljande spetsar, ett strålhaf af diamanter och diamantgnistrande blickar. Ju större uppseende man väcker, desto fullständigare är det ändamål vunnet, för hvilket man kommit hit.

Kaufmann. 218 Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-alléen.

Längs promenadvägen stå stolar för åskådarne. Äfven de äro besatta från det föreställningen börjar tills den slutar. Platsen kostar endast tre sous. Och hvem vet: fröken, som nu måste nöja sig med att sitta och kela med sin »petit trésor à maîtresse», kunde möjligen befinnas så söt, att den, som bad om kyssarna, blef en annan>

Aux Acacias under eftermiddagsronden.

sä att herskarinnan kom att rulla med araber främst i défilén der ute och den kära lilla skatten kom på en sidenkudde vid hennes sida i vagnen. Acacia-alléen är lik pariserlifvet äfven deri: det gäller endast att bli sedd. Har man väl fått blickarna fästade på sig, så ligger vägen öppen, hur långt man vill. Hufvudsaken är att hålla den fast. Aus den Augen, aus dem Sinn.Parisiskans dag. — Första stationen: Acacia-alléen. 19

Acacia-processionen är det sätt, hvarpå »la vie surchauffée» hämtar frisk luft och är ute i naturen. Det har hvarken smak för eller tid till något annat sätt. Det existerar visserligen ännu en Boulognerskogstur, om aftonen från mörkrets inbrott till midnatten. Den kunde vara gudomlig. De unga träden framkalla i skymningen illusion af en gammal skog och äro ändå i sjelfva verket icke större än att det kan falla ljusskenin från alla håll, så att man ej drunknar i mörker. Öfver buskar och gräsmattor och småsjöar kan månen ligga och blänka som på ett förtrolladt land, och ner genom de långa, breda alléerna kan man följa de hundratals rullande vagnarnas lyktor som en lek af sagolika eldflugor. Man korsar dem hvarje ögonblick, de ljusa glimtarna lysa in under bladhvalfvet, man hör rösterna ljuda, och från fjärran, från de rundt omkring spridda kaféerna, der det är massor af folk, ljuder oväsen och kommer skenet från gaskandelabrarna. Färden går till kaskaderna. De äro ingen-

Petit trésor à maîtresse.

ting om dagen, men en sommarnatt i månsken äro de sagolikt bedårande. En mörk gång leder in under klipphöjden till foten affallet. I stengrottan derinne spelar månskenet på den plaskande kaskaden. Mellan strålarna skymtar den stora Longchamps-slätten och bakom den Seines sluttande stränder med sina trädgrupper

och upplysta hus, tills det mörka Mont Valérien stänger horizonten. Här fins tillräckligt med poesi. Men det är icke den poesien parisiskan förstår och icke den hon söker. Två steg från vattenfallet ligger Kaskad-kaféet. Det har under sommarmånaderna just sin säsong vid midnatt. Det ar



dit hon styr kosan. Hennes vagn måste rulla uppför dess terrass, hela uppassareskaran måste fram och göra honnör. Under fallet i grottan ser endast månen henne, och månen är tyst. I kaféets gas-illumination deremot ses hon af mylret omkring de fullsatta borden. Och detta myllers hviskningar glida tillsammans till en reklam-kör. Det är dess poesi, som klingar ljuft i hennes öra. Ty det är den, som ger eko i boulevardbladens spalter, det är dess sånger, som bära henne till den plats, der hon känner sig hemma, platsen som drottning i det tumlande pariserlifvet.

## III.

## Arenalif på modet

|S| ariserlifvets högsäsong är vårmånaderna. Det är för öfrigt ganska naturligt. Paris lider under stora klimatsvårigheter. Det är en nordisk stad med sydländska vanor, med Londons gråhet och Neapels behof af evig sol. Endast dess vår är förtrollande. Men pariservåren börjar enligt gammal tradition med hippodromens öppnande och slutar med »grand prix de Paris», de stora kapplöpningarna på Longchamps-slätten. Ville man vara litet elak, kunde man anse det vara mer än en slump, att det mondaina lifvet koncentrerar sig just

mellan dessa båda händelser. Af alla dess förströelser äro i sjelfva verket inga så moderna och så intresseslukande som arenans.

Det är icke absolut hela Paris, som har nått en sådan höjdpunkt af civilisation. Befolkningens massa befinner sig ännu till en22



del på den primitiva ståndpunkt, hvarpå menniskan vill skratta eller gråta för att kommma ur jämvigten. Den går på sina teatrar, Palais-Royalfarsen, operetten, helst de stora melodramerna. Den är sjelf ett skådespel att beundra, när dess ögon ljunga mot skurken och dess rörda hjerta sänder sitt bifallstack till den segrande dygden.

På circus om lördagsaftonen.

Circusfröjderna deremot lemna parisaren af medelklassen kall. Det fins året om en enda fast circus i hela den stora staden, och de resande sällskapen gästa den icke. Renz har aldrig varit i Paris. När kastanjeträden spricka ut, flyttar Franconi från sin lokal i staden till sin lokal i Champs-Elysées, och han ger på begge ställena sina föreställningar för ungefär lika glest hus, utom om lördagen, somm

Herr San-Marin förvånar med

raskande styrka. \

Romerska lekar pä tre hästar utförda af Mlle. Pâquerette en ojämförlig grace, trots sitn tionens svårigheter.

Z\ Strid om en roa, som kastas :lf ner från läktaren.

Mlle. Blanche

kapplöper så

väl till fots

som till häst.

Mlle. Constance i sina öfverraskande [-trapezkonster.-] {+trapez- konster.+}

Skådespelerskan Lea d'Asco som clown.

Målaren herr Wagner som clown.

Från en representalion pä^Circus Molier.

Arenalif på modet. 27

är chicdagen. Han kan spela ändå, han har alltid utländingarne, som ha utmärkt roligt hos honom, emedan de ändtligen en gång i motsats mot på teatrarne äro nog lyckliga att förstå hvad de se, och hans trupp kostar honom icke mycket. Den består af veteraner, som grånat i hans tjenst och hvilkas konstnärsanspråk äro lika anspråkslösa som deras prestationer.

Men Paris är motsatsernas stad. Lika kylig som mängden förhåller sig till arenanöjena, Hka entusiastiskt för dem har det mondaina och demimondaina Paris blifvit. Det begär hvarken att *få skratta eller gråta, det förstår icke hvad det ideela är, det vill ha sina nerver kittlade. Teatrarna kunna endast göra det undantagsvis. Första föreställningen har ännu en viss sensation. Man sitter till doms, man håller kanske en menniskas, kanske mångas öde i sin hand. Men när omdömet är fäldt, när det är afgjordt, om stycket fallit eller haft succès, ser man endast om igen på scenen samma lif. hvars minsta skrymslen man känner till och för hvars största sinnesrörelser man för längesedan är förslöad och tilltrubbad.

Arenan är något annat. Den gör ej anspråk pä det omöjliga: att komma hjertat att klappa. Men vid kapplöpningarna kan man hålla vad. Och när trapezkonstnären slår sina saltomortaler uppe i taket eller japanesen står på hufvudet på toppen af sin vacklande pyramid, så är det en menniskoryggrad som kan knäckas, om jäm-vigten förloras. Det kittlar i nerverna att få en sådan insats för en minuts ögonlust. Det sista blasertheten får bugt med hos menniskorna är den djuriska grymheten. Det är alltid mer eller mindre den arenan vädjar till, derför sättes dess sport alltid i högsätet, när en civilisation lider mot sitt slut.

Det mondaina Paris gick omkring med en otillfredstäld längtan ^fter arenan. Men problemet, huru denna längtan skulle bli stillad, var svårt att lösa. Tjurfäktningarna, som man ville ha, fick man icke. De voro redan annonserade vid en stor välgörenhetsföreställ-ning, och en gång införda skulle de hastigt kommit » dans les moeurs». Men en demokratisk regering, som icke förstod sin tid,28 Arenalif på modet.

förbjödj dem Huru talrika än kapplöpningarna blefvo, kunde de dock endast mätta en sida af lidelsen: spelraseriet. Concours hippique var för ofarlig för att kunna bli annat än en exposition af toaletter. Och sedan funnos endast Franconi och hippodromen qvar. Det var icke nog, och det var ej heller det man sökte.

Men när behofvet är stort och äkta, är alltid förlossaren nära. Han kom, han hette herr Molier,

Då hans uppfinnarehjerna undfick idéen till den berömliga Handling, som så hastigt skulle upphöja honom till heros i det parisiska nöjets verld, var hans innovation ännu ej afsedd att tränga ut Öfver gränserna af en privat krets. Han var en sport- och verldsman med vidsträckta bekantskaper, men hvilken dock hvarken rang eller rikedom gåfvo den framstående sociala ställning, som hans äregirighet eftersträfvade. Han hade till väninna en ung dam, Mlle. Marguerite, mera familjärt kallad miss Pâquerette, hos hvilken han hade upptäckt en alldeles ovanlig talang som konstberiderska. Sjelf var han en käck ryttare, och för att lancera både henne och sig sjelf, fick han en natt vid en animerad supé det infallet att arrangera en circusföreställning. I hans fashionabla hotell vid rue Benou-ville, två steg från Boulognerskogsavenyen, timrades och bygdes i några månader, tills man hade en improviserad liten arena färdig, korrekt som Franconis, charmant och artistisk på samma gång. Man inrättade åskådareplatser med mohriska arkader och balkonger som ett parti af en spansk stad, också det var originelt och roligt. Publiken hopade sig måleriskt, som den gör på en gata i Valencia eller Sevilla för att se en procession draga förbi. Framgången var ofantlig. Förutom värden och hans donna hade första gången endast några få intima vänner deltagit i prestationerna, men den nya sporten väckte hänförelse. Amatörer anmälde sig i massor, i en handvändning var herr Molier direktör för en hel trupp med alla genrar dubbelt, tiodubbelt besatta. Och från detta ögonblick blef hotellet vid rue Benouville afgjordt ofTradt till circus.Aliénait/ på modet. 29

Eliten af hans konstnärer kommo från de allra noblaste sferer. En hertig de la Rochefoucauld visade sig i rosenröda trikåer i det höga trapezet, den unge hertig de Morny slog kullerbyttor. Saken togs hos herr Molier med

en samvetsgrannhet, som alldeles öfverglänste till och med fackmännens. Hans trupp är icke dilettanter längre, den räknar i akrobatik, i dressyr- och beridarekonst och förnämligast i clownism stjernor af första rangen, som Renz skulle uppväga med guld. Hela året igenom öfvas och repeteras och arbetas der, så att, när ändtligen inemot våren säsongens serie af föreställningar börjas, sällskapets prestationer skola gå med en fulländning, som är värdig de höga utöfvarne och den utvalda åskådarekretsen.

Ty äfven denna har qvantitativt och qvalitativt växt med svindlande fart. På herrsidan slogs strax efter den första föreställningen »tout Paris» om en vrå i circus Molier. Det är en kedja, som alltid hänger ihop. Der hufvudet passerat måste svansen också in, hvad det än må kosta. Sferen, från hvilken åskådarinnorna hämtades, var deremot i början begränsad. Man tycks ha ansett det mindre passande, i sjelfva verket kanske mindre roligt att dra in damerna af sin egen societet i den nya sporten. Loger och balkonger strålade af skönheter och toaletter; diamanterna voro tämligen äkta, men noblessen var det mindre. Det var ett missförstånd, att det måste vara och att det kunde fortfara att vara så. Skiljemurarna mellan damerna af den äkta societeten och dem af den andra falla i det moderna Paris allt mer och mer i ruiner. Man korsar hvarandra vid premièrer, i Boulognerskogen, vid de stora välgörenhetsarrangemangerna, på tjogtals andra ställen. Begge societeternas berömdheter ristas af boulevardbladens »ekon» tillsammans till glittrande kaleidoskopstjernor, hvari ingen tar illa upp att se sig anbragt. »De andras» sällskapliga lif behandlas med samma utförlighet som den äkta societetens salongshändelser, stundom till och med med större förkärlek. Nivelleringen är redan på så många områden tillräckligt långt framskriden, för att arenan3°

Arenalif på modet.

Balkongerna i Circus Mo> lier en afton, då före- ställning ges för hertiginnorna, crème de la crème af skönhet och börd.

Mlle. Marguerite skolryttarinna, beundrad af den unge clownen grefve ( Camondo,

Hertig de la Rochefoucauld och vicomte de St. Génie hvila sig efter sina non plus ultra produktioner i luftgymnastik; ^



enligt naturens ordning skall bli en neutral mötesplats för alla tidens nobla aspirationer. Då de förnäma parisiskorna sågo den ifver, hvarmed deras äkta män och bröder täflade om att inrangera sig under herr Moliers direktörspira, begärde också de att få vara med. Värden vid rue Benouville blef den mest feterade gästen i deras salonger, och hans äregirighet kunde icke motstå kurtisen. Hertiginnan höll sitt intåg i hans circus, liksom hertigen hade gjort det i hans trapez. Och alla parter befinna sig utmärkt väl deraf. Man känner, att först nu har man kommit dit ens längtan dref en. Det är riddaretidens stolta duster om igen i modern drägt. Atleten bär sin dams bandrosett på sin trikå, och när han lyfter den stora vigten, så att huset skälfver af spänning och skakas af en bifallsstorm, blossar hennes kind under veloutinepudret, och handen ined" den sextonknappiga gant de Suède kastar rosen, blickens elektriska gnista kastar hjertat för hans fötter. Hennes drömmars hjelte är arenans konstnär. Hon offrar allt för en timme der. Robert de Bonnières visar i »Les Monachs» huru den kan bringa englar till* fall, och han Öfverdrifver ej. Den är centrum i säsongens lif, pariservintern är förspild, om man ej lyckas bli delaktig i dess njutningar, det fins endast ett verkligt passionerande konversationstema, och det är den; man har en outplånlig fläck på sitt mondaina rykte, om man ej är med åtminstone på dess stora dagar.

De ha efter hand blifvit icke få. Circussoiréerna vimla. Man är ej öfverallt som herr Molier i stånd till att kunna offra dem ett helt hotell. Men hvarje fashionabel ogift herre, som lefver på någorlunda stor fot, anser sig förpligtad att efter förmåga följa det stora exemplet. Åtskilliga ha ryckt mästaren ganska nära, en och annan gång har han till och med blifvit öfverglänst. En annan rik man, herr Albert Menier, har i en praktfull park, som han eger strax utanför Paris, låtit uppföra en lyxcircus, som har kostat honom ett par millioner och som han invigde med en fest på 150,000 francs. Från svindressören ner till stallmästaren var det också här Paris' noblaste kavaljerer, som uppfriskade sköldens bleknade kors-32 Arenalif på modet.

tågsförgyllning med nya meriter. Nu återstår blott ett enda steg att taga för att det hela skall bli fullständigt. På svärdsidan är det omöjligt att komma längre än man kommit. Det fins för den manliga faubourg- och boudiné-eliten ingen syssla, som g^r ett sådant anseende som att spela clown, det fins ingen uniform, som är mera eftersökt än stalldrängens. Som qvinliga artister har den mondaina circus deremot hittills måst nöja sig med stjernor från miss Pâquerettes sociala sfer. Det är en ofullkomlighet, som måste afhjelpas. Den är grundad på fördomar, som ej längre tillhöra tiden och som utan tvifvel också hastigt skola försvinna. Trapezhertigarnes damer började med att begära särskilda föreställningar för sig, så att herr Molier måste ge två serier, en för den äkta societeten och en för den andra. Liksom denna åtskilnad visade sig opraktisk och ohållbar, skall man också inom kort slunga betänkligheterna vid att ta aktiv del i den pikanta sporten. Baronessan Pschutt skall från åskådareplatsen stiga ner på arenan, kläda sig i trikå och göra sina konster vid sidan af sin herr gemål. Man förbereder sig redan i sina salonger. Hertig de Mornys syster, den unga markisinnan de Belboeuf, har trapezet hängande i taket i sin boudoir och låter fotografera sig som svart clown för sina vänner. Hon är modets drottning, liksom hennes bror är första lejonet bland boudinéerna, hon skall nog förstå att visa sin societet den väg, som ligger utstakad för den.

Och hvem vet då, huru långt man möjligen kan komma, innan århundradet riktigt slutar, hvem vet, om ej herr Moliers genialiska innovation endast är den första lilla begynnelsen till något mycket stort. Arenans aera är invigd med den privata circus, men är det säkert, att de stora konstnärernas äregirighet i längden skall kunna tillfredställas inom dess trånga skrankor? Medvetandet af förmåga kan ej existera utan behof af att göra den gällande och se den erkänd. Den äkta talangen spränger ständigt fördomens bojor och låter ej af någon falsk blygsel hindra sig från att bege sig ut på offentlighetens vidsträckta område, der den är hemma. Den dagArenalif på modet.



är kanske ej aflägsen, då kallelsens röst ljuder så mäktigt i de parisiska trapezhertigarnes och hertiginnornas bröst, att de behöfva andra arenor än herr Moliers. Väl börjadt är halft fulländadt. Början, som man gjort, är för lysande för att fulländningen skulle utebli. Och arenaskådespelet i det mondaina Paris har först sin apoteos, när baronessan Pschutt efterträder Mlle. Oceana på ståltrådslinan i hippodromen.

Kaufmann.IV.

På Neuilly-marknaden.

I trädgården hos Ledoyen.

|et är sommar, »tout Paris» är borta, heter det. Det är en vidskepelse, Paris är alltid i Paris, om det också är på aldrig så många andra ställen. Det påminner om en kinesisk dosa, det blir alltid några qvar, hur många man än skalar af. Parisiskan har ej förändrat sig sedan Mme. de Staels tid; hon



tycker fortfarande, att det ej fins någon utsigt i verlden så vacker som öfver rännstenen vid rue du Bac. Hon badar på kusten, hon reser i Pyrenéerna, hon dricker brunn i kurorterna, men när hennes lungor skola ha luft, som hon kan andas, smyger hon sig tillbaka till Paris. Solen steker, dammet virflar i skyar, asfaltens giftos förpestar. Men det är ändå Paris. Öfverallt annorstädes har hon tråkigt med värdighet, men hos Paris om sommaren är det det gudomligt roliga, att all värdighet är bannlyst. Hon är utanför säsongen, ingen etikett gäller, hon är i sin egen kära stad som i en främmande stad, der hon kan göra hvad henne lyster. Tout Paris är borta, tout Paris flyttar in i smyg, och leker, att det är allena.

Man äter middag hos Ledoyen i cabinet particulier, förtjusande små partier på fyra man hand. Baronessan Pschutt väljer rätterna sjelf: kräftor naturligtvis, rapphöns och tryffel i massa. Uppassaren knackar och knackar och bär in allting med en diskretion, så att hon kan skratta ihjäl sig. När man vid desserten har flyttat sig ut på balkongen och ser ner öfver borden i trädgården, hvilka äro dukade ända ner till Champs-Elysées, omtalar baronen för henne namnen på alla »ces dames» der nere och anekdoter om dem så makalösa, att hon kunde bli kär i honom,

fast han är hennes man. Sedan åker man ett litet slag i skymningen, och när de första gaslyktorna tändas, håller ekipaget vid Porte Maillot. Man går till det stora, ojämförliga sommarnöjet: marknaden i Neuilly.

Baronessan har ett hemligt svärmeri för att föra utelif. Det moderna snörlifvet klämmer henne dag ut och dag in så hårdt, att hon ibland nästan får en äcklig smak i munnen deraf. Hon gaf i sådana ögonblick gerna tio soiréer för en timme på Elysées Montmartre i sin kammarjungfrus klädning, hon offrade med glädje en première på Operan för en loge i Folies Bergères. Men det är under vanliga förhållanden ofantligt svårt att få sådana begärelser tillfredsstälda. För baronen äro just dessa ställen de allra trivialaste, åtminstone om han skulle gå dit med sin hustru, att gå der ensam är för henne omöjligt utan att kompromettera sig, man kommer36 På Neitilly-marknaden.

endast dit när man har en älskare, hvilket baronessan ju icke har, af många skäl kanske, men i alla fall af ett, som är tillräckligt.

Med marknaderna deremot är det en annan sak. På dem är det icke allenast tillåtet att gå, det är accepteradt som god ton att ha varit der. Hvad som möjligen kunde vara icke riktigt fint annorstädes, vexlar alldeles karaktär, då det förevisas i ett marknadstält. Der blir det primitivt och oskyldigt. Man är der endast som åskådare för att se folket roa sig. Nedlåter man sig till att sjelf deltaga i nöjet, är det litet uppsluppenhet, som kläder, en ren kapris, som när man dansar med vid skördegillet på sitt herresäte. Man har lof att ha så många af detta slags kapriser man vill, och det passar ju förträffligt, att de parisiska marknadsfesterna ge fru baronessan tillfälle till att ha en hel mängd.

Förstadsmarknaderna höra till de gamla rotfästade pariserinstitutioner, som ha trotsat alla moderniserande omvältningar. Hvart och ett af stadens exotiska qvarter har sin. På bestämda tider af året afklädas två, tre veckor i sträck dess boulevarder och öppna platser sin hvardagliga kostym och öfverlemnas åt tältegarne. Hufvudstadsfysionomien försvinner till sista spåret. Bycircusar och landsvägsgycklare komma mylrande från alla håll, karusellerna gå, det smäller i målskjutningstälten, våffelbagarens flott sjuder, och qvacksalfvaren samlar folkskockar omkring sin reklam-utsirade vagn. Der stora spelpassionen firar orgier. I hvarannan bod är det ett lotteri om porslin eller ett lyckohjul, der man vinner honingskakor och biscuits. Man kan få röra vid elektriska fruntimmer, se på fiskmän, invigas i medeltidens tortyrfasor och anatomikabinettets vederstyggligheter, alltsamman för en entrée af fyra sous. Endast genom sin absoluta frånvaro af alla möjliga slags handel skiljer pariserförstadens marknad sig från provinsstadens. Icke desto mindre tycks den vara oundgängligen nödvändig för qvarterets blomstring och välstånd. Under epidemier har regeringen då och då funnit sig vara föranledd att förbjuda en och annan af dessa marknader. Men den lokala befolkningen har hotat med uppror, om man be-På Neuilly-marknaden. 37

röfvade dem den, och man har endast undgått revolutionen genom en kompromiss, som uppsköt den till en annan tidpunkt.

Beträffande en och annan af dessa marknader utvidgar det lokala intresset sig till ett allmänt parisiskt. Isynnerhet honings-kakmarknaden omkring Place du trône, Neuillymarknaden och Saint-Clouds fête foraine intaga bland årets händelser en plats af första rangen. Vid dem kommer det på sitt sätt verklig parisisk stil i saken. Nöjenas qvalitet är alltid den samma, men qvantiteten är omåttlig. Féen Cabotine håller revy öfver hela sin armés arrière-garde, och lägrets tält äro otaliga som stjernorna på hennés himmel. Lockande som från en tusensträngad Orfeuslyra ljuder positivens musik ut öfver staden, Paris' hjerta slår i takt, och hela Paris strömmar till festen.

Det är då baronessan Pschutt känner sig i sitt esse. Det menige Paris kan ej alltid lyfta sig upp i höjd med det noblas passioner, men det nobla förnekar aldrig sitt ursprung. Det har en underbar förmåga att vid alla tillfällen stiga ner i nivå med folket, hvarur det utgått. Hertiginnan slåss med droskkusken om en plats på kriminaldomstolens åhörarebänk, när de stora förbrytarne skola dömas. Ett sensationelt mord är det intressantaste hon vet i verlden, en karuselltur på Neuillymarknaden gör henne hufvudyr af glädje som ett barn.

Hon måste spela vid alla baracker och gå in i alla gycklaretälten. Det fins icke en jätteqvinna, som hon går förbi.

Det abnorma utöfvar i alla former stor dragningskraft på madame, men den blir alldeles oemotståndlig, då det är hennes eget kön, som kan uppvisa abnormiteterna. Verkligheten håller visserligen sällan hvad de makalösa bilderna utanför tältet ha lofvat, men när kolossen låter bössan gå rundt och mot en liten extradusör uppmanar herrskapet till att öfvertyga sig om hennes arm- och benmusklers soliditet, fylles tältet med en doft af canaillerie, som kittlar madames nerver starkare än någon parfym från Lubin, och det är just den hon har kommit till marknaden för att söka.På Nenilly-marknaden.

Hon återfinner den på en mängd andra ställen. Hon är outtröttlig och omättlig. Inga dammoln, ingen absintstank, inga knuffar genera henne. Hon borrar sig igenom der trängseln är tätast för att komma fram till utropare-estraden och frossa i de populära gratier-nas smutsiga trikåer och gatpojksattityder. Hon jublar öfver de dresserade loppornas konster, hon slukar muséet, der bagno-myste-

Hos jätteqvinnan.

rierna afslöjas, och medan hennes kavaljerer smälla ner kritpiporna på skjutbanan, smyger hon sig bort och tittar in genom sångersketältets springor och låter sitt öra kittlas af cancandrottningens visor. Behöfver hon ett ögonblicks hvila från oväsendet, är somnam-bulens vagn till hands. Den utgör ett af hufvuddragen i parisermarknadens fysionomi, den är oskiljaktlig från hvarje ställe, derPå Neuilly-marknaden.

39

parisiskan är ute för att roa sig. Hon går omkring med ett evigt otillfredsstäldt behof att tyda framtidens runor, hon kan icke ge en sou till en fattig på gatan utan att få en lyckosedel i stället. Och äfven i det afseendet är baronessan Pschutt parisiska i grund och botten. Tankeläsningen och hypnotismen ha eröfrat hennes salonger,

Somnambulen tyder «framtidens runor».

hennes ekipager hålla i kö utanför Somnambulismens och kiromantiens öfversteprestinnor i faubourg St. Antoine. Der är konsten satt i stil, en séance kostar två, tre louisdorer och försiggår med all vederbörlig eggande mystisk apparat. Hos marknadssomnambulen är iscensättningen primitivare. Hennes vagn tjenstgör på samma gång som kök, sängkammare och tabernakel. Men när korten kommaPå Neiälly-marknaden.

på bordet och kaffegrumset i koppen, slår madames hjerta likafullt, så att man kan se dess ticktack under korsetten, och har den pytiska rösten profeterat, att det är en blond herre med små polisonger och monokel i ögat, som skall vinna hennes kärlek, så kan den lille vicomten spara sig alla ytterligare ansträngningar \ fru baronessan är hans. Hon vet sitt öde, och hon trotsar det icke

Från somnambulen går man vidare. Tiden flyger, hon märker det icke. Hon kunde ströfva omkring på marknaden hela natten utan att bli trött. Hon är son\ en skolgosse, som har fått ferier.

Hon är vid lynne att roa sig, och allting roar henne. Till och med framför guignol-teatern stannar hon och applåderar i kapp med barnen. Men glanspunkten i alltsamman, kronan på aftonens fröjder är besöket hos Mr. Marseille. Det ar först och sist för hans skull som hela det mondaina sommar-Paris vandrar till marknaden i Neuilly.

Mr. Marseille är en af Paris' stora celebriteter. Han intar rang vid sidan af Sarah Bernhardt och Judic, Coquelin och Lassalle. Han har sitt konstnärligt inredda hotell, sitt privatekipage i Boulognerskogen, sina galonerade betjenter och sitt upp- och afskrifnings-konto i Crédit Lyonnais. Äfven han är nämligen artist med talang, och parisarne ha ingen trangbröstad uppfattning af konsten. Om blott förmågan är eminent, erkänna de alla genrer utan åtskilnad. På de stora välgörenhetskonserterna sjunger Theresa sitt nummer vid sidan af Mme. Krauss, Got deklamerar och Mr. Auguste slår saltomortaler med samma framgång. En première i hippodromen, der hästen Blondin för första gången producerar sig på spänd lina, blir samma sensationshändelse som en ny pjes af Dumas eller en opera af Gounod.

«Artisten« Mr. Marseille.På Neuilly-marknaden. 41

Det är som brottare Mr. Marseille har vunnit sitt guld och sin ryktbarhet. Han har börjat nedifrån, men han har från simpel marknadsatlet svingat sig upp till att bli något helt annat. När han nu i hvit halsduk och korrekt svart redingote, med sin kommandostaf i handen, leder öfningarna i sitt luxuösa tält, är det mer än ett vanligt kraftprof han bjuder publiken på. Det är reglerad t i de minsta detaljer, underkastadt en otalig mängd lagar och tillåter en oändlighet af finesser. Det har kastat af den brutala formen och förvandlats till en nobel, korrekt strid, ett modernt sidostycke och en modern konkurrent till duellen.

Det har möjligen till och med blifvit en mycket farlig konkurrent. Från att beundra Mr. Marseille och hans brottare ha de unga parisiska kavaljererna öfvergått till att sätta sig i skola hos honom. Med sitt i de mondaina circusarna utvecklade sinne för kroppsöfningarnas skönhet ha de hastigt insett, att det här öppnade sig ett nytt, stort fält, der deras idrottsbehof kunde finna värdig tillfredsställelse. En innovator som herr Molier har tagit det första steget, omgjordat sina länder med panterhuden och offentligt aflagt prof på, att faubourgverldens muskler ännu kunna mäta sig med folkets. Exemplet har smittat i en handvändning, och Mr. Marseille rekryterar nu sina atleter från samma sociala sferer, från hvilka herr Molier hämtar sin beridaretrupp. Man kan hoppas, att det skall gå ännu längre. Saken skall först nå sin fulländning, när Mr. Marseilles tält har ersatt Boulognerskogen, knytnäfvarna värjan och pistolen. Duellen har i det parisiska samhället antagit oroande proportioner. Man slåss för allt och ingenting. Det är visserligen sant, att värjans rispor sällan äro djupa och att pistolkulan oftast går förbi. Men så mycket mera synes brottningstältet vara den plats, der alla dessa hederstvister kunna finna en lösning, som just står i öfverensstämmelse med stridens natur.

Man skall komma derhän, det har ingen fara. Rörelsen är för intensiv för att kunna hejdas på halfva vägen. Hvarje afton, så länge Neuillymarknaden varar, gästas Mr. Marseilles tält icke allenast42 På Neiiilly-marknaden.

af baronessan Pschutts sällskap, utan af alla hennes och af alla baronens vänner, så många som finnas i Paris. Man vet utan särskildt aftal, hvar mötesplatsen är, och äfven Mr. Marseille vet besked. Klockan tio hänger han ut plakatet, som tillkännager, att tältet är stängdt på grund af privat föreställning. Hans nobla publik betalar sin louisdor i entrée, och under återstoden af aftonen är det sedan baronen och hans vänner, som lyda Mr. Marseilles kommandostaf, baronessan och hennes väninnor, som jubla af hänryckning öfver kampen. »Tout Paris» ha funnit hvarandra, tout Paris tar sig i månsken en karuselltur på de mekaniska velocipederna och skiljes sent med den hemliga bekännelsen, att Paris är gudomligt alltid, men gudomligast, när man får låta naturen gå framför upptuktelsen och roa sig en sommarnatt på Neuillymarknaden.

v.

Four o'eloek-téet.

Utanför Magasin du Louvre.

|adame har kommit i säng klockan fyra och stigit upp klockan åtta. Det är litet svårt den första gången man gör det, men vanan hjelper till. Hon har hela veckan varit på bal hvarje qväll och till slut dansat af sig tröttheten. Hon har tagit sin dusch i anstalten vid boulevard Males-



herbes och efteråt sin gymnastik i komprimerad luft, som doktorn har ordinerat för hennes anemi. Hon har kört sina ponies i Bou-lognerskogen och slukat frukosten på en minut för att komma i tid till repetitionen på en stor välgörenhetskonsert, som hon är med om att arrangera och der hon sjelf skall sjunga fyra solonummer. Sådana historier dra alltid förskräckligt långt ut. Ändtligen har man emellertid gått igenom allting, hennes Vagn väntar, hon har en hop ärenden att uträtta. Hon måste nödvändigt till Boissier för att välja dessert till middagen, som hon ger klockan sju. Desserten är det, som gör hela middagen, endast hon sjelf har smak nog att sammansätta den. Om aftonen är det en soirée hos spanske ambassadören, till hvilken hon ännu ej har fått sin toalett i ordning. Hon galopperar till sömmerskan, i magasiner, till handskmakare, blomsterhandlare och parfymör. Butikfröknarna fylla hennes vagn med askar och paket, slutligen är det knappast rum för henne sjelf der inne.

Men äfven det är öfverståndet. Madame är hemkommen klockan fem. Hon har gifvit sina ordres för middagen,

och en helt liten smula trött har hon sjunkit ner på soffan i hopp om att få ett ögonblicks andrum, innan hon skall kläda om sig.

Madame invaggar sig i illusioner, som ej kunna bestå med hennes lif och med den verld, hvari hon lefver. Hon har ej suttit en sekund, förr än hon far upp igen. Hon hade glömt det: det är två four o'clock-té-visiter, som hon absolut måste till, som det skulle vara den dödligaste förolämpning att utebli ifrån.

Four o'clock-téet är maran som ständigt rider henne. Det är den nyaste formen för umgänge i Paris, och det är en form, som passar. Det fins deri just samma feberspända, nervösa, jagande oro, som det är öfver hela lifvet.

Verkligt umgänge existerar öfverhufvud icke i det moderna Paris; det är splittradt och utpjaskadt i visitmakeri. Man känner ingen och alla ; man har icke en enda intim vän, men man har tusen bekanta. Och alla dessa måste man ta hänsyn till och kurtisera.Four o clock-téet. 45

Den ene kunde vara till nytta i det och den andre i det, och sådana små stödjepunkter gäller det ständigt att ha till hands. Lefnadsvägarna ligga i millionstaden ej alltid jämna och banade; man kan nå höjder, men då måste man också krypa, och har man ej under vägen buskar och ris att ta fatt i, kommer man aldrig upp. Det är relationer man söker i umgänget, ingenting annat, och man inrättar sig allt mera obeslöjadt i öfverensstämmelse dermed.

Salongen blir kontor. Soiréerna ha redan länge varit litet på dekadans. Men litet behålla de dock alltid af aftonens om icke festliga, så åtminstone onormala stämning. Musiken och trängseln störa, ljusen blända, hufvudet är icke klart. De nyktra parisarne från i dag längta efter annat, och hvad de längta efter, ha de funnit i det moderna four o'clock-téet. Detta sätt att umgås på motsvarar just deras behof, derför har det hastigt blifvit högsta fashion.

Först och främst är det så ofantligt beqvämt. Man väljer sin dag och anskaffar litet tårtor och dryckesvaror, det är alltsamman. »Son jour» har hvar och en i Paris. Så länge man är ogift, står den på visitkortet, omedelbart efter det man inträdt i det äkta ståndet, skickas litograferade skrifvelser till kreti och pleti med underrättelse om, att »monsieur et madame X. seront chez eux» den och den dagen i veckan. Det tjenar sedan till ingenting att besöka dem en annan dag, hvad man än har på hjertat. Portvakten har sina ordres, ingen är hemma, »man tar emot om onsdag». Inrättningen är icke mycket gästfri, men den är ganska praktisk, och four o'clock-téet är en ännu mera praktisk förbättring af den. Så länge vännerna gingo otrakterade från visiten, var det nödvändigt att som supplement till »dagen» leverera dem ett par musikaftnar och en bal under loppet af säsongen; dessa kunna nu utan synnerligen stor svårighet strykas, och det sällskapliga maskineriet är derigenom inskränkt till sin största möjliga enkelhet.

Four o'clock-téet serveras under de ljusa månaderna omedelbart före, under de mörka månaderna omedelbart efter Boulogner-46



skogstiden, d. v. s. ungefär klockan fem. Det kan serveras i matsalen. Bordet är då rikt dukadt med blommor och små Sèvres-uppsatser, hvari prydliga bonbonsaker och kanderade frukter ligga och ta sig bra ut. Gnistrande kristallglas stå i cirklar omkring flaconerna med de gamla vinsorterna, och midtemot fins silfver-samowaren med dess konstellation af koketta smakoppar och dess drabanter af assietter med Sandwiches och briocher. Men en sådan

tf

Vid buffeten.

lyx är dock mera sällsynt; den brukas egentligen endast hos amerikamillionärerna och andra parveny-matadorer ; på noblare ställen brukas den icke. Der består four o'clock-téet liksom hos embetsmännen, som vill vara med och ej har råd till annat, helt enkelt af ett litet etagèrebord anbragt i en vrå af salongen. På den öfversta afsatsen tekannan, kopparna och grädden, ibland också chokolad; inunder vinet, likörglasen och de diminutiva, till genomskinlighet tunna efterbildningar af smörgåsar, som fransmännen kalla tartiner, samt derasFour dclock-têet.

små utsökta tårtor. Det är hela den apparat, som behöfves, hela det materiella offret på det parisiska umgängeslifvets altare.

Framför kaminen den dubbla raden länstolar som vanligt, förlängd med hvad huset eljest disponerar öfver af sittmöbler, som gerna kunna få ses. På den innersta platsen slår värdinnan sig ner vid receptionens början, och hon lemnar den icke under någon före-

I salongen.

vändning, förr än alla ha gått. Herrn i huset uppehåller sig i rummet utanför för att ta emot gästerna, när betjenten anmäler dem. Han växlar derute hviskande de ord med dem, hvari besökets afsigt ligger, om det har någon sådan särskild afsigt, och för dem sedan till deras plats i länstolsraden. Man rycker upp efter tur, liksom man får nummer på öfverkläderna i entréen. Innan man har48 Four o clock-tèet.

kommit upp till värdinnan, är det icke artigt att gå; men så snart man har växlat ett par privata ord med henne, äro förpligtelserna uppfylda, det skulle till och med strida emot god ton att stanna längre. Har man den oturen att komma i ett ögonblick, då många platser äro besatta, kan man bli nödsakad att vänta en halftimmes tid, men det är också det högsta. Hvarje gäst kan ej för sig få mer än två, tre minuter af den upptagna frun, hon skall ju samtidigt passa på och hålla konversationen vid makt ner öfver begge länsstolsraderna — grannarna äro ofta alldeles främmande för hvarandra, så att utan henne skulle den gå ömkligt i kras. Men det hjelper henne också; hon kan konversera högt om hvar och ens rent privata angelägenheter. Man tycker om att vara sluten för halft bekanta, men de mer eller mindre intima inblickarna i ens lif genera ej synnerligt, när vittnena endast äro vildt främmande, som man kanske aldrig mer får se. Parisarne ha alltför mycket i hufvudet för att kunna sysselsätta sig med personer, som ej angå dem; det går in genom det ena, örat och ut genom det andra. Endast utländingen rodnar, när han inför ett helt sällskap hör sig interpellerad om ämnen, som han aldrig är van att behandla annat än på tu man hand. Är det absoluta hemligheter, tar man sin tillflykt till etagèrebordet i vrån. »Mais prenez done une petite tasse», heter det, och det betyder alltid detsamma: »Låt mig få vara i fred med den här herrn, vi ha affärer tillsammans, som ni inte får höra.»

För öfrigt lär huset svårligen bli fattigt af hvad som fortares, vid four o'clock-téet. När man har passerat både stolsraden och värdinnan, blir man, förutsatt att betjenten ej förut har bjudit omkring, hänvisad till bordet och får förutom teet en kanderad jordgubbe och en eller annan tårta på modet. Dessutom alltid »un petit verre» ; likörerna äro parisiskans favoritdryck, hon har dussintals sorter af de mest raffinerade. Allt detta är både för värd och gäster vida beqvämare än soiréerna och vida billigare. Och den nya institutionen skulle också vara högst förträfflig, om ej dessUnder mellanakten.

Efter en aqvarell af Jean Béraud.Four oclock-téet.

49

lättvindighet hade gjort dessa four o'clock-téer så förfärligt talrika. De föröka sig som bakterier i den parisiska organismen. En, som vill vara litet artig, kan en eftermiddag under säsongen ha ett halftjog, hvilka alla äro nästan oundvikliga. Man får icke vara skapad som vanliga dödliga, man måste ha nerver som baronessan Pschutt för att stå ut med det.

Kaufmahn.VI.

Klubbarna oeh spelraseriet.

edan madame är på four o'clock-tévisiten, är monsieur på klubben. Den förra är oundgänglig för henne, den senare är oumbärlig för honom. Hvarje parisare måste ha en timmes fritid före middagen. Bourgeois'en njuter under vägen från affärens mödor hem till familjelifvets bekymmer hvilans sötma vid absinten på sitt kafé, herrn comme il faut går på sin »cercle». Man kan svårligen vara medlem af den fina societeten utan att tillika vara medlem af en sådan. Man är det icke precist som engelsmannen för att kunna sätta den på sitt visitkort och pryda

sig sjelf med återskenet af klubbens glans. En viss roll har

visserligen den sidan af saken efterhand också kommit att spela i Paris. De aristokratiska klubbarna tjena parvenyer och rastaqouairer som antichambre till stora verldens salonger. När man presenteras

med tillägget: »monsieur är medlem af min cercle», stå genast alla dörrar öppna. Till och med den unga aristokratiska arftagerskan begär, när hon sätter upp listan på de qvalifikationer hennes tillkommande måste ha för att vinna hennes hjerta, som ett hufvudvilkor, att han skall tillhöra en chic cercle.

Men det är dock ej häri som klubbens väsentliga betydelse ligger för fransmannen. Och det är heller icke just i den komfort den erbjuder honom, fastän denna visserligen är så stor, att han måste vara millionär för att finna den inom sina egna väggar. Klubbens hotell är utstyrdt med furstlig prakt, han har en lakej för hvart finger, när han ropar, bibliotek med alla pariserliteraturens nyheter, massor af tidningar, fäkt- och gymnastiksalar, toalettrum med parfymer gratis samt ett kök och en vinkällare af obetingadt första rang att begagna till löjligt låga priser. Han kan på en sådan klubb äta en lång, mönstergill middag, vin inbegripet, för fyra francs. Vidare ger klubben oupphörligt lysande fester, aftonunderhållningar, der Judic sjunger och bröderna Coquelin framsäga monologer, »reduter» och baler. En och annan cercle arrangerar teaterföreställningar, hvarvid de presentera sina egna, för denna enda afton skrifna och instuderade revyer, andra hålla stora tafvelexpositioner, till hvilka hela Paris strömmar och hvilkas värdefullaste taflor klubben inköper till sitt galleri.

För att bli delaktig i denna elegans har man endast att betala sitt månadtliga medlemsbidrag af tio francs. I de få förnäma klubbar, som äro samlingsplatser för blomman af Frankrikes börds- och penningaristokrati, uppgår den årliga kontingenten väl till sexhundra francs eller mera, och det är svårt att komma in der. Ett par svarta kulor vid ballotteringen äro tillräckliga för att den föreslagne skall afvisas, endast de främmande makternas gesandter och minister-residenter ha rättighet till inträde utan omröstning. Men dessa exklusiva klubbar äro inalles fem eller sex, i alla de öfriga i hundratal mylrande pariserklubbarna erfordras blott en anmälning af två

medlemmar, en tom formalitet, med hvilken det till och med ej räknas särdeles strängt.

Denna lätta tillgång till så många härligheter kunde synas förklara klubbens dragningskraft och den stora plats den intar i parisersamhället på ett helt enkelt och naturligt sätt. Det är dock endast en helt ytlig förklaring ; det fins en annan, som är den enda verkliga, åtminstone väsentliga.

Det är spelet, som är klubbens lif, det är på det som dess tillvaro är baserad. Utan spelet skulle pluralitetén af pariserklubbarna göra konkurs i en handvändning, med tillhjelp af det florera de alla. Baccaratbordet betäcker hela lyxen, liksom rouletten i Monaco betäcker alla furstendömets statsutgifter. Baccaratbordet är naboben, som betalar, och det är guden, som dyrkas. Paris från i dag känner ingen annan kult än den, som försiggår vid musiken af rullande louisdorer. Men den förstår det, den fyller det med andakt och kommer dess hjerta att klappa. En evig dans omkring guldkalfven, ett lif i evinnerlig spelfeber har blifvit normalexistensen för allt större och större samhällslager. Det kom in med aftärsuppblomst-ringen efter milliardlånen och börssvindeln, som följde derpå, och det dök ej ner igen vid krachen. Tvärtom, begäret efter de lättvunna millionerna bredde ut sig allt vidare, jagten efter dem blef vildare och vildare. I klubben kan man ge det så fria tyglar det lyster en ; det är detta, som är förklaringen på den roll den spelar.

Det är godt om förevändningar till grundläggandet af en parisercercle. Konsten, literaturen, åkerbruket, industrien, allt användes som skärm. Men huru många vackra ändamål klubben än upptar i sina statuter, har den ändå i grund och botten endast ett. Den antar namnet »des arts libéraux», »des artistes dramatiques», »de la presse» eller »des agronoms», det betyder hvarken mer eller mindre än skylten på värdshuset. Man är så innerligt välkommen i »Au rendez-vous des mariniers», om man bara förstår att pejla glasets djup, man mottas, alldeles likgiltigt hvilket yrke man tillhör, med öppna armar till och med i klubbar med de mest exklusiva

namn, när man kommer som spelare. Det kan väl någon gång vara ett sällskap med allmännyttigt ändamål, en literär eller konstnärlig förening, som instiftar klubben, men det sker i så fall endast derför att man är i penningknipa och behöfver skaffa sig medel för sin existens. De intressen, föreningen lefver för, flytta icke in i klubbhotellet. Det arrenderas bort till en privat entreprenör, som kan betala mycket betydliga summor för ett sådant arrende. Har klubben kommit i ropet och har skaffat sig en stab af spelare, gör den honom lätt till millionär, huru mycket han än betalar.

I regeln är det en sådan spekulant sjelf, som sätter det hela i gång för att skaffa sig en god affär. Den nödvändiga auktorisa-tionen från polisprefekturen kan det ibland vara svårt nog att vinna. Ett municipalråd, som antyder, att han skall visa sig erkänsam, då prefekturens budget skall under behandling, en inflytelserik deputerad eller senator är det emellertid icke lätt att afvisa, och klubbentreprenören lagar alltid att han har en sådan matador till bundsförvandt. Han låter sig likaledes angeläget vara att skaffa en fin komité, i hvilken helst en inflytelserik journalist ur boulevardpressen måste vara ordförande. Erbjuder klubbens ändamål till och med i den stiliserade form, som han naturligtvis måste förstå att ge det, icke tillräckligt stoff till att entusiasmera dessa gynnare af hans idé, har han i reserv ett annat öfvertalningsmedel, som sällan underlåter att göra önskad verkan. Man gör i Paris ogerna något för ingenting, men man gör mycket, när man får något för det. Han erbjuder delaktighet i den vinst »cagnotten» möjligen skall gifva, och en sådan delaktighet har farliga frestelser för flera pariserhjertan än man tror.

»Cagnotten» är sparbössan, dit spelpengarna gå. De skola alltid betalas, antingen det förloras eller vinnes, och det är ingen bagatell. Har klubbentreprenören någon talang att sköta sin handtering, skall han dessutom veta att sörja för, att hans croupierer manövrera öfver i sparbössan mera än som enligt reglementet tillkommer den. De ha också andel i vinsten, och de lefva på stor fot, de ha både

hotell, hästar och älskarinnor, som inte låta sig nöja med bagateller. När året är förbi, ha i regeln alla spelare utan undantag förlorat, och endast sparbössan är stinn, det är endast hon, som vunnit. Polisen fann sig för någon tid sedan föranledd iill ett fälttåg mot klubbarna, under hvilket inemot ett femtiotal stängdes. Man anstälde en undersökning, och det visade sig då, att cagnotten i dessa klubbar dagligen hade inbragt 69,800 francs, att det med andra ord var en summa på öfver tjugufem millioner om året, som endast för deras räkning gick ur spelarnes fickor och försvann som skatt till en handfull individer, hvilkas förtjenster om samhället i de flesta fall var mindre än ingen.

Förhållandet är det samma äfven i de pariserklubbar, som polisens hand icke har träffat. Cagnotten är öfverallt det bottenlösa svalg, hvari hvarje summa, som spelarne sätta i omlopp, till slut drunknar. Ingen gör sig illusioner i detta afseende, men ändå spelar hela verlden. Möjligheten att vinna existerar, och den är nog för att göra alla yra i hufvudet.

Det fins tre hufvudgrupper af spelare: de stora sangvinikerna, arbetshästarna och de förförda. Hvar och en af dem utgör en armé, och tillsammans utgöra de hela Paris.

Sangvinikerna ha ännu Bontoux-febern i blodet. Deras tillvaro koncentrerar sig i begäret att bli millionär under loppet af tjugufyra timmar, och deras tro på, att ödet skall arrangera den saken åt dem genom en enda briljant kupp har rent af blifvit en fix idé! Lifvet existerar ej för dem annat än i form af la vie facile, det tränger ej in i deras medvetande, att de kunna ha satts hit i verlden för att föra något annat lif. Hur ofta baccaratguden än visar sig onådig mot dem, förlora de ändå aldrig tilliten till honom. När de om morgonen ha återkommit hem från det gröna bordet med tömda fickor, låna de en louisdor och återvända om qvällen till det. Så göra de, så länge det ännu existerar någon, hos hvilken de kunna låna. Fins det ingen längre, ha de valet mellan den fysiska tillintetgörelsen i att skjuta sig en kula för pannan, eller

den moraliska i att göra sig god vän med cagnotten. Men ettdera är oundgängligt. Arméens veteraner sluta så i nio fall af tio, hvilket emellertid icke hindrar strömmen af nya rekryter att skocka sig under fanorna med alltjämt

nytt och friskt mod.

Den andra gruppen af spelare har en mindre lätt lifsåskådning. De vänta sig ej mirakel af baccaratguden, de äro nöjda, om han blott vill ge dem det dagliga brödet. Lifvet i Paris har, isynnerhet för de samhällsklasser, som vilja lefva med litet, efterhand blifvit så omåttligt dyrt, att man antingen måste vara inemot millionär eller också ha en ställning, som inbringar räntan af en million, för att kunna slå sig anständigt igenom. Så lyckligt lottade äro endast få af dem, som känna behof af stora utgifter, och de öfriga söka derför vid spelbordet förtjena hvad som fattas. Tusentals parisare tillbringa regelmässigt sina nätter på klubben för att kunna lefva. De spela försigtigt, utan lidelse, vågande litet för att förtjena litet, några få louisdorer, som kunna ge dem det nödvändiga supplementet till deras ordinarie inkomster. Spelet är för dem ett arbete som hvilket som helst annat. Men det är det mest ansträngande af alla. Det erfordras till det en kallblodighet, en sjelfbeherskning, en nervspännande påpasslighet utan like. Och om spelaren blott

Markis de Thermopylä; till klubbvaktmästaren: »Hör på, Joseph, låna mig fem louisdorer till*.

«— Nej !«56 KlÉhma och spdrasmet.

en enda gång ger efter för sina passioner, löper han fara att begå ett fel, som kan göra slut på hans reserv, det lilla kapitalet, hvarmed han opererar, och som på det sättet kan medföra hans fullständiga ruin. I en klubb, der det spelades mycket högt, fans en välkänd parisare, som hvarje afton kom och intog sin plats vid det gröna bordet. Men han spelade alltid mycket försigtigt och nöjde sig med en ganska liten vinst. Man förvånade sig deröfver, då han ansågs vara rik. Han lefde på stor fot, och man talade till och med om, att han stod i begrepp att gifta bort sin dotter och ville gifva henne en half million i hemgift. Hans klubbvänner hade emellertid småningom vant sig vid hans spel, och de sågo honom gerna vinna de småsummor, han i regeln hvarje qväll förde med sig soth vinsten af sitt besök. Han hörde till de spelare, som alla tyckte om. En afton öfverraskades man plötsligt af att se honom ta en »banque ouverte», d. v. s. en, der bankören ej begränsar spelet, utan mottar hvarje insats af de spelande, hur hög den än är. De första omgångarna voro gynsamma för honom, under loppet af tio minuter hade han samlat hundra tusen francs framför sig. »Faites vos jeux,» fortfor han, och insatserna regnade ner. »Räkna hvad som fins på bordet,» sade han till croupieren. Det var 180,000 francs. »Och hur mycket har jag i banken?» frågade han. Äfven i den fans en motsvarande summa. Han tycktes betänka sig ett ögonblick, tog upp en louisdor ur fickan och lät den rulla på bordet* Den föll på jämt. »Jag håller,» sade han och gaf kort. Han såg på sitt. »Jag bjuder,» fortfor han. Man gick med på begge sidor, och på begge sidor lade han upp en femma. Han såg ännu en gång på sitt spel och vände sedan upp kortet. »Jag har sex,» sade han; men hos motspelarne fans å begge sidor sju, stackaren hade förlorat. Och det var hans eget fel. Hela spelsällskapet förebrådde honom det, och man såg efter hvad som låg öfverst. Det var en tvåa; hade han appelerat, skulle han ha vunnit; Men spänningen hade gjort honom hufvudyr, och man förstod senare, hvarför den hade kommit honom att förlora fattningen. Han hadeI klubbens spelsal.Klubbarna och spelraseriet. 59

i sjelfva verket icke ett spår till förmögenhet, han hade måst sälja allt hvad han egde för att skrapa ihop de 20,000 francs, hvarmed han började banken. Så länge han hade hållit sig till de små spelen, hade han kunnat släpa sig fram, men nu skulle det göras allvar af dotterns giftermål och för att kunna skaffa hemgiften måste han göra ett dristigt försök. Det misslyckades, han var ruinerad, och han tog sig så nära, att han dagen derefter måste skickas på dårhuset.

Det är den typiska lefnadshistorien och det typiska slutet för den andra kategorien af baccaratkultens trofasta. Men ej ens klubbdramerna af denna art skrämma, de göra endast reklam. Ju flera boulevardbladen har att berätta, desto tätare blir kretsen omkring det gröna bordet.

Den tredje gruppen spelare är proselyterna, som måste värfvas, innan de komma. Det är dock sörjdt för, att äfven tillgången på dem står i förhållande till den plats baccaratkulten intar i samhället. Klubben har både en yttre och en inre mission. Den underhåller sina ruinerade, den låter dem äta gratis vid sin furstliga table-d'hôte, den går till och med ej sällan så långt, att den då och då försträcker dem en louisdor, så att de en stund åter kunna få sina nerver irriterade af spelets feber. Men den gör det endast på det vilkoret, att de värfva nya klienter. Missionärerna

af den yttre missionen drifva Paris rundt och invitera middagsgäster. Klubben betalar. Efter bordet gör man en rond i spelsalen. Medlemmarne af den inre missionen få offret utpekadt för sig, de låta presentera sig och bedja honom vara så älskvärd och spela litet för deras räkning, man har alltid tur, säga de, när man spelar första gången. Den olycklige spelar för dem och derefter för sig sjelf; han blir upphetsad, och när han tappar, fins der tillmötesgående personer, som låna honom penningar på hedersord. Hans lidelse stiger och stiger, på en natt har baccaratguden äfven honom hel ocK hållen.

Det fins en liten historia, som ypperligt karakteriserar dessa klubbseder. En ung man från landsorten, son till en rik industri-6o Klubbarna och spelraseriet.

idkare, gör en pariserresa på några dagar. På boulevarden möter han en bekant, som bjuder honom på middag. Man äter och dricker godt, gör ett besök bakom kulisserna på en operett-teater och kommer i mycket upprymdt lynne. Han är icke van vid sådant, stämningen rycker honom med, han känner sig upplagd för extravaganser. »Låt oss gå till min klubb,» föreslår vännen, »det skall roa dig att hålla bank.» Naturligtvis är alltsammans ordnadt på förhand. Den första person man möter på klubben är föreståndaren, som är förberedd och väntar bytet. Han mottar den unge landsortsbon, som om han vore son till en suverän, för honom med de mest smickrande komplimanger in i spelsalen och sätter honom på bankirens plats. Man ger sig till att spela, och man fortfar att spela. Der vinnes och förloras, och under tiden drickes det ena lilla glaset »fin champagne» efter det andra. Landsortsbon blir till sist alldeles omtöcknad. »Lemna ett halftjog louisdorer till honom der,» hviskar parisaren då och då, »han hör till Figaro, och man måste stå väl hos tidningarna.» De tio louisdorerna gifvas ut för att man skall stå väl hos Figaro. Man spelar hela natten, och icke en enda bank bortauktioneras. Spelkommissarien småler, föreståndaren gnuggar händerna, ingen af de närvarande protesterar. Landsortsbon lägger ständigt upp, han får ständigt nya speljettoner från kassan, och ständigt betalar croupieren ut. Klockan fem om morgonen meddelar man honom, att han är skyldig 500,000 francs. Han blir plötsligt nykter och förklarar sig vara infamt bestulen. Men man går igenom additionstalet för honom, det var fullkomligt »korrekt». Och följande dag skickar han sina 500,000 francs, af hvilka vännen utan allt tvifvel har inkasserat åtskilliga tusen som sin andel.

Det var upprepade historier af detta slag, som för någon tid sedan började göra pariserpolisen på sin vakt gentemot klubbarna. Och just samtidigt föreföllo i ett par af de största och mest renom-merade klubbarna skandaler, som ej kunde tystas ner. Man hade ansett direkta bedrägerier omöjliga på dessa ställen, och plötsligtKlubbarna och spelraseriet. 61

blefvo flera gånger å rad bekanta personligheter, tillhörande de förnämsta kretsar, afslöjade som falska spelare. Det väckte ett oerhördt uppseende. Hela klubbinstitutionen kom under debatt, skärmarna vältades omkull, och det föll ljus öfver smutsen och ohyran bakom dem. Myndigheterna ansågo sig nödsakade att ingripa, och ett femtiotal af de värsta spelhelvetena stängdes.

Det gjorde dock föga nytta, och äfven om det påbörjade fälttåget fortsattes, skall det tjena till ingenting. Spelarne afstå ej från spelet för att man beröfvar dem lokalen, der de samlas. De göra som pariser-mohikanen, hvilken polisen en tid höll jagt på utan att kunna fånga honom. Han hade sin roulette i en vagn, han hyrde lediga våningar för en dag, och följd af sitt fasta spelsällskap, som fick fältropet af honom liksom vid en sammansvärjning, serverade han dem det gröna bordet den ena qvällen i ett qvarter och den nästa i andra ändan af staden. Påpassliga vaktposter voro utsatta. Så. snart polisen närmade sig, begrafdes rouletten i en fart i trädgården, och när kommissarien, omgjordad med sitt trefärgade skärp, inträdde genom dörren och väntade sig att göra en god fångst, var allt misstänkt aflägsnadt, och herrar och damer voro endast der för att se på våningen. Då ändtligen en qväll polisens handtlangare hade varit slugare än spelorrame och sällskapet verkligen blef öfverraskadt, medan det satt omkring det gröna bordet, hette det, att man endast var der for att ta lektioner. Man ämnade sig till Monaco och hade innan dess önskat göra sig litet förtrolig med roulettens hemligheter.

Detta svar är verkligen ganska fyndigt. Hela det spelande Paris är i sjelfva verket på väg till rouletten. Spelraseriet är en alltför ingrodd lidelse för att det skall kunna ryckas upp med rötterna genom administrativa förordningar. Man sticker sjelf ej under stol med det längre. Men något bör ändå göras, tycker man, och det fins

blott ett att göra, heter det, nämligen att böja sig för nödvändigheten och ge spelbegäret tillfälle att tillfredställas under former, hvarvid såväl hela samhällets som individens intressen äro62



så mycket som möjligt tillgodosedda. Men en sådan form finner man just i den officiela, under statens kontroll stående rouletten. Upprättandet af en spelbank i Paris har på fullt allvar blifvit föreslaget, och förslaget har vunnit en sådan anklang, att dess genomförande ej kan utebli. Man har vägt invändningarna mot denna lösning, men man har icke kunnat få balansen öfver på deras sida.

Man öfverraskas af poliskommissarien.

Opportunismen har i det moderna Frankrike från politiken fort* plantât sig till moralen. Hvarje menniskoålder har sin karaktär, säger man, hvarje ny generation sin särskilda andliga fysionomi. Moralen måste finna sig i att låta tillskära sig efter denna. Man kan leda ett samhälles tendenser, liksom man kan leda flodens lopp. Men man kan icke dämma för och bygga damluckor. Då komma öfversvämningarna och skölja bort mer än det man ville rädda. Rouletten har reella fördelar, tycker man. Der försvinner åtminstone

icke som nu i klubbarna hela vinsten i cagnotten, till croupiererna och spelets öfriga leoparder. Proselytmakeriet för speldämonen upphör, ty ingen har intresse af att locka någon till det gröna bordet. Intet bedrägeri är möjligt, och banken ger hvarken lån eller tar emot hedersord som insats. Spelarne kunna förlora hvad de ha, men icke mera. Derigenom är medlet till spelets forcerande undanröjdt, mången ung galnings framtid sparad och många af de förfärligaste, nu så rikt florerande speltragedierna gjorda omöjliga. Slutligen skola millionerna, som nu försvinna i klubbentreprenörers och bankhållares ficka, när rouletten har blifvit statsinstitution, gå i statens kassa — och statens kassa behöfver dem.

Så lyder resonnemanget. Préparez votre jeu, messieurs, problemet är löst. Paris får sin spelbank för att bekämpa spelsjukan. Den kommer att gå förträffligt, det är inte fråga om det. Klubbarna ha uppfostrat till den, och denna uppfostran har varit god. Samhället är moget, rouletten-frälsaren kan bestiga sin tron.

## VIL

## Soiréerna.

arisersoiréerna i våra dagar kunna delas i två slag: de öppna och de slutna. Det är den skilnaden mellan dem, att till de slutna är det nästan nödvändigt att ha en invitation, och man får der champagne, till de öppna deremot är det alldeles öfverflödigt att ha annat än ett visitkort, men man får på dem ingen champagne

Mussets replik: att när man tar emot, är det hela Paris man tar emot, både staden och förstäderna, har sedan hans tid utvidgats. Man tar nu för tiden både emot Paris och förstäderna och landsorten och utlandet. En ut-

länding, som besöker Paris för första gången och gör det med den gamla traditionen om fransk artighet och franskt tillmötesgående' mötes af åtskilliga missräkningar. Han finner en stad, der det vid hvarje steg gäller att dela ut dugtiga knuffar med armbågen för

att komma fram. Men på en punkt skall han bli angenämt öfverraskad. Historierna om, att det franska sällskapslifvet skulle vara exklusivt, bekräfta sig ej. Han kan efter fjorton dagars förlopp resa hem och, om han känner någon ärelystnad tillfredsstäld derigenom, förvåna sin vrå af verlden med att han har varit på soirée hos ett halft dussin af de mest framstående män, som finnas i Frankrike.

Hemligheten är helt enkel. När tout Paris efter sommarens landtsejour och efter jagttiden inemot det nya årets början pligt-skyldigast återvänder till hufvudstaden, inviges säsongen med en serie »öppna» soiréer hos ministrarne, polis- och Seineprefekten, kammarens och senatens presidenter samt administrationens öfriga högtstående funktionärer. Dessa öppna soiréer, hvilka fortsättas tills kapplöpningarna om grand prix de Paris ha egt rum, stå i sjelfva verket öppna för alla, parisare, landsortsbor och utländingar utan åtskilnad. Ett tillkännagifvande i Journal officiel underrättar om, att den och den aftonen tar den och den emot, och dermed är

inbjudningen utsänd till hela samtiden. De, som ha lust, behöfva endast göra toilett, aflemna sina visitkort hos de i försalen uppstälda domestikerna och blanda sig i de tätt packade salongernas menniskovimmel. De äro då på bjudning hos Grévy, Jules Ferry, Freycinet, Brisson eller hvilka andra af I landets stora män, som för tillfället bebo de offentliga palaiserna, och i sällskap med hundratals herrar och damer, hvilkas namn hela verlden känner.

Innan den nuvarande demokratiska aeran upprann öfver Frankrike, fick denna princip: att göra de officiella salongerna till en fortsättning af gatan, icke en så obegränsad utsträckning. Endast journalisterna åtnjöto rättigheten att bli insläpta på blotta förevisandet af sitt visitkort, det öfriga sällskapet måste deremot vara i besittning af en formlig inbjudning. Den var helt visst hvarken under kejsardömet eller marskalkatet öfverdrifvet svår att anskaffa, men skaffas måste den ändå. Man kunde icke utan vidare, när man hade ätit middag, icke brydde sig om att gå på teatern eller icke

Kaufrnann. 566 Soir éerna.

visste, huru man eljest skulle döda tiden, låta skjutsa sig bort till en minister. Det är en beqväm anordning, som är resultatet af allvarliga sträfvanden att genomdemokratisera samhället, säger man ; men den är kanske också till en del grundad på något, som heter dura nécessitas. När en eller annan politisk aprilvind plötsligt har blåst prefekten från en landsortsvrå eller den lille advokaten utan praktik upp på maktens tinnar, får han sitt palais levereradt af staten, men man fordrar, att han skall göra figur i det. Prefekten har hittills endast umgåtts med honoratiores i Landernau eller Carpentras, och advokatens umgängeskrets har väsentligen varit inskränkt till den, som de politiska meetings kunde erbjuda honom. Nu skola de fylla sina salonger. Filen af dem är ängsligt lång, och de måste vara fulla från den ena ändan till den andra, ty endast detta kan bevisa de nya storheternas popularitet. Under sådana förhållanden går det icke an att vara kinkig vid valet af dem man ser hos sig. När man inviterar hela Paris, kommer det i regeln nätt och jämt så många, som man nödvändigt behöfver för att icke göra fiasco.

Dit kommer en krets af diplomater, militärer och embetsmän i öfverordnade ställningar, som anse det för sin pligt att visa sig på dessa ställen-, åtskilliga engelsmän, som känna sig förpligtade att bekika denna märkvärdighet, som de bekika alla andra märkvärdigheter i verlden; några amerikanskor, som göra sin debut inom det parisiska sällskapslifvet, de första försigtiga rekognosceringarna in på ett territorium, som dock hastigt blir ett eröfradt land; samt slutligen de parisare, hvilka komma dit för att träffa en eller annan deputerad, som skall drifva igenom något åt dem i dessa tider, då allt vinnes genom protektion af deputerade. För nöjets skull går deremot ingen på ministerreception. Nöjet består nämligen uteslutande i att spatsera omkring och buga sig och säga banala komplimanger. Och för de materiella njutningarnas skull kommer heller ingen. Betjenten bakom buffeten utlemnâr på begäran ett glas öl eller limonad, en smörgås och ett par tårtor. DetPå ministerreeeption.

Teckning af Rochegrosse.Soir éerna. 6g

är alltsamman, champagne har blifvit afskaffad samtidigt med inbjudningskorten. Och har ministern kommit så långt, att han har artister af rang till att sjunga eller spela societetsspektakel, sitter han i regeln också redan så fast i palaiset, att han kan återvända till det gamla bruket att invitera sina gäster.

Man får på det sättet öppna soiréer, som tränga ihop sig till att bli slutna, liksom man å andra sidan har slutna med utvidgningstendenser mot det öppna. Öfvergången mellan begge kategorierna är i sjelfva verket smidig. När utländingen till sin fjorton dagars pariservisit lägger ytterligare fjorton dagar och det derunder lyckas honom att stifta bekantskap med en eller annan parisare, som har någon ställning, stå icke allenast de öppna officiella soiréerna, utan hela det stora sällskapslifvet honom öppet. En parisare, som vill visa en utländing litet vänlighet, har icke känt honom i fem minuter, förr än han föreslår att införa honom hos den eller den celebriteten. Det är det beqvämaste sättet att visa sin uppmärksamhet. Man måste ändå visa sig någon gång i dessa salonger, i en droska finnes alltid plats för två, och bland de hundratals gästerna gör en till hvarken från eller till. Han tar alltså vännen med sig och presenterar honom för celebriteten; denne trycker hans hand och förklarar sig »hänryckt öfver att få göra hans bekantskap», låter honom spatsera omkring i vimlet en halftimmes tid, drifver kanske till och med sin vänlighet så långt, att han dricker ett glas med honom — och dermed är den historien slut. Det vill säga, för så vidt mannen i fråga ej Önskar fortsättning. Han behöfver eljest blott följande dag aflemna sitt visitkort hos

celebritetens portvakt, och han är säker på att få invitationer sända till sitt hotell ännu ett par års tid efter det han rest hem. Plan har kommit på listan, och på invitationslistor blir man i Paris qvarstående ungefär lika länge som på teatrarnas premierelistor. Men fick man det infallet att göra sin värd en privat visit, skulle han bli högst öfverraskad och i nio fall af tio börja samtalet med att fråga om ens namn.jo Soir é erna.

En parisercelebritet kan ju omöjligen känna alla de menniskor, som han ser i sin salong.

Icke heller den har nämligen ett ursprung, som är väsentligen olika ministerreceptionens. Societeten under den tredje republiken består, liksom dess ledare, nästan uteslutande af nya män. Det demokratiska samhället har ännu ej format sig på allvar och födt slägter med tonangifvande prestige. Hvar och en är sin egen lyckas smed, ofta kommen från ännu obskurare vrår af tillvaron än prefekten eller advokaten och plötsligt, genom en skarpsinnig kupp på börsen eller ett annat sådant stordåd af det slag, som i våra dagar afgör menniskovärdet, befordrad upp på samhällets höjder. Han bär sig då åt som tidningsdirektören Walter i Maupassants »Bel-Ami», sedan Marocco-fälttåget har inbragt honom femtio millioner och gjort honom till en af finansverldens heroer. Han köper för två, tre af dessa millioner af en eller annan furste på dekadans hans hotell i Champs-Elysées, som det står der med de gamla generationernas bibehållna inredningssmak och med grand-seigneurstämpeln färdig att dra på som en handske. Han betalar 600,000 francs för Markovitschs sensationsmålning, Kristus går på vattnet, uppställer den med tillbörlig effekt i sitt hotell och skickar sedan hela verlden inbjudning att komma och bese den, eller snarare härligheten, som infattar den. Nedtill på invitationskortet tillägges, att man får dansa efter midnatt. Nyfikenheten qvarhåller en, utsigten till deri lukulliska supén en annan, en tredje stannar derför att den och den stannar. Salongens grundval är lagd; om man lika skickligt bygger vidare derpå, skall man redan efter en enda säsongs förlopp kunna disponera öfver en krets af gäster, som är lika ofantligt talrik som den är ofantligt brokig.

Men värden kan icke begära, att dessa menniskor skola komma till honom endast för att roa sig med att vara tillsammans, se och tala med hvarandra. De ha nämligen ingenting att tala om. Den enes intressen ligga i öster, den andres i vester, och salongen sjelf bildar ingen sammanbindande brygga mellan dem. Man är så full-\ Det kinesiska : skuggspelet under direktion af komikern Daubray.

Uppgången till vinterträdgården, ett tropiskt underverk, som går genom två våningar. W,c

Trap gen i röd och hvit marmor, bygd af den nuvarande hertigen i Louis XlY;s stil.

reatersalon-

gen iträdgår

den, der

Vanzandt

applåderas.

Två af Paris» S, mest mondaina modedrott- ; '% ningar i den till festen

hörande __ _

kostymen- » <

Hertiginnan <J§ la Rochefoucauld-Bisaccia, ger festen.

Päklädning t

hotellet paja*.

; panesiskt vis. '

Be vackraste kavaljerer i japanesisk krigsmask.

En japanesisk fest hos hertiginnan de la Rochefoucauld-Bisaeeia..

ständigt på det klara med deras brist på förmåga att kunna göra det, att den moderna pariserkutymen till och med har afskaffat presentatioifen. Folk packas sida vid sida utan aning om, hvem deras grannar äro; man kan ha sett hvarandras ansigten tjogtals gånger, innan man genom en slump får veta hvarandras namn. Det är öfverflödigt; man är gäst vid soiréen liksom man är åskådare på teatern, det är föreställningen, som presenteras, icke publikens sammansättning det kommer an på. Nödvändigt är det blott, att det är vimmel och en »belle salle» med alla slags storheter, som kunna ta sig bra ut i boulevardbladens referat och göra den reklam för värdens mondaina position, som är soiréens enda afsigt och ändamål. Men huset fullt får han så väl som teaterdirektören endast när han har ett program som drar. Markovitsch-utställningen, hvarmed han började, måste ständigt göras om igen under andra former. Parisarnes uppfinningsrikhet i detta afseende är lyckligtvis också fullkomligt i jämnhöjd med fordringarna, som ställas på den. Den tid är längesedan förbi, då värden ansåg sina förpligtelser uppfylda, om han bjöd sina gäster på musik till en svängom och en vanlig liten supé med en treflig kottiljong efter. Det måste nu vara en helt annan stil på saken. En bal i svarta kläder är banal och trist som den trista hvardagstillvaron, från hvilken den just skulle föra en bort. Man har afskaffat den redan för flera år sedan. Man började med att kasta sig öfver den röda fracken och öfver kostymerna, man har slutligen hamnat der man måste hamna. Hvad publiken på andra orter begär af romanen, som skall göra lycka: att den försätter den i aflägsna, mera harmoniska tider än dess egen, det samma begära parisarne af en soirée, som är hvad den bör vara. Dekorationsförändringen måste vara genomgående från topp till tå. När inbjudningen går ut på »fête villageoise», omskapas liela hotellet till en ändlös blomsterträdgård, der hela verldens brokiga slingerväxter klättra uppför väggarnas spalier, der supén serveras af värdshusflickor i löfsalar med vinranklöf, der betjenterna klädas i gendarmuniform och der man leker bondbröllop och rosen-



brudkröningar. När man bjudes på japanesisk fest, äro alla salongerna draperade med Japanesiska sidentyg, hvarje möbel, hvarje porslinspjes, hvarpå det serveras, är japanesisk. Förflyttningen till tidigare perioder af Frankrikes egen historia är det, som mest hör till ordningen för dagen. Särskildt omtyckta äro trubadurbalerna,

Kottiljong-kungen.

Men skall det presteras något utomordentligt, är man ej heller rädd för de största extravaganser. Man har sett furstinnan de Sagan förvandla sitt: hotell till en riktig Noachs ark, der alla gästerna voro förpligtade att infinna sig i djurkostym och till hvilken man, för att göra illusionen större, hade inbjudit de mest graciösa af jardin d'acclimatations invånare.

Afton efter afton under hela säsongens lopp jaga dessa soirée-fester hvarandra i hejdlös täflingskamp om att åstadkomma något nytt, som kan väcka uppseende och tilldraga sig hela Paris' uppmärksamhet. Tiderna ha förändrats, och parisersalongerna ha bytt väsen och karaktär med dem. Esprit'en är försvunnen, men prakten har ryckt in i stället. Man måste följa med den tid man tillhör. Vår tid är icke andens, utan millionens tid. Millionen har gifvit parisersoiréerna sin stämpel och det så det förslår. De äro något annat än hvad de voro, men de äro fortfarande lika bländande som någonsin. Äfven när de ej direkt öfvertaga rollen af Lyckans galoscher och flytta sina gäster öfver i andra tider och andra verldar, iinna de ändå alltid utvägar att närma sig det sagolika. Det är ingen trollkonst, bara det fins pengar. Och en parisare i våra dagar, som öfverhufvud vill inlåta sig på att ge fest, vet på förhand, att han ej kan ta någon småaktig hänsyn till, om den kostar honom tjugu tusen mer eller mindre. Har han ej annat att bjuda på, måste han ha en Nilsson eller Patti till att sjunga. Han måste hos en författare på modet köpa sig förstarepresentationsrätten till ett proverb och skaffa sig Français' stjernor till att spela det. Han måste vid midvintertiden ge en supé, som, om den än inte förflyttar en till andra ställen, dock ger en den illusionen att det är sommar; han måste i nödfall, när hans uppfinningsförmåga i fråga om det extraordinära ej räcker till längre, som en bekant amerikamillionär arrangera kottiljonger, der buketterna ersättas af silfver-och guldsmycken. Och om hans soirée ändå icke, som ju kan hända, lyckas väcka det uppseende och göra den reklam för honom, som afsedt var, så har han endast en utväg qvar, nämligen att med en cirkelrörelse återvända till den

ursprungliga öppna metoden och bära sig åt som herr Gaillard.

Herr Gaillards biografi är ofantligt litet invecklad. Det är han, som har bygt slottet vid place Malesherbes. Detta slott är en trogen kopia af det historiska i Blois, och det har kostat sexton millioner att uppföra. Hvarje menniska i Paris vet det, och ingen78



enda vet det allraminsta mera. Herr Gaillard kunde ha fallit ner från månen, eller åtminstone kunde hans millioner ha fallit ner till honom derifrån; det är en sak, som man icke bekymrar sig om.

Vid supén.

Hans slott står fast på dyr parisisk grund, derför står han sjelf fast i den parisiska societeten. Han är typen för en mycket utbredd och högst modern pariserfigur: naboben på åttiotalet, den inhemskeSoir èerna. 79

och fullt acclimatiserade naboben. Liksom hans exotiska föregångares, ligger också hans härkomst insvept i en dimslöja, som ingen gör ett försök att genomtränga. Han dyker upp på pariser-himlen, och han är der. Alla kikare riktas mot honom, allas blickar stirra bländade på glansen, som strålar ut från hans lif. Det är äkta gyllne louisdorgloria ; när man har förvissat sig om det, går nyfikenheten ej vidare. Han accepteras utan pass i hvilken umgängeskrets han vill in i, han införes i tout Paris' adelsbok utan att uppvisa diplom. Och han står qvar der; den gamle naboben kom och försvann som en komet, den nye är en fixstjerna, det är den stora skilnaden. Den gamles millioner förflyktigades i pariseratmosferen, den nyes mångdubblas i den. Befruktningsprocessen är fortfarande lika mystisk som urmillionens ursprung. Men rörande afvelns resultat lemna bankerna attest, och Paris frän i dag är praktiskt, det bekymrar sig endast om resultaten.

Herr Gaillard ville fira sin dotters inträde i verlden, men han ville göra det på ett sätt, som var värdigt slottet vid place Males-herbes. Och han uppgjorde nu planen till sin Frans I:s-bal. Hela le monde fick inbjudning att öfvervara ceremonien, antalet utskickade invitationer uppgick till öfver fem tusen. Så långt hade man ännu ej kommit vid en sluten soirée, undantagandes i Elyséepalatset. När herr Grévy de två reglementerade gångerna om året lät parisarne dansa på sin bekostnad, var han tvungen att göra gränserna för hvem han såg hos sig litet vida. Hans hjerta blödde, när kocken kom med budgeten öfver supén, men det var intet att göra vid den saken: alla administrationer, alla ambassader presenterade sina listor, det var icke allenast sina jagt- och biljardvänner, det var i sjelfva verket hela republiken och utlandet med till en viss grad> som han gaf bal för. Då kunde det knappast gå för sig med mindre än fem tusen personer. En privatman deremot hade före herr Gaillard icke presterat något liknande och icke tänkt sig att det kunde presteras. Man skrapade tillsammans hvem man kunde för att få vimmel, men man betraktade det ändå som nödvändigt8o Soirè erna.

att vara presenterad för den gäst man inbjöd till sig, att ha sett hans ansigte, tryckt hans hand en gång. Herr Gaillard införde ett nytt mode. Han räsonnerade som så, att en dörr måste vara alldeles öppen eller alldeles stängd, och han slog upp sin på vid gafvel för hvem som ville komma. Han slog sig helt enkelt ner framför en årgång af boulevardtidningarna och lät sätta upp en lista öfver alla de namn, som funnos nämda i deras Soirée-echon. Om han hade någon aning om, hvilka de ifrågavarande personerna voro, det hörde ej dit; om de blott en enda gång hade stått på den mondaina listan, skickades ögonblickligen hans bjudning till dem. Derjämte fick han för ett godt honorar journalisterna till att puffa för sin fest. Hela Paris tänkte ej på annat än förberedelser till den, hette det dagligen i en månads tid, de och de stora sömmerskorna hade de och de kostymerna under arbete till den, den skulle bli säsongens allenastående evenemang. Och eggad af alla dessa reklamer gaf då verkligen hela Paris sig efterhand till att bli lifligt intresseradt för Gaillard-balen. Åtskilliga sände sjelfva begäran om invitation, om de blifvit glömda, och fick man den icke, köpte man helt enkelt en annans. Teaterbiljettmånglarne fingo vid detta tillfälle ett nytt fält för sin verksamhet, och deras debut på detta nya område var så inbringande för dem, att affären säkert kommer att fortsättas.

Här och der i faubourgernas verld kan man möjligen ha haft antiqverade skrupler och betraktat denna invitation, som kom nedramlande från en vildt främmande, som en oförskämdhet; men faubourgerna spela i det mondaina

Paris från i dag en försvinnande roll. Pluralitetén af de fem tusen följde inbjudningen, och bland dessa fans tillräckligt med notabiliteter för att fernissa hela vimlet med en glans af tout Paris. I lysande Frans I:s-drägt stod slottsherren ofvanför trappuppgången och mottog sina gäster. Då deras inträdesrättighet för syns skull beriktigats vid kontrollen, ljödo trumpeterna och mellan två rader af hillebardierer vandrade tåget upp förbi honom. Maken till historisk procession har Paris aldrigSoirée rua.

81

sett. Vid supén undfägnades de fem tusen med primeurer från alla verldens håll och kanter, fontäner med de ädlaste viner spelade hela natten. Gaillardbalen hade en succès utan like. Målet, som det parisiska soiréelifvet steg för steg sträfvat upp emot, hade här blifvit nådt med ett dristigt språng. Aftonen i Blois-slottet var en innovation. Som denna måste en pariserfest hädanefter se ut, om den skall motsvara de moderna anspråken; så passar den till det högtryck, hvarunder man lefver, till feberspänningen, till den stora nevrosen.

Gaillard-balen.

Kaufmann.VIII.

Parisermiddagar.

|illionen har kört ut den gamla franska esprit'n ur sina salonger. Det är en sträng förvisning, men liktydig med död är den icke. Guldtyranniets ok öfver Paris är ett interregnum utan verklig rot, en främmande despoti, som skall skakas af igen, när det nya demokratiska samhället har vunnit slutlig form. Och den nu proskriberade skall då åter hålla intågPar is er middagar. 83

på sina domäner; de höra alltför tätt tillsammans för att kunna vara skilda länge.

Förvisningen är icke en gång ett försvinnande. Landsflyktig från salongen spökar den förvisade ännu i matsalen.

Konsten att arrangera ett middagsbord har parisaren alltid förstått som ingen annan, och huru mycket än sällskapslifvet kan vara på dekadans hos honom på andra punkter, i denna konst är han ännu mästare. Att spisa middag är för honom mer än en vanlig fysisk lifsfunktion, det är icke långt ifrån att vara en kult. Sin diner utsätter han först sent, när han har slutat med sin aftärs-dag, och han tillåter då under ingen förevändning att den stores. »Monsieur dine» betyder, att monsieur har dragit sig tillbaka till sitt privatlifs allra heligaste, och på hans andakt der får ingenting afprutas. Allt hvad som öfverhufvud händer på hela jordklotet, kommer honom icke vid, så länge han sitter vid bordet, intet intresse är så stort, ingen möjlig fördel så frestande, att den kan distrahera honom under denna lugna och lyckliga stund. Först då han här slutat sin dessert, tillhör han åter verlden.

Till middag bjuder han derför heller aldrig andra än sina verkligt intima vänner. Känner han sig hågad för att visa någon, som *fem vara honom till nytta, en uppmärksamhet utöfver soirée-invitationen, eller anser han sig ha en oundgänglig artighetspligt mot främmande, heter det alltid: »Kom och ät frukost hos mig». Frukosten klockan tolf ser ut som middagen klockan half åtta, endast soppan fattas. Men soppan är symbolisk. Till frukost kunde man bjuda sin skräddare, om så vore,, då man ville ha uppskof med sin räkning; den har inga följder i släptåg. Vard och gäst äro bägge på det klara med, att förhållandet alltid fortfar att vara affärsmässigt. En affärsmiddag deremot ligger helt och hållet utom parisarens begrepp; han skulle betrakta den som ett vanhelgande af sina husgudar. När soppan kommer på bordet, är han bland idel vänner.84 Parisermiddagar.

Vidare sörjer han för, att hela den krets han samlar hos sig är intim inbördes, liksom han sjelf är det med hvar och en särskild bland dem. Saken kan ha sina svårigheter i dessa tider, då partierna stå emot hvarandra som personliga fiender. Men man är på denna punkt trogen mot de bästa gamla traditionerna, man förstår att inskränka sig. Matsedeln är liten, och hinner sällskapet omkring middagsbordet sånggudinnornas antal, tycker man att man har en hel verld hos sig. Hela återstoden af halfva och trefjerde-dels-bekanta kommer, när man stigit upp från bordet. Det är en vana, som har slagit rot, så att det faller ingen in att känna sig sårad för att han endast inviteras till salongen.

För en sådan helt liten krets kan man göra verkliga ansträngningar. Till och med under helt vanliga, hvardagliga

förhållanden är det alltid stil i parisarens middag. Till och med blusmannen vid trottoarbordet utanför den lilla förstadskrogen spisar efter system. Qvaliteten kan vara ganska dålig, men matsedeln är dock alltid korrekt. Har han öfverhufvud råd till att äta, måste han ha sin soppa, sin kötträtt, sin légume och framför allt sin dessert och sitt vin; han betraktar ett borttagande af något af detta tillbehör som ett brott mot hans mennisko värdighet. Det är dermed icke sagdt, att parisaren i allmänhet äter bättre än andra folkslag, tvärtom, han kan ofta äta sämre än den, som nöjer sig med en rätt ärter och fläsk, en osund, utvattnad, halft förskämd föda. Men air är det öfver hans måltid, det är detta som för honom är det vigtigaste. Och kommer man högre upp i samhället, der man har förmåga att låta rätternas godhet följa med stilen i sammansättningen, åstadkommes stundom med tillhjelp af detta medfödda sinne kulinariska fester, som uteslutande parisaren är i stånd till att sätta i scen. Han är hemmastadd i ett mysterium af bagateller, som ger bordet poesi. Huru lång dinern än är, substantiel öfverlastning fins der aldrig, ingen brutal blandning af viner, ingen anspråksfull apparat, som med sin tyngd verkar stelt och ceremonielt på sällskapet. Det ligger öfver det hela en lätt elegans, som förflyktigar sig i ett fint

doft och eggar esprit'n. Man håller icke tal, men man kåserar, liksom man gjorde i de gamla salongerna. Man börjar i det samma soppan serveras, och man begagnar tiden ; man vet, att när desserternas rad är slutad, är också intimiteten förbi. På andra sidan om matsalens tröskel möter man åter det oundgängliga vimlet och salongens banala omnibuspladder. Men parisaren, elit parisaren väl-förståendes, älskar kåseriet. I det har från forna tider hans sällskapslifs bästa dragningskraft legat, och det är ännu icke glömdt, det har endast som all annan aristokrati måst finna sig i att se sin domän inskränkt. Vid middagsbordet odlas ännu denna konst, ty en konst är det, just den mest äkta parisiska af alla. Och äfven af den anledningen är middagsbordet parisarens älskling.

Hans behof af dess förtroliga lugn och anspråkslösa elegans som motvigt mot allt det förgyllningsprål, hvarmed millionen har utpyntat umgängesformerna, har efterhand utvecklat en institution, som kommit att spela en betydande roll i det moderna pariserlifvet. Det är de s. k. »diners mensuels», sammankomster af små exklusiva kotterier, om man så vill, hvilka personliga sympatier och gemensamma intressen förena med hvarandra och som på basis häraf mötas en gång i månaden i en stilla restaurationssal för att, medan man äter tillsammans, under iakttagande af vissa frimurareceremonier odla den gamla kåserikonsten.

Ursprungligen voro dessa middagar en uppfinning af enskilda literära och artistiska kretsar, men saken har slagit an till den grad, att deras antal under de senare åren blifvit legio och att de kommit att omfatta om icke alla samhällsklasser, så åtminstone inom en viss societet hela det Paris, som räknas. För en parisare, som lefver litet med och intar den minsta framskjutna position, är det lika oundgängligt att vara medlem af en »middag», som det för boulevardieren är att tillhöra en cercle. Till och med de mest kända personligheter förakta ej dessa oaser i sällskapslifvets banalitetsöken. »Diner Bixio» samlar vid samma bord Alexandre Dumas, Sardou, Legouvé, Labiche och Meisonnier. De ha der till kamrater

diplomater sådana som Nigra, den förre italienske envoyén i Paris, och embetsmän som Théâtre français' direktör Perrin. Äfven Turgenjew hörde till samma middag. Pasteur är medlem af »Les gaudes», Renan af »le diner celtique».

Idéen till dessa sammankomster gafs, så vidt man vet, första gången af den forna »Diner Taylor», nu »Dîner Dentu», och den står fortfarande som mönster för huru en sådan middag bildas. Den store msecenaten baron Taylor hade flere gånger hos Bonvallet vid Boulevard du Temple, en af Paris' mest kända restauranter, samlat en krets af författare, som under loppet af ett år efterhand alla besvarade dessa invitationer genom att sjelfva på samma ställe hålla middag för baronen och de gäster han brukade inbjuda. Hvarje gång man möttes, började baron Taylor dinern med att berätta ett minne från sitt långa, skiftesrika lif, och hans förträffliga berättaretalang formade dessa minnen till små konstnärliga noveller, hvilka ständigt hade en point, som sedan vid bordet diskuterades jämte alla de à propos, hvartill den gaf anledning. Man fann en sådan smak härför, att man kom öfverens om att uppge de tillfälliga invitationerna och i stället samlas på en bestämd dag i hvarje månad. Hvar och en skulle då sjelf betala sitt kuvert, och samtidigt antogs en serie af statuter, hvilkas öfverträdande var

belagdt med böter, som på olika sätt skulle komma kotteriet i sin helhet till godo. Ingen ny medlem fick intagas, utan att man enstämmigt var ense om hans upptagande, och hvar och en skulle efter tur nedskrifva en af baronens berättelser, för att de, när de alla voro samlade, under titeln »Les dîners du baron Taylor» skulle kunna utges hos förläggaren Dentu, hvilken från första början var medlem af kotteriet och sedan blef dess president. Realisationen af denna plan har blifvit fördröjd först genom Taylors och sedan genom Dentus död, men då och då har man likväl i Revue des deux-mondes och annorstädes sett en och annan af dessa berättelser. Paul de Musset har skrifvit »Les dents d'un Turco», Paul Féval »Gavotte», Elie Berthet »Lais et Samson», senare Hector Malot,Parisermiddagar. S1/

Gonzalès, Enault och Claretie andra, och bandets komplettering fortsattes alltjämt.

Den bekanta naturalistiska novellsamlingen »Les soirées de Medan» har kommit till verlden vid en liknande middag, »Le boeuf nature», som under Zolas praesidium samlar hela staben af hans mer eller mindre talangfulla disciplar. Dinerkretsen »Les têtes de bois», som under Paul Arènes och Coquelins presidentskap omfattar både skriftställare och målare, har hos Charpentier, som äfven är medlem af den, utgifvit två lyxsamlingar »Nouvelles à l'eau forte», utstyrd med charmanta teckningar och gravyrer. Det ar öfverhufvud icke sällsynt, att middagen jämte det behag, den erbjuder sina deltagare, äfven bär frukt i yttre resultat. Dinern »Les Rigoberts», hvars mest bekanta medlemmar äro målarne Vibert, Détaille, Worms, Berne Bellecourt, Duez och Leloir, har sålunda födt de franska aqvarellisternas årliga utställning, hvilken som konkurrent om parisarnes intresse täflar med salongen. Den vurm för societetsspektakel, som under de senare åren har gripit det mondaina Paris och som ej sällan presterar betydligt mer än dilettantism, har påvisligen sin utgångspunkt i dinern »L'arche de Noé'»s sensationella sceniska prestationer. De höra till de största af de moderna parisermiddagarna. Med Paul Deroulède, kompositören Saint-Saëns, den dramatiske författaren Paul Ferrier, bildhuggaren Leroux och bröderna Coquelin i spetsen har den samlat konstnärliga krafter från alla läger och räknar tillika åtskilliga medlemmar ur den förnäma societeten. Man möttes i början hos Janodet i Palais Royal och kallade sig »Trop serrés», men efter några års förlopp fick man det alltför trångt der och bytte om lokal. Samtidigt bytte man namn, på grund af sällskapets blandade sammansättning döpte man sig till »L'arche deNoé». Det beslöts, att dopet skulle firas med en teaterföreställning, och det nedsattes en komité, som på några dagar författade den stora fantastiska tragedien »Abraham eller Patriarken, som bedrar sin hustru». Den uppfördes hos en af middagens rika medlemmar och gjorde furoreParisermiddagar.

hos den utsökta åskådarekretsen. Man gaf den efterföljare, dinerdeltagarnes damer instuderade sina roller under Coquelin'ernas ledning, och man upptäckte stjernor, som fortsatte på egen hand. Liksom baron Pschutt är trapezkonstnär, har baronessan blifvit

Vid sällskapsspektaklet. Scener mellan kulisserna.

aktris till lif och själ, och hennes talang kan fullkomligt mäta sig med hennes gemåls.

Vid många af dinererna är det sammanhållande bandet landsmanskapet i trängre betydelse. Provençalerna ha »la cigalç», bur-Paris emiiddagar. 89

gunderna »les bourguignons» med förre finansministern Magnin, nu chef för den franska banken, som ordförande, parisarne från Normandiet »la pomme», den mest celebra af alla middagarna. Hvarje sommar göra »les cigaliers» och »les pommiers» utflykter till sina resp. provinser, der de mottagas af myndigheterna i högtidlig procession och der det till deras ära arrangeras stora fester, till hvilka hela departementet strömmar tillsammans. I Provence frossar man på tjurfäktningar, fackeltåg och farandoler, i Normandie på cidergillen. Men festens centrum är alltid en poetisk tornering i gammal trubadurstil och med af dinern utfästa priser, som öfverlemnas till segerherrarne af de skönaste damer. Provinsen har genom dessa utflykter kommit att betrakta sina landsmäns diner i Paris som ett slags protegerande representant, till hvilken den alltid vänder sig, då för den vigtiga intressen stå på spel. Man har derför ej sällan sett både »les cigaliers» och »les pommiers» göra opinionsyttringar en corps för en kanal, en hamn eller en jernvägsanläggning, och när de tagit saken om hand, ha de alltid vetat göra sitt inflytande gällande, så att deras »pays» fått hvad det begärt.

Antalet medlemmar i dessa provinsialmiddagar är naturligtvis icke ringa, och de gå derigenom något utom dinerns egentliga ram. Oftast omfattar den blott en helt liten krets med långt mera inskränkta intressen. Det egentliga mönstret för den är »L'hippopotame», som församlar de forna »prix de Rome» och har namn efter en liten Osteria i närheten af Colosseum, som man måste ha besökt för att kunna bli medlem, eller »le diner de la critique», dit Sarcey, Vitu, Fouquier, Weiss och Daudet höra och hvars medlemsantal ej får öfverstiga tjugu. Men antingen man är få eller många, passa dock Elie Berthets ord om Dentu-middagen in på alla dessa dinerer. Der råder, säger han, den mest öppna och uppriktiga hjertlighet. En utsökt artighet hindrar hvarken qvickheten eller munterheten att gifva sig fria tyglar.90 Parisermiddagar.

Till och med mellan de medlemmar, som ha mycket klara och mycket bestämda åsigter om allting, har der aldrig utbrutit en bitter diskussion, aldrig uttalats ett sårande ord. Hvarje bi drar in sin gadd för att endast bjuda sin honing. Men man iakttar också stor stränghet med hänsyn till inväljandet, och det eger rum endast då det vunnit absolut enhällighet. Man fäster särskild vigt vid den ifrågavarande kandidatens lynne och umgängeston. En enda bullersam eller stridslysten individ kunde störa harmonien vid dessa sammankomster och göra dem omöjliga.

En brist har det hittills funnits hos institutionen, nämligen det qvinliga elementets uteslängande. Det fins dock en möjlighet, att äfven den kan afhjelpas. Man har redan »le dîner des rieuses», ett kotteri af teaterdamer, som för att då och då undslippa direktörers och regissörers och sceninstruktörers tyranni och kunna skratta och roa sig i frihet, ha stiftat en middag alldeles i stil ined de andra. Man samlas en gång i månaden hos Durand, man har sina mycket stränga statuter och sin under iakttagande af alla parlamentariska former valda styrelse. Hvarje presidentska, och det är en ny för hvarje middag, måste, då hon intar ordförandestolen, föredraga en sjelfdiktad och sjelfkomponerad visa, och hvarje ny rieuse är skyldig sällskapet ett akademiskt inträdestal, som omsorgsfullt stenograferas och förvaras i arkivet. Det är, så länge middagen varar, förbjudet att tala om en man eller endast nämna hans namn; den, som öfverträder detta förbud, betalar böter, som inkasseras ögonblickligen af presidentskan och som stiga i hastigt växande proportion hvarje gång förseelsen upprep.as. Rieuser-nas sparbössa befinner sig på detta sätt alltid i förträffligt skick, och för att fira dess sönderslående på tillräckligt högtidligt sätt har man slutligen bestämt sig för att en enda afton om året upphäfva anathemat öfver det andra könet och finna sig i dess närvaro vid en bal, som obetingadt är den'under hela parisersäsongen, till hvilken tillträdet är mest eftersökt.Pai'iserm iddagar.

Det är alldeles säkert, att icke just alla rieuserna tillhöra den äkta umgängesverlden. Men denna har ju redan på så många håll vant sig att ta upp moder efter den andra, att det skulle vara besynnerligt, om ej också glorian, som utstrålar från rieuser-nas middag, snart skulle fresta don till att följa exemplet. Och

Les Rieuses.

har den qvinliga delen af societeten väl dinerinstitutionen dans les moeurs, som deras äkta män och bröder ha det nu, skall sammansmältningen ej heller utebli. Men hvem vet, om ej just den tidpunkten är morgonrodnaden till en total revolution i det parisiska sällskapslifvet, till en form att umgås på, som är i öfverensstämmelse med verkligt demokratiska seder? Amphitryonens roll är förbi, men reklamens, den braskande förgyllningens och de92

Parisertniddagar\

stora depensernas aera är försvunnen med det samma. När millionen rymmer fältet, skall den gamla esprit'n rycka in igen. Den är icke försvunnen, den är endast förvisad. Parisermiddagens revolution skall föra den i triumf tillbaka från landsflykten.

IX.

Tout-Paris.

; et lif, som i de föregående kapitlen är Skildradt, är tout-Paris' lif, men tout-Paris taget i parisisk betydelse, och den är trång och speciel.

Der menar man med tout-Paris högst olika saker. Begreppet kan en och annan gång vidga ut sig till att omfatta hela Paris, det på ytan och det i djupet, det som gör

väsen och det som arbetar, skalet och kärnan. När de tusen dragen i dess fysionomi sålunda glida tillsammans till en enda, handgriplig kontur, är intrycket nästan alltid både sympatiskt och stort. Man måste då ha mycken förutfattad ovilja för att icke beundra hvad94 Tout-Paris,

denna märkvärdiga stad ständigt är i stånd att prestera. Men detta utbrott af dess innersta väsen i en genialisk glimt, de verkligen stora pariserdagarna, de komma endast en gång i hvarje årtionde och knappast det en gång.

I regeln betyder tout-Paris endast en bråkdel af det hela. Denna inskränkning har sitt berättigande. Ett samhälle är som hvarje massa ej godt eller dåligt för att det födes till att vara det; det är hvad det formas till. Men formen ger massan aldrig sig sjelf; den kan erbjuda bättre eller sämre material till behandling, men först behandlingen gör den till organism. Tout-Paris är den bråkdel, som sätter stämpeln på Paris.

Äfven hvad som förstås med denna bråkdel beror dock på ögonen, som se. Der fins utlandets tout-Paris, der fins Frankrikes, och der fins Paris' eget.

Feuillet har en gång skildrat Paris' dragningskraft som den intensiva njutning det är för en verksam och lyckligt kultiverad ande att se den andliga rörelsen i arbete, känna den andliga elektriciteten potenseradt genomtränga allt omkring sig, inandas med en förnimmelse af innerlig fröjd den intellektuella atmosfer, som omhöljer Paris och utgör dess säregna och oförlikneliga charme. När de gamla sjöfarandena, säger han, satte sin fot på Cyperns kust, märkte de ögonblickligen en doft af rökelse och vällust, som for dem genom blodet och uppenbarade för dem den mäktiga gudinnans närvaro. Paris har, förefaller det honom, på samma sätt. berusande utströmningar, som förkunna dess kult, dess enda kult, men äfven en, som är glödande och lidelsefull ända till afguderi, nämligen intelligensens, hvars heliga stad man med sanning kan säga att Paris är.

Utlandets tout-Paris är alla de parisare, hvilka känna som Feuillet. Och kretsen af dem är stor och lysande. Intet annat folk har i samma grad som det franska i sin hufvudstad en andlig brännpunkt, som samlar hela nationens ljus. När man i fråga om konst, vetenskap eller litteratur säger Paris, säger man Frankrike.Tout-Paris. 95

Hufvudstaden koncentrerar allt, drar alla krafter till sig, utanför den finnes ingenting. Hvarje talang, som dyker upp, måste nödvändigt invigas der, måste planteras om i dess jord för att frodas och mogna. Det har vid ett eller annat tillfälle händt, att någon framstående ande, som t. ex. Alphonse Kärr, fått leda vid pariserluften och frivilligt expatrierat sig till en vrå på landet. Men det förblir ständigt en outgrundlig gåta, med hvars lösning man bryr sin hjerna lika länge som fenomenet varar, och just undantaget kommer på det sättet att ytterligare framhålla regeln.

Liksom den resande, som närmar sig verldsstaden, ser dess torn och tinnar och får det imponerande intrycket genom dem och låter den gråa massan af tak glida ut i dimma utan att bekymra sig om dem, så ser utländingen på afstånd nationens spetsar, som resa sig upp öfver Paris ; han ser icke hvad som är under dem, men ljuset, som strålar ut från dem, sammansmälter för hans Ögon till en gloria öfver staden. När han tänker på Paris, tänker han på Pasteurs laboratorium, på Taine och Renan, han tänker på staden, der Zolas och Daudets och Guy de Maupassants romaner skrifvas, der Dumas och Augier och Sardou låta uppföra sina dramer på scenen, tolkade af Got och Coquelin och Sarah Bernhardt, han tänker på Gounods, Ambroise Thomas' och Massenets stad, på den, der Bonnat och Carolus Duran och den långa raden konstnärer, som tagit arf efter dem, exponera sina taflor. Det är hans tout-Paris, och det förklarar den magiska klang, som för honom ligger i detta ord, den beundran och vördnad, hvarmed det fyller honom.

För fransmannen sjelf har tout-Paris en bredare basis. Han är närmare, han ser äfven annat än just de högsta spetsarna. Mången celebritet för dagen, hvars gerning skall dö med reklambullret, som har lyft den på piedestal, skjuter äfven hufvudstadens prestige för honom fram i förgrunden vid sidan af de verkligt stora. När han derför någon gång kommer på det infallet att skrapa på förgyllningen och upptäcker, att det endast är messing bakom, kangô Tout-Paris.

hans kult af detta tout-Paris komma att lida af skeptiska anfäktelser. De bli dock aldrig långvariga. Det är sant hvad en fransk författare har sagt: »La postérité commence à la frontière», men äfven den verld, som för fransmannen utgör tout-Paris, är dock alltid genomsyrad med så mycken talang, och det är så litet utanför den, att han omöjligen kan émancipera sig från dess herravälde. Dess himmel har meteorer, men den har de stora, klara stjernorna derjämte.

Tout-Paris sedt på nära parisiskt håll blir deremot en helt olika sak mot det som presenterar sig för utländingens och landsortsfransmannens betraktande. Det är, om jag ej mins orätt, Edmond About, som har berättat om den stackars damen, som satt i en by och blef sjuk af längtan, då hon läste i sina tidningar om alla de lysande premièrerna, vid hvilka »hela Paris hade stämt möte». About lyckades locka ur henne hvad det var, som tärde på hennes goda hull och humör, och han botade henne. Hvem är det ni är så begärlig efter att få se? frågade han. Det är den och den och den och den, och han gick igenom raden af de namn, som då kastade ljus öfver Paris, och visade henne, att hon vid alla de tillfällen, då hon velat ge år af sitt lif för att få vara med, sannolikt aldrig hade träffat en enda af sina hjeltar. Den ene gick till sängs på samma gång som hönsen, den andre gick aldrig dit, der det var folkträngsel, den tredje kunde ej tåla teatern, den fjerde var försvunnen för menskligheten, när han arbetade, och han arbetade ständigt, kort sagdt, Abouts lista öfver de felande reducerade samtliga det lysande tout-Paris' möten till att ej kunna uppvisa en enda personlighet, som landsortsdamen kände.

Hade han rätt, då han skref detta, skulle han ha det tio gånger mera nu. Låt oss stanna vid premièrerna, de äro ju verkligen den förnämsta revyplatsen för tout-Paris' parader.

En parisisk première vill icke allenast säga teatrarnas första-föreställningar, det vill öfverhufvud säga hvarje literär eller artistisk primeur, som endast en mindre krets kan få bouquet'en af, hvarjeI operans balettfoyer.r-

Barnen i Boulognerskogen. Teckning af Adrien Marie.Tout-Paris.



sensationel händelse, som det bland millionstadens hundra tusen tillträdeslystna endast kan förunnas jämförelsevis få utvalda att öfvervara. Salongens vernissagedag är en första klassens première, liksom öppnandet af Concours hippique är det; upptagandet af en ny ledamot i akademien, kammaresammanträdet, der en stor interpellation skall diskuteras, rättsförhandlingarna i en uppseendeväckande process, allt sådant rycker för parisermedvetandet upp i rang med den sensationella premieren, och vid alla dessa tillfällen

är samma stamtrupp tillstädes, personer, som skulle anse det som en fläck på sin sociala position, nästan som en vanära, om de ej vore med, och hvilkas lif derför går upp i jätteansträngningar för att ständigt vara det. Pre-

Massenet.

mièren är dessutom häfstån-gen, som lyfter en hvart man vill. För att i pariservimlet lugnt och stilla skaffa sig fast mark under foten, måste man utveckla en sådan ofantlig qvantitet arbete och talang, att icke

en af tusen når målet. Har man icke både förmåga och energi af absolut prima styrka, kan man klättra och klättra i evighet, man kommer dock aldrig upp till den punkt, der man faller i ögonen. Med premièrernas tillhjelp deremot tränger man igenom utan några qvalifikationer alls. Att blott en enda gång ha blifvit sedd på det reserverade ställe, mot hvilket alla verldsstadens kikare afundsamt riktas, är redan att ha fått upp hufvudet öfver massan, och kan man ett par år i sträck, likgiltigt på hvad sätt det sker, fortfarande skaffa sig tillträde till dessa ställen, är ens lycka gjord,

JCaufma nn. 798



ens lif betryggadt med det samma. Man hör till dem, som räknas,

man är en makt, som måste tas med i räkningen. Och att vara

något i Paris är att ha inom räckhåll ungefär allt hvad handen

vill gripa efter,.

Sålunda slåss en verld af positionsbehöfvande äregirigheter

omkring denna première-piédestal. Det är i det konkurrerande

vimlet en brokig blandning af de mest bizarra samhällselement,

från naboben,

som ej vet siffran på sina

millioner, till lyckojägaren

med det falska

namnet, den

falska knapphålsrosetten

och de falska

briljanterna i

skjortan, från

den mondaina faubourg-

damen med

anor från andra

sidan korstågen

till den sjelf-

gjorda baronessan, som superar på café Américain och hvars vagga stod i portkammaren *, der fins allt utom just de verkliga kapaciteterna. De ha ej behof af att ses, de äro en vue, när de äro hemma i sitt rum, och der stanna de. Premierens reklam

är dem emot, den flyttar dem Öfver i en milieu, der de ej känna sig på sin plats, der de riskera att få knuffas med tvetydiga grannar, med hvilka de ej ha något att göra. En pariserkronikör, hvars vittnesbörd är betydelsefullt, emedan han sjelf under de sista tjugu åren knappast har saknats vid någon enda af teatrarnas första-föreställningar, tillstår, att han aldrig har sett Pasteur vid dessa premièrer. Träffar man kanske Gounod der? frågar han. Möter man Berthelot? Får man se Gérome eller Paul Dubois eller Henner



eller sä mänga andra? Jules Dupré har varit der en gäng för att öfvervara uppförandet af ett stycke af Dumas. Dumas sjelf kommer ytterst sällan och håller sig helst i bakgrunden af sin loge. Den andre Dumas, den store kemisten, har aldrig visat sig der. Victorien Sardou hör icke till tout-Paris, eftersom han tillbringar teatersäsongen i Nizza. Hvarken Augier eller Labiche löpa efter premièrer. Claude Bernard och Littré voro aldrig med om dem, Renan

kommer någon gång då och då. Feuillet vågar sig icke in i sådan trängsel, och Pailleron gör det endast med långa mellanrum.

Listan kunde fortsättas i

oändlighet. Naturligtvis är publiken vid de verkligt stora [-säsonghändelserna,-] {+säsonghändel- serna,+} vid en

representation på Théâtre français eller operan, uppblandad äfven med de element, som höra till hvad utlandet förstår med tout-Paris. Men de äro icke dominerande, till och med vid dessa tillfällen försvinna de bland den

stojande fasta staben af

dem, som göra väsen af sig. Man behöfver endast läsa namnförteckningarna, som boulevardbladen ständigt lemna från dessa premièrer. Det fins på dessa listor personer, som man känner, till och med då och då en celebritet af första rangen, åtskilliga dii minorum gentium, hvilkas namn, som Coppées och Claretíes, ändå alltid ha klang både utanför Paris' och Frankrikes gränser, en hel mängd politiker, som det dunkelt föresväfvar en att man har hört nämnas, men der fins ett oproportionerligt långt större antal herrarioo Tout-Paris.

grefvar och baroner med »de», »da» och »y» framför, parisiska eller exotiska klubbaristokrater, finansmatadorer och. boulevardierer, om hvilkas tillvaro en icke-parisare sväfvar i den fullständigaste okunnighet. Och går man från Français' och operans till genreteatrarnas premièrer, skall man i nio fall af tio befinna sig i alldeles den situation som About lofvade landsortsfrun. Utländingen i Paris skall, frånräknadt några tidningsrecensenter, bland det tout-Paris, han möter der, ej finna någon figur, hvars ansigte han känner igen eller om hvilken han blott har hört talas. Nyfikna

Claretie.

turister ha gjort försöket tillräckligt ofta, och det har alltid haft samma resultat.

Undersöker man det sätt, hvarpå en sådan premières publik sammansättes, är saken också lätt begriplig. Traditionen om att direktören sätter en ära i att inbjuda eliten af Paris' notabiliteter, har alldeles ingen hemul längre, om den någonsin haft det. Han sätter en ära i att få tre, fyra, fem hundra francs för sina biljetter, gratis ger han blott hvad han strängt taget är tvungen att ge tidningar och andra fasta stöd för hans teater. För att hålla sig skadeslös för denna förminskning i inkomsten, öfverlemnar han tillTout-Paris. 101

biljettmånglaren hela återstoden af huset på det vilkoret, att han får hälften af inkomsten. Till och med om föreställningen endast är en liten operett af en utvattnad Offenbachs-imitatör, är den dock alltid première, och det fins alltid tillräckligt med folk, som mer än gerna betalar tillträdet till den med louisdorer i stället för med francs och som från sin ståndpunkt också handla mycket förståndigt. Ha de ihärdighet och driftkapital nog för att hålla ut, skola de alltid sluta med att få valuta för sina utlagda pengar. Premieren är en pariserinstitution af renaste vatten, den är, reducerad till sin största enkelhet, ett papper, hvari det spekuleras och hvari det vanligen spekuleras klokare än i något annat.

Men af samma beskaffenhet som premièrernas publik är öfver hufvud vid hvarje tillfälle det tout-Paris, som fyller Paris med sin larmande tillvaro. Det är hvarken de solida, gamla bourgeois-familjerna eller faubourgernas äkta elit, som arrangerar cirkusföreställningar eller ger djurbaler, hela denna verld för just i Paris en existens, som är mera stilla och reserverad, mera bunden af tusen former och hänsyn, i alla afseenden respektablare än någonstädes. I dessa brusande virflar störta sig endast de, som likt Morny's och Rochefoucauld's trots sitt namn, eller furstinnan de Sagan trots sin kolossala förmögenhet, behöfva den yttre glansen, derför att allt inom deras privatlifs fyra väggar ej är alldeles normalt, och vidare den långa raden af parvenyer och exotiska meteorer på pariserhimlen, för hvilka endast reklam väsen det kan bli de vingar, som höja dem. Ingalunda alla dessa parvenyer äro personer utan förmåga, icke ens utan verkliga förtjenster, långtifrån alla de importerade medagerande i det mondaina pariserlifvets komedi äro hvarken hela eller halfva äfventyrare. Men det fins i denna brokiga samhällssalat så många element, som ej tåla att undersökas under mikroskop, och der saknas så många af dem, som utgöra den stora stadens verkliga storhet och styrka, att detta tout-Paris i parisisk betydelse ej utan den mest skrikande102

Tout-Paris.

orättvisa kan göras identisk med hela Paris. Det är praktblomman, som sticker i ögonen, men vissnar och dör; det är icke stammen och roten.

Guy de Maupassant.X.

Två typer.

Suy de Maupassant har skrifvit en berättelse »Yvette», som kanske ej hör till hans bästa, men som tillsammans med journalistromanen »Bel-Ami» målar sidor af det moderna parisiska njutningslifvet med en verklighetstrohet, som aldrig är öfverträffad. Det är historien om en ung flicka af aventurière-ursprung. Baronessan Obardi, hennes mor, har varit koksa i sin ungdom, men har efterhand klättrat ända upp till spetsen af prostitutionens trappa. Hon för nu ett lif à grand train, lefver i oerhörd lyx, har förnäm salong, der den magnifike schweizaren anmäler alla, som komma — furstar och

hertigar eller åtminstone markiser och baroner. I denna omgifning är Yvette uppväxt, har blifvit en bortskämd och förvildad flicka med fasoner af den milieu, hvari hon lefver, men oemotståndlig i sin öfverdådiga ysterhet, döljande alla sina oarter under en ingenue-aktig charme, som lägger skaror af tillbedjare för hennes fötter.



En obegriplig varelse, till och med den ihärdigaste kan ej komma på det klara med henne. Är det höjdpunkten af ovetenhet eller höjden af dépravation? Herr de Sevigny tviflar ibland, men skepticismen sitter honom för fast i blodet, och det är för mycket, som talar för dess berättigande för att den ej skulle få öfvertaget till sist. En dag har hon släpat honom med till La Grenouille, den bekanta kokottbadorten vid Bougival, och efter dans och skämt tillsammans med den larmande publiken der gör han henne ute i vattnet en ny förklaring. »Vänd er till mamma, om ni vill ha mig till hustru,» säger hon. »Låt oss tala allvarsamt, Yvette,» svarar han, »naturligtvis kan det inte bli fråga om äktenskap mellan oss två, och ni vet ju mycket väl hvad det är jag menar.» Hon rodnar och bleknar och flyr från honom hem allena. »Herr de Sévigny har anhållit om min hand,» berättar hon för modern på försök. »Det är omöjligt!» utbrister fru Obardi ovilkorligt, »herr de Sévigny vill inte gifta sig med dig.» Först från detta ögonblick vaknar misstanken hos henne, hittills har hon ingenting anat. Sedan öfverraskar hon modern och hennes älskare, och i sin hetsiga irritation-lägger fru Obardt hela sanningen öppen för henne, berättar för henne hvad hon sjelf är och hvad äfven dottern nödvändigt måste bli, det fins intet val.

Presentationen af denna »monde interlope», dessa lysande, brokiga förruttnelseplantor på ytan af den parisiska njutningsverldens dypöl, är ett mästerstycke af Maupassant. Den har varit gjord ganska ofta förr, men aldrig så slående sann och så alltigenom modern. Af allt vexlande under solen är dçt intet, som byter hamn så ofta och så fullständigt som arméen af irreguliera existenser i Paris. Typen från i dag är en helt annan figur än den från i går. Och just detta glatta, glidande i öfvergångarna, detta oändligt kantafslipade i en verld, som är så falskt comme il faut, att den som Yvette kan ta miste på sig sjelf, just detta ger typerna från i dag de mest karakteristiska dragen.

I första ledet bland dem finnas två typer: rastaqouèren och le bohème noir.

Rastaqouèrebegreppet är af alldeles nytt ursprung, men det har dock redan undergått en väsentlig modifikation. Rastaqouèren var förr närmast nabobens efterföljare som exotisk stjerna på pariserhimlen. Han kom från aflägsna, sydamerikanska länder, Brasilien, Peru eller andra sådana trakter, hvilkas existens för parisaren låg i den komplettaste obekantskaps sagodimma. Bronzerad af solen, utstyrd som en operettfigur i sin extravaganta modelyx, bräkande franska i en obeskriflig och ofattlig rotvälska, höll han, rasslande med millionerna från sina guld-, silfver-, guano- eller andra grufvor, sitt intåg på boulevarden och deltog sedan ostentativt, larmande, excentriskt i dess tumlande lif, tills millionerna voro borta och han ånyo försvann i dimman, hvarifrån han kommit. Han var en meteor, hvars uppträdande man ej hade något emot, emedan denna meteor sprängdes i ett louisdorregn, som mer eller mindre kom hela verlden till godo. Men äfven han har bytt hamn. Det enda han har qvar af den gamle är möjligen en mer eller mindre utpräglad bronzhy; han klär sig nu, så att han ej kan skiljas från boudinéen af äkta boulevardursprung, han har lärt sig tala franska tio gånger så rent som marseillaren eller gaskognaren, hans grufvor ligga i månen, och millionerna får han först, när han får den »dot», som han ständigt går på jagt efter. Med rastaqouèren förstår parisaren utländingen i en långt vidare utsträckning än förr, icke engelsmannen eller tysken eller skandinaven naturligtvis, ej heller amerikanaren — han utgör i det moderna Paris en särskild typ — utan den sydländske utländingen, antingen han nu är rumänier, grek, spanior eller till och med italienare, hvars tillvaro ej ligger öppen för honom, boulevardfiguren med den stora, mångfärgade rosetten i knapphålet, de prunkande exotiska namnen och titlarna, det pompösa, påflugna sättet och den i öfrigt

ogenomträngliga, mystiska slöjan öfver hela sin person. Han kan vara äkta, men det är ett sällsynt undantag ; i regeln är han af fullblods-aventurier-ras, kommen till Paris uteslutande derför att det ingenstädes i verlden fins ett så präktigt grumligt vatten att fiska i för en person af hans kaliber,io6 Två typer.

kommen för att ånyo samla in millionerna, som hans föregångare ha öst ut der, antingen han nu gör det plumpt genom att lura de lättrogna pariska leverantörerna, som sällan kunna motstå hans visitkort med krona, hans briljantringar och hela grandseigneur-uppträdande, litet finare genom att spela falskt på klubben, eller som en äkta, helgjuten rastaqouèrepotentat genom att gripa fast i millionärvingen och genom en mästerkupp flytta sig öfver på de regelrättas territorium.

Det moderna Paris är öfversvämmadt med typens alla nyanser. De mylra som gråsuggor i den fuktiga, multnade jorden under stenen, och de fylla hela staden med sina dunderreklamer, sina extravaganser och allt öfrigt hallo, som är nödvändigt för geschäftets bedrifvande. Trots all sin fyndighet fylla de också ibland kriminalrättens brottslingsbänkar. De kunna lemna rikt stoff till historier. Der är den beryktade grefve Tchernadieff, hvars sagolika äfventyr öfvergå Eugène Sues och Ponson du Terrails romaner. Han dök upp i Paris som moskovitisk nabob, fabelaktigt rik, egare af hundratals millioner, hette det, och han förde ett lif i proportion dertill. Hans sista bedrift var en tusenochennatt-fest på hans villa vid Geneversjön till ära för Gambetta, som hade lofvat komma, men i sista ögonblicket anade oråd och ursäktade sig. Räkningen för den uppgick till två hundra tusen francs, men då den skulle betalas, var grefve Tchernadieff försvunneit Han hade flytt till ett grannland och hemsökte det en tid under ett annat namn. Men en dag blef han i Wien ertappad med falskt spel på klubben. Man gaf sig till att undersöka hans antecedentia, och fann grefven identisk med en polack vid namn Krakowski, som för åtskilliga bedrägerier hade varit dömd till straffarbete på lifstid och som rymt från Sibirien efter tusen äfventyr, det ena osannolikare än det andra.

Der är den icke mindre famöse marskalk-grefve Bastelli-Foscolo, hertig af Busignano, som likaledes en tid gjorde Seine-staden yr i hufvudet med sin lyx. Han hade den manien att fylla expositionsfönstren med fotografier af sig sjelf i uniform som general, marskalkTvå typ er,, 107

och amiral, alltsamman schweizisk notabene, amiralen också. Och då han slutligen kom inför rätta, visade det sig, att en af hans specialiteter varit att för fem- och tiofrancsstycken hyra ut sitt dekorationslager till kälkborgare med honett ambition, som skulle på bal och gerna ville ta sig bra ut. Sedan man kommit till bottnen med undersökningarna, upptäckte man, att marskalk-grefven förut hade beklädt en liktornsoperatörs mindre framstående ställning.

Han lät sig emellertid nöja med marskalktiteln ; Paris har haft långt förnämare herrar af samma kaliber. Scanderbeg tillvällade sig titeln »konung af Epirus och Albanien» och sålde Epirusstjernans storkors till alla möjliga priser, allt efter som den köpande hade råd till att betala. Hans kollega, Marcariants, permanent kandidat till Armeniens tron, väckte under sin glansperiod ännu större uppseende. Han höll hvarje dag öppen taffel, vid hvilken bekanta parisare med ansedda namn sutto pêle-mêle bland äfventyrare af alla slag, han skref artiklar i Journal des Débats och var naturligtvis i första ledet öfverallt der tout-Paris var. Vid en välgörenhetsbazar betalade han en gång fru Thiers för en ljusstake af ett par francs' värde två hundra louisdorer. Han var grandseigneur ut i fingerspetsarna. Men icke desto mindre blef det en vacker dag Mazas-fängelset han fick till palais.

Man arresterar alltså ibland dessa herrar. Men vanligen är det ändå de, som äro slugast. Hotar ballongen att brista, innan den ännu är så uppblåst, att den kan flyga, äro de i allmänhet nog försigtiga att försvinna i tid. Är operationen genomförd, har det till exempel lyckats dem att komma in i en eller annan gammal och rik familj, gör en upptäckt mindre. De, som blifvit lurade, nödgas tysta ner skandalen.

Rastaqouèren är alltså en parasit på det moderna parisersamhället, som man ej kan förtänka parisaren att han gerna såg utrotad. Det har stundom gått rykten om, att de utländska ambassadörerna på uppmaning skulle räcka handen till ett sådant utrotande, att de skulle låta utfärda listor öfver de mera bekantaio8 Två typer.

utländingar, som uppehålla sig i Paris, och i hvarje vecka utge en bulletin, hvari alla upptogos, som hade något framstående namn, någon ansedd, autentisk ställning. En kontroll öfver rastaqouèrerna skulle på det sättet bli möjlig. Det blir dock knappast något af planen, och äfven om det blef det, skulle det svårligen kunna bli någon verkligt praktisk vinstr Rastaqouèren är en naturlig ogräsprodukt af verldskaravanseri-jorden, hvari denna vackra planta florerar. Så länge jordmånen är så gynsam för den, som den är i det moderna, internationella Paris, tjenar en rensning ej till mycket.

Mycket nära beslägtad med 'denna typ är egentligen den andra : le bohème noir. Alla de karakteriserande dragen hos figuren återfinnas, det är endast fernissan, som är en annan. Le bohème noir är rastaqouèren i fransysk upplaga. Namnet är alldeles nytt, användt första gången vid en begrafning, som väckte en viss uppmärksamhet i Paris, ehuru följet knappast bestod af ett halftjog personer. Den döda hade sjunkit djupt på sin sista tid, slutat i ett brasserie à femmes i det djupaste elände. Men Nina de Villars* salong hade dock en tid varit samlingsplats för ett brokigt sällskap, en kuriositet, som den, som ville känna sitt Paris, åtminstone en gång af nyfikenhet tittade in i. Den var ej fri från slägtskap med den obardiska hos Maupassant; kanske har han hämtat drag från den till sin skildring. Med mindre talang, men nästan fotografiskt har en af den naturalistiska skolans andra unga författare Harry Alis tecknat den i en för resten tarflig roman, som heter » Hara-Kiri» och handlar om en ung japanes' vilda tumlande genom det moderna pariserlifvet. Mme. de Villars' »de» var äkta, och hennes förmögenhet hade från början varit ansenlig. Men det regelrätta lifvet roade henne icke. Hon hade artistiska och erotiska passioner, och hon flyttade från sin landsort till Paris för att tillfredsställa dem. Hennes dörrar öppnade sig på vid gafvel för allt hvad som hade eller sade sig ha minsta förbindelse med literatur och konst. I början skall hon också ha sett gäster hos sig, som sedan ha fått ett stort namn. Gambetta och Rochefort, sedan Zola och Daudet, ännu senareTv à typer. 109

personer som Rollinat och Catulle Mendès, Coppée och Richepin, ha haft sina perioder, då de hörde till husets vänner. Charles Gros har uppfunnit monologen hos henne och Coquelin cadet har i den firat sina första triumfer der. Men med tiden blef visserligen sällskapet ett helt annat. Man presenterades visserligen fortfarande för celebriteter, inflytelserika journalister, som kunde vara en till ofantlig nytta, skalder, som aspirerade på akademien, målare, som skulle göra revolution inom konsten, ministerämnen eller intima vänner till den aktuella regeringen, så intima, att man genom deras protektion skulle kunna uppnå allt. Men det var allesamman personer, som satte sitt ljus under en skäppa. Liksom man aldrig förr hade hört deras namn, fick man heller aldrig sedan höra det, om man ej sjelf fick mottaga visit af dem under förevändning af ett eller annat förslag till medarbetareskap, hvars begynnelse och ända alltid blef en liten louisdor till hjelp vid ett tillfälle, då de voro i penningförlägenhet.

Det var ett besynnerligt hus, denna Villarska salong, äfven i hela sin yttre prägel. Den gjorde närmast intrycket af en förvildad forstads-table-d'hôte på en marknadsdag. Der var alltid ett vimmei af anländande gäster, alltid öfverfyldt. Man åt på gräsmattorna i trädgården, i trappor, i sofrum, hvar man kunde komma åt, när det regnade ute. Der var alltid för litet mat och alltid bataljer om den. De mest hemmastadda bland gästerna gingo sjelfva in i köket, eröfrade råmaterial och lagade till åt sig hvad de ville ha. Efter middagen höllos uppläsningar eller konserter, spelades ibland teater i ett tält i trädgården med madame de Villars sjelf som primadonna. Men ingen i hela svärmen gjorde sig besvär med att vara åhörare. Man drack och vattnade blommorna med vinet, då man ej orkade dricka mera, man spelade baccarat, man arrangerade »des affaires», isynnerhet gjorde man det sista.

Ty »les affaires» äro just qvintessensen i en svart bohémiens existens. Han är endast så till vida arftagare efter sin namne från Murgers dagar, som samma irreguliera sans-le-sou-tillvaro är gemensamno Två typer,

för dem begge. I sjelfva verket äro de helt och hållet antipoder. Bohémien'en från quartier latin var en optimistisk fantast, en afsigkommen af öfvertygelse, af idealistisk nomadförskräckelse för allt hvad som lade bojor om foten och stäckte möjligheternas vingar, penninglös på grund af sorglöst lättsinne och förakt för det bourgeois-stinkande guldet. Hans moderna efterföljare äro olika honom, liksom den moderna boulevarden är olik det gamla quartier latin. Han är ett barn af sjelfva denna boulevard, född på dess mark, uppfostrad i desss odör, oskiljaktlig

från den. Han tror på intet annat, respekterar intet annat, tänker på intet annat och lefver för intet annat än louisdoren. Men i den vilda kampen för lifvet sprattlar han utan hvarken förmåga eller energi till att kunna komma ofvanpå annat än för ett och annat ögonblick. Han har, från det han lärde sig tala och gå, alla behof, hvarje begärelse, som tillhör la grande vie, men han "har inga hvarken yttre eller inre förutsättningar för att kunna sätta sig fast i positionen, der de kunna tillfredställas. Deremot har han ständigt en hållning, som är otadlig som hans kostym, en karaktärslöshet, som tillåter honom allt, en hardiesse, som ej känner några gränser, en kattaktig talang att alltid resa sig igen, oberörd af hvarje fall. I kraft af dessa egenskaper, i kraft också af ett visst bon-enfantmanér, den aftrubb-ning af alla stötande kanter, som folk af hans kaliber så naturligt tillegnar sig, blir det honom möjligt att borra sig in öfverallt och föra sin parasittillvaro från dag till dag med stundom ej mindre yttre glans än sjelfva den furstbetitlade rastaqouèren. »Il n'y a que les affaires» är hans devis, och han tar emot dem på hvilket fält de erbjuda sig. Den ena dagen är han i en eller annan börsaffär af mer eller mindre maskstungen natur, nästa dag är han journalist och lefver af reklam eller till och med af penningutpressning, den tredje har han teateraffårer och lefver af fruntimmer. Ballongen spricker också ibland för honom liksom för rastaqouèren. En gång sitta bröderna Morel på de anklagades bänk och dömas till två års fängelse för penningutpressning, fastän den ene af demTvå typer. hi

till och med en kort tid har tillsnyltat sig en sådan plats i solskenet, att han har varit vid en utländsk ambassad. En annan gång är det en medarbetare vid en stor boulevardtidning, som öfverbevisas om att ha tagit förskotter vid redaktionskassorna i en mängd af sina kollegers namn. Men sådana fall äro dock undantag. Le bohème noir inlåter sig mera sällan på det kriminala än rasta-qouèren, han går ogerna utom det mer eller mindre tvetydiga. Om han håller sig till det, kan han hålla sig länge uppe bland tout-Paris. Umgänget är så löst och lätt, parisarens svaghet för ett älskvärdt sätt är så stor. »Que voulez-vous», lyder svaret, när ryktet om den svarte bohêmien'ens meriter kommer till hans vänner. »Jag vet nog att det berättas si och så om honom, men — c'est un excellent garçon.»

Just derför lider det moderna parisersamhället säkerligen mera af denna nya, inhemska typs parasitbett än af rastaqouèrens. Ville man börja en rensning, borde man alltid börja med honom. Men äfven den skulle bli bli en rensning af Augias stall. Städerna ha den befolkning, som passar för dem. I guldkalfkultens metropol vid Seinen, på den moderna parisiska boulevarden äro rastaqouèren och le bohème noir en naturnödvändighet, ett ogräs, som man måste låta växa, emedan det endast kan afmejas med sjelfva hvetet.

Vi vilja se litet närmare på ett par exemplar af dessa båda raser.

## XL

## Rastaqouèren.

an var brasilianare och bar det klingande namnet José da Santa Maria y Rosas. Hans yttre deremot var icke så aristokratiskt. Han kunde med sina klumpiga, stolpaktiga lemmar och sin pussiga ansats till fetma till och med då och då erinra om vissa mindre eleganta tjockhudade djur, som sola sig vid brädden af hans hemlands floder. Hans hufvud var litet och, på ett par korta och tunna mustacher när, skägglöst, men i gengäld betäckt af

ett mycket tjockt, kolsvart ullhår, som han med tillhjelp af en ofantlig massa olja sökte ge civiliserad frisyr och glans. Ansigtet var alldeles öfversålladt af helt små ärr efter koppor, men dragen fina och ganska vackra. Ögonen framför allt gåfvo det ett uttryck af intelligens och älskvärd bonhommie, så att det första intryck han gjorde var genomgående sympatiskt. Han liknade litet Dumas

Notre cher et eminent confrère.Rastaqouèren. HJ

den äldre; om man ej fann denna likhet sjelf, glömde han aldrig att göra en uppmärksam på den. Hyn var naturligtvis gul, men icke blek och fin som hos hidalgos' nobla efterkommande; det låg solglans i den, och den kunde, när han riktigt kom i sitt esse, bli nästan saffransfärgad. Han var af starkt croiserad ras, det var så i ögonen fallande, att han ansåg det klokast att sjelf ej sticka under stol dermed. Han räknade sig det för öfrigt till fördel. Brasilianarne af rent europeisk börd saknade enligt hans uppfattning initiativ och energi och skulle aldrig kunna

föra hans land till att spela den roll, som var anvisad det. Endast genom blandning med det nationella elementet kunde det presteras något betydande. Huru denna blandning specielt beträffande honom hade gått för sig, lemnade han derhän. Han lät oss endast ana, att han hörde till en slägt, som var gammal vid Amazonfloden, men att han för öfrigt var hänvisad till att sjelf bryta sig sin väg i verlden.

Han var ännu endast vid de första försöken, då vi gjorde bekantskap med honom. Det skedde vid öppnandet af presspaviljongen vid verldsutställningen. Han hade den dagen en mycket stor succès som talare, fastän han ännu talade ined starkt utpräglad spansk accent, en brist, som för öfrigt försvann så snart, ätt han redan ett halft års tid derefter ofta blef tagen för fransman från kolonierna. Han hade det goda infallet att föreslå Victor Hugos väljande till hederspresident för paviljongens syndikat. Det var då ännu något nytt, och hans tal väckte hänförelse. Samtidigt var det en af hans landsmän, som gjorde stark propaganda för honom. Det var en liten brasilianare, som hade uppfunnit ett mycket besynnerligt sätt att lefva på. Han var utgifvare och redaktör af ett populärt medicinskt blad, bestämdt för de exotiska länderna. Sjelf hade han intet begrepp om läkarekonsten, men mot en ersättning af en louisdor spalten öppnade han en möjlighet för alla de unga parisiska läkarne att göra sitt namn kändt genom att skrifva artiklar deri och på detta sätt möjligen skaffa sig en kundkrets bland de rika utländingar ,som kommo till Paris. För sin väa



Santa Marias celebritet sörjde han con amore. Man skulle snart få höra stora nyheter om honom, anförtrodde han alla. Han var ännu litet ung och skulle handla oklokt, om han öfverilade sig, men Brasiliens ögon vore fästade på honom, och det var en afundsvärd carrière, som väntade honom.

Tills vidare var Santa Maria y Rosas pariserkorrespondent till en Rio-Janeiro-tidning af samma dimensioner som Times. Han gick alltid med ett exemplar på sig, och dess omfång gjorde ett starkt intryck på hans franska kolleger. På oss andra imponerade han isynnerhet genom en neger, som han hade tagit med sig hemifrån för att ha en lämplig domestik i Paris och som skickades till oss i ärenden, så ofta det kunde finnas den allra ringaste förevändning för hans visit. Det var icke sällan. Santa Maria hörde till de naturer, som tycka om att lefva tillsammans med vänner. Han tyckte så illa om att vara ensam, att han till och med sä vidt det var möjligt alltid sökte ha en rumkamrat. Kort efter sin ankomst till Paris hade han haft den turen att träffa en ung landsman, som skulle fullborda sina studier i Europa, som var rik och som bebodde en lägenhet, der det fans tillräcklig plats för två. Han hade flyttat till honom och bott hos honom i halftannat år. Vännen gaf som sitt bidrag till den gemensamma hushållningen rum och kost, Santa Maria lemnade betjeningen, nämligen sin neger, och gästerna, nämligen det icke ringa antal personligheter med kända namn, som genom hans inflytande förmåddes till att mottaga frukostinvitationer. Då detta samlif upphörde i följd af vännens afresa från Europa, inrättade han sig på liknande sätt med en portugis, som ursprungligen hade varit symaskinfabrikant, men som efter att ha samlat rikedom hade blifvit ärelysten och köpt sig ett kommendörskors af Kristusorden samt rättighet att sätta på sitt visitkort: »chambellan de sa Majesté le roi de Portugal». Santa Maria hade skrifvit några artiklar med hans namn under i Rio-Janeiro-bladet och på grund af dem fått honom upptagen som medlem i vår internationella literära förening. Han befann sig iRastaqouèren. 115

detta nya hem som en fisk i vattnet; ju flere berömda gäster han kunde invitera till frukost, desto lyckligare var den portugisiske kammarherren. Och det fans ingen reporter så obetydlig, att han ej genast växte till en europeisk celebritet, när han presenterades af Santa Maria. För hans intima vänner hade detta hans lefnadssätt endast en skuggsida : det bragte honom ur vanan att sysselsätta sig med utbetalningar. När han arrangerade sammanskottspartier eller små pick-nickar på en parisercabaret — och han hade en utpräglad talang för sådana små arrangemanger — uppdrogs det alltid åt en novis bland deltagarne att lägga ut, och Santa Maria hörde regelmässigt till dem, som glömde att göra upp. Kassören generade sig för att påminna om en sådan bagatell, isynnerhet gentemot en sådan älskvärd kollega som Santa Maria, som var så utomordentligt tjenstaktig. Man kunde ej nämna något stort namn 1 Paris, Victor Hugos, Dumas', Gambettas eller hvem det vara månde utan att han genast inföll: »Mais, mon cher ami, voulez-vous que je vous présente ? Ni behöfver bara säga ett ord,

ingenting i verlden är lättare». Det fogade sig visserligen alltid så olyckligt, att ifrågavarande storhet just var opasslig eller bortrest eller händelsevis för tillfället strängt sysselsatt, men afsigten blef derför ej mindre god, och besöket så väl som betalningen blef uppskjutet in infinitum, tills begge delarna slutligen voro bortglömda.

På detta sätt hade vår tjocke brasilianske vän småningom blifvit en af de mest bemärkta bland de utländska korrespondenterna och literatörerna i Paris, vice ordförande i vår förening, delegerad och talare öfverallt, der det skulle representeras. Han hade i knapphålet fått sig en röd rosett, som var portugisisk, men såg ut som om den varit fransk, han visade sig alltid i korrekt svart redingote, började nämnas i boulevardtidningarnas referat Öfver de mondaina soiréerna, var med ett ord på väg att bli accepterad bland »tout-Paris» eller att se ut som om han vore det, hvilket ungefär gör samma verkan.116 Rastaqouèren.

Då inträffade emellertid en för honom ganska olycklig omständighet. Trots den utvalda krets af frukostgäster han samlade vid sitt bord, var den portugisiske kammarherren ej alldeles belåten med den roll han spelade i den parisiska umgänges verlden och hade sökt ett annat fält för sin äregirighet. Han hade blifvit generalkonsul i Bukarest, en post som hans regering hade tänkt dra in, men som den dock ej hade något särskildt emot att bibehålla, då dess innehafvare ej uppbar någon lön och sjelf bestred de med sysslan förenade utgifterna. Kammarherren skyndade sig att antaga dessa vilkor- han gjorde en stor afskedsbankett för alla sina berömda vänner och reste sedan dit pligterna mot hans fädernesland kallade honom. Santa Maria tog sig så mycket mera nära af denna skilsmässa, som det ej på längre tid erbjöds honom något nytt tillfälle att tillfredställa sin smak för ett kontubernalt samlif. Man kunde riktigt se, huru vännens afresa tog på honom. Hans fyllighet började försvinna, glansen af hans svarta hår fördunklades, han blef så vårdslös i sin klädsel, att till och med hans svarta redingote småningom fick hvita sömmar och felbhatten rödbruna fläckar på brättet. Han hade flyttat ut i banlieuen och tycktes alldeles ha förlorat smaken för de trefliga små frukostarna. När man mötte* honom på gatan, framkastade han visserligen en anmärkning om, att man måste vara tillsammans en förmiddag, men det var en riktig långresa ut till honom, tillade han, så att han kunde naturligtvis icke begära, att man skulle förspilla sin dag med att fara dit ut. Den helt naturligt följande invitationen: »Men så ät med mig här inne i staden», tog han endast vilkorligt emot. Han skötte alltid sin korrespondens om förmiddagen och kom först till staden inemot qvällen. Ville man ändtligen se honom, måste det bli till middag.

För den del af vännerna, som ej hade honom till middagsgäst, var han i ett halft års tid så godt som alldeles försvunnen. Plötsligt visade han sig emellertid åter för alla. Det hade kommit nytt lif i honom, han hade gjort upp planen till ett omfångsrikt, literärt och artistiskt arbete. Han ville föreviga den stora krets af intressanta ,Rastaqouèren. HJ

personligheter, med hvilka han kommit i beröring, specielt medlemmarne af vår internationella literära förening, och han hade till detta företag försäkrat sig om ett konstnärligt bistånd, som var oskattbart. André Gill hade lofvat- honom att förse biografierna med vederbörandes karrikaturporträtt. Det skulle tryckas i färger på första sidan af det eleganta lilla separathäfte, hvarje särskild biografi skulle omfatta, och förses med allegoriska attribut, som karakteriserade personen. Dessa småhäften skulle säljas i alla parisiska tidningskiosker och då verket hade internationelt intresse, naturligtvis också i utlandets större städer. Priset på häftena skulle bestämmas till endast tjugu centimer, för att de skulle kunna tränga ner till alla samhällsklasser och verkligen göra den propaganda för den biograferade celebriteten, som han förtjenade. Man hade, så framt man Önskade tagas med, endast att lemna honom sin fotografi, så att Gill skulle kunna teckna porträttet efter den, samt meddela honom de vigtigaste statistiska data af sitt lif och sina önskningar beträffande de allegoriska attributen. För de biograferades räkning skulle tagas aftryck på fint velin. Priset för dessa aftryck var satt till en louisdor; om hvar och en tog fem à tio sådana aftryck, hade bokhandlaren, som skulle utgifva arbetet, beräknat, att förlusten, som det så billiga ordinarie försäljningspriset måste medföra, ungefär skulle bli betäckt. Han hade förteckningen öfver de redan vunna velinsubskribenterna på sig, och för att man ej skulle ha vidare besvär af saken, inkasserade han gerna de respektive småsummorna med det samma. Öfverst på listan stod den portugisiske kammarherren, som hade önskat femtio fina exemplar, men eljest gick teckningen i allmänhet endast ut på tio. Man kunde också ta fem, sade han, det var ju ändå ej hufvudsaken. Och han förstod så vältaligt att framhålla sitt arbetes förträffliga sidor,

han hade att nämna så många celebriteter — ända upp till ministrar och minister-residenter — som skulle med in i verket. Det var ej många han gick ifrån med oförrättadt ärende. För att vara en älskvärd kollega till behag, subskriberade man åtminstone på ett exemplar118 Rastaqouèren.

eller två med förbehåll att lemna fotografi och biografiska notiser längre fram.

Genomförandet af denna plan upptog en tid helt och hållet Santa Maria. Men han hade just ej någon tur vid dess realiserande. Gills sjukdom fick en mer och mer obotlig karaktär, och han ville högst ogerna vända sig till andra. Fabriken, som skulle leverera den fina velinen till separataftrycken, gjorde konkurs, och det upptornade sig deri ena svårigheten på den andra. Verkets utgifvande uppsköts oupphörligt ; till slut hade Santa Maria blifvit så förargad derpå, att han helst alldeles undvek att träffa sina velinsubskribenter. Förde slumpen honom då och då tillsammans med de mera intima vännerna bland dem, var han emellertid fortfarande den gamle älskvärde, tjenstvillige och om alla andra än just karrikatyrfrågor ytterst meddelsamme fyren. Till och med frukostbjudningarnas vana hade han upptagit. Han hade ej fått någon ny kontubernal, men han hade fått hvad bättre var. »Ni skall inte fara ut till mig,» sade han, »det är så långt. Kom till rue Granier n:o 16, der träffar ni mig hvarje förmiddag klockan 12, och så frukostera vi helt och hållet en petit: comité». Vidare upplysningar fick man icke, och man blef derför något öfverraskad, när man infann sig på det angifna stället och af conciergen blef visad upp till en våning, der det stod mrs. Craick på dörren. Man hade icke desto mindre gått alldeles rätt. Mrs. Craick presenterades strax som hans intima väninna, en amerikansk författarinna, som brann af begär att få göra ens bekantskap. Frukostbordet var syperbt, värdinnan ung, vacker, icke fri från att vara spirituel och komplett verldsdam. Hon hade varit gift och hade en liten fyraårig engel till dotter, som hämtades in till desserten. Hennes man var död för ett år sedan. Det franska bolag, hvari han hade assurerat sitt lif för en mycket stor summa, insinuerade, att han hade tagit sig sjelf af daga. Det nekade betala ut assuranssumman, och mrs. Craick förde af den anledningen process med det. Dels som rådgifvare under denna var det som Santa Maria kommit att stå henne nära, dels var hanRastaqoueren.

119

henne också till nytta på annat vis. Hon skref i ett mondaint amerikanskt veckoblad pariserkrönikor, som hon signerade och som väckte ganska mycket uppseende i hennes hemtrakt. Då hon

En petit comité, Rue Granier Nr. 16

emellertid först nyligen hade börjat föra pennan och då hon ej heller var alldeles à jour med hvad som tilldrog sig i Paris, var hennes brasilianske vän nog älskvärd att skrifva ett slags koncept på franska till hennes artiklar. Hon förstod språket fullkomligt, och120 Rastaqouèren.

hennes arbete blef sålunda betydligt lättadt, medan äran, som hon skördade, ej i samma grad förminskades.

Tillsammans med intima vänner gjorde Santa Maria alldeles ingen hemlighet af detta sakernas sammanhang och visade derigenom allra bäst, att alltsamman var någonting helt naturligt. Verlden är nu emellertid en gång så böjd för att ta anstöt, och isynnerhet i ett samhälle som det parisiska hittar man så lätt på att räkna ut orena bevekelsegrunder till allt. Vid en internationel literär bankett, som på Santa Marias initiativ gafs för att fira Camoens jubelfest, kom han i dispyt med en tysk kollega, som kände sig retad af att det hela tiden var fransmän och latinare, som hade ordet, medan deremot den germanska rasen trädde alldeles i bakgrunden. Santa Maria gjorde honom spefullt uppmärksam på, att ordet var fritt och att herrar tyskar kunde tala så mycket deras lust och talegåfvor uppfordrade dem till. Efter supén urartade diskussionen till gräl, tysken ref upp historien om karrikatyrbiografierna och kallade Santa Maria en rastaqouère de la plus pire espèce, som lät underhålla sig af fruntimmer. Det blef stor skandal. Santa Maria skickade dagen derefter den medicinske redaktören och ännu en annan vän till förnärmaren för att begära upprättelse, men tysken förklarade sig icke vilja duellera, förr än en hedersdomstol hade dömt honom skyldig dertill. I den internationella literära föreningen, hvaraf de begge voro medlemmar, beslöt man, på en under en sökt förevändning sammankallad generalförsamling, att nedsätta ett familjeråd, men förhandlingarna om hedersdomstolen mellan detta och Santa Maria tycktes ha stött honom för

hufvudet. Han fann sig till och med föranlåten att inlemna sitt afsked som vice ordförande i föreningen. Den mottogs, och från detta ögonblick försvann Santa Maria helt och hållet från sina hittillsvarande vänners horizont.

Först ett år derefter började man då och då indirekt höra talas om honom igen. Han tycktes ha grundlagt eller åtminstone ha blifvit hufvudredaktör för en i Paris utkommande brasiliansk tidning.Rastaqoueren.

121

Hans namn dök åter upp i boulevardbladen, under striderna mellan Peru och Chili citerades han ganska ofta. »Vi ha notre cher et eminent confrère Santa Maria y Rosas,» hette det, »och hans tillmötesgående att tacka för att vi kunna meddela följande intressanta

«Vous êtes un Rastaqouère de la plus pire espèce. «

nyheter från dessa aflägsna länder.» Ryktet om denna hans nya triumf mottogs med deltagande af de gamla kamraterna. Till och med de, som en tid hade uttalat sig mest reserveradt om honom, erinrade sig, att han egentligen hade varit en älskvärd och god-122 Rastaqouèren.

modig menniska, i hvars sällskap man ofta hade haft mycket roligt. De femtio eller hundra francs, hvarmed man hade bidragit till hans verk och som han ständigt hade glömt att lemna tillbaka, väckte €j längre någon bitterhet. Den stackaren hade varit un peu gêné, sade man med ett leende, och hade ej varit mycket nogräknad med, huru han hade hjelpt sig ut ur knipan. Det växer i Paris mer än annorstädes så fort gräs öfver gamla refvor, och har man haft succès, är det få som fråga efter, huru den vunnits. Santa Maria skulle hos mer än en af sina forna vänner blifvit mottagen med öppna armar, om han kommit tillbaka.

Det gjorde han emellertid icke. Man såg ej ens till honom, han hade tydligen kommit in i alldeles nya kretsar. En hade en dag, då han på imperialen af en omnibus åkte genom Champs-Elysées, sett honom, vårdslöst halfliggande i en liten fin privat vagn, rulla ut till Boulognerskogspromenaden, en annan hade vid de stora kapplöpningarna sett en skymt af honom uppe på diplomatläktaren och fått en älskvärd helsning med handen ner till sig. Men det var allt. Ingen af vår krets hade talat med honom, sedan han drog sig tillbaka.

Vid ett tillfälle träffade emellertid några af oss tillsammans med honom vid premieren af »Maître de forges» och på samma gång äfven med medicine kandidaten, som också hade varit försvunnen för oss lika länge som Santa Maria. De kommo under en mellanakt ut från foyern, just som vi skulle gå in, så att det å ömse sidor var omöjligt annat än att stanna och helsa. Santa Maria såg välmående ut. Han hade åter blifvit fylligare, men han höll sig bättre, mera värdig än i forna dagar. Hans hår var nästan slätt, hans svarta sällskapsdrägt ytterligt distinguerad. Han helsade på oss, hjertligt och obesväradt, som om vi hade sett hvarandra i går. Vi talade om stycket och den stora succès det artade sig till att bli. Först då ämnet var uttömdt, tillät en af oss sig att fråga, huru han hade det, vi hade hört, att han blifvit redaktör för en stor brasiliansk tidning. Den hade han redan trädt tillbaka ifrån, inföllRastaqouéren. 123

medicinaren, och Santa Maria gaf oss nu några upplysningar om det betydande omslag, som han position undergått. Han offrade sig nu uteslutande för sitt lands intressen. Det var for att förfäkta dem som tidningen grundlades, men då den under nuvarande tidsförhållanden måste intaga en starkt oppositionel hållning till regeringen i hans hemland, hade han ansett det för oklokt att, åtmistone offentligt, fortfara att låna den sitt namn. Då han trädde tillbaka, hade man erbjudit honom posten som brasiliansk generalkonsul i Paris, men icke heller den hade han velat öfvertaga. Han band derigenom sina händer i motsatt riktning, och han blef underordnad under ambassadören, medan han nu var lika i rang med honom.

Hvad var det då han var? frågade vi.

»Sin provins' representant i Paris 1» lydde svaret.

Det litet dunkla, som i första ögonblicket för oss låg öfver denna ställning, aflägsnade medicinaren, då vi under följande mellanakt talade ensamma med honom. Brasilien var för stort för att kunna hålla tillsammans. Hvarje provins hade sina särskilda intressen, som stodo i strid mot de andras. Isynnerhet i den provins, hvars

representant Santa Maria var, var gäsningen stark och kunde slå ut i lågor när som helst. Han, medicinaren, hade varit hemma under sommaren och riktigt tagit reda på huru det stod till. Om €tt år eller kanske mindre skulle Santa Maria resa dit öfver. Han skulle bli mottagen som en furste, man skulle i hvarje by han drog igenom resa äreportar och ställa till fester för honom. Det berodde uteslutande på honom sjelf, hvilken vinst han ville skörda häraf. Men naturligtvis fick han ej skada situationen genom att blotta sina kort. Han riskerade då att bli arresterad i det samma han satte foten på brasiliansk mark.

Medicinarens meddelande var på denna punkt lika klart som öfverraskande. Det återstod blott en liten gåta för oss: huru vår käre Santa Maria kunde bära de med en så betydelsefull nuvarande och framtida ställning nödvändigt förenade utgifterna. Äfven i124



detta afseende blefvo vi dock lugnade. Han hade gift sig. Hans hustru var mrs. Craick, som kort före deras giftermål hade vunnit sin process med lifförsäkringsbolaget och fått 500,000 francs utbetalade. Då vi efter pjesens slut sade farväl till Santa Maria, meddelade han oss sjelf en passant sitt giftermål.

»Kom till oss någon gång — på té,» tillade han, »vi ä' hemma hvarje onsdagsafton.» Ingen af oss har dock ännu begagnat oss af hans inbjudning. Vi vänta, tills han blir kejsare i sin provins.

iiilil'il.ll

l'u. JU *t*&u*>s

## XII.

## Le bohème noir.

om fullblodsrepresentant för den moderna parisertyp, som blifvit kallad le bohème noir, har ingen öfvergått en nyligen afliden journalist, som hette Gaston Vassy. Han var en af de intressantaste personligheterna inom den parisiska pressen, sade en nekrolog om honom. »Han var en af de käckaste bland oss,» förklarade en annan vän, »och ingen, som ej kände honom,

\ |K "*! v . kunde ha någon föreställning

, . ; om hvilka underbara resurser af slughet och uppfinningsrikhet som detta lysande geni i förfogade öfver.» Han hade ^ ' _i.. • . -J rätt. Det kunde man näppe-

ligen. Det är icke en half

rad af honom, som tillhör den franska literaturen eller någonsin har haft det minsta att göra dermed. Men hela verlden kände



honom. Det var omöjligt att under de sista tio åren ha haft någon förbindelse med parisertidningar och pariserjournalister utan att ha stött på Gaston Vassy.

Han var en literär bohème noir. Alla samhällsklasser ha sina, men literaturen, isynnerhet journalistiken, är rikligast försedd med dem, liksom den var det med deras föregångare. De ha eröfrat den ena hälften af pariserpressen. Ett äkta pariserblacf har sina spalter delade mellan krönikan, den franska esprit'ns tummelplats, och le côté financier, den moderna amerikaniserade delen. På den ena sidan finner man en otrolig summa af talang, för mycket i en viss mening, ty literaturen lider kännbart under att dess bästa pennor sålunda nöta ut sig med dagsverksarbete; man finner journalistiken lyft till en höjd, som är ouppnådd och oupphinnelig annorstädes, emedan intet språk i samma grad som det franska har det lättlästa behag, den koncentration, den slående klarhet, som ar det vigtigaste för en tidningsartikel. Å andra sidan finner man en samvetslöshet utan gränser, louisdorjagten gjord till den enda kulten, den betalade reklamen bredande ut sig i cynisk fräckhet. Det är en afgrund mellan dessa båda sidor af en parisertidnings existens. Och det är denna och ej någon annan klyfta, som

gjort det omöjligt för journalisterna i Paris att samla sig till en korporation, liksom i andra länder. Politisk meningsskiljaktighet förleder dem ibland till att bombardera hvarandra med de förfärligaste otidigheter. Men det är nu en gång tonen, en façon de parler, som då och då har värjstötar till följd och som man för öfrigt rycker på axlarna åt; ty Gud och hela verlden vet, att det ej är så illa menadt som det är sagdt. Dagen derpå kan man personligen mötas med den största aktning och till och med under mycket vänskaptiga former. Den splittring, som beror på politiken, skulle journalisterna inom umgängeslifvet komma ofantligt lätt ifrån. Hvad som deremot aldrig kan sammanföras under ett tak, det är de båda fullständigt divergerande racerna inom deras stånd. De literära koryféerna finna sig i, att deras alster i tidningen knuffas med

reklamartikeln. Det är nu en gång, så som pariserpressen är inrättad, en half nödvändighet. Ljuset skulle vara omöjligt utan skuggan, det är den som betalar det. De kunna deremot aldrig finna sig i att vara kolleger med le bohème noir; det är två lifsåskådningar, två menniskoexistenser, som ej ha något med hvarandra att göra. Krönikörerna förakta le bohème noir, och reklamkarlarne se med öfverlägset modernism-beklagande på den stackars dumma '»littérature pure», som nöter ut hjerna och nerver för att ha händerna rena. För dem fins i verlden »rien que les affaires», ingenting utom den lätt förtjenta, på nattrestauranter och bland fruntimmer åter rullande louisdoren.

Vassy var deras heros. Han förtjenade ett par hundra tusen francs om året, han hade ett hushåll vid hvarannan gata och en kreditor lurande vid hvarje hörn. Och han hade ändå börjat som alla de andra; han hade förstört sitt fädernearf på fjorton dagar och hade sedan haft perioder, då han var nära att dö af svält och sof i en packlår med gamla tidningar. Ingenting annat än les affaires hade varit anledningen till hans uppkomst. Han var det lysande, lockande exemplet på hvad de kunde föra till, drömmarna om hans millioner voro marskalkstafven i renseln för hela den moderna bohème verlden.

När han hade talat med en menniska i tio minuter, hade han genast sitt reklam-arrangemang fixt och färdigt. »Affärerna» störtade ur munnen på honom vid hvarje ord, som paddor kanske, men som paddor, hvilka förvandlade sig till guld. Och då det gälde att ge dem stil, hade han verkligen, som hans nekrolog sade, »underbara resurser af slughet och uppfinningsrikhet». Allt hvad som hände, stora och små tilldragelser öfver en bank, förvandlade sig för honom till ett reklam-apropos. En dam blir öfverfallen af banditer och ger dem egenhändigt en så väldig traktering, att hon till slut drifver dem på flykten. Ögonblickligen har Vassy sin* point till historien och uppsöker fabrikanten, som kan använda den. Fq)jande morgon berättar hans tidning händelsen med ett litet

tillägg. »Saken var den,» hette det i de sista raderna, »att denna dam, som förut lidit af nervsvaghet, under de sista tre månaderna regelbundet före hvarje måltid hade tagit två tre droppar fer liquide». Och så följde fabrikantens adress. I Lothringen dör en hundraåring, som ända till det sista har bebehållit sina själsförmögenheter oförsvagade. »Var det så underligt?» utbrister Vassy med en entusiasm à 20 francs raden, »så som han hade lefvat! Hvarje morgon tog han två sundhetspiller från apoteket X., han hade gjort det i tjugu år, och de hade föryngrat honom till den grad, att han stod i begrepp att gifta sig igen. En ung flicka på sjutton år skulle ha blifvit hans hustru, om han ej olyckligtvis hade funnit döden genom att störta från hästen.» Det var likaledes Vassy, som anmälde Beusts »Kejsar Maximilians historia», och då han fann, att Löpes' förräderi blifvit betaladt med en million, utbrast han — denna gång i ett anfall af indignation, men fortfarande à 20 francs raden —: »En million! Hvilket samvete denne förrädare måtte ha haft! En million lät han betala sig, när man för 85 francs kan få en hel elegant och modern drägt i Grand magasin du Pont-neuf!»

Saknades apropos'et, uppfann han det sjelf. Hans fantasi kände inga gränser, och det var just när den fick tumla sig fullkomligt fritt, som han var allra störst. En dag berättade han om en förfärlig förbrytelse. Man hade i en åker funnit en ofantlig hög menniskoben, af hvilka köttet synbarligen blifvet äfgnagdt helt nyligen. Det såg ut, som om en hel familj blifvit byte för en oändlig här af råttor. Här och der såg man ännu spår af de gnagande tänderna, ingenting saknades i beskrifningen, det var höjden af gräslighet. I tre dagar lemnade Figaro nya detaljer om detta sensationella fynd och höll publiken i andlös spänning. Polisen tog saken om hand, undersökningar anstäldes,

man ämnade just înkalla Vassy sjelf och begära upplysningar af honom om den källa, hvarur han hämtade sina uppgifter, då han ändtligen den fjerde dagen gaf lösningen. En olycklig man, berättade han, hade slukatLe bohème noir. 129

en hel flaska af ett aptitbränvin, hvars namn naturligtvis trycktes med fetstil, och hade derigenom öfverfallits af en sådan glupskhet, att han hade ätit upp sin hustru och sina begge barn och till slut äfven förtärt sig sjelf. Historien gjorde stormande lycka, och Villemessant belönade sin spirituelle medarbetare genom att öfverlemna till honom hela honorariet för reklamen. I allmänhet får journalisten, som utför affären, endast 25 procent af bytet. Resten går till tidningens kassa och representerar afgjordt hufvudinkomsten på dess årsbudget. När Vassy på sin tid förtjenade inemot IOD,OOO francs om året vid Figaro, betydde detta honorarium en rfcn inkomst för tidningen af tre gånger så mycket. Det är med tillhjelp af personer sådana som han som den har sett sig i stånd till att bygga sitt stolta hotell vid rue Drouot. Huru stort dess prenumerantantal än må vara, förslår detta dock knappast till att bära dess kolossala utgifter, hela öfverskottet förtjenas in på » affärerna». Det sitter en penna som vapen Öfver hotellets port. Den har rätt till att sitta der, intet annat blad har en sådan stab af literära krafter i sin tjenst som Figaro. Men det fattas något i vapnet, reklamtrumman saknas, det fins intet ställe i verlden, der reklamen spelar en sådan roll som inom dess dörrar.

Villemessant, Figaros grundläggare, har mer än någon annan bidragit till att införa den i de franska sederna. Han förstod att sätta värde på en sådan förmåga som Vassy, det var ej fritt för att han sjelf hade litet af bohème noirs blod i sina ådror. Derför kunde de också alltid komma öfverens, huru många puts hans reporter än spelade honom. Vassys obetvingliga mani att gyckla med hela verlden, hvem han än kom i beröring med, gaf eljest oupphörliga anledningar till osämja mellan honom och hans tidningar.

Isynnerhet var det honom omöjligt att aflemna penningar, som han en gång hade inkasserat; de voro borta, innan han kom förbi nästa gathörn. Äfven i det afseendet var han bohémien så det förslog. Samma dag han uppbar sin lön var den förslösad. Än köpte han sig hästar och vagnar för att behålla dem en veckas

Kaufmann. 9130 Le bohème noir.

tid, än hyrde han sig ett hotell och inredde det på stående fot med »konstföremål», som någon »konsthandlare» prackade på honom för tusentals livres och som sedan inbragte några francs, då de såldes på hôtel Drouot. Hans vänner brukade göra narr af honom för en bordstudsare, som han hade gifvit 5,000 francs för, emedan den skulle ha tillhört Marie Antoinette, och som han sedan en gång, då han var i knipa, sålde för tolf francs. Trots hans stora inkomster kommo dessa genanta ögonblick alltid tillbaka. Han kunde icke ens under sina rikaste välmaktsdagar vid Figaro betala sin tvätterska, hon måste alltid passa på Villemessant vid porten och förmå honom till att göra upp räkningen. Följande dag lemnades den sedan Vassy i qvitteradt skick som gratial för ett eller annat reporter-konststycke. På sådana var han också outtömlig. När t. ex. någon förbrytare blifvit afrättad i daggryningen, hade han en spaltlång beskrifning öfver tilldragelsen i det några timmar derefter utkommande morgonnumret af Figaro. Hela sceneriet var återgifvet med så drastiskt målande färger, att man slogs om tidningen vid kioskerna. Ingen tänkte på, att beskrifningen nödvändigt måste vara en fantasidikt, den slukades, Figaro hade återigen gjort ett storverk, hette det, och det var hufvudsaken. Önskade hans direktör närmare upplysning om, huru Vassy hade kunnat utföra en sådan tour de force, lemnade han honom den afrättades sko som bevis för, att uppgiften var autentisk, och Villemessant skrattade och betalade skon med hundra louisdorer. Så länge denne lefde, satt Vassy orubbligt fäst i Figaro. Han kunde göra de vildaste hokuspokus, Villemessant förlorade aldrig tålamodet. Då han blef förargad, erinrade Vassy honom om den gång, då han förtjenade in en half million åt tidningen. En gång behöfde Figaros administration, för att lancera en affär, hvari den var intresserad, i en hast en samling artiklar af olika form, bestämda för tolf parisertidningar af olika färg. Man vände sig till alla reklamreporterna vid tidningen, men ingen af dem vågade åtaga sig arbetet, endast Vassy, sade de, var i stånd till att utföra ett sådant konststycke.Le bohème noir.

Han tillkallades. »Vill ni förtjena 2,000 francs på tjugufyra timmar?» frågade Villemessant honom. Han sade aldrig nej till sådant, man

Utanföi* «Figaros» hotell.

förklarade för honom hvad det var fråga om, och följande dag aflemnade han sina tolf artiklar, allesamman hvarandra diametralt132 Le bohème noir.

motsatta, men allesamman framställande affärens briljanta sidor med så öfverbevisande effekt, att tidningen ensam för sin del förtjenade en half million på den.

Allt detta kan naturligtvis ej göras utan en viss talang, och Vassy hade också på sitt sätt mycken talang. Det är i allmänhet ej det le bohème noir saknar; det är tvärtom det, som gör rasen farlig, gör det möjligt för den att borra sig in och öfversvämma pariserlifvet. Om de vore dummerjönsar, skulle verldsstadens kamp för tillvaron snart köra ner dem till bottnen, så att de aldrig komme upp mera. Men det är just olyckan, att de på grund af sin talang alltid komma ofvanpå igen och sätta sig fast deruppe och sprida ut föruttnelse öfver hela samhället. De äro ofta ej utan en viss energi. Vassy var, sedan han lemnat Figaro, ständig medarbetare i fem, sex tidningar i sender, och det gick sällan någon dag utan att han lemnade en artikel till dem alla. Han producerade utan ansträngning, emedan det ej var något af honom sjelf i hvad han skref. Ej heller saknade han en viss humor; äfven det ha les bohémiens ofta, men väl att märka, den humor, som härrör — icke af ett älskvärdt, friskt lynne, utan af en förmåga att grina åt allting, emedan det ej fins något, som man har respekt för. Han såg ut som en Mefistofeles, och det var en mefistofelisk gadd i alla hans qvickheter. Han var mycket svag för att posera som farsfigur från Palais-Royal. På alla kaféer betalade han med ett bonmot och ett par ord i tidningen naturligtvis, då det passade sig. Då han under kriget gjorde affärer med en uppfinnare af pappharnesk, var det alltid hans vana att, när han på en eller annan af de stora restauranterna hade ätit en gentil middag, ropa till sig uppassaren och säga: »Jag har inte en sou i fickan. Men jag har ännu ett harnesk qvar — vill ni ha det?»

Det var dessa harnesk, som blefvo begynnelsen till hans glanstid. Han skref den tiden i ett blad, »Peuple souverain», som sedan har försvunnit, men som spelade en viss roll på krigets tid. Jules Favre sökte en dag hufvudredaktören på kontoret, men träffadeLe bohème noir. 133

endast Vassy, som höll på att pröfva ett af sina harnesk. Han hade fått ett parti som betalning för sina reklamer, han hade ännu ej kommit längre än att han måste finna sig i att ta emot varor för sitt besvär. Fastän han ej kände igen Jules Favre, gaf han sig naturligtvis strax, då han fick se en främmande, till att prisa sin uppfinning, och han gjorde det så bra, att ministern slutligen bestälde ett på prof, och i det samma presenterade han sig. Fem minuter efter det han kommit utom dörren, hade Vassy skrifvit en sensationsartikel, i hvilken hall berättade sitt äfventyr med honom och meddelade, att ministern på fläcken hade bestält 50,000 harnesk för arméens räkning.

Den reklamen betalade fabrikanten icke i varor. Vassy fick den dagen sin första tusenfrancssedel och sitt första parisiska rykte för reklamtalang. Han skulle med denna enda artikel ha gjort carrière ögonblickligen, om ej talangen, hvarpå han gifvit ett så lysande prof, just då hade haft en så dålig tummelplats. Staden var belägrad, hans uppfinningsrikhet måste skaffa honom andra subsistensmedel, och det kostade honom ej heller någon möda. Han lät försörja sig af en hund, som han hade träffat herrelös på gatan, adopterat och döpt till Faust, ett namn, som passade bra. Faust var en elegant jagthund, som ingen hynda kunde se stoltsera förbi utan att känna erotiken vakna. Han hade ständigt efter sig en lång svans af tillbedjarinnor, och då Vassy märkte det, spatserade han med honom hela dagen. De stackars hjertskjutna följde blindt efter, tills de ej längre kunde hitta hem. Vassy förde dem till en slagtare, med hvilken han hade gjort upp kontrakt, och aflevererade dem för sju francs stycket. Priset var lågt efter de dåvarande förhållandena, men leveransens storlek hjelpte till. Mer än hundra af Fausts älskarinnor miste på detta sätt lifvet. Tack vare dem uthärdade Vassy belägringen, och då Kommunen kom, tog han naturligtvis tjenst i dess leder. Den något äldre staben af den svarta bohême'ns stab har utan undantag tillhört dem och skola alltid tillhöra dem, så snart de bildas på nytt. En och annan gick134 Le bohème noir.

det illa för, så att han blef skickad till Noumea, men Vassy hörde till dem, som hade tur. Alla visste, att han hade kommenderat ett af de federerades batterier på place Clichy, men icke desto mindre dök han omedelbart efter Versaillesarméens seger upp som namngifven medarbetare i »Liberté» med en lysande lön. Af Girardin, eller åtminstone genom Girardin, betalades till honom 3,000 francs i månaden^ endast för att han skulle redigera

nyhetsafdelningen. De »faits divers», Vassy då lemnade, äro emellertid också höjden af den »uppfinningsrikhet» hans »lysande energi» någonsin har lagt i dagen. De bragte hundratals kommunarder i polisens händer. Han hade anekdoter att berätta om alla sina f. d. vänner, och det fogade sig så olyckligt, att den incognitoslöja, hvarmed han försökte drapera dem, alltid blef genomskådad.

Äfven i detta afseende bildar Paris' svarta bohémien kontrast till föregångaren från Mussets tid: hjertat är ej hans svaga sida, det manar honom ej att begå några dumheter. Vassy uppsöktes en dag under sin välmaktsperiod af en af sina gamla intima vänner, hvilken ej hade kunnat bryta sig väg liksom han. Karlen satt med hustru och tre barn och hade ej haft mat i huset på två dagar. Han skildrar sin nöd för Vassy, ber om ett lån på några francs, får ingenting, men envisas. »Jag skall ändå göra något för dig,» säger Vassy slutligen. »Jag har tråkigt i qväll, du kan få följa med mig på restauranten.» Han tog den stackaren med sig till Bignon och bjöd honom på en middag, som kostade hundra francs. Sin bon plaisir kan bohêmienen bringa offer, men eljest intet i verlden. Vassy hade en gång en älskarinna, hvilken, som det ofta händer i verlden, hade fäst sig vid honom under de onda dagarna och blifvit honom trogen som en hustru. Hon och hans hund Canard äro troligen de båda enda varelser, som någonsin ha varit honom verkligt tillgifna. Canard satt alltid till bords med honom hos Bignon och fick sin poulet. Men i ett anfall af dåligt lynne pryglade han en dag ihjäl djuret. Han tog sig ej nära deraf. Canards hufvud stoppades upp, och uppstopparen måste betala 500Le bohème noir.



francs för de reklamer han af den anledningen gaf honom. Hundens herskarinna var han ej så hård emot, hon fick dö en naturlig död. Men den dag, då denna qvinna, med hvilken han hade lefvat tillsammans i öfver tio år, begrafdes, skickad han en vän som sin ställföreträdare i processionen. Han hade ej tid till att komma sjelf, han hade en brådskande reklamartikel att skrifva.

Sådan är rasen, hvars typiske representant Gaston Vassy var.

## XIII.

## Névrose, bloddriekning, blodbadning oeh morfinomani.

|et parisiska vie surchauffée har sina fysiska sjukdomsfenomen jemte de moraliska. De ge upphof åt hvarandra och äro oskiljaktiga.

Detta lif öfver förmågan, hvari sjelfva den nödvändiga aktiviteten oundvikligen blir feberansträngning, nöter öfver förmågan



både på nerver och hjerna. Århundradet är de nervösas tidsålder; i millionstaden växer århundradets sjukdom till farsot. Man kan hålla så strängt vegeterande hygien man vill, det tjenar till ingenting. Pariserluften är mättad med febersmittans vibrioner, man får in dem med hvarje andedrag. Är konstitutionen god, göra de ingen skada. Det går då som med det ädla vinet; det behöfver gäsningsbakteriernas arbete för att bli fullkomligt. Men en konstitution af ordinär qvalitet tål det ej. För geniet blir pariserlifvets högtryck en stimulation, som potenserar alstringskraften, för hopen deremot blir det endast ett rus, som drar alla rusets försvagande följder efter sig.

Detta la vie surchauffées rus har sitt eget namn. Det heter den stora nevrosen. Formerna, hvarunder den uppenbarar sig, äro mångfaldiga, men den är ständigt den sot, till hvilken i sista instansen pluralitetén af sjukdomsfenomenen, hvarunder det moderna parisersamhället lider, kan återföras. Alla de yttringar af extravaganta behof och bizarrt begär, af förvriden moral, af hjertats mysterier och känslans karneval, hvarmed Paris fabricerar sina sensationsdramer, alla ha de samma rot. Charcot och hans kolleger ha lagt dem under analysens mikroskop, och primus motor var alltid nevrosen.

Baronessan Pschutt har särskilda anlag för smittan. Så länge den ännu endast är i sitt första stadium, så länge den nöjer sig med att förorsaka anemi och migrän, hjelper hon sig med sin dusch och sin gymnastik i anstalten vid boulevard Malesherbes. Men det är icke slutet på historien. Det går som det måste gå. Stundom går det till slutet

på tjugutalet, men då hon kommer in på tretiotalet, räcker duschen ej längre till för ett hufvud, der hvarje fiber bultar, en rygg, som värker i hvarje tum från halsen ner till landen, mot sexton baler i veckan och tjugu visiter om dagen.

För att kunna fortsätta med sitt lif à la vapeur tar hon sin tillflykt till annat. I forna dagar var det jernet, som måste ge de förslappade nerverna ny spänstighet; det är stött från tronen, det

är en alltför beskedlig och douce regenerator, det har fått en efterföljare af hell: annan kaliber. Småflaconerna med piller och droppar äro bortkastade, i fulla skålar dricker hon oxens blod, och med fulla lungor inandas hon de varma ångorna från det röda bad, hvari hon dyker ner.

I långa rader hålla om morgnarna de vapenprydda ekipagerna utanför abattoirerna vid rue de Flandres. Man väntar hellre än man kommer för sent, blodet skall drickas rykande, eljest är halfva kraften borta. Inne i rummet bredvid slagtarhallen står man och hör det döfva ljudet af klubban som faller, kanske en klagande suck, när den ej har träffat bra och det behöfves ett nytt slag, innan djuret faller. Dörren ryckes hastigt upp, nyfiket kastar madame en blick ut på blodpelaren, som ännu sprutar från djurets afskurna strupe, och en nedstänkt arm med skjortärmarna uppkallade och de knöliga musklerna ännu spända efter slaget räcker in skålen med den röda, ångande drycken. En svag rysning går möjligen genom de ömtåligaste af damerna, men de tömma den alla till botten i ett raskt drag, battistnäsduken kommer upp och befriar läpparne från den röda saften, man lyfter litet på kjortlarna och klämmer ihop dem, för att en inringlande blodpöl ej skall stänka upp och fläcka dem. Så smyger madame åter in i sin lilla vagn, och kommer sedan gymnastiken vid boulevard Malesherbes till under uppsigt af en doktor, som känner till hennes nerver i grund och botten, är det intet tvifvel om, att hela acacia-allén skall förvåna sig öfver, hur frisk och strålande hon ser ut.

Kuren är modern, men den modernaste är den icke. Baronessan Pschutt har funnit något ännu bättre. Hon styrker sig icke allenast med en skål af det röda blodet, hon doppar hela sin kropp i det och låter hvarje por insupa det. Badet är litet dyrt, en enda oxes blod är ej alltid tillräckligt att fylla karet ; men det är oöfverträffligt, påstås det, till att utplåna tröttheten till och rhed efter en hel veckas genorndansade nätter, och i alla händelser är det nyaste fashion. Det är ganska förklarligt. Hvilka sinnesretningar, hvilken

hemsk vällust, hvilka visioner af brott, när man dyker ner i detta varma, sammetsmjuka, af ångornas slöja hemlighetsfullt betäckta röda bad, eller när man åter reser sig derur och dropparna hänga som rubinhalsband öfver den hvita kroppen. Då det ej längre kan stålsätta nerverna, måste madame redan befinna sig på ett tämligen långt framskridet stadium af nevrosen.

Madame smyger in i sin vagn.

Hon sjunker emellertid allt djupare och djupare i den, och den dag kommer oundvikligen, då sjelfva blodbadet blir en vana, som till slut ej verkar mera. Hon har då blott en enda utväg qvar, hon måste som hertigen af Mora ta sin tillflykt till Jenkinska piller. De äro ej nabobdoktorns hemlighet längre, hela verlden känner till dem i det moderna Paris, de heta morfin. Morfinen är den sista

vrakstump, hvarvid den stora nevrosens skeppsbrutna klänga sig fast och som alltid går obevekligt till bottnen med dem alla.

Engelsmannen Wood trodde sig göra menskligheten en kapitaltjenst, då han uppfann insprutningen af detta ögonblickligt lugnande och smärtdöfvande medel; det har gått med honom som med munken, som uppfann krutet, han har ej anat vidden af den ödeläggelse hans uppfinning skulle anstifta. Han har infört i det gamla Europa en ny, modern last, finare, men också förfärligare än dryckenskapen och på god väg att breda ut sig som den. Ännu för få år sedan var morfinomanien något mysteriöst, hemlighetsfullt, som man endast talade hviskande om bland de invigda. Men den har slagit rot med ursinnig fart; från att endast vara ett medel mot den fysiska smärtan har morfinstynget öfvergått till att bli det äfven mot den psykiska, och det framgår af en serie offentliga

föreläsningar, som den berömde dårhusläkaren doktor Ball har hållit i Ecole de medicine, att morfinomanien i de högsta lagfen af pariser-samhället årligen kräfver tusentals offer.

Baronessan Pschutt har gjort propaganda för den med en talang och en ihärdighet, som ingen engelsk missionär kunde utveckla. Den eleganta lilla »Pravassprutan», hvarmed de lugnande dropparna föras in under huden, har sin gifna plats på hvarje mondaine dams toalettbord. Etuiet, hvari den gömmes, har blifvit hennes oskiljaktige ledsagare ; hon bär det jämte battistnäsduken och pudervippan med sig öfverallt. Hon sticker sig på balen mellan två valser, vid middagsbordet, när hon skall vara spirituel, före rendez-vous'et, för att elda upp lidelsen. -När sticket är gjordt, är i samma ögonblick hvarje spår af nervositet, migrän och melankoli bortblåst. Madame försjunker i ett dåsigt, saligt välbehag som efter ett ^utsofvet rus af ädelt vin. Det har varit så mycket tal om buddhaismen, som skulle hålla sitt intåg i-Paris; detta är det verkliga buddhistiska nirvana, som har gått förut. En känsla af absolut välbefinnande och lycka är den första effekten af insprutningen; sömn följer ej efter den, den framkallar tvärtom en påfallande stimulation af själs-Névrose, bloddrickning, blodbadning och morfinomani. 141

krafterna. Äfven den literära och artistiska verlden börjar den derför bemäktiga sig. Alfred de Musset måste, som bekant, vara berusad af absinth för att kunna skrifva; han dog deraf. Bland hans arftagare inom den franska literaturen är det mer än en, och det tyvärr bland de största, som ej kan arbeta annat än under inflytande af morfinen. Den ger syner som absinthen, blott ännu starkare. Men när denna korta upphetsningsperiod är slutad, kommer en alltid växande slapphet och slöhet efter. Patientens förtviflan under de vakna ögonblicken blir större och större, insprutningarna måste göras allt oftare. Följderna visa sig hastigt, både kroppsligt och psykiskt. Morfinomanen mister aptiten, han kan icke sofva, hans ögon bli matta, ansigtet en orörlig mask utan uttryck, hyn gulnar, hela personen åldras på förvånande kort tid. Han är utan vilja och energi, han förlorar all känsla af pligt. Hans enda verkliga glädje i verlden är den tillfredsställelse han känner vid Pravassprutans styng. Doktor Ball berättar om kineserna, som till sin opiumlidelse lägga en ej mindre alltuppslukande lidelse för spel, att när de ha förlorat alla sina pengar, spela de bort sina kläder ända till skjortan, sina hustrur och barn, och när detta strukit med, spela de om sina fingrar och hugga af dem mot kanten af spelbordet, om lyckan ej gynnar dem. Morfinomanen i det moderna Paris har en fysisk och moralisk känslolöshet af alldeles samma art, och för att tillfredsställa sitt begär efter giftet, skulle han vara i stånd till ännu mera än kinesen.

En af naturalismens yngsta epigoner, Mallat, har skildrat figuren i sin roman: »La comtesse Morphine». Han har berättat hertiginnan de Chaulnes' historia, som redan för ett par år sedan gaf anledning till att en sådan ofantlig qvantitet bläck flöt, och han har gjort hennes fall och débaucher till ett resultat af morfinomani. En svartsjuk väninna inviger Iva Ignowicz i giftets mysterier. Hon ger henne det första receptet: två centigram klorhydrat af morfin upplöst i hundra gram distilleradt vatten, och den första insprutningsapparaten, en liten elegant Pravasspruta af guld besatt med rubiner.142 Névrose, bloddrickning, blodbadning och morfinomani.

Från det ögonblick denna fresterska kommit inom hennes sängkammardörr, blir den steg för steg hela hennes lifs innehåll. Efter åtta månaders förlopp är det icke ett, utan 50—60 centigram om dagen hon begagnar. Omkring de ställen, der hon brukar göra insprutningania, bilda sig små förtätningar af en ärtas storlek. De urarta småningom till bölder, som rinna. Och hvarje ny böld och hvarje varström med tillhörande vilda hallucinationer beskrifvas detaljeradt. Läkarnes konsultationer, deras försök att rädda henne, hennes återfall och hennes slut som en vämjelig klump ruttet kött, alla de ohyggliga utdunstningarna och uttömningarna, allt serveras läsarne som i en medicinsk tidskrift. Det är som diktverk naturligtvis en dålig bok, men den har ändå väckt ganska mycket uppseende. Den mondaina parisiska damverlden slukar den, derför att det är deras egen eller åtminstone deras bekantas och väninnors sjukdom den föreläser öfver. Det fins inom deras verld ingen krets, från hvilken ej morfinomanien hämtar offer.

Dö dess patienter ej af morfinens gift, är det endast derför att de innan dess sjelfva ha tagit lifvet af sig. Om verkligt tillfrisknande kan det nästan ej bli fråga. Morfinen har det gemensamt med alkoholen, att när man en gång har vant sig vid den, medför det lika stora rubbningar i organismen att undvara den som att missbruka den. Tillfredsställa en lidelse betyder ofelbart att gå döden till mötes, icke tillfredsställa den betyder att göra det

kanske ännu hastigare. Doktor Ball har i sammanhang med sina föreläsningar gjort intressanta experiment på dårhuset Sainte-Anne för att visa, hvad vetenskapen var i stånd till att uträtta mot den nye fienden. Det har lyckats honom genom att gradvis förminska morfinransonerna och ersätta dem med andra, mindre farliga narkotiska medel : kloral, alkohol och kaffe, att för en tid återuppväcka medvetande och intelligens hos morfinomaner, som redan voro så godt som halfdöda. Dessa försök ha sitt värde, men i sista instansen bekräfta de endast obotligheten. Morfinomanien har kommit som ett nödvändigt resultat af pariserexistensens vie surchauffée.

Ju större högtryck det fordrar, desto mera skall den breda ut sig. Den kan ej utrotas igen, förr än sjelfva detta lif är sprängdt i en väldig explosion. Det kommer väl en gång. Men när? Så mycket värre, om det sker för snart. Den sprängningen är det samma som hela det moderna samhällets slut.

XIV.

Les boudinés.

ronessan Pschutt är trots allt icke någon absolut osympatisk figur. Hon är vulkanen, som håller på att brinna ut. Dess eruptioner kunna på åtskilliga punkter vara mindre befordrande för den civilisation hon tillhör, men elden, hvarifrån de komma, är dock samma element som det, hvarifrån en af de stora krafterna i det franska samhället hämtar nä-*sring. Det är den oerhörda lifskraften och verksamhetsförmågan, som, utvecklad normalt i mindre öfverkulti-

verade samhällslager, gör parisiskan till den öfverlägsna, energiska qvinna hon i allmänhet är i hela medelklassen, till den oförlikneliga arbetskamrat hon kan vara för mannen, till den rent af



heroiska figur, som hon i stora, kritiska ögonblick så ofta har blifvit.

Hos hennes manlige pendant deremot är det af vulkanen absolut ingenting annat qvar än lavan, som längesedan har blifvit kall och svart. Till och med i det yttre äro de de fullständigaste kontraster. Huru extravaganta och löjliga baronessans moder än ofta kunna vara, är det dock alltid öfver dem något af en lätt, spirituel, fladdrande, froufrou-aktig elegans, någonting af det, som ligger i ordet, hvarefter hon har fatt sitt namn. Det påstås, att det är % Bismarck, som är uppfinnaren af detta ord. Det var vid slutet af ^n diner, och Cliquotbuteljernas korkar smälde oupphörligt. Det oafbrutna dånet af detta festliga artilleri försatte kansleren i godt humör. »Just sådana äro fransmännen,» sade han, »de moussera som champagne. Pschutt! Pschutt! Den fräser upp, sjuder, brusar och försvinner.» En spirituel krönikör i »Gaulois» tog fasta på ordet, den förryckta dam, som skrifver mondaina artiklar i »Figaro» under märket »Étincelle», gjorde det till boulevardjargon och författade pschuttismens lagbok. Dess kurs är på höjdpunkten; liksom allting förut var »chic», skall det nu vara »pschutt».

På modekavaljeren passar ordet emellertid ganska illa in. Det fins icke det minsta stänk af champagneskum öfver boulevardsmaken på åttiotalet. En boudiné — det är så de senaste dandies kallas — har som högsta mål för all äregirighet att vara invändigt så andligen utlefvad som en pressad citron och på utsidan i hela sin person sjelfva den personifierade klumpigheten. Boudinén kan snart ej gå längre för lutter tyngd. Hans långa, plattklackade skor med den sylspetsiga, uppstående nosen äro formade efter modell af sandbåtarna på Seinen. De äro klumpiga som dem man i forna dagar använde till att göra bergsvandringar med, och de se ännu mera strutsaktiga ut, der de sticka fram under de snäfva, korta benkläderna, hvilkas uppgift tycks vara att ge hela personen utseende af en förväxt skolpojke i slyngelåren. Om sommaren är hans elegantaste klädesplagg en liten grå paletå, som liknar en



tröja och slutar just der frackskörten börja; om vintern är han klädd i kuskrock. Den räcker honom till fotknölarna och knäppen med minst ett dussin hornknappar så stora som tefat. Den svarta felbhatten är knappast mer än qvartershög, men har i gengäld ett enormt brätte, i handen håller han en Jeronimus-staf, som är desto elegantare, ju tjockare den är och ju kolossalare det förgylda handtaget, som är dess oundgängliga bihang. Eller rättare sagdt,

han håller den icke i handen, han håller den i munnen. En intelligent boudiné visar just sin öfverlägsenhet öfver den*öfriga menskligheten,, som icke är klädd i skolpojkbyxor och kuskrock, genom att suga denna förgylda käppknapp. Ju mera släpande hans gång är, ju' mera idiotiskt han kan suga på käppknappen och ju sömnigare han dervid kan stirra med de slöa ögonen i sitt bleka ansigte, som är infattadt af ett par fyrkantiga, till midt på kinden nående polis-songer, desto mera aristokratisk känner han sig. Det är nästan-öfverflödigt att tillägga, att han i afseende på kragar, Halsdukar och dylika klädespersedlar söker göra sig till en så trogen kopia som möjligt af stalldrängarne, som komma med kapplöpningshästar från England. En herre, som ej bär hästsko minst på ett ställe af sin korpus, finner han ungefär lika löjlig, som om den stackaren uppträdde i svart frack, hvilket för le boudiné absolut är »le comble de la ridiculité».

Klumpig i hvardagslag och prålig vid högtidliga tillfällen, sådan är våra dagars dandy comme il faut. Äfven i sällskaps-toaletten anstränga sig nämligen boudinéerna att införa originella förändringar. Paris hade hittills Patrioternas liga och Ligari för qvinnoskydd, boudinéerna ha tillagt Ligan af gens du monde som tredje man i förbundet. Den första vill afskaffa Tyskland, den andra fruntimrens kjolar, den tredje mansdrägten. Man har konstituerat sig som seriös förening med statuter, premier och officielt organ, och på att genomföra striden offra nu de moderna dandies all den esprit och aktivitet de ha qvar. Den är icke stor, men till nående af detta mål förslår den möjligen. Först och främst harLes boudinés.



man betryggat knäbyxornas suveränitet. De kunna hädanefter betraktas som varande dans les moeurs. Och med dem ha naturligtvis silkesstrumpan och de utskurna skorna hållit sitt triumfintåg. Vill man vara riktigt elegant, fäster man knäbyxorna nedtill med ett diamantspänne. Hvad som oundgängligen hör till kostymen är en fin battistskjorta med kras och spetsmanchetter. Midt påkråset, som ofta är mycket bredt och har två eller flera rader, tilllåtas ytterligare två, tre diamantnålar. Den röda halsdukens herravälde är ännu tvifvelaktigt. Den florerar vid alla festliga tillfällen, der demimondainerna äro sällskapets qvinliga beståndsdel, och har alltså så till vida ett mycket vidsträckt territorium, men i de riktigt fina salongerna är den icke gerna sedd. En och annan har låtit den åtföljas af en röd silkesduk, som sticker upp ur västen, men äfven denna har dock endast gjort furore i den verld, som vill vara med utan att vara den äkta. Färger måste man emellertid ha till hvad pris som helst. Hertig de Morny har försökt den krusbärsgröna fracken och den loppbruna utan afgörande framgång. Den röda deremot är accepterad öfverallt. Men det är dålig smak att som hittills bära svart väst och svarta benkläder till den. Man måste



ha hvit väst; guldknappar och ljusgråa benkläder samt silkesstrumpor af litet mörkare nyans, alltsamman klämmande stramt om kroppen som ett korfskinn. Det är ju efter kolfven, »le boudin», herrarne ha sitt namn.

Fullt så qväljande osmaklig som den markatt-rhinoceros-aktiga promenaddrägten är ej denna sällskapslifvets papegojkostym. Men ett förnekande af boudinéernas hittillsvarande smakideal är den dock icke. Förkärleken för de skrikande färgerna sammanfaller helt enkelt med nevropathien. Nevrosens offer tycka om det, som kittlar ögat, liksom vilden tycker om grannlåt. Den röda fracken är ett stimuleringsmedel liksom morfinen, det är endast det bjärta i den man hyllar. Boudinén har med massor af småsaker i toaletten sörjt för, att man ej kan misstaga sig om hans smak. Endast handskarna markera den tillräckligt. Det är icke någon slump, att Bertin har försvunnit från boulevard des Italiens. Den berömde, allenastående Bertin var en liten smal, aflång butik med ett enda fönster utåt boulevarden, utan någon i ögonenfallande lyx, till och med utan någon dyrbar elegans. Och ändå hade den öfver sig en alldeles egendomlig koncentrerad bouquet af nobless. Bakom dess allvarliga gröna pappkartonger gömdes de beundrade » gants Bertin», de finaste och förnämsta i verlden. I toaletten hos en parisare från den förrepublikanska tiden voro dessa handskar det första och sista nödvändiga. Han kunde bära hvilken drägt som helst, präktig eller tarflig, som han hade råd till det, men när han kokett drog af den tätt åtsittande handsken, måste det stå »Bertin» på insidan; då var han klädd comme il faut, då var det öfver hela hans person det obestämbara, som adlade honom till en man af verld, en äkta parisare. Bertin, Vefour, Worth, det var

namn af samma rang, hvart och ett rymmande ett stycke af Paris i sig. Vefour vegeterar ännu i Palais-Royal, men de hvithåriga vaktmästarne gå omkring och ha endast sällan någon gengångare från svunna tider att servera; utan välgörenhetsbalerna och föreningsaftnarnaLes boudinés. 149

ofvanpå kunde den gamla berömda lyxrestaurationen stänga. Worth har ännu endast sin exclusiva öfverlägsenhet hos den generation, som håller på att dö ut, och Bertin är med åttiotalets ingående alldeles försvunnen. Paris i våra dagar behöfver honom icke. Om kavaljeren på modet skall iakttaga «den riktiga fashions lagar, går han med bara händer, och är han som dansande kavaljer absolut tvungen till att betäcka dem, drar han på sig Derby-vidundren med sitt skinn så tjockt som stöfvelläder; med sina messingsbyxknappar och den tumstjocka, kulörta segelgarnssömmen på ryggen.

Hvad de äro karakteristiska för Paris från i dag, dessa Derby-handskar, hur speglar sig ej stundens smak i dem! Den tredje republiken ville vara ateniensisk; i fråga om njutningsraseri och lifströtthet har den också blifvit det till en del, men hur påminner ej smaken i många fall om spartanerna, ja, till och med om barbarerna! Jag talar alltjämt om det Paris, som simmar ofvanpå, som solar sig i millionens guldstrålar och skrifver modets lagar. Det fins ett annat, som har andra sympatier och andra sträfvanden och ett annat lefnadssätt. Men det gömmer sig anspråkslöst; det är kanske det eviga, men det är icke dagens Paris. Hvarför skulle ej till och med de, som hålla af denna stolta stad, kunna saga det rent ut? Det är dock säkert endast en vind, som blåser förbi. Men detta dagens Paris andas en förkärlek för det klumpigt massiva, ett koketteri med det grofva, som är en skrikande kontrast till det, som i forna tider hette franska seder och fransk esprit.

Boudinén är detta mods blänkare och banérförare. I stil med klädsel äro hans språk, hans manér, hans hela sätt att vara. Han talar som Sarah Bernhardts son skref i brefvet till » Gil-Blas», då han hotade med att slå de journalister »på käften», som kommo hans mors privatlif för nära. Esprit'n i dessa kretsar består just i att kunna forma uttrycken så drastiskt som möjligt. Det existerar en formlig boudinérotvälska. Sitt ursprung har den på de stora nattrestaurationerna, den har sedan blifvit utvidgad och riktad på kapplöpningsbanorna och på börsen, och det har uppstått ett15° Les boudinés.

modernt parisiskt språk, som säkerligen skulle förvåna salig Molière åtskilligt. Men det passar der herrarne äro i sitt element: på Café Américain och i boudoirerna hos »la vieille garde». Samma gamla garde är det enda mellan himmel och jord som boudinén har respekt för och — högst karakteristiskt — så mycket större respekt, ju äldre gardet är. Hans småpartier med det på fyra man hand »dans le hall après diner» äro hans lifs innehåll, det har intet annat. Hans högsta äregirighet är att Tata Bourguignon eller Rose Mirliton skola göra af med hans sista sou, liksom de ha gjort af med den sista droppen blod i hans ådror. Det är icke derför att detta lif utgör någon njutning för honom, på intet sätt ; det är endast derför att det är chic eller pschutt eller »v'ian». Det fins öfverhufvud intet på denna jord, som boudinéerna äro i stånd att njuta af. De släpa sig omkring likt kautschukautomater, som sättas i rörelse af en osynlig fjäder, alla liknande hvarandra, klädda af samma modeskräddare, med gester och qvickheter gemensamma, stöpta precist i samma form. Bakom den fins absolut ingenting, icke den minsta gnista i hjernan, inga nerver, intet blod, icke en skymt af lifskraft. Höjden af deri ansträngning, de kunna prestera, är att suga på ett sherry-cobble-rör eller ögna i en finanstidning. Deras litera tur upphör vid sista refrängen af visan, som de appláderat i Champs-Elysées hundfröjdpaviljonger, och om arten af deras nöjen kan man döma efter deras sist uppfunna sport. Den drifves på teatrarna. Då det i en teaterstad som Paris naturligtvis hör till god ton att visa sig der och då herrarne, som man lätt kan inse, ej kunna intressera sig för hvad som föregår på scenen, utom när der fins tricotben att titta på, hvilket ju icke kan åstadkommas i alla komedier, ha de hittat på ett spel, som är högst intelligent. Det kräfver minst en domare och två deltagare. Domaren väljer pä mellanaktsridån, hvilken som bekant är öfversållad med annonser, ett ord, hvilket som helst. Han säger det derpå till deltagarne i spelet, och den förste, som upptäcker annonsfältet, hvarpå dettaLes boudinés.

ord firmes, har vunnit. Då det ej sällan rör sig om mycket ansenliga vad, har detta spel efterhand utvecklat sig till att bli en riktig passion. Tilläggas måste, att det är den enda, som åttiotalets tnodeherrar äro bekajade med.

XV.

rhållanden och omgifningar ha gjort baronessan Pschutt och monsieur le boudiné till hvad de blifvit. Men grodden, till den sista figuren isynnerhet, ligger djupare. Den ligger i den uppfostran de ha fått från det de voro små.

Hundar och barn äro i hvardagslag utestängda från den skådeplats, der

pariserlifvet försiggår. Hundarne håller concier-gen, barnen håller vanan borta, och den är värre än den mest glupske portvaktarecerberus. Som helt små skickas de till amman på landet eller

skickas åtminstone med amman till Parc Monceau; när de bli så stora, att de kunna börja läsa sitt ABC, kommer gossen i internatet, och litet senare öfverlemnas flickorna till klostret, hvilket endast är en annan form för internatet. De, som lefva i Parc Monceau, måste man släppa in i hemmet för natten ; de, som lefva i internatet, dem ser parisarne endast till en gång om året : vid hösttiden, när den röda Baedekerinvasionen börjar försvinna, när den förste kastanjerostaren återvänder till gathörnet och det första herrskapsekipaget återvänder till Acacia-allén. En veckas tid tillhör då staden dem. Deras strömmar .öfver boulevarden hjelpa regnströmmen ofvanifrån att begråta den döende sommaren. Så öppnas teatrarna, Paris öfverlemnas åter till la vie mondaine, och i en fart sopas de ur vägen för att ej genera. La rentrée des classes går för sig, internatets fängelseport stänges och förblir åter stängd ett år. Endast en gång till under hela den tiden icke ser men hör man litet af de begrafna, och det är icke på det trefligaste sätt. Det är när den första vår-ozonen sipprar in genom skolmurens springor och vållar oro. Då begynner också det unga blodet att sjuda och bubbla, naturen revolterar sig mot upptuktelsen, internatfångarnes instängda, lif håller vulkanisk våreruption. Regelbundet hvarje mars eller april skrämmas parisarne upp af dess larm. De skulle gerna vilja göra sig döfva, hela internathistorien är ert mycket ömtålig punkt att röra vid. Men olyckan vill, att det under den sista tiden alltid har varit deras stora mönsterinstitutioner,, till och med det berömda Louis-le-grand-lycéet, hvarifrån utbrottet kommit. Man har sett sig nödsakad att undersöka kratern. Man har gjort rätt deri. En blick dit ner är lärorik, den hjelper en att förklara mer än ett fenomen i det moderna pariserlifvet. Och en sådan förklaring är som den upptäckta bakterien. När dess vägar ligga öppna, är faran förbi. Det kommer ej två generationer af boudinés. Samhällsreformatorernas arbete är börjadt; dess resultat skola ej utebli. Men det fins sannerligen mycket att reformera.

I.

»Barnen hålla på att bli en lyx», säger Augier i en af sina komedier; hans landsmän ha alltför länge varit på väg att göra dessa ord till allvar. Onekligen är en af källorna till Frankrikes välstånd den, att dess invånare genom generationer ej ha tillåtit sig större barnlyx än de kunnat komma ut med. Men äfven sparsamheten har i detta afseende sina gränser, och fransmännen ha utan tvifvel drifvit den för långt. Folkmängdens ökning i Frankrike är i genomsnitt fyra, fem gånger mindre än i de öfriga europeiska länderna. I Paris råder visserligen ständig tillväxt, men der äro likväl flera dödsfall än barnsängar, staden ökar sig genom invandring, icke genom fortplantning. Är det den stora stadens spända •existenskamp, som slukar ett sådant qvantum af hjerna och mage och nerver, att den gör slägterna sterila redan i andra, tredje ledet ? Detta har ofta påståtts, och det ger verkligen också till en del en förklaring på fenomenet. Men derjämte fins en annan faktor, som i minst lika hög grad medverkar till resultatet: parisaren har sjelf «en fasa för att se en barnskara omkring sig. Den betyder för honom ingen lycka, den betyder en hämsko, innan han kommit på grön qvist, och när han är der, betyder den ett utströende för alla vindar af hans arbetes frukt. En enda arfvinge, som kan bibehålla det samlade, det är hans ideal, och han gör sig inga skrupler att begagna alla medel till att realisera det. Han är visserligen icke mera egoist af temperament än hela verlden är det, men han är •det i följd af uppfostran och daglig nödvändighet att vara det, och i detta afseende är han det komplett. Han är ingalunda blind för, hvilken fara för samhället ett genomförande af hans principer utgör; den ofantliga lycka en så tarflig komedi som Erckmann-Chatrians »L'ami Fritz» gjorde, berodde uteslutande derpå, att den

predikade den bibliska förmaningen: »Föröker eder och uppfyller jorden», och att man insåg denna förmanings skriande aktualitet. Men hvad man vill att nästan skall göra för det helas skull, det finner man, då det gäller ens personliga intressen, alltid undanflykter för att ej göra sjelf. Och resultatet tilltar derför i utsträckning ; år för år minskas, proportionelt åtminstone, antalet af de barn, som komma till verlden i Paris.

Men det är icke nog med det. Samtidigt gör döden bland dessa pariserbarn härjningar, som skulle väcka förfäran, om man riktigt kunde tränga till bottnen af saken. Icke fjerdedelen af dem, påstås det till och med, komma öfver den spädaste åldern. Om nu också denna uppgift är öfverdrifven, fins likväl här en kräftskada på det franska samhället, som det är mer än förvånande att man först nu har fått upp ögonen för. Dödlighetsprocenten är i alla händelser onaturligt stor, och hvarför den är det, behöfs ej stor djupsinnighet att inse; en tillräcklig anledning ligger i de omständigheter, hvarunder den nyfödde gör sitt inträde i lifvet.

Han är från samma ögonblick han kommer till verlden och i de flesta fall under hela sin uppväxande tid beröfvad sin naturliga beskyddarinna, han tages ifrån modern samma dag han födes. Det är så åtminstone hos den långt öfvervägande pluralitetén, hos arbetaren, hos den lägre bourgeoisbefolkningen, hos alla de icke absolut välmående klasserna; ja, till och med bland de välbergade klasserna är det ofta icke annorlunda. Qvinnans ställning i det parisiska samhället är ju en alldeles exceptionel. Hemmets värf tillfalla henne endast på köpet och inskränkas till det minsta möjliga: hon är först och främst sin mans kompanjon i affären, stundom den af de två, som har det mesta att göra med den. I butiken och kaféet sitter hon ständigt vid kassan, från det den första kunden kommer, tills den sista går, för böckerna och kontrollerar med sin inqvisitoriska blick, att ingenting glider ur sina fogar. Inom arbetareklasserna har hon sitt yrke vid sidan af mannens, vanligen det arbete, som ger den solidaste grunden till den gemensamma kassan,156



men också det, som mest lägger beslag på tid och krafter och tyvärr alltför ofta tvingar henne att tillbringa hela dagen utomhus. Släpet för dagligt bröd drabbar i alla dessa samhällsklasser henne fullt ut så mycket som mannen. Hon utvecklar i detta hänseende en duglighet, en energi, en outtröttlighet, på hvilka man ej kan

offra tillräckligt med loftal. Men det fins gränser för hvad en menniska kan åstadkomma. Hon har redan nog med att samtidigt sköta huset, hon kan ej tillika vara mor. Är barnskaran stor, hjelper man sig ibland inom familjen, De äldre syskonen få till uppgift att sköta den lille och föda honom med flaska. Men i allmänhet sätter man sig genast, så snart barnet väntas, i förbindelseBarnen och deras uppfostran. 157

med en amma på landet, eller man vänder sig helt enkelt till ett af de kontor, som ständigt ha dem till reds i hundratal. Hon infinner sig om möjligt samtidigt med nedkomsten, stannar i huset två, högst tre dagar — om man har tur, kan det också inskränkas till en — tills den auktoriserade läkaren har gifvit sin attest och händelsen är anmäld på mairiet, hon tar sedan barnet med sig och reser ut till sin vrå på landet. Af dopceremonier låter man icke uppehålla sig. Vid anmälningen på mairiet skall tillika barnets namn uppgifvas ; det är — på samma sätt som den borgerliga vigseln är det vid giftermålet — den enda i lagen befalda, den enda nödvändiga ceremonien, och kyrkans inblandning anser man ju i det moderna Paris aldrig vara särdeles maktpåliggande.

Visiten, som den lille aflägger under fädernetaket, kan alltså räknas i timmar. Har man ett ovanligt ömt hjerta och amman ej bor alltför långt bort, skickas det kanske bud efter henne och barnet vid någon af de stora årliga högtiderna, då det är mindre brådtom med aftären eller arbetet, men det är också maximum af de återseenden, som kunna komma i fråga. Amman har man i de allra flesta fall ingen personlig bekantskap med och ej den ringaste kontroll öfver. Äfven om hon vore den samvetsgrannaste varelse under solen, skulle naturligtvis denna fosterbarnsinstitution ha sina svåra skuggsidor. Men hon är vanligen just motsatsen: lättsinnig, vårdslös, snuskig, så att håret måste resa sig på ens hufvud vid läsningen af de uppsatser, landsortsläkare då och då skicka ut i verlden som allarmrop. På vissa håll herskar den inbitna vidskepelsen, att barnet endast kan hållas varmt om vintern, då det samlat sig en riktig skorpa af smuts omkring den stackars lilla kroppen, och det fins derför exempel på landtammor, som ej på flera månader tvättat de olyckliga små, hvilka blifvit anförtrodda åt deras omsorger. Det är läkare med auktoritet, som ha ansvarat för sanningsenligheten af denna monstruositet. Och

äfven om man förstod att vara omsorgsfull, är man det ofta icke med flit. När det är oäkta barn, som lemnats ut till vård, har man tyvärr så ofta158



hviskat ammorna i örat, att ingen skulle ta sig det öfverdrifvet nära, om den lille dog på anständigt vis. Och det har derför efterhand blifvit en allmän föreställning bland dem, att det i sjelfva verket ej är långt ifrån att vara ett glädjebudskap de ha att bringa

den dag, då de kunna anmäla för föräldrarne, att barnet är dödt. De vänta att ändå få betaldt för den tid, man ackorderat om, och de göra sig inga samvetsskrupler, äfven om de mycket väl veta med sig sjelfva, att de ingalunda ha öfveransträngt sig för att rädda den lille.Barnen och deras uppfostran. 159

Sådan är den gängse moralen. Resultatet kan ej utebli. Dr. Brochard konstaterar det med siffror i en liten brochyr, som hannar gifvit ut: »Z'#r/ d'élever les enfants-». Af en million barnr som födas, dö endast under det första året 360,000. Alla dessa små hade kunnat lefva, om deras mödrar hade velat och förstått att amma dem.

I de bättre lottade klasserna af samhället äro förhållandena naturligtvis andra. Tillfredsställande enligt en nordisk mors uppfattning af hvad hon är skyldig sitt barn, äro de dock icke. Der mer än någonstädes är anskaffandet af en amma genast vid födelsen den absoluta regeln. Det är nästan exempellöst, att en parisiska sjelf åtar sig hennes funktioner, när hon har råd att betala henne. Hon har ännu mindre än arbeterskan och bourgeoisen tid att sysselsätta sig med barnuppfostran. Den skulle ju omöjliggöra hennes visiter, hennes four o'clock-témoten och soiréer, kompromettera hela hennes mondaina ställning, för att nu icke tala om, hur hon skulle komma att se ut. Den lille skickas visserligen icke på landet, men han försvinner i barnkammaren, och der är han gömd nästan lika väl, som om han befunne sig på flera mils afstånd. Man sparar ingenting för att barnet skall vara omgifvet af en lyx, som motsvarar dess blifvande arf eller »dot», man ger det en vagga, som stundom kan kosta flera tusen francs, och man styr ut dess amma som en prinsessa. Det är hufvudsaken; om hennes fysiska och moraliska helsa bekymrar man sig endast föga, och det skulle ju ej heller tjena till något, om man gjorde det mera, då man i allmänhet endast har kommissionskontorets attest att hålla sig till. Men munderingen måste hon ha. Barnsängsvisiterna måste kunna falla i extas öfver, huru uppoffrande föräldrar man är och huru makalöst man har inrättat allt för den lille. När bondpigan hämtas hos fästmannen eller vid bangården, ser hon ut som alla andra bondpigor, vanligen värre än de flesta, emedan hon, innan hennes barn kom till verlden, har genomgått större misère än de flesta. Men hon uppstår ur badet, hvari hon ögonblickligen stoppasri6o



som en helt och hållet ny och annan menniska, som den imponerande, sidenbands- och guldnåls- och spets-prunkande varelse, Tivilken i Parc Monceau, Champs Elysées och Boulognerskogen bidrar så väsentligt till att ge Paris dess prägel af putsad elegans.

Hennes herrskap klär henne från chemisen till nackbanden, från stöfletterna till de förgylda hufvudprydnaderna, och de hålla henne under hela den tid hon är i tjensten, som om hon hvarje morgon kom spritt ny från en butik. Om möjligt ännu mera bjäfs klutas på den bébé hon promenerar med. Det är ständigt samma historia : när gruppen passerar förbi, måste alla vänner och bekanta stanna och förarga sig gula och gröna af afund öfver de lyckliga föräldrar, som ha en så söt unge. Men när stas-

sen är i ordning, har modern också ingenting vidare att göra med barnet. Det lefver icke med i hennes lif, ej heller tvärtom. Det presenteras henne på sängen till en morgonkyss och, då hon ej är borta på diner, kanske en gång till, innan det lägges till hvila. Men det är allt. Det är främmande för henne under hela den dit



det är under ammans vård, och det fortfar att vara det, när det från hennes öfvergår till guvernantens. Det säger »ni» till sin mamma, och det känner henne endast som en förnäm dam, som ger fester och baler, hvilkas musik tränger in till det, der det ligger och drömmer. Det drömmer om, hvilken underbar fröjd det skulle vara att få vara

med om all denna grannlåt. Det får alltid tillräckligt med grannlåt för egen räkning, men om den der borta får det icke vara med. Det stannar i barnkammaren, tills klostrets timme slår för den unga flickan, collegens för gossen. Och de stackarne! de komma i begge fallen endast ur askan i elden.

II.

En af de yngre, mest begåfvade författarne af den naturalistiska skolan, Robert Caze, har i sin roman »L'élève Gendrevin» skildrat collège-lifvet. Boken är icke något mästerverk, men den är en literärt ärlig och trots all sin pessimism likväl nykter berättelse, en af de bästa franska romaner från den sista tiden, skrifven med tillräcklig konst för att kunna läsas med behag, naturalistisk i bästa mening: en sjelf bekännelse — derom kan det knappast vara något tvifvel — som säger allt med uppriktighet, men utan cynism och u|an vrede, här och der icke alldeles utan Dickenska försök att röra. Bokens fabel är ingenting, i sjelfva verket alltför enkel och alltför skizzeradt utförd för att kunna utgöra basis för en roman. Landsortsadvokaten Gendrevins husliga lif är så bourgeois-vanligt som möjligt, han en kall, torr, egoistisk hustyrann, som jagar efter pengar och gör sig till bankir för att bli rik, men



endast ruinerar sig, hans hustru en sentimental obetydlighet, som tycker om att styra ut sig och svärma. Partiet är ett konvenans-och förståndsparti. Förste bäste sprätt, som har tillräckligt hufvud för att ge sig en smula falsk idealitetsfernissa, löper i väg med fruns hjerta. Han har kommit in i huset som mannens kompanjon. Medan Gendrevin går på klubben, intar han om qvällen hans plats i hemmet under förevändning att läsa lexorna med barnet. Men den lille Renés kärlek till modern, den enda som är god mot honom, gör honom svartsjuk på älskaren och fördrifver slutligen denne.

Rivaliteten mellan dessa två och den strid, som de utkämpa i moderns hjerta, kunde ha blifvit stoff till en observationsroman. Men den är här endast utförd i helt lätta antydningar. Bokens innehåll är väsentligen endast en lång, detaljerad skildring af Renés lif i skolinternatet. Det är på denna punkt den har sitt intresse, och det är icke litet. Den franska kritiken konstaterar, att hela denna följd af bilder, dessa fängelselika kollegiegårdar, dessa mörka skolrum, som plåga lukten, innan de skrämma ögat, dessa arrest-kamrar, som ha bevittnat anfall af en förtviflan lika djup som alla nedrifna Bastiljers fängelsehålor, dessa i oändlighet varierande »pions», dessa lärare, som bilda en skala från aposteln till bödeln, dessa menniskohjertats missräkningar och lidanden, dessa krossade illusioner och svikna idealer i åldern mellan tio och femton år, att allt detta endast är ett troget återgifvande af barndomsminnen, som hvarje fransman har, bilder, der konsten endast användts för att arrangera detaljerna, men som i det stora hela afbildar verkligheten med så slående korrekthet, att författaren nödvändigt måste ha upplefvat hvad han skildrar. Till och med utländingen,*'hvars ungdom varit en helt annan, känner, att de måste vara naturtrogna. Det fins icke ett drag i dem, som han ej känner igen från de skol-historier hans pariserbekanta ha berättat. René Gendrevin är en absolut typisk figur, hela skolungdomens lif i Frankrike förflyter som hans. Och Robert Cazes bok blir på detta sätt ett arbete af

det allra största intresse; den är sjelfva det franska barnets roman.

Renés första ungdom har likväl varit lyckligare än de flesta franska barns. Sina tidigaste skolår har han tillbragt i landsorten som externe. Hans mor kunde ej tåla att se honom ryckt bort från hemmet; hennes böner skulle väl ej ha betydt mycket, ty herr Gendrevin brukade ej ta henne till råds. Men mormodern, som hade pengar och derför kommando, lade sitt ord med i vågskålen. Advokaten måste mot sin vilja finna sig i, att hans son tills vidare endast skickades till skolan under lektionstimmarna och för öfrigt fick sin uppfostran hemma. Äfven utom Paris är detta alltid undantag, men det förekommer dock då och då. I Paris existerar det nästan icke, der blir skolan på samma gång uppfostringsanstalt allt ifrån det Ögonblick gossen vid nio à tio år, stundom också förr, har förvärfvat sig tillräckliga förkunskaper för att kunna intagas i den nedersta klassen. Ibland träffas öfverenskommelser om det s. k. halfva externatet, d. v. s. att barnet tillbringar hela dagen i skolan, intar sina måltider och lär sig sina lexor der, men kommer hem om aftonen och sofver hemma. Inrättar man sig så, är det i alla fall endast för de första åren af skollifvet, och till och med då ser skolan det med oblida ögon. De mera

renommerade collègerna och lycaeerna ha den principen att öfverhufvud taget icke inlåta sig på något externat. Från den stund barnet är öfverlemnadt till dem, tillhör det dem med hull och hår, det vakande modersögat släpper det ur sigte, och dess framtid anförtros åt reglementets uppsigt. Samma reglemente tilllåter visserligen, att eleven om söndagen afhemtas af föräldrar eller målsmän for att tillbringa några timmar utanför skolmuren, men det uppställer som vilkor, att han under veckans lopp skall ha varit ett mönster af flit och goda seder. Hvarje »mauvais point» för en illa lärd lexa, oro under någon lektion eller annat uppförande, som den stränge läraren ej funnit absolut mönstergilt, försonas om söndagen, och i stället för att få sola sig ute i det

frestande Paris sättes den stackaren till att skrifva af så och så många verser ur Virgilius och Homerus. Men anmärkningarna för uppförandet utebli aldrig, så snart elev och »pion» ha stiftat litet närmare bekantskap och börjat den döfva, stundom rasande, alltid latent existerande kamp, som utgör dess väsentliga innehåll. Söndagsfriheten blir sålunda illusorisk, omsorgen för gossens så väl lekamliga som andliga tillväxt och helsa är faktiskt lagd uteslutande i uppfostringsanstaltens hand.

Hvad den lekamliga angår, är den anförtrodd till en »ekonom», som låter sig angeläget vara att motsvara sitt namn, och då han svårligen kan göra det på qvantitativ väg, sparar han så mycket mera på qvaliteten. När före höstentréen skolgossesvärmarna fylla Paris med sitt sista frihetssorl, äro de pöskindade, rödblommiga, välfödda små dugtiga krabater, men när man då och då om vintern ser pioner drifva sina flockar genom gatorna, släpa de sig framåt trötta, hålkindade och bleknosiga, med svarta ränder under ögonen, som om de nyss ryckts upp ur sjukhussängen. Och hvad skolans andliga spis angår, är det visserligen otvifvelaktigt, att ingen annan nation har en så omfattande och solid grundval för sin bildning som fransmannen, det är väl knappast heller orimligt, att denna förtrolighet med Cicero och Homerus och först och främst med Frankrikes egen klassiska literatur till en del senare i lifvet hjelper till att ge hans stil och ord den oförlikneliga, genomskinliga klarhet, som är hans styrka, gör honom till född skribent och talare. Men det är i alla händelser endast skolundervisningen, icke internatsinspärrningen, som för dessa fördelar med sig. Den glömmer alldeles, att ett barns själ ej lefver af grammatik och rhetorik och logik allenast. Öfver en hel sida af hans utveckling stryker den ett tjockt svart streck. Allt hvad som är känslolif inom honom, hänförelse, värme, verklig sund och frisk ungdom kan ej trifvas i dessa omgifningar, der han i stället för hemmets kärlek ständigt endast har kalla, likgiltiga främlingar omkring sig, lärare och uppsyningsmän, hvilkas hjertan möglat bakom den unkna lycaeimuren,

som slött traska igenom en glädjelös tillvaro i slentrianens utnötta skor och endast i enskilda undantagsfall komma i annat förhållande till gossen än reglement-iakttagandets och straffets, kamrater, som äro medtäflare och afundsmän, bemöta honom med gäckeri och hån och ofta öppen fiendskap. En verklig vänskap mellan skolkamrater är alltid sällsynt, mellan internatskamrater är den så att säga r exempellös. I denna evinnerliga sammankoppling växer, liksom i den stora staden, nödvändigt egoismen. Gemensamma intressen kunna ge sammanhållning, men striden för att tvinga in en smula sol i tillvaron är för hård och permanent för att tillåta uppoffringar, den gör armbagsknuffarna till höger och venster obligatoriska i kraft af sjelfupphållelsens lagar.

Till ersättning för detta utplånande af allt det veka i karaktären erbjuder internatet omgifningens exempel. Af hvilken art det är, kan man sluta sig till. Hvarje sammanhopande af menniskor underlättar möjligheten för sedeförderfsbakterien att trifvas. Och ju mindre utvecklad organismen är, desto större mottaglighet erbjuder den för att bli angripen. En enda liten demoraliserad slyngel kan smitta hundratals kamrater, instängd med dem dag och natt som han är i internatet. »Det obligatoriska förderfvet» har Albert Delpit kallat det. Och han är ingen pessimist som Robert Caze. Han är tvärtom motsatsen och han förklarar till och med, att han fäller sin förkastelsedom på grund af hvad han sjelf har sett i lycaeet Louis-le-Grand, det förnämsta i Paris, under en period, då det styrdes af den hederligaste och förträffligaste pedagog, som någonsin har utgått från det franska universitetet. Hvarje fransman, som vill vara ärlig, säger han, behöfver endast erinra sig sina galer-slafår i internatet för att veta, att det är lasten, skoningslöst och oundgängligt intvungen i den unges lif. Der finnas alltid osunda och tidigt förderfvade naturer. De hviskade förtroendena i sofsalen, de dåliga exemplen och dåliga råden

göra hastigt sin propagandagerning under detta ständiga gemensamhetslif, och den ungdomliga oskuldens första blomma vissnar för en enda osund fläkt. Det kan

ej anföras något enda hållbart argument för internatet, förklarar Delpit. Alla, som man ständigt kommer med, hålla ej profvet. Barnen vänjas till hvad lifvet kommer att bli, säger man. Men mannen är formad och utvecklad, barnet är det icke. Det är blomman, der han är frukten. Vindstöten, som endast smeker den ene, rycker upp den andre med roten. För att skapa mannen är det en dålig utväg att förderfva barnet.

Delpit är endast en stämma i den kör, som har uppstämt alarm-rop. Långt kraftfullare stämmor ha sagt det samma som han: Renan, Jules Simon ha skrifvit böcker för att framtvinga en reform af det franska uppfostringssystemet. Och trots all den makt slentrianen har i Frankrike, är det omöjligt, att detta kan bibehålla sig länge. Napoleon, som har skapat det, hade sina afsigter med det. Han ville uppfostra soldater, icke borgare. Men till republikens seder, till allt hvad den vill, eller säger att den vill, står det i den mest skrikande kontrast. Det är lifdömdt, det måste falla. Och det skall vara en ny Bastilj, som störtas, den dag, då parisarne upphöra med att skicka sina söner till internatets fängelse.

René Gendrevin inspärras der, då han är tolf, tretton år. Liksom med hvarje annan fånge är det första, som göres med honom, att han iklädes fängelsedrägten. Den är med obetydlig skilnad den samma i alla franska skolor: mörkblå uniformsrock med metallknappar, benkläder med röda snören, ett läderbälte omkring lifvet och en guldtrensprydd kepi. På den uppstående rockkragen finnes skolans särskilda märke i guldbroderi: en bikupa, en lagerqvist eller dylikt. Kostymerna har skräddaren på lager; när de stora gossarne växa ur dem, gå de i arf till de små. Endast en ständigt reklamerande mor kan drifva igenom, att barnen se någorlunda menskliga ut. Och René hade vid sin inskrifning helt och hållet blifvit öfverlemnad till en »correspondent». En sådan skall hvarje elev ha, hvars föräldrar ej bo i staden; det är en slägting eller bekant till familjen, som åtar sig det föga ansträngande varfvet att af hämta gossen de söndagar, då han ej sitter öfver, och det betydligt

mera ansträngande att höra på klagomålen öfver honom och even-tuelt förstärka skoltukten med privata straff. Gendrevin hade varit

Afskedet från hemmet.

nog omtänksam att ge sin son till correspondent hans gamle fiende från hemmet: moderns älskare, som hade sett sig nödsakad att

flytta till Paris, emedan han till slut kände sig för starkt generad af barnets svartsjuka.

René har alltså tagit afsked af hemmet, och af sin correspondent introduceras han i skolan. Från skräddaresalen expedieras han direkt till lokalen, der lexorna läras och stilöfningarna skrifvas under uppsigt af pionen. Medan hela klassen fnissar åt den grundkomiska figur han gör i uniformen, håller pionen som en annan inqvisitor förhör öfver hvad han heter, hur gammal han är, m. m.r och omedelbart derefter placeras han framför sin pulpet. I den finnes hvad han behöfver för arbetet, lyder beskedet. Hans sidokamrat kan meddela honom hvad man har i lexa till följande dagr och sedan ingen lätja, eller Gud nåde honom. Det är skolans väl-komsthelsning. René fryser och är beklämd om hjertat och tänker på dem der hemma. Den ena tåren efter den andra trillar ner i hans skrifbok. Stilen är oklanderlig, heter det, då han aflemnar den, men vi undanbe oss att för framtiden se sådant der lip. Man förhör honom lexorna. Äfven dem har han lärt sig, men den stackars gossen har ännu sin landsortsbrytning. »Sätt dig!» ropar man till honom, »och laga att du lär dig tala som annat folk.»

Redan under denna första timme är tonen anslagen för alla de många år, som skola följa. Det är en oafbruten rad af piontrakasserier, känsla hos gossen att vara förorättad, som han först sväljer, sedan låter bryta ut i öppen uppstudsighet, en oändlig lista af små synder och allt tyngre straff. René är en begåfvad gosse > då han blir äldre, tar han praemie efter prsemie. Endast matematiken ville icke in i hans hufvud, och olyckligtvis var just den materna-tiske läraren en af dessa ständigt missnöjda, nyckfulla gossbödlar, som vi allesamman känna från vår skoltid, utan någon annan uppfattning af sin uppgift än att vara tortyr maskin. Så snart han inträdde i klassen,

bemäktigade sig en tyst, isande förfäran eleverna. Han tålde ej den minsta rörelse, den lättaste distraktion, det obetydligaste dröjsmål med svaren. Han straffade ögonblickligen och med känslan och öfvertygelsen hos en man, som tror på straffets absoluta,

allena saliggörande nödvändighet. Hans förklaringar voro torra, korta, obegripliga, som om hela verlden ögonblickligen måste fatta det, som han en gång sjelf hade lärt sig. Men begrep en af gossarne det någon gång, gjorde han sitt bästa för att distrahera dem. Han kunde ej tåla att nödgas ge ett godt betyg. Somliga af gossarne hade han i synnerhet förklarat ett obevekligt krig, och bland dem René. Han förhördes hvarje gh\g och fick hvarje gång sitta qvar. Till slut hittade han på att med öfvermensklig ansträngning lära sig bevisen utantill utan att förstå, och några gånger klottrade han taflan full felfritt. Men äfven det kom matematikern under fund med och lät honom sätta in andra bokstäfver i beviset. Då var René fångad. Han fick befallning att stå qvar bredvid taflan under hela timmen; den minsta rörelse, blott en blinkning med ögonen, var nog för att kosta honom hans söndag. Matematiken kom han ej längre med för det, men hvad han efterhand lärde sig var trots och hat till dessa menniskor, som endast ville honom ondt. Oaktadt sin flit och sin skicklighet i alla andra ämnen än just matematiken fick han genom de evinnerliga baklexor, den ådrog honom, rykte om sig att vara en dålig lärjunge, och till matematiklärarens förföljelser kommo äfven pionens och de öfverordnade uppsyningsmännens.

Det är pionen först och främst, som gör internatet till det förfärliga slafveri, som det är. Öfverallt måste de olyckliga barnen släpa honom med sig som en black om benet. Han ligger i sofsalen med dem om natten, han väcker dem om morgonen och vakar öfver deras toalett, han ser efter dem, medan de äta, medan de läsa, medan de hämta frisk luft på den dystra, rundtorn inhägnade fängelsegården, han skickas med dem, då de flockvis företaga veckans reglementerade spatserfärd, han släpper dem ej en enda minut utom under de timmar, då de äro under de egentliga lärarnes behandling. Och hvad är då denne pion för en varelse? I sju fall af tio är det en gallsjuk misantrop, som gör det onda för det ondas skull och som straffar i fläng utan reson, en motbjudande

uppfinning, som består i att ta de förolyckade från alla yrken, qvarlefvorna från alla skeppsbrott för att åt dem anförtro omsorgen om framtidens män. Det går legender om beklagansvärda, af eleverna martyriserade pioner. Daudet har i sin »Petit chose» tecknat en sådan figur. Också den gör intryck af att vara verklighetstrogen, men den är i alla händelser ett undantag. Denne ende hygglige försvinner i vimlet af de subjekt, som först ta sin tillflykt till pionsysslan, när alla andra banor ha stängts för dem. Och när de då ändtligen hamna i internatet, komma de dit med ett förspildt, utpinadt lifs hopsparda hårdhet och bitterhet. Att den ger sig luft, att deras hand är mot alla nu, liksom allas förut har varit emot dem, äfven det är menskligt. Pionens arbete hör ej till dem, som försätta en i godt lynne. Men det är likväl ej på sin plats att beklaga hans lott. Han trälar i internatet endast slut på ett redan ödelagdt lif, medan det deremot hos hvart och ett af hans offer är ett spirande lif, som krossas.

Renés pion delade sina elever i tre kategorier: de dåliga, de passabla och de goda. De dåliga beröfvades regelmässigt både söndagslof, spatserfärd och alla dagliga fristunder; mellan de passabla fördelades i hvarje vecka ett tjog inspärrningar, hvad de goda beträffade, fann han alltid en utväg att få två, tre stycken ådömda lättare straff'. René öfverflyttades inom kort från den andra till den första kategorien*, med matematiklärarens bistånd bragte man det derhän, att han under ett helt år ej fick annan motion än promenaderna från klassen till de mer eller mindre svarta inspärrningslokalerna. Han tog sig dock ej hårdt deraf. Söndagsbesöket hos correspondenten var honom motbjudande, utflykten under pionens anförande ett lidande, till och med samlifvet med kamraterna satte han intet värde på. Den behandling, han rönt i skolan, hade hastigt stängt hans hjerta för alla. Han kände sig i sjelfva verket bäst belåten, då domen lydde på mörk arrest. Der var det inga gamla romare och greker att kopiera, der kunde han drömma och fantisera efter behag. Skildringen af detta internatmartyrium är

förträfflig. Hvarje detalj målar, litet bredt kanhända här och der, men alltid med den egna erfarenhetens pensel. När man läst boken, är det som om man hade lefvat om sin skoltid igen, har en pariser-kritiker sagt. Den icke franske kritikern känner internatet, som om han hade gått der sjelf, när han slutat Robert Cazes roman.

En dag, då René mot sin vana är ute under lekstunden, träffar en snöboll pionen. Han utpekar utan anledning René som delin-qventen. Gossen nekar, släpas till »le surveillant général», från honom till »le censeur» och nekar fortfarande. Man undersöker icke, det gör man aldrig i ett franskt internat, man endast straffar. »Herr Brisson har ljugit, emedan han har ett horn i sidan till mig», säger René. »Du lägger oförskämdhet och hårdnackenhet till din brist på disciplin», lyder svaret; »hvem har då gjort det?» — »Jag vet det icke, och om jag visste det, sade jag det icke, jag sqvallrar inte på mina kamrater.» — »Godt, du har tjugufyra timmar att betänka dig på; om du inte inom den tidens förlopp har bekänt sanningen, blir du körd ur skolan.» Han dömes att tillbringa dessa tjugufyra timmar med att sätta scanderingstecken öfver hela andra boken af Aeneiden i »seqvesturen», en rad af fångceller, der det nätt och jämt är plats för pulpet och stol. Det är isande kallt i denna cell. René sitter der med våta fötter, med hufvudet bultande af harm öfver att veta sig oskyldig och ändå beständigt nödgas vara syndabock. Småningom kommer febern. Den gamle f. d. underofficer, som är skolans fångvaktare, tittar in till honom och ser honom lida. Han har en smula hjerta, han har endast kasern-, icke internatblod i sina ådror, och han låter fången slippa in ett ögonblick och värma sig vid hans kakelugn. Han förstår, att René är orättvist straffad. Men »rättvisan är som den gode guden; han existerar, men han visar sig icke. När du kommer till min ålder, skall du kunna tala om den saken. Det bästa, ser du, är att underordna sig reglementet. Det är det enda jag känner till.» Och reglementet lyder på, att René skall sitta tjugufyra timmar i arresten, derför måste han dit in igen. Och

febern skakar honom värre och värre, medan skolklockan slår timme efter timme. Hans middagsmat skjutes in till honom genom luckan. Det flottiga diskvattnet och det svarta fårköttet, som ligger stelnadt i grå talg, vämjes han endast vid. Då drängen från köket frampå qvällen kommer för att hämta tallrikarna och finner maten orörd, är det: han, som kommer på den idén, att fången måste vara sjuk. Fångvaktaren tittar dit in igen. Han inser, att det kan gå på tok med gossen, om han sitter qvar der om natten, och reglementet tillåter icke, att hans fångar dö. Han skickar med ett par ord René tillbaka till »le surveillant général». — »Godt», säger denne, »du skall få komma på sjukafdelningen, men om doktorn i morgon förklarar, att du är frisk, köres du ögonblickligen ifrån lycaeet.»

Stackars René, hans öde vill honom icke så väl. Han ligger i månader mellan lif och död, och han måste stanna flera år i internatet. Då dessa lidanden ändtligen äro öfverståndna, då han lemnar det med en lysande studentexamen och skyndar hem till solskenet, som han tror väntar honom der, finner han barndomsväninnan, som en gång skulle bli hans brud, gift med moderns forne älskare, hans nuvarande correspondent. Han träder in i lifvet med sin gamla ammas griftetal: »Stackars gosse, du måste göra som hela verlden, lefva med ett hjerta, som ständigt blöder.»

Det är möjligt, att han på sitt sätt kommer att stå rustad gentemot detta lif. Robert Cazes roman meddelar ingenting derom, den slutar der skolan är till ända. Men rustad med det, som är den bästa styrkan: ungdomens frimodiga lefnadslust, kommer han i alla fall icke. Det är just denna skatt af lycka, som internatet röfvar. Gossen är gammal, när han lemnar det; han har kanske reda på åtskilligt, som kan vara honom till nytta, men han har också reda på mycket, hvarom han aldrig borde ha haft någon aning. Af allt hvad som gör uppväxtprocessen normal och uppehåller honom under de unga år, då lifskrafterna jäsa, af barnslig tro och blossande hänförelse och heliga ideal har han i de flesta

fall ingenting. I stället har han deremot under den långa, glädjelösa inspärrningen samlat ihop ett begär att lefva och njuta, hvilket, när fängelsets portar ändtligen Öppna sig, växer till stormflod och ofantligt lätt dränker hela hans existens. Det fins goda naturer, som gå igenom hela utrasningsperioden utan att ta skada. Men boulevardens boudinéer vittna om, hvad frukten kan bli af internatsystemet. De äro dess direkta / produkt, och skall den kommande generationen befrias från dem, måste först och främst rösterna höras, som kallat till storm mot det nuvarande franska uppfostringssystemet.

III.

Icke heller den unga flickan slipper undan internatet. Det röfvar ej ifrån henne hela hennes ungdom i samma grad, som det beröfvar hennes bror det. Hon öfverlemnas först deråt i en senare ålder, och det har hvad henne

beträffar i de flesta fall mera ett hämmande än just ödeläggande inflytande på utvecklingen. Men principen är och blir ständigt den samma ; hon ryckes från hemmet i de år, då hon allra mest hade behof af hemmet. På den vigtigaste punkten i hennes lif, då barnet börjar förvandla sig till qvinna, gör man plötsligt våld på naturen och åstadkommer på konstladt sätt en abrupt, nästan fullständig hämning i utvecklingen. Afsigten kan vara ganska god. Man vill bevara henne ren, jungfrulig, utestänga den stora stadens förderf och dess olyckliga inflytande från henne. Men medlen, man använder för att nå detta mål, äro alldeles bakvända. Man sätter andligen i gång samma process, som kineserna använda för att få små fötter. I stället för att öfvervaka och leda omgifningarnas påverkningar på henne genom kanaler, från hvilka174



de kunde nå henne som befruktande källor, dämmer man plötsligt upp och bygger slussar för alla intryck.

Mademoiselle hos konditorn på modet.

Som helt liten har hon varit en grannlåtsdocka. Hon har blifvit uppfödd i bomull, lindad och snörd, så att hon knappastBarnen och deras uppfostran.



kunde röra sig. Förr än det andliga kineseriet börjar användas, har det kroppsliga florerat. Hennes växt har blifvit hämmad, hennes lilla kropp klämd i alla ändar och kanter efter modets fordringar. Innan hon var årsgammal, hade man borrat hål i hennes öron. Man måste tänka på så vigtiga saker i tid ; diamanterna i örat skola en gång beteckna hennes värdighet som fru, de äro mera nödvändiga för att hon skall vara ordentligt gift än sjelfva mairens välsignelse.

Mademoiselle och hennes musiklärare.

Hon har blifvit utstofferad med band och spetsar; mademoiselles klädning kan stundom, innan hon ännu lärt sig att tala rent, vara lika dyr som hennes fru mammas. »Akta dig noga, så att du inte fläckar ner dig,» har man sagt henne. Och i stället för att tumla sig fritt i luft och solsken, har hon aktat sig. Pösande af fåfänga har hon promenerat med sin bonne i Parc Monceau och tidigt fått den trosartikeln inpräntad i sitt hufvud, att det största nöjet i verlden för en liten flicka är att vara finare än sina kamrater. Och när176



hon har suttit riktigt rak och korrekt på eftermiddagspromenaden i Boulognerskogen, har hennes mor sedan tagit henne med sig till

Mademoiselle och hennes danslärare.

konditorn på modet och proppat i henne biscuit och bonbons. I början har hon tvingat sig till korrektheten, för att dessa visiter skulle kunna bli dagliga, men den har efterhand gått öfver i blodetBarnen och deras uppfostran.



på henne. Tio år gammal är hon redan en dam i miniatyr, behagsjuk, kokett, nervös, sin mamma upp i dagen. Innan naturen ännu har gjort henne till qvinna, har hon sina vapörer, sina »mauvais

Mademoiselle sändes till klostret.



jours», då hon är irriterad, stampar med sin lilla söta fot, rullar sig^ på golfvet och gråter utan anledning.

Hennes undervisning är skenbart ganska omfattande. Hon proppas med lektioner nästan lika mycket som med bonbons. Men det är hvarken allvar eller plan i det hela. Det är tre saker, som hon vanligen lär sig grundligt: att teckna, att spela fortepiano och att dansa. Att vara fulländad häri är nödvändigt för hennes blifvande mondaina position. Hon får de skickligaste och dyraste lärare man kan hitta på, seriösa, gråhåriga herrar, som låta betala sig tjugu francs i timmen. Men hvad angår alla öfriga kunskaper,, som meddelas henne, syfta de endast mot ett mål:

att hon måtte komma till äktenskapets stora dag så onaturligt naiv och så fullständigt pueril som det öfverhufvud är möjligt.

Sedan kommer hvad som i Frankrike motsvarar konfirmationen hos oss: »la première communion», första nattvardsgången. Från detta ögonblick blir mademoiselles tillvaro en ny, den lilla utstyrda dockan göres till klosterfröken. Hon tar afsked af modern och hemmet, af grannlåten, dansläraren och den verldsliga försmaken af lifvet, nunnan hemtar henne till » Sacré Coeur» eller något annat af de förnäma klostren, dess mur sluter sig om henne, liksom skol-internatets om gossen, och den förblir stängd, ända tills friaren klappar på dess port.

René Gendrevins historia upprepas endast undantagsvis i klostret. Der finnas inga pioner, de fromma systrarna ha sjelfva valt sitt lif, och de gå med kärlek till sitt kall som uppfostrarinnor. Det bästa vittnesbördet för dem är, att den unga flickan ofta fortfar att hålla af dem hela lifvet igenom. De hviskade sofsalsförtroendena och de upphetsande fantasierna om allt hvad som kan vara frestande och lockande i den förbjudna verlden der ute spela väl knappast heller samma roll i klostret som i gossens skolinternat. Så som mademoiselles uppfostran grundlagts, kan det dock svårligen undgås, att det på denna punkt alltid blir en fara, som icke ens genom den sorgfälligaste vaksamhet alldeles kan afvärjas. Hon har i sinaBarnen och deras uppfostran.



helt unga år fått verldsbarnets åtrå och längtan alltför starkt inrotad hos sig. Hon kan lära sig att dölja dem, men innerst i hjertat är det dock alltid en liten vrå, der de stannat qvar, och der kan en bagatell få dem att ställa till mycket vanartiga skälmstycken. Men äfven om den intagande ingénuefigur, som franska roman- och teaterförfattare tycka om att presentera oss som klostrets produkt, kan finnas i verkligheten och finnas der som annat än ett inlärdt sätt att vara, återstår dock alltid den frågan, om denna figur trots allt är idealet af en ung flicka. Hon kan vara förtjusande, men har hon fått uppfostran för det lif, som kommer? Hon kan fladdra behagfullt som en fjäril den korta dag man tillåter henne att fladdra. Men dagen är kort, och äktenskapet, som följer omedelbart efter, är intet lämpligt element för fjärilar.

## XVI.

## Parisiska äktenskap.

i>r att ett pariseräktenskap skall komma till stånd, är det först och främst en sak, som är nödvändig. Det är icke att två menniskor hålla af hvarandra och ha lust att lefva lifvet tillsammans. Det är, att det fins en »dot» och en position, som passa för hvarandra. Finnes detta, kommer allt det öfriga af sig sjelf. Men saknar flickan hemgiften och mannen en ställning i samhället, hvars inkom-

_ ster motsvara dotterns

räntor, saknas hela möjligheten för att man kan lagligt och ordentligt sätta bo till slägtets förökelse.



Sådan är parisarnes grunduppfattning, af äktenskapsinstitutionen Det är förståndsgiftermål de ingå, icke inklinationsparti, eller rättare sagdt, det är en affär de afsluta, ett slags ömsesidig lifassurans. De äro ej romantiskt anlagda på det hela taget, men de äro det i detta afseende mindre än i något annat. De ha deremot ett myckel starkt utprägladt praktiskt sinne. Det leder dem ibland, som här, ut i betänkliga extremer. En förklaring deraf, en ursäkt derför ligger dock i de lokala förhållandena.

Det är svårt att i Paris bryta sig en bana. Det är som att färdas på Seine, när der hålles kapprodd. Har man väl kommit upp förbi domaretribunen och farten går nedåt igen, medan folket på strandsluttningen hurrar och viftar, så är det en förtjusande färd. Men skall man kämpa sig upp emot strömmen, måste kanoten vara ofantligt lätt och bagaget högst litet, endast mannen sjelf i trikå och med nakna armar, som kunna ta i ordentligt. Har han ett fruntimmer i aktern, kila alla rivalerna förbi honom. Två i båten är ljufligt i månsken på en liten nordisk sjö, men med den har kampen för tillvaron i Paris endast en högst obetydlig likhet. Etablerandet af ett ordentligt hushåll — och skall det bli lagligt giftermål, måste det också vara reglementeradt hushåll enligt alla formerna — är

dessutom i Paris en mycket dyrbar sak. Så länge den unge mannen ännu är ogift, är det honom tillåtet att lefva som han vill, och han kan lefva för ofantligt litet, ingen kontrollerar hans privatförhållanden. Om han blott har ren skjorta, en svart frack och hög hatt, anser samhället honom för fullständigt presentabel att vara med i konkurrensen om allt hvad som kan uppnås i Paris. Men har han deremot laglig familj, är det en helt annan sak. Att representationsutgifterna strykas, tillåtes icke. För han ej en passande »train de ménage», kommer det något mystiskt öfver hans tillvaro, som så lätt skjuter honom in bland de afsig-komna, och för dem äro alla dörrar stängda.

Men att ha hushåll i Paris är icke allenast dyrt för den stora, mondaina societeten, det är en jämförelsevis lika dyrbar sak äfven182 Parisiska äktenskap.

för hela medelklassen, och det är för det unga par, som först någon gång om flera år kan hoppas komma på grön qvist, rent af omöjligt, om ej dof en kommer till undsättning. Den minsta våning, som det kan komma i fråga att bebo : två sofrum, salong, matsal och arbetsrum, kostar inemot 3,000 francs, pigan får 50 à 60 francs i månadslön och tar fullt ut detsamma sjelf i sina som lagliga ansedda procent på hvad hon köper in. Finnas små, som behöfva en amma, måste tjenstfolkslönerna räknas i hundratal i månaden. En parisersömmerska, som kan sy så att det tar sig något ut, tar 100 francs för att »confectionera» en kostym, och skall mannen kunna göra carrière, måste frun åtminstone vara klädd som »tout le monde». Ett skålpund någorlunda ätbart oxkött kostar 2 fAancs, ett skålpund smör 3, en teaterbiljett på en plats, der ett bättre fruntimmer, kan sitta, minst 10. Man kan nu sjelf räkna ut och summera ihop. Med stor sparsamhet och om husmodern är ovanligt praktisk, kan en ung parisisk familj, som nekar sig nöjen och inhiberar allt det sällskapslif, som hänsyn till mannens framtid ej gör absolut oundgängligt, i nödfall dra sig fram med 12—15,000 francs om året. Men så snart man tar det allra minsta steg utöfver det strängt nödvändiga, så snart man vill tillåta sig att vara med aldrig så litet, är dubbla summan uppnådd och öfverskriden i en handvändning.

Det är endast fa unga män mellan 25 och 30 år, som kunna inrätta en sådan hushållning. När man är »arrivé», uppväga inkomsterna utgifterna och göra det ofta rikligt, men denna tidpunkt kommer sent för de flesta, om den öfverhufvud någonsin kommer. Och till dess är det tarfligt ställdt. En bankbokhållare får 1,200 francs om året, en kontorschef 4,000 eller högst 5.000. Det är måttstocken för hvad som betalas till de underordnade. Det fins andra ställen i verlden, der man gifter sig ändå, trots ställningens tarflighet och pengarnas knapphet, der man drar sig fram med en koja och källvatten och der det ändå ofta bli deMonsieur börjar reflektera öfver, att det är på tiden att gifta sig

rudtarnan, som hoppas, att det nästa gång är hennes tur.

Bröllopsvittne korrekt et deko

Inviter i en intim vr&

till att göra det stora, allvarliga steget.

En äldre syster, som hade väntat

att det

skulle bli

hon.

VMarskalk, missn

j med att ha blifv

störd i sina gar

ni sonsaffärer.

Det hö ögonblicke välsignelsen

altaret är Wat öfver de två och man vänder lera

till hvad ö et

vill bestäm »a.

Bröllopsvittne. Akademiker. Högst obe-hHglig, men hvars underskrift tar sig bra ut på kontraktet.

Monsieurs gamla vän inna, som kunde tala om mycket, om hon ville.

Ett parisc rgiftermål.

Monsieur gör sig grön för den tillkommande i «em loge pa Opéra comique.

Då man kommit hem

från kyrkan, har klädt

om sig och är allena.


lyckligaste äktenskap, som börjat sålunda med att bekämpa svårigheter och derför uppfostrats till det för hela lifvet. Men på dessa andra ställen tillåter man det unga paret att lefva som det kan, i Paris drages ett streck öfver hela framtiden, när man börjar sålunda. Och då nu parisarne ej* heller känna till förlofningssurrogatet, är det endast två utvägar, som stå dem öppna: å ena sidan le faux ménage eller å andra sidan förståndsgiftermålet. Förhållandenas makt har så tvingat in det i sederna, att till och med de, för hvilka det icke är någon nödvändighet, endast i sällsynta undantagsfall komma på den idén att ingå något annat. Dot'en hör till. En ung flicka må ha aldrig så många förtrollande egenskaper; har hon icke dof en, saknar hon enligt parisisk uppfattning hufvudvilkoret för att kunna vara en acceptabel hustru.

I hemgiftens anskaffande är det således som föräldrarne lägga i dagen sin kärlek till barnet. Det är borta ur deras åsyn, men ej ur deras tankar. Användes endast ringa tid och omsorg på dess personliga uppfostran, så undandrages den det dock derför icke. Den offras det på annat sätt, den omsattes i klingande mynt. Från det ögonblick en fransk mor första gången känner den lilla under sitt hjerta, börjar hon tänka på dess dot, och denna tanke släpper henne icke, förr än summan finnes der så rund, som det nu en gång är bestämdt att den skall vara. För dess skull kan hon göra allt, tåla allt, försaka allt. Samman-skrapandet af den är nog till att ge hennes lif innehåll.

Men har hon trälat så hårdt för att samla pengarna, så fordrar hon i gengäld att få bestämma, i hvems händer de och dottern skola anförtros. Det är alltid hon, som arrangerar partiet. En uppgörelse på egen hand mellan de unga, innan mamma har ordnat det hela, ligger alldeles utom pariservanorna. Om den ginge mot hennes önskningar och bestämmelser, skulle för öfrigt lagarna genast komma henne till hjelp. Föräldrarnes obetingade samtycke är det första vilkoret för, att ett regel-


mässigt äktenskap skall kunna ingås i Frankrike. Till och med om myndighetsåldern för begge de giftaslystna längesedan är öfverskriden, fordras detta samtycke strängt, ocH hvarken maire eller prest vågar viga dem utan detta. Man har mer än en gång sett exempel på, att #till och med ganska bedagade herrar och damer måst uppge sina giftermålsplaner, emedan pappa eller mamma ej funnit dem i sin smak.

För öfrigt inväntas myndighetsåldern, hvad den unga flickan beträffar, endast mycket sällan. När klosterfröken har uppnått sina sexton, sjutton år, börjar hennes mor redan sätta sig i rörelse. Hon skaffar sig en öfverblick öfver de unga män i hennes och hennes väninnors umgängeskretsar, hvilka kunna komma i fråga, och hon väger och pröfvar sedan samvetsgrant den enes och den andres företräden, innan hon gör sitt val. Affären skall vara god för begge parterna. Är hemgiften nödvändig för den unga flickan, så är positionen det icke mindre för äktenskapskandidaten. Svärmor nöjer sig ogerna med vexlar på framtiden, om de än äro aldrig så väl signerade af flit och begåfning och endosserade af allmänna opinionens tro på den unge mannens löftesrika carrière. Hon är ett praktiskt fruntimmer. Vill hennes herr måg ha pengarna upplagda, begär hon å sin sida också, att han presenterar valuta, som motsvarar beloppet. Ett pariseräktenskap är som ett annat bolag. Brudgummen lemnar

affären i full gång, bruden försträcker honom driftkapitalet. Och äfven om den unge mannen af en märkvärdig slump skulle tillhöra den i våra dagar öfverallt sällsynta och i pariseratmosferen så godt som utdöda race, som man kallar idealister, äfven om han skulle säga: »Behåll er hemgift, jag har förmåga att arbeta och kraft att bryta väg sjelf både för mig och henne», finner han dock aldrig en svärmor, som vill slå till och våga försöket.

Är valet gjordt, sätter man sig i förbindelse med en i sådana slags saker erfaren väninna, som står vederbörande nära och som

med tillbörlig takt och diskretion kan inleda affären. Det fins alltid tillräckligt många, som ha både förmåga och lust att åtaga sig ett sådant värf. Först och främst gäller det att få den utsedde brudgummen till att sjelf komma på den tanken, att ungkarlslifvet ej längre tillfredsställer honom. Det är alltid deri den stora svårigheten ligger. Ty i sjelfva verket känner han sig oftast ytterst belåten dermed och har intet behof att uppge det. Så som Paris tillåter honom att inrätta sig, kan han i ungkarlslifvet inrymma de flesta af äktenskapets behag, utan att vara nödgad till att ta med de sidor af det äkta ståndet, som möjligen förefalla honom mindre tilltalande. Derför måste man på detta sakens första stadium utveckla stor strategisk skicklighet. Öfver en parisiskas talang ligger den dock icke. Hon sonderar oförskräckt hans hjertas lönvrår, och när så behöfves, generar det henne på intet sätt att spinna ihop en liten slipad intrig, som kan lösa de band, hvaraf han möjligen är bunden, och i själsstormens bränning göra hans öra moget för att förstå de blida toner från hamnen, hvarmed hon vill fresta honom. Och har den väl börjat locka, är svårigheten öfvervunnen. Man skulle vara mycket klumpig, om man ej kunde låta mademoiselle uppenbara sig för honom just i det psykologiska ögonblicket. De mötas vid en stor soirée, der hon kan ta sig bra ut i full belysning, de helsa på hvarandra i vackert solsken i Boulogner-skogen, ett sammanträffande arrangeras i madames loge på teatern, helst operan eller Opéra comique, så att man kan dra sig tillbaka till den lilla salongen och prata under musiken, och inom fjorton dagars förlopp skall man i de allra flesta fall ha kommit så långt, att man — alltid för formens skull med väninnan som mellanhand — kan göra utkast till ett kontrakt. Först när man är på det klara med hufvudpunkterna i detta, vänder monsieur sig till mademoiselle sjelf och meddelar henne mellan två valser sitt hjertas hemlighet. Hon är naturligtvis vederbörligen förberedd af sin fru mamma, och hon vet hvad hon

skall svara. Saken är i ordning, och är en god affär beslutad, har man inga anledningar att gå och vänta på dess realiserande. Någon förlofningsperiod existerar icke. Med de stora magasi-

Monsieur friar.

nens tillhjelp kan man, om så behöfs, under loppet af en månad ha utstyrseln färdig och skicka ut hvad som här ersätter förlofningskorten: de båda litograferade skrifvelserna, en från brudgummen och en från brudens föräldrar, hvari tid och ställe för

bröllopets firande meddelas slägt och vänner med en tillagd anmodan att öfvervara den äktenskapliga välsignelsen i kyrkan.

Att en sådan tages med är nämligen ännu det allmänna. Lagerc fordrar den icke; den fordrar endast den borgerliga vigseln, som alltid måste gå förut före den kyrkliga. När mairen har smidt ihop paret, äro de formaliteter uppfylda, på hvilkas basis samhället erkänner äktenskapets giltighet, och i de lägre klasserna stannar man till och med ofta vid dem och beger sig omedelbart från mairiet ut i Boulognerskogen, det ställe, dit den simple parisaren nödvändigt måste för att fira sin bröllopsdag och hvars aflägsna kaféer och restaurationer man vid alla tider finner fylda med dessa måleriska grupper: bruden i den hvita klädningen och med orangeblommorna i håret samt en lång, uppsluppen skara vänner och väninnor i de gudomligaste kostymer. Hos alla de parisare, som ha någon pretention på att höra till societeten, strykes deremot kyrkbröllopet endast ytterst sällan. Det är ett exceptionelt tillfälle att göra sig bemärkt, och man lagar att det blir användt efter bästa förmåga. De litograferade skrifvelserna skickas rundt till alla menniskor, med hvilka man kommit i den aflägsnaste beröring, och man sätter sig, om sä erfordras mot kontant vedergällning, i förbindelse med en reporter vid en

boulevardtidning, som kan skaffa in i bladet diverse »échos» om den intressanta tilldragelsen. Hvad det hufvudsakligast gäller är att ha ett passande antal bröllopsvittnen,, hvilkas namn ta sig bra ut i tryck, samt om möjligt bekantskaper inom konstnärsverlden, så att ceremonien kan bli ledsagad af litet operamusik. Kan detta åstadkommas, är man säker om att få fullt hus, och det är ständigt målet för alla ansträngningarna, men icke heller vid detta tillfälle att taga på hyllan. När den fina, aristokratiska societeten håller bröllop med ornatstrålande biskopar eller till och med erkebiskopar bakom altaret, med bröllopsföljet gnistrande af ordensstjernor och diamanter och kyrkan från den ena ändan till den andra klädd med vapensmyckade sammetsdekorationer, så strömmar naturligtvis tout Paris till festen liksom till alla andraÏ92



lysande premièrer, men till en helt vanlig vigsel af herr Per eller Pål är parisaren för blaserad för att gå utan att tidningsreklamen har gått förut och förberedt honom på något extra. Litografi-

invitatio nen delar öde med dess pendant vid begrafningarna och går opåaktad i papperskorgen. Den ger ju ej tillträde till lunchen vid hemkomsten från kyrkan. Denna är endast för den trängreI domstolfcsalen efter frikännandet.Parisiska äktenskap. 193

kretsen och har för resten sällan någon öfverdrifvet splendid prägel. Parisaren comme il faut håller ej bröllopskalas. De utgifter, han vill kosta på, offrar han på kyrkceremonien. Han får der mest offentlighet för sina pengar.

Monsieur och madame äro således äkta makar. De äro i de flesta fall vildt främmande för hvarandra, de ha kanske aldrig talat ett förtroligt ord tillsammans, förr än de om aftonen befinna sig i tête-à-tête i brudkammaren och de äro bundna vid hvarandra för lifvet. Hittills ha de varit det olösligt. På denna monstruo-sitet har det dock nu gjorts slut. Efter långa, fruktlösa strider ha de moderna idéernas förfäktare till slut segrat, och skilsmässa har blifvit införd i Frankrike. Dermed är det första steget, och ett stort steg, taget mot förnuftigare förhållanden. Möjligheten för att de värsta äktenskapliga tragedier och skandaler kunna förebyggas, existerar. Men det är dock endast ett breschskott; många måste följa efter. Till och med sedan skilsmässa införts, står affärsäktenskapet fortfarande som en barrière för den regeneration af familjen, som nödvändigt måste vara hufvudhörnstenen för det nya franska samhälle, som skall komma.

Man kan naturligtvis ha den turen att, när man endast har sökt en dot, få af ödet en hustru med på köpet. En ärlig vilja att förstå hvarandra gör dessutom inom äktenskapet så ofantligt mycket, och som någon motvigt mot det iskalla sätt, hvarpå parisaren ingår sitt äktenskap, har han en speciel förmåga att ej låta det grumlas af småsaker. När parisarne anses för att öfver liufvud ej ha det ringaste begrepp om hvad huslig lycka vill

Kaufmann. 13194 Parisiska äktenskap.

säga, är detta en stor öfverdrift. Man finner kanske på få ställen ett familjelif så vackert och fast som just i det Paris,, hvilket är så utskriket för att sakna det totalt. Men det vill säga, man måste då söka der, hvarest de nödvändiga vilkoren förefinnas, der, hvarest äktenskapet är ingånget icke som en affärs- och konvenanssak, utan derför att de två höllo af hvarandra. Det fins en pröfvosten, som ligger inom allas räckvidd och som är ganska god. Man kan försöka att bjuda en fransk arbetare,, som man har i sitt hus vid middagstiden, att spisa hos sig. Är han gift, blir svaret ständigt det samma: om invitationen upprepas aldrig så många gånger, tar han aldrig emot den. Han bryr sig hin om den goda maten och svarar utan tvekan, att han har en hustru hemma, som väntar på honom. Det är sådana smådrag man skall lägga märke till, och man träffar på mångfaldiga sådana. Der hemmet finnes, hänga parisarne fast vid det med en trohet, som utgör tillräckligt bevis för, att de ha naturliga, anlag för att förstå dess välsignelser.

Men Paris' renommée är också på denna punkt hämtadt från det Paris, som springer i ögonen, från de samhällslager, der dot-partierna herska suveränt, och der skall ett hem och ett familjelif helt visst aldrig kunna bli annat än ett sällsynt undantag; der saknas alla förutsättningar för att det kan existera.

Är madame vacker och intagande, kan man visserligen tillbringa en ganska angenäm smekmånad. Men hennes

herr gemål skall göra henne sin kur på samma sätt som han har gjort det med så många före henne, och han skall till slut tröttna derpå,, liksom han så ofta har tröttnat förut. Han har fått en ny legitim älskarinna; det förtroliga samlifvet, den innerliga gemenskapen Î allt, som skulle sammansmälta de båda existenserna till en och göra henne till en hustru för honom, deraf fins icke ett spår. Banden, som binda, äro rent yttre, och när nyhetens första förtrollning har gått bort, återstår af hela äktenskapet endast det, att man bor under samma tak, intar sina måltider tillsammans

och uppträder i sällskapslifvet arm i arm med hvarandra. Monsieur återvänder småningom till sitt gamla ungkarlslif, och ingen tar anstöt deraf. Ej ens den äktenskapliga troheten är han enligt pariseråskådning förpligtad att iakttaga. Under den utförliga debatten om skilsmässesaken fick man tillfälle att grundligt lära känna den allmänna uppfattningen i detta afseende. Bland de grunder, som skulle berättiga till skilsmässa, uppsatte senaten »l'adultère du mari». »Huru?» utropade till och med de ansedda, allvarliga tidningarna och med dem hela verlden, »det säges, att lagen endast bör införas för de alldeles exceptionella fallen, och bland dem räknas något, som i vårt samhälle nästan utan undantag är den allmänna regeln!» Man framstälde mannens otrohet som en naturnödvändighet, en vulgär böjelse, i hvilken hjertat ej hade någon del, ett fall utan kamp, »un rien en somme». På den äktenskapliga himlen, hette det, liksom på alla andra himlar, befiöfdes förbidragande ovädersvindar; molnet, som far förbi, upplöser sig i välgörande väta och bryter azurens enformiga, orörliga klarhet. En bekant romanförfattare, som skrifver tidningskrönikor under ett fruntimmersnamn, förklarade å det köns vägnar, i hvars namn han talar, att den ultrakyske Joseph ända ifrån pensionens dagar endast hade förefallit dem löjlig. Om man aldrig så länge, sade han, stimulerar oss till att beundra hans kyskhet, skratta vi ändå i smyg åt hans dumhet. En qvinna, som vore på det klara med, att hennes man vore ur stånd till att behaga, att han ej någon enda gång hade gjort det minsta lilla snedsprång i strid med kontraktet, hon måste nödvändigt till sist förlora sin kärlek till denna ofelbara, abstrakta, teoretiska och högst tråkiga varelse, som aldrig hade någonting att be om tillgift för.

Hvad hustrun beträffar, äro sederna ej fullt så facila. Om hon, när hennes hjerta en gång vaknar, utanför hemmet vill söka den tillfredsställelse för dess åtrå och längtan, som hon icke finner i äktenskapet, och gå sina vägar, liksom hennes gemål går

sina, måste hon i alla fall göra det med litet större diskretion och försigtighet. Att hon gör det, derom kan hela den franska literaturen vittna. Den handlar ju snart icke om annat, och så7 mycket rök går det väl knappast af en brand, utan att det verkligen fins eld. Men till och med om dess skildring af tillståndet är chargerad, äfven om den mondaina parisiskan otvifvelaktigt är bättre än det rykte, hennes historiografer ha gifvit henne, huru skall hon med den uppfostran, hon har fått, och under de lifsvilkor, hon föres in i, någonsin kunna bli en verklig hustru? Hon kommer från klostret okunnig om allt hvad som tillhör denna verld, utestängd från den, utan att ha haft lof till att hvarken se eller förstå hvad som föregår i den. Ingenting har varit henne tillåtet förut, men från den morgon, då hon vaknar som fru, är allt henne tillåtet. Begärligt kastar hon sig öfver den nya friheten och söker mål för de intressen, som trängas inom henne. Men hon har ingen, som kan leda dem. För sin man är hon ingen förtrogen, ingen kamrat i lifvet, ingen medarbetare i dess värf, hon är en »machine à plaisir» helt enkelt. Ordet är hårdt, men det nämner saken vid dess rätta namn. Som sådan betraktar han henne, och till att förrätta dess funktioner vägleder han henne den tid han öfverhufvud har något inflytande på henne. Hon var en grannlåtsdocka som liten, han lär henne att fortfara med att vara det. Det nya lifvet börjar med öfverräckandet af »la corbeille», den komplicerade samling diamanter och smycken, som bruket bjuder honom att lemna henne som morgongåfva, och ouverturen passar. Hon skall ta sig bra ut vid hans sida, det är allt hvad han begär. Hon skall använda sin förmiddag till att stänga sig inne med sin frisör och sin sömmerska, sin eftermiddag till att sitta på parad i boulogner-skogsekipage och vid four o'clock-té, sin afton till att blända på teatrar och soiréer. Det är historien från hennes barndom om igen. Skådeplatsen har förändrats, det är allt. Hela verlden skall nu afundas och förvåna sig öfver, hvilken förtrollande fru

monsieur har. Och liksom barnet hastigt lärde sig älska grannlåt, dröjer det ej heller nu länge, förr än smaken för

det mondaina lifvet har så öfvergått i hennes blod, att hon öfverhufvud qj kan

Madame och hennes frisör.

tänka sig existensen till för annat än för att utfyllas med dess tummel. Inom år och dag är hon en äkta baronessa Pschutt, och det är ej hennes fel att hon blir det. Hon hade säkert i de flestaParisiska äktenskap.

fall stoff i sig till att bli något helt annat. I de samhällslager, der parisiskans naturliga anlag tillåtas utveckla sig \ frihet och der kärleken binder henne vid den man, som hon skall lefva lifvet tillsammans med, är det helt andra figurer man möter som typer: dugtiga, energiska qvinnor, hvilka icke allenast omfatta det gemensamma kallet med samma intresse som mannen, utan troget ta en del deraf på sina skuldror, och det ofta en brorslott. Felet är hos den grund, hvarpå äktenskapet hvilar. Så länge det ej är två menniskosjälar, som sluta förbund, utan endast en hemgift och en position, som ingå kompaniskap, skall resultatet ej kunna bli annat än det är nu: förklädda ungkarlar å ena sidan och å den andra, varelser sådana som baronessan Pschutt.

Saken har emellertid ännu en skuggsida, och den är minst lika betänklig. Det är »le faux ménage», som i det moderna Paris småningom har blifvit en riktig institution. Omedelbart vid sidan af det borgerliga och det kyrkliga giftermålet intar det illegitima sin plats, det som man ingått utan maire och prest och som upplöses igen utan hänsyn till, huruvida den franska lagen tillåter skilsmässa eller ej.

Daudet har skrifvit dess roman i sin »Sapho», en hemsk, men sorgligt sann roman.

Hans hjeltinna står ej i något slägtskapsförhållande till den grekiska skaldinnan. Hon är en modern fransk hetär, pendant till Nana, tagen från andra omgifningar och tecknad med andra färger,_ men kanske lika typisk, lika specifikt parisisk som Zolas figur. Med en omnibuskusk och en uppasserska till föräldrar, moderlösParisiska äktenskap. 199

från sin födelse, uppväxt midt upp i dryckenskap och utsväfningar, har hennes lefnadsbana blifvit hvad den nödvändigt måste bli. En berömd bildhuggare drog henne en natt upp ur rännstenen utanför Bal Ragache. Han fann henne lika präktig som modell och som älskarinna. Högväxt, fin, »la bouche en are, le front solide», med armar och skuldror, som ännu voro litet magra, men just derför ypperliga för hans Saphostaty. Och qvinnan sedan! Hvad man kunde draga ut af denna pierre à feu, denna klaviatur, der det ej saknades en not. »Hela lyran», som poeten La Gonnerie sade. Han tog henne från bildhuggaren, och från honom vandrade hon vidare till andra, målare, författare, personer med talang; hennes specialitet var en passion för denna verld. En ledsam historia hade hon med gravören Flamant; han gjorde falska sedlar för att skaffa pengar till hennes lyx. Han kom på tukthuset, hennes oskuld blef ådagalagd, och hon slapp undan med de sex månadernas arrest i Saint-Lazare. De hade endast gjort reklam för henne. Hon hade tagit sig förträffligt ut i sin lilla fängelsemössa, och boulevardtidningarna berättade vidt och bredt om hennes svar till rättens president och hennes sista helsning till Flamant, då gendarmerna förde bort honom efter domen : » Leds inte, min vän — leds inte!» Hon blef härigenom lancerad i den eleganta verlden, hon tog älskare per månad och vecka, och hon lät betala sig bra. Med tjugu år bakom sig af en sådan förtid är det hon blir hjeltinna i Daudets roman. Den unge provençalen, hon denna gång fångar, var nyss född, då hon stod modell till Sapho. De träffa hvarandra på en maskerad hos en målare på modet, hon förälskar sig i hans ungdom och omedelbarhet, han blir yr i hufvudet af de avancer hon gör honom, och de följas efter balen åt hem till hans studenthotell på den venstra Seine-stranden. Han bor högt, han bär henne upp. Första våningen går som en lek, han är lycklig öfver den börda, som två vackra, nakna armar binda om hans hals. Men den andra föreföll redan längre och icke så behaglig. Hon blef tyngre efterhand, hennes örhängen, som först200 Parisiska äktenskap.

hade kittlat honom smekande, började göra honom illa. Tre trappor upp stönade han som en pianoflyttare, han miste andedrägten, och de sista stegen, dem han släpade sig uppför ett i sender, föreföllo honom som en jättestor trappa, hvars väggar, räckverk och smala fönster vredo sig rundt i en oändlig spiral. Det var ej längre en qvinna han bar, utan någonting tungt, förfärligt, som qväfde honom,, som han hvarje ögonblick var frestad att kasta långt ifrån sig. »Redan», sade hon, då de voro uppe; »ändtligen», tänkte han, men kunde ej säga det, så andfådd som

han var. I denna vandring uppför trappan i den skumma morgongryningen speglar sig hela deras historia.

Med sina tjugu års erfarenhet i konsten att fånga männen binder hon honom fastare och fastare vid sig, och han med sina tjugu års oerfarenhet låter veckla sig allt tätare in i nätet. Han undersöker hvarken hennes ålder eller hennes förflutna lif, han ser endast,, att hon är vacker och förförisk och i stånd att göra allt för honom. Han blir sjuk och hon vårdar honom. De ströfva omkring i ban-lieuen och på restaurationer, hon finner det alltid dyrt, hon kunde göra det tre gånger så billigt, om de bodde tillsammans. Det är fällan, säger Daudet. Alla ha låtit fånga sig i den, till och med de bästa och hederligaste, genom det sinne för properhet, den smak för hemmet, som deras uppfostran ingifvit dem.

De hyra sig således en lägenhet och flytta tillsammans. Han är från detta ögonblick räddningslöst förlorad. Han fann sig väl och lät vagga in sig i detta välbefinnande. Förälskad var han icke, men erkänsam för den kärlek, hvarmed hans lif omgafs, denna ständigt sig lika ömhet. Och till och med då genom en slump hela hennes förflutna lif lägges öppet för honom som en uppslagen bok, då han med vämjelse och leda vid sig sjelf skyndar hem för att bryta, till och med då låter han sig tas igen. Förhållandet blir råare, men bandet tilldrages hårdare.

Familjesorg kallar honom till Provence, till föräldrarna. Lifvet der i barndomshemmet, renheten och kärleken omkring honom,

hela den verld, i hvilken han åter har kommit in; förmår honom till ett nytt försök att bryta. Phylloxeran har gjort honom fattig, han förklarar situationen för henne och begagnar den som förevändning. Hon finner sig utan invändningar i hans förslag att skiljas, hon vill ta sig en tjenst, om han blott lofvar att offra henne söndagarna, dem hon får fria.

Och hon gör som hon har lofvat, och han ser henne arbeta, och det är han sjelf, som svartsjuk på hennes omgifning för henne tillbaka till sig igen. De flytta på landet för att lefva billigare. Ensamhetsvanorna tilldraga åter bandet, och en tredje kommer till, en liten föräldralös gosse, som de upptaga i sitt hem.

Så träffar han en ung flicka, som han lär sig att hålla af, denna gång med den andra, den äkta kärleken. Partiet är också af förnuftsskäl fördelaktigt, och giftermålet blir bestämdt. Framtidsplanerna äro uppgjorda, det nödvändiga steget har kostat honom hårdt, men det är ändtligen taget, brytningen, den sista, oåterkalleliga, tror han vara gjord. Och säker på sig sjelf går han till Sapho för att hämta sina bref. Flamant, tukthusfången, har varit der. Han har tagit barnet med sig, det var hans. Det snöade, och han stannade der om natten. Det har alltid varit denne Flamant som hans svartsjuka mest gält. Den vaknar också nu, trots brytningen, han ställer till en scen, oqvädinsorden åtföljas af ett slag midt i ansigtet och med ett skrik af smärta, glädje och seger kastar hon sig om hans hals: »M'ami, m'ami, du älskar mig ännu».

Genast, då han kom in i detta rum, hade han känt sig återtagen, förlorad. Han såg svalget framför sig, och han sade sig sjelf, att om han föll i det, skulle det vara utan förskoning och för alltid. Det är ej heller hans fel, att detta ej blir slutet på historien. Han uppger giftermålet, han låter förbanna sig af sin far, öfverger barndomshemmet utan att ta afsked af sin dödssjuka mor, allt för att resa bort med Sapho till en konsulspost i Peru, som han fått. Han väntar henne i Marseille. Fartyget skall just

gå, då det i stället för henne sjelf kommer ett bref. Hon sviker honom och gifter sig med Flamant, för sitt barns skull.

Daudet har dedicerat berättelsen till sina söner, när de bli tjugu år. Han har dermed velat angifva hvad som har förmått honom att skrifva den och stiga ner i samhällsdjup, dit han eljest icke har för vana att föra sina läsare. Hans roman är ett allarmrop till hela det yngre slägtet i Paris, och att hans bilder äro så obeslöjade, .så bjärta i färgen, beror ingalunda på att han, som andra författare af den skola han tillhör, finner behag i att gräfva i smutsen, utan helt säkert uteslutande på att han, som sjelf är familjefar, har ryst öfver den fara, som hotar ungdomen i det parisiska faux ménage, och kraftfullt har velat varna för den.

Historien, han berättar, är nämligen en af dem, som passera hvarje dag. Bland konstnärer, studenter, handelsbiträden, öfverhufvud taget unga män af alla samhällsklasser i Paris, är det kanske knappast femtio

procent, som ej ha sin madame Gauche. Vanligen bo de tillsammans, lefva som äkta makar, ganska hyggligt för xesten, så länge det varar. Monsieur tar madame med sig på sitt kafé, på teatrarna, på de flesta ställen, der han visar sig offentligt. Vännerna se det och finna det vara den naturligaste sak i verlden, visa henne till en viss grad samma hänsyn, som om hon vore hans hustru; familjerna, med hvilka han umgås, öfverse dermed och ta icke anstöt. C'est plus propre, säger man urskuldande, och halft nödvändigt, inbillar man sig. Cœlibat anses för en absolut omöjlighet, när man en gång fylt tjugu år, och till det legitima giftermålet har deri unge mannen ju icke råd. Le faux ménage deremot kostar ej mycket, man lefver en garçon begge två, som det faller 5ig, och hon hjelper till med sitt arbete, när han är i knipa. Naturligtvis händer det att man byter om; det behöfs ju bara ett ord, så är bandet löst. Men det händer också ofta, att man blir hvarandra trogen. Det fins till och med, särskildt i konstens och literaturens verld, åtskilliga faux ménages, i hvilka begge parterna ha fått grått hår. Äfven Mimi Pinsons kasus kan ännu förekomma :Parisiska äktenskap. 203

att »studentskan» trofast och oegennyttig följer sin student till den dag, hon alltid har förutsett, då doktorn,, advokaten eller den fullfärdige konstnären gifter sig och liqviderar det förflutna genom att etablera henne i en liten butik. Den allmänna opinionen finner detta ganska respektabelt, och den accepterar på grund af denna respektabilitet det illegitima äktenskapet lika väl som begge formerna af det legitima. Men just éterför har Daudet haft så mycket större skäl att ropa allarm. Ty hans Sapho är otvifvelaktigt i våra dagar en långt vanligare figur än Mimi Pinson. Och äfven om ej alla snärjas så räddningslöst i hennes garn som hans provençal, äfven om hennes offer stundom glida ut ur nätet och till sist sluta i den verkliga äktenskapliga hamnen, så är det dock äfven i denna sak en tredje, som har någon rättighet att tas med i räkningen: den unga flicka, som får qvarlefvorna efter detta falska ménage. Hon bär sig ej åt som Björnsons Sväva, hon kastar ej någon handske i ansigtet på sin utsväfvande herr gemål. Hon finner sig lika så väl som de, hvilka skulle vaka öfver hennes framtid, i allting, blott man gjort helt och hållet rent hus med det gamla förhållandet. Samhället tillåter henne icke att fordra mera. Men det kan då ej heller begäras af henne, att hon till gengäld för invalidstumparna af det hjerta hon får skall ge hela sitt unga lif, som knappast utvecklat sig ur knoppen ännu. Halfhet och kompromisser, det är den sfer, hvari pariseräktenskapet nödvändigt måste komma att röra sig, tills det får en helt annan grundval än det har nu.

## XVII.

## Äktenskaps-agenturerna.

I er äktenskapet är en ren affär, måste äktenskaps-agen turerna nödvändigt florera. Man finner dem i Paris inrättade i stor stil, och de göra stundom både stora och reella affärer.

Det är en del af dessa, som föregå fullständigt i öppen dag och som det ligger inom hvar och ens förmåga att kunna studera. Man behöfver blott ta en boulevardtidning hvilken som helst och under föregifvande af att man är äktenskapskandidat sätta sig i förbindelse med de i dessa tidningar annonserande husen. Man skall naturligtvis här och der finna några, som endast ha till ändamål att dra godtrogna narrar vid näsan men man skall också träffa på många, som äro fullt pålitliga kommissionärer för en krets af klienter, hvilka finna denna väg vara den beqvämaste och mest praktiska till att få giftermålsfrågan ordnad. Till och med annonserna om en hemgift på hundratusentalÄktenskap s-agentureryia. 205

ljuga i många fall icke, och antalet af de pariseräktenskap, som stiftats genom agenturens bemedling, äro legio.

Vid sidan af de affärer, som försiggå utan någon hemlighetsfullhet, drifva dessa kontor nämligen en mycket komplicerad rörelse med andra, som ej framläggas i så öppen dag. Saken är dock ett lätt begripligt resultat af det sätt, hvarpå äktenskapsförhållandena här äro inrättade. När agenturen blifvit litet bedagad och seriös, är den alltid i besittning af betydligt mera omfattande förbindelser än någon enskild individ kan ha. I dess tjenst komma på olika vis personer af alla samhällsställningar efter hand att stå: kommunala embetsmän, deputerade, afskedade generaler med vidsträckta landsortsbekantskaper från sitt garnisonslif, abbéer och prester, isynnerhet de sista. Och kundkretsen utvidgar sig som en helt naturlig följd deraf samtidigt i stor skala. När den unga flickan har kommit till den åldern, att modern måste tänka på att skaffa henne en man, har man kanske ej alltid inom sin

egen krets något passande parti till hands, och äfven om man har det, skadar det ju aldrig att höra sig om, huruvida det ej möjligen kan finnas något annat ännu fördelaktigare. Man rådför sig med husets umgängesvänner och ser efter i deras krets. Först och främst anförtror man sig till skriftefadren, då man särskildt hos honom har utsigter att träffa på beslägtade förtroenden. Och om då dessa goda vänner det ringaste grand förstå sin egen fördel, gå de genast till äktenskaps-agenturen. Den är alltid i en handvändning i stånd till att göra dem bekanta med ett passande urval af sådana unga män, som man behöfver.

Praktiska giftermålskandidater ha nämligen likaledes varit nog omtänksamma att der höra efter, om det ej på andra håll skulle kunna finnas större dot'er att inhösta än dem de ha i kikarn. Denna efterfrågan från begge hållen gör afslutandet af förträffliga partier med agenturens tillhjelp troligt och ofta förekommande. Naturligtvis iakttages ständigt den strängaste diskretion. Man presenteras för hvarandra inom en aktningsvärd umgängeskrets, och

åtminstone den unga flickan får ingen aning om, genom hvems mellankomst hon står i begrepp att bli gift. Hennes mor anar det väl i de flesta fall heller icke, eller om hon gör det, låtsar hon ändå i alla fall, som om hon ej gör det. Men de goda vännerna och mellanhänderna få sina procent af brudens hemgift, och det är det vigtigaste. Man har så svårt för att slå sig fram i det dyra Paris, en smula biförtjenst af detta slag är ett så godt stöd. Slaget ar icke det allra noblaste, men hvem får väl veta historien? Och för resten är det ju icke mer än billigt, att man får betaldt för sin tidsspillan och sitt besvär.

Särskildt fins det rundt omkring i Paris en hop gamla enke-vicomtessef och enkegrefvinnor och andra ärevördiga douairièrer, som i all hemlighet underhålla förtroliga förbindelser med äktenskaps-agenturen. Deras namn och stamträd äro ytterst aristokratiska, men räntorna, de ha att lefva af, äro i det största behof af att förstärkas genom de affärer, som denna erbjuder dem. De ha obehindradt tillträde öfverallt, de gifva sjelfva soiréer, vid hvilka allt kan arrangeras på det delikataste och naturligaste sätt i verlden, och när då den stackars flickan, som är utsedd till offer, med blossande kinder lyssnar till sin tillbedjares förklaring, huru skall hon då kunna ha någon misstanke om, att hon i hans venstra frackficka, på hjertats plats, skulle kunna finna, mellan medlemskort till spelklubbar och vresiga bref från otåliga kreditorer, ett litet signalement af henne sjelf så lydande: »Mlle. L., aderton år, vacker, 500,000 francs i hemgift. Arfvinge till stora jordagods. 5 proc. af doten på bröllopsdagen», medan i den andra ändan af Paris, bakom en smutsig, osande lampa, ett fruntimmer på ett halft sekel inskrifver i sin flottiga anteckningsbok : »Skyldig till enkebaronessan X. för Mlle. L—s giftermål med monsieur T. 2 proc. af hemgiften: IO,ooo francs».

Så ser det icke desto mindre ut i långt flera fall än någgn anar, om man vill gå riktigt till bottnen i partiets hemliga historia. Skrapa bort soiréekurtisens förgyllning, och agenturen ligger bakom.

Den har så vidt utgrenade rötter i det moderna parisiska samhället, behofvet deraf har till den grad trängt in i sederna, att ännu några steg till i samma spår — och agenturen blir lika nödvändig för ett äkta förbunds ingående som maire och prest. Till och med de rent folkliga lagren af samhället ha redan insett, huru beqvämt och praktiskt man genom den får sina hjerteaffärer arrangerade. Från att endast sysselsätta sig med rika partier ha de parisiska giftermålsbyråerna nämligen efterhand gjort sina välgerningar tillgängliga för alla pungar. En af Privat d'Anglements efterföljare har berättat om »firman Picart». Mme. Picart är ett driftigt fruntimmer, som håller en vinutskänkning i närheten af Buttes-Chaumont. Då hon tyckte, att affären ej gick alldeles efter Önskan, kom hon en dag genom att läsa sin »Petit journal» på den tanken, att äfven hon möjligen skulle kunna vara i stånd till att göra de själar, som sökte en systersjäl, vigtiga tjenster. Hon hade visserligen ej bland sina gäster arfvingar till 1,800,000 francs som dem, hvilka utbjödos t tidningen, men hon resonerade som så, att det icke alltid är pengarna, som utgöra lyckan, och hon fattade modigt det oegennyttiga beslutet att hädanefter uppoffra sig för sina medmenniskor och förena vinutskänkningen med en byrå till sammankopplande af qvarterets tärnor och ungersvenner.

Hon gjorde inga stora omkostnader hvarken på annonser eller annat dylikt. Hon insamlade på krogen sjelf de

upplysningar hor* behöfde, hon uppgjorde på grundval af dem sin lista, och då den var färdig, började hon sina operationer. En qväll blefvo stamgästerna officielt underrättade om, att agenturen var upprättad. Hon bjöd på en brödkringbärerska, en skonåtlerska, två fabriksflickor, en klistrerska hos en bokbindare, tre tidningshopläggerskor och en gatsoperska. De arbetare, som ej tyckte om ungkarlslifvet^ hade endast att anmäla sig.

Och det gjorde de. Vilkoren bestämdes så, att man skulle betala Mme. Picart 10 francs, när hon första gången förde det for hvarandra bestämda paret tillsammans. Mötet skulle ega rum i208



skänkrummet, utan att man låtsade om någonting. Brudgummen in spe »bjöd», och under det man drack, pratade man och undersökte, om man passade för hvarandra. Om affären kom till stånd, var det ytterligare 10 francs att betala till agenturen på bröllopsdagen. En särskild punkt i öfverenskommelsen gick ut på, att bröllopet skulle stå på värdshuset.

Mme. Picart har på detta sätt skapat sig en ytterst inkomstbringande ställning. De flesta äktenskapen inom qvarteret afslutas med hennes tillhjelp. Men alltsamman går också ofantligt ordentligt

och allvarsamt till. Hon tillåter inga narrstreck. Om någon galg-fågel skulle hitta på att komma med mindre reella afsigter, köres han obarmhertigt på porten af herr Picart, en f. d. gendarm, som har starka näfvar och ej är att leka med i moralitetsfrågor. Herr Picart åtar sig dessutom för moderat pris att ordna alla med anledning af bröllopet nödvändiga formaliteter, och Mme. Picart tar ej heller, när giftermålet egt rum, sin hand ifrån sina klienter. Hon bistår under kinkiga omständigheter hustrurna med goda råd, och i händelse af allvarligare huslig oenighet är det vanligen hon,Äktenskap s-agenturema.



som fungerar som fredsdomare. Liksom hennes agentur har varit billig vid partiets stiftande, så är hon det också fortfarande. Kontra-parterna slippa vanligen undan med ett glas öfver lag.

Buttes-Chaumont-qvarteret finner följaktligen Mme. Picarts nya institution i alla afseenden ändamålsenlig. När grannqvarteren väl ha fått tid att till fullo inse, huru väl det befinner sig deraf, kan det icke fela, att äfven de skola skynda sig att få den införd hos sig. Idéen, som ursprungligen har arbetat sig fram uppifrån och ner, skall åter gå i cirkelrörelse uppåt till de styrande klasserna, hvarje arrondissemang skall få sin officiella giftermålsbyrå vid sidan af mairiet, och äktenskaps-agenturen skall då ha intagit den plats i det parisiska samhället, som de existerade förhållandena naturnödvändigt anvisa den.

XVIII.

Andra agenturer,

lörutom de parisiska agenturer. som satt sig till uppgift att göra propaganda för det äkta ståndet, fins en hop andra af högst olika slag.

Först och främst den grupp, som kan sammanfattas under kategorien titelagen-turerna. En process, som nyligen väckte ' ; ,. " _ ~ — mycket uppseende i Paris, visar, att äfven

de ha ett vidsträckt område för sina operationer och stundom göra ganska allvarsamma affärer.

Markis d'Urre d'Aubais kände sig ej belåten med sitt adliga namn. Liksom de flesta af sina landsmän hade han den ärelystnaden att vilja se sig dekorerad. Då det nu emellertid ej fans minsta grund till eller förhoppning om, att en sådan utmärkelseAndra agentur er. 2iï

kunde komma af sig sjelf, gåfvo goda vänner honom det rådet att vända sig till en pariseragentur, som ansågs ha förbindelser, med hvilkas tillhjelp den kunde uträtta något i sådana fall.

Hans val föll på firman Buret, Soudry & Chesnel, som också genast förklarade sig redo att efterkomma hans önskningar och meddelade honom priskuranten. För 3000 francs såg det sig i stånd till att leverera ett riddarekors af den portugisiska Kristusorden, för resp. 4 och 6,000 stodo värdigheter som officer och kommendör af samma orden till disposition. Den tunesiska Nichani-Iftichar var till och med något billigare. Man kunde också skaffa hononrTandra, men man rekommenderade särskildt dessa två dekorationer, som allmänt föredrogos, emedan deras röda band var förvillande likt hederslegionens. Markisens äregirighet gick emellertid längre, det var denna sjelf han önskade. Det gjorde affärens afslutande betydligt svårare, lät agenturen honom förstå. Regeringen måste ha en förevändning, och det fans i hela markisens lif icke skymten af något, som kunde göra honom berättigad till offentlig utmärkelse. Man lofvade derför att tills vidare skaffa honom en mission i utlandet. När denna var uppfyld, kunde han, eller också någon annan i hans ställe, uppsätta en rapport, och då gick saken af sig sjelf, då skulle man nog anskaffa hederslegionen som belöning för envoyéns arbete. Men det kunde icke göras billigt. Man måste »gratter la patte» eftertryckligt på vissa inflytelserika funktionärer. Den bekante bankiren Ephrussi hade betalat 100,000 francs för det kommendörkors, firman förskaffat honom. För att vinna riddarevärdigheten måste man åtminstone disponera 50,000.

Markisen samtyckte till att betala denna summa och deponerade att börja med några tusen. Snart fick han verkligen officiel underrättelse om, att en mission i Mindre Asien anförtrotts honom. Han utförde sitt värf och insände sin rapport till ministeriet. Då det ej var hans starka sida att föra pennan, affattade Chesnel, den tredje kompanjonen i firman, den åt honom. Men hederslegionen uteblef, man försäkrade honom, att den skulle komma, men markisen blef

otålig, då han ej heller vid nyåret fann sitt namn i Journal officiel, och han stämde agenturen.

Så mycket ådagalade emellertid processen klart, att den asiatiska missionen verkligen anskaffats genom denna, och det framkom likaledes under den icke få andra upplysningar, som med skäl väckte förvåning. Affärens innehafvare voro alla tre personer med en viss prestige. Soudry hade under verldsutställningen i Melbourne varit Frankrikes generalkommissarie der nere med en aflöning af 30,000 francs. Buret hade tagit sina juridiska examina och kunde ha varit advokat, om ej den mera inbringande agenturaffären hade frestat honom. Chesnel hade i flera år beklädt posten som det franska agronomiska institutets sekreterare. Och nu, när markisens riddarekors uteblef, måtte deras affär tydligen ha åtnjutit förtroende, ty de hade haft både talrika och goda kunder. Att bankiren Ephrussi verkligen hade fått sitt kommendörkors af hederslegionen genom dem syntes otvifvelaktigt, enligt de upplysningar, som framkommo under processen. Direktören för ett af Paris' största Nouveauté-magasin låg vid dess början i underhandling med dem om riddarekorset, och en bekant bankdirektör hade deponerat 22,000 francs i afvaktan på det samma. Man hade vidare förhandlingar inledda om en regeringssubvention till tidningen » Le Soir», om en betydande militärleverans till en spekulant en gros, samt om befrielse från krigstjenst, mot en godtgörelse af 50,000 francs, för en son till en bekant pariserfabrikant. Alla dessa kunder voro personer, som näppeligen hade inlåtit sig med en agentur, om de ej haft en viss garanti för, att den var i stånd till att uträtta något. Rättens president uppmanade visserligen Buret förgäfves till att namnge de personer, med hvilka han hade haft affärer, som lyckats till ömsesidig belåtenhet. Hans tystnad är dock icke absolut bevisande. Hans advokat påpekade icke utan grund, att affärerna hade varit strängt confidentiella och att det skulle vara helt och hållet gagnlöst att svika kundernas förtroende. De hade ej gifvit något qvitto, och stämda inför rätten skulle de endast neka för att någonsin

ha haft afiärer med herr Buret. Deremot erbjöd han sig att, om man för några dagar ville sätta honom på fri fot, bevisa, att han verkligen hade haft förbindelser, som gjorde det möjligt för honom att tillfredsställa sina klienter.

Detta intressanta försök blef icke gjordt, han blef dömd utan det. Hvad hederslegionen beträffar, hvarom det under processen närmast var tal, är det helt visst intet tvifvel om, att hvad som möjligen kan ha lyckats hans agentur i ett specielt fall, ej skulle ha lyckats i många. Den tillhör ännu alltjämt de minst fala dekorationerna. Men det fins andra ordnar och titlar i verlden än den, och åtskilliga af dem ha herrar Buret et comp. helt säkert kunnat erbjuda dem, som hade pengar till att köpa dem. De äregiriga parisarne skola hädanefter med mindre

misstro mottaga de cirkulär, som regelmässigt två gånger om året skickas omkring till dem och som lyda ungefär sålunda:

»Min herre!

Då jag känner den framstående ställning, ni intar, och då jag förmodar, att ni möjligen af hänsyn antingen till er affär eller er familj kunde önska att draga fördel af de nobiliterande resurser, som stå till mitt förfogande, tillåter jag mig meddela er, att jag genom mina förbindelser med utländska hof ser mig i stånd till att erbjuda er dels åtskilliga goda dekorationer, dels en titel, som uppenbarligen vid månget tillfälle skall kunna vara er till väsentlig nytta. Summan, som detta skall kosta er, är officielt fastständ, nämligen :

För en titel af furste......7S,ooo francs.

» » » » hertig......50,000 »

> > » -» grefve......25,000 »

;> » » » baron......20,000 »214 Andra agentur er.

Allt garanteradt och i laglig form.

P. S. I händelse förslaget ej tilltalar er personligen, anhålla vi, att ni meddelar det till edra vänner och bekanta.»

Då de nyskapade furstar och hertigar, som genom dessa agenturers bistånd dyka upp på den parisiska himlen, naturligtvis ej ge ut sina pengar för att stoppa diplomet i fickan, utan för att spela en roll i verlden, och då den äkta parisiska societeten af berättigade anledningar visar sig litet otillgänglig gentemot personer, om hvilkas rang och stånd den ej har närmare kunskap, har en driftig spekulant gifvit titelagenturen ett mycket praktiskt bihang. Han levererar notabla gäster till de stora soiréer, hvarmed parvenyen måste befästa sitt inträde i den förnäma verlden. När hotellets dekorering är ordnad med tapetserarens tillhjelp, när kock och vin- och blomsterleverantör ha fått sina instruktioner, vänder man sig till invitations-byrån och beställer festdeltagare. Den har ett rikt sorteradt lager. Om så behöfves vid de första kalasen, åtar den sig till och med att leverera hela sällskapet fixt och färdigt. Det betalas då en rund summa, eljest kostar en hertig så och så mycket, en simpel vicomte så och så mycket. Honorariet beräknas dels efter gästens titel, dels efter hans anor. Ty byråns varor äro, väl att märka, fullkomligt äkta. Den förser sig endast inom familjer, hvilkas stamträd är kändt och ansedt, och vederbörande få genast afsked, då de ha komprometterat sig för starkt. Att det är litet dekadans med i spelet, måste man naturligtvis se genom fingrarna med, det är ju endast på grund deraf som man kan komma i tillfälle att göra affärer med dem.Andra agentur er. 215

Det följer af sig sjelf, att vid hela affären den största delikatess iakttages. Värden behandlar sina hyrda gäster med all den artighet, som man är skyldig deras namn och stånd, han dränker dem i lyx, och journalisterna förmås för så och så många hundrafrancs-sedlar att berätta sina läsare om den praktfulla, mondaina festen. Alla de klingande namnen citeras. Med dem på kroken fångar hertigen efterhand en och annan, som han icke behöfver betala för; förstår han spela sina kort väl, kan det till och med slutligen lyckas honom att ej längre behöfva någon leverans från agenturen. Men för alla af hans kategori och icke mindre för den långa raden af rastaqouèrer och Amerika-millionärer, som kommit relationslösa till Paris, är invitationsbyrån af oskattbart värde under den första svåra vandringen upp till en position; den hör i Paris, sådant Paris nu är, till de oumbärliga, nästan till de allmännyttiga institutionerna.

Det är derför hvarken mot titelförsäljare eller mot gästleverantörerna som det nyligen öppnade fälttåget mot agenturerna är riktadt. Hvad parisarne vilja komma åt är de två stora hufvudgrenarna af Tricoche-agenturen: »les agences commerciales» och »les agences de renseignement».

De första äro en gammal institution, och de ha slagit rötter, som ej utan vidare låta rycka upp sig. Det fins ej något handelshus af betydenhet, som ej står i förbindelse med en agentur. Det är denna, som hvarje dag meddelar sin klient förteckning öfver protesterade vexlar, utpekar för honom de insolventa husen och dem, som arbeta med deficit, upplyser honom om den och den köparens handelsmoralitet. Det faller en aldrig in att förneka dem.2i6

Föreslår en obekant en affär, lyder svaret helt öppet: »Mycket bra, jag skall inhämta mina upplysningar, jag skall tala med min agent». Genom att vända sig till agenturen inbesparar man mycken tid, och är den verkligen pålitlig, respektabel på sitt sätt, gör den således affärsmännen verklig nytta.

Men denna artärs frestelser äro stora, och alltför många motstå dem icke. Agenturen har fått nys om, att den och den handlanden eller industriidkaren undergår en kris, som är farlig för hans kredit. Den låter tillskrifva sig ett halftjog fingerade bref, hvari upplysningar begäras om hans soliditet, och den kallar sedan den olycklige till sig. »Vår agentur,» säger man till honom, »hvars förbindelser äro vidsträckta, har mottagit talrika förfrågningar om er. Det är vår pligt att ge våra korrespondenter noggranna och tillförlitliga svar. Er kredit har olyckligtvis under den sista tiden lidit ett svårt: afbräck —» — Mannen gör invändningar. »Neka inte,» fortfar Tricoche, »den och den vexeln betalades först efter protest och med stor svårighet. Ni har vid mångfaldiga tillfällen måst ta er tillflykt till att omsätta. Allt detta ser illa ut: Vi kunna ej bedra våra klienter, vår firmas anseende sättes derigenom på spel. Jag ser bara ett medel, hvarigenom ni kan konsolidera er kredit, utan att vi bryta mot våra principer.» Och detta medel kommer nu fram; det är, att vederbörande sjelf blir agenturens klient. Sina egna kunders transaktioner är man naturligtvis tvungen att gynna. Det årliga honorarium, som begäres, är för öfrigt så litet, endast några få hundra francs. Och i nio fall af tio kryper karlen fram med pengarna, han törs ej annat. Tystnad garanteras. Den ligger mest i hans eget intresse.

Eller också går det med de upplysningssökande liksom det gick med skräddaren, som vände sig till en af herrar Tricoches för att få veta, om en utländing, som lät sy hos honom, var solid eller ej. Veckan derefter mottog skräddaren ett telegram, hvari man bad honom så fort som möjligt komma upp på agenturens byrå. »Ni har satt oss i en mycket stor förlägenhet,» förklaradeAndra agentur er. 217

direktören. »Då er utländing upptäckte, att man spionerade på honom, slog han den af vårt folk, som skulle undersöka saken,, alldeles förderfvad. Det är en stackars familjefar, som nu måste ligga på lazarettet minst ett halft år.» Samtidigt presenterade hart den olycklige skräddaren en läkareattest, som han hade vetat förskaffa sig, och begärde en skadeersättning af 2000 francs. Skräddaren slingrade sig undan så godt han kunde, men betalade slutligen-1000. Han hyste visserligen litet tvifvel om historiens sanningsenlighet, men hvad skulle han göra? Han kunde ju icke gå till sin kund och tala om för honom — som dessutom var en riktig Herkules — att han låtit spionera på honom.

Den kris, som under de sista åren har hemsökt den parisiska affärsverlden, har gifvit detta slags agenturer god vind i seglen,, och de bedrifva sina utprässningar med stor fräckhet. Det är en af dem, som utger en »Journal des protêts», i hvilken enligt tidningens prospekt »alla protesterade vexlar inregistreras». Der uppges äfven den opålitlige gäldenärens namn och adress, hvilken huissier som har utfört* saken samt vexelns belopp. Men i ens redaktionsnotis anmärkes också, att de personer, som önska abonnera på bladet eller träffa öfverenskommelser med utgifvarne, ombedjas att vända sig till byrån. Gör man det, får man veta, att abonnemanget kostar 100 francs om året, men då kan man bli protesterad hur ofta som helst, tidningen nämner aldrig sina abonnenter.

Ännu ohyggligare äro kanske ändå renseignements-agenturerna. Deras sfer är obestämd och vidsträckt, de låna sin hjelp till allt. De utspionera de misstänkta hustrurnas och de otrogna älskarinnornas vägar, de ha sin fasta taxa, hvarefter de leverera vittnesbörd2i8 Andra agentur er.

att användas vid skilsmässor. Äfven från dem öfverösas parisarne med cirkulär. »Jag har den äran,» heter det, »att i förtroende underrätta er om, att jag i familjernas intresse har upprättat en agentur, hvars organisation gör det möjligt för mig att på mycket kort tid kunna lemna er alla intima upplysningar, som ni möjligen kan behöfva, om de personer till hvilka ni står i förhållande. I hopp att ni vill begagna er af mina tjenster, tillägger jag, att mina vilkor äro ytterst moderata.»

Med den sista anmärkningen får man emellertid ej ta det så noga. Det fins i operaqvarteret en agentur, som ej åtar sig något uppdrag under ioo francs om dagen, deri icke inberäknadt de använda agenternas »omkostnader»,

hvilka stundom kunna stiga ganska högt. Men dess direktör är också en celebritet, det påstås, att han har stått modell till »Tricoche et Cacolet», Palais-Royal-farsen, hvarefter agenturerna fått sitt namn. Hans specialitet är att agera damernas riddare för att så mycket bättre kunna komma under fund med, huru de använda sin tid. Han är alltid komplett gentleman, ytterst galant, och förstår att konstmässigt förklara saken på det delikataste sätt, när han har kinkiga upplysningar att ge en svartsjuk äkta man.

Mme. Ciovis Hugues' historia med Morin visar, hvad dessa agenturer äro i stånd att åstadkomma. Det är affärer af sådan art, som äro deras hufvudsakliga sysselsättning. Ibland kunna de förtjena mycket stora summor pä dem. En äkta man inom stora verlden hade väckt process om skilsmässa från sin hustru, grundad på anklagelse för otrohet. Hon å sin sida hade vändt processen mot honom och stödde sig på samma anklagelser. Som det fans minderåriga barn, skulle förmyndarskapet och förvaltandet af en mycket stor förmögenhet tillerkännas den, som vann. Frun var den slugaste, hon vände sig till en agentur, som lät den mest betrodde af sitt folk följa monsieur till Schweiz och arrangera galanta äfventyr på hans väg. Man grep honom på bar gerning, och han erbjöd förgäfves ända till 200,000 francs för att agenturen skulle

göra frontförändring och öfvergå på hans sida. Hans gemål gaf mera och vann processen.

När man betalar tillräckligt, är det mycket litet, som upplysningsagenturen ej åtar sig, och på det snabbaste utförande kan man alltid lita, om man ej är naiv nog till att lemna alltför mycket pengar på hand. Skall en hämd utföras, skall en fiende krossas, hans borgerliga ställning sköflas i grund och botten, kan man tillitsfullt anförtro sin sak åt agenturen ; förtal hör också till dess specialiteter. Den förstår konsten i grund och botten, och den lofverar med stor fintlighet förbi alla de skär, der lagen kunde slå ner på den. Rättvisan fick undantagsvis Morin i sina händer, men det är ej alla mål, som ta samma vändning som Mme. Clovis Hugues'. Processen mot agenturen är i allmänhet en farlig tillflykt för den baktalade. Vinnes den icke med glans, förvärrar det larm, man gjort, endast förtalet tiodubbelt. Och den vinnes svårligen. En stad som Paris är van vid mysteriet och tror lätt derpå; dess labyrint är lätt att trassla in, och tråden, som för ut ur den, ofta mycket svår att finna.

Det är en liten historia, som ypperligt målar denna pariser-förtalets makt. En viss Durand, en man af obefläckad heder, men sträng i hela sitt handlingssätt, har en gäldenär, Benoît, som ej kan och ej vill betala. Han låter göra utmätning hos honom, och Benoît beslutar att hämnas. Han vänder sig till en agentur och man uppgör sin plan i samråd. Durand har en dotter på aderton år, Benoît underhåller en älskarinna, som just står i begrepp att skaffa honom ett barn på halsen. Ett barns födelse skall i Frankrike anmälas pä mairiet inom tjugufyra timmar. Detta skickar derpå sin auktoriserade läkare för att konstatera, om barnet är en verldsborgare eller verldsborgarinna, han skrifver en attest, och försedd med denna har man att inom nya tjugufyra timmar återvända till mairiet för att göra den slutliga anmälningen samt uppge barnets och dess föräldrars namn. Man skall vara åtföljd af två vittnen,

men har man ingen till hands, fins det i de omkring mairiet liggande vinkrogarna alltid folk, som låter hyra sig till detta göromål.

Doktorn kom alltså till herr Benoît och utfylde sin blankett. »Moderns namn?» frågade han. »Fröken Ernestine Durand,» svarade Benoît. Han fick attesten, han legde sina två vittnen, infann sig på mairiet och lät inregistrera, att fröken Ernestine Durand den och den dagen hade födt en son, till hvilken han var far och som han erkände. Ytterligare papper förutom läkareattesten, nämligen en vigselattest samt moderns födelseattest, höra väl egentligen också till, men har man dem icke, är det ingen som bråkar för det.

Någon tid derefter gifte fröken Durand sig. Fjorton dagar efter bröllopet infann sig en utskickad från agenturen under en förevändning hos hennes man och underrättade honom om, att hans hustru hade ett barn före äktenskapet.

»Ni ljugeri» utbrast han. »Hvar är beviset?» — »Beviset är på mairiet, här är en afskrift af födelseprotokollet,» blef svaret.

Det har möjligen lyckats den olyckliga unga frun att öfverbevisa mannen om sin oskuld, men offentligen har hon

ej kunnat aftvå fläcken på sitt rykte; då man sökte herr Benoît, hade han rest till Amerika.

I Paris sammansättas långt flera sådana romaner än någon kan drömma om. Och ständigt är agenturen handlingens driffjäder. Den är ett tveeggadt svärd, som ständigt hänger öfver alla hederliga menniskors hufvud; ingen kan veta, när den väljer honom till offer. De allra flesta ha från sin egen krets exempel på dess operationer. Och det olyckliga i saken är, att huru enstämmigt och högröstadt man än fordrar samma drakoniska mått och steg vidtagna mot dessa agenturer som de, hvilka redan drabbat book-makerbodarna och spelhelvetena, skall rensningsarbetet på detta område dcck svårligen kunna ge tillfredsställande resultat. Regeringen kan ej gripa in med kraft, ty den är sjelf renseignements-agenturernas förnämsta kund. De spela ungefär samma roll somAndra agentur er. 221

Vidocq och hans brigad på sin tid. Vidocq var en f. d. galerslaf, som polisen tog i sin sold, emedan ingen bättre än han kände till förbrytareverlden och var i stånd till att utspionera den. På samma sätt är en stor del af agenturernas ledare f. d. polismän, som på grund af en eller annan förseelse blifvit utstötta ur kåren och som. nu på egen hand fortsätta med upptäcktsrörelsen. En notarie, som har begått underslef, en finansman, som gjort konkurs, eller andra dylika skeppsbrutna från pariserstormen sluta sig tillsammans med dem och skaffa de nödvändiga medlen till affärens etablerande. Dagen innan den öppnas, begär man audiens hos polisprefekten och utvecklar för honom, hvilka betydande tjenster man skall kunna göra hans administration. Han känner sitt folk; det är sällan de minst sluga, som blifvit de förskjutna. Han vet också, i huru hög grad han behöfver det bistånd, som erbjudes honom. Det fälttåg, som det parisiska municipalrådet, allt sedan det blef ultraradikalt, har fört mot polisen, har mer och mer gjort denna urståndsatt till att arbeta med kraft. Den har ej halfva den styrka till sin disposition, som den behöfver. För hela Paris och Seinedepartementet har upptäcktspolisen icke ens 200 öfver- och underordnade att arbeta med. Den är till och med bunden till händer och fötter, förlamad i sin verksamhet af andra afundsjuka administrationsgrenar, generad af ett byråkratiskt omsvepsdepartement, genom hvars långsamhet de flesta förbrytare hinna löpa sin väg. Ingen inom sjelfva polisen är blind härför, och på denna grund mottar man nödtvunget den handräckning, som agenturerna erbjuda. De veta besked, de ha medel att arbeta energiskt och raskt, det är sällan som det officiella partiet vänder sig till dessa privata kolleger med begäran om upplysningar utan att få dem. Man uppbjuder hela sin förmåga för att anskaffa dem. Honorariet är så stort. Det är myndigheternas öfverseende med hela deras uppförande för öfrigt. Derför kan fälttåget mot agenturerna endast lyckas på det vilkoret, att polisen sättes i stånd att undvara dem. Men polisen222



är nu en gång parisarnes syndabock; den skall vara »bien fort», som kan förmå dem att ingå en allians med den.

XIX.

Polisen, publiken oeh banditerna.

ijos en ung poet har jag läst en liten skizz. Ramen är dålig, men pointen i historien förträfflig. Han sitter vid sitt fönster ut till en stilla, solbelyst förstadsgata, der qvarterets gossar samlas för att leka. De ha den eftermiddagen kommit dit med käppar och sablar, allesamman dugtiga krabater med hattarna på sned och fjädrar i dem. Man skall leka röfvare.

En liten gynnare infinner sig i trasor, utan skor, med tofvigt, okammadt hår. Äfven han224 Polisen, publiken och banditerna.

vill vara med, leka röfvare som de andra. Men de köra bort honom, han är alldeles för fattig och smutsig, de vilja ej ha Gontran med sig. Och öfverbevisad om sin ovärdighet traskar Gontran bort, till vattenposten på gatan, och sysslar der med att dricka utan bägare, ur sin hand.

Gossarne fördela rollerna sins emellan. Den skall bli höfding och den löjtnant. Och jag röfvare 1 . . . Och jag röfvare! . . . Och jag röfvare . . . Allesamman vilja vara röfvare. En helt liten på fyra år, som hans bror har fört med sig och som skrattar hela tiden, stolt öfver att för första gången befinna sig i den käcka skaran, får naturligtvis offerkallet att agera resande. Det är han, som skall plundras och marteras. Och den lille krabaten

skrattar ännu mera; ett så förföriskt förslag öfverväldigar honom alldeles.

Men plötsligt ropas i korus: »Vi måste också ha en till att vara polis! Hvem skall bli polis?» Det fans ingen, som ville bli polis. Röfvare och mördare huru mycket som helst, men polis? Aldrig i evighet. Till och med pysen på fyra år protesterade och höll energiskt på att få bli resande.

Hvad skulle man göra? Man måste ju ha en polis. Det är så rysligt roligt med en sådan der polis; man räcker ut tungan åt honom och springer ifrån honom och anfaller honom bakifrån och fångar honom och spärrar in honom i källaren. Polisen är absolut nödvändig för riktiga röfvare.

En af gossarne kom då4 fram med det förslaget: »Om vi skulle ropa på Gontran?» Gontran hade hela tiden stått qvar vid vattenposten. Han var för tillfället ifrigt sysselsatt med att stå på hufvudet med hälarna upp emot pumpen och snappa efter bägaren i jernlänken.

»Hallo, Gontran!» ropade de. Och Gontran kom genast springande, eldröd af glädje, lik en hund, som har fått prygel och som kallas tillbaka af sin herre. »Gontran», hette det, »du kan få leka med, om du vill bli polis.»

Gontran var nog lumpen att ta emot det.

Hvad det kunde bli för en ypperlig historia! Så målande den är! Just sådana äro barnen.

Men just sådana äro parisarne också. De ha i det afseendet som i så många andra aldrig växt ifrån att vara barn, som leka röfvare. För dem är polisen ständigt Gontran'er att räcka ut tungan åt och göra alla möjliga skälmstycken med, förutsatt att man icke är i humör att ställa till revolt på allvar. Det allmänna medvetandet har vant sig att se en »mouchard» i hvar och en, som står i polisprefekturens tjenst, och detta ord inrymmer för parisaren allt hvad han kan koncentrera af hat och förakt. Till och med för de uniformerade polisbetj en terna gör han intet undantag. Då republiken kom, förändrades deras titel, sergeant de ville döptes om till gardien de la paix. Men denna benämning har karaktäristiskt nog aldrig kunnat tränga igenom. Det kommer att blåsa många väder, innan åtminstone parisaren af folket vänjer sig att i »le sergot» se sin naturlige bundsförvandt och beskyddare; ännu så länge betraktar han honom endast som sin naturlige fiende.

Man får dock ej gå så strängt till rätta med honom för denna uppfattning. Från de oupphörliga regeringsomstörtningarnas och statskupparnas tid, särskildt från det tredje kejsardömets dagar, sitter den för fast i blodet på honom, för att kunna utrotas i en handvändning. Det kan man så mycket mindre begära, som förhållandena, hvarur den framgått, ingalunda blifvit absolut förändrade genom republikens införande. För de styrande spelar polisen ännu alltjämt väsentligen samma roll, som den under alla de senare åren har spelat i Frankrike: de se i den först och främst ett redskap till att bespeja sina motståndare eller dem, som äro misstänkta för att vara det.

Politiserandets intresse beherskar alla andra, det är alljämt samma olycksaliga historia. Af de hemliga fonds på statens budget utbetalas årligen tre millioner till inrikesministeriet, och af dem öfverlåtes åter hälften till polisprefekturen. Men den verkliga detektivpolisen, den, som skulle hålla hären af parisiska missdådare



i schack och som högljudt beklagar sig öfver, att den saknar medel dertill, får af denna summa icke en sou, så godt som allt går till den politiserande municipalpolisens spioner. Den utspionerar allt och alla. Den börjar med de sidoordnade grenarna af sjelfva polisen, i hvilka den ej ser medarbetare för ett gemensamt mål, utan endast rivaler. Macé, den senast afgångne chefen för detektiva polisen, har under titeln »La police de la sûreté» utgifvit ett slags stridsskrift för den institution, han hade helgat sitt lif och hvars oförliknelige ledare han var, men som han måste lemna, emedan han insåg, att han ingenting kunde uträtta, bunden som han var till händer och fötter af slentrian och politiserande. Han berättar i denna bok, huru icke ens han undgick det allmänna ödet. En särskild agent var satt till att bevaka honom, och denne lyckades en gång upptäcka, att han höll en älskarinna i ett närmare uppgifvet hus. Det var mycket riktigt. Han gick verkligen till detta hus, så ofta hans göromål tilläto honom det, men lägenheten beboddes endast af ett fruntimmer på 68 år, och det var hans mor. Han berättar äfven

andra drag af samma slag. En natt gjorde ett par detektiver en rond och lade märke till två bluskläddа individer, som smögo omkring och gömde sig under butikdörrarna. De togo dem för rodeurer, som förehade en kupp, och lurade på dem hela natten. Inemot morgonen trodde de sig vara säkra på sin sak och anhöllo dem. Det var två civilklädda gatpoliser, hörande till municipalpolisens spionkår. Begge parterna hade lurat på hvarandra, och natten hade förspilts för alla fyra. På samma sätt kom chefen för den londonska polisen en dag till Macé och reklamerade två af sina detektiver, som, enligt hvad man sagt honom, blifvit arresterade af den parisiska upptäcktspolisen. Misstaget upplystes nu; det var åter municipalpolisens politiska handtlangare, som trodde sig ha fått tag i två nihilister och derigenom hade råkat anhålla kolleger, som just voro ute på samma fångst. Medan chefen för den detektiva polisen aldrig kan få de 250 man fulltaliga, som man tillerkänner honom på papperet, har Paris sju af hvarandra oberoendePolisen, publiken och banditerna. 227

politiska poliskårer, som aflönas från statens budget och har många hundra agenter i sin sold.

Saken är den, att medan det i andra fria stater endast är för-brytarnes biografi polisen vinnlägger sig om att studera, sträcker dess nyfikenhet sig i Paris ofantligt mycket längre. Allt hvad som räknas med, tack vare sitt geni, sin börd, sin ställning, sin skönhet, sin elegans, sina toaletter, hela Paris kort sagdt, står under polisuppsigt. Man har ej lof att tvifla ; det är åter en af kårens koryféer, f. d. polisprefekten Andrieux, som kommit fram med dessa af-slöjanden, då han afgick som Macé. Hvar och en har sitt biografihäfte liggande i polisens arkiv. Det är olika färger på omslaget af dessa dokument; der finnas de gula, som äro förbehållna missdådarne, de hvita eller *dossiers de moeurs», men der finnas slutligen också de blå, och just dessa äro de talrikaste och mest omfångsrika; det är de, som gömma upplysningarna om de politiska, literära och mondaina personerna. Så snart någon har tilldragit sig den allra minsta uppmärksamhet, göres hans »dossier» i ordning, och polisens hemliga agenter sättas i rörelse för att fylla den. Ingenting ratas af den skörd, som de insamla. Till och med det mest lögnaktiga förtal kan sprida ljus, belysa ett spår, följaktligen ha polisintresse, förklarar Andrieux, och i öfverensstämmelse med denna princip samlar man på hög. Man intresserar sig icke allenast för att veta, hvem vederbörande är, man lägger ännu mera vigt vid hvad som sagts om honom. Allt sammanblandas i häftet utan någon undersökning af hvad som är sant eller falskt, salongselakheter och portvaktssqvaller göres till basis för agenternas rapporter. De mest vanvettiga beskyllningar saknas sällan i Paris mot en person, som är litet bemärkt ; de inregistreras omsorgsfullt jämte hvarje tidningsartikel, hvari vederbörandes namn blifvit nämdt. Och insamlarne äro ofta helt och hållet samvetslösa individer, hvilka endast ha till mål att anskaffa så mycket förtalmaterial som möjligt för att derigenom förvärfva sig gratial för tjensteifver. Som bevis på dossierernas pålitlighet anför Andrieux den biografi, han vid sitt228 Polisen, publiken och banditerna.

tillträde som polisprefekt förefann af sig själf. De första raderna lydde: »Andrieux, född 1829, advokat. Utgick ur kammaren efter att ha röstat mot freden och mot nationalförsamlingens återvändande till Paris.» Han är i själfva verket född 1840. Som han aldrig har varit medlem af nationalförsamlingen, har han följaktligen heller aldrig kunnat utgå ur den efter att ha röstat mot freden. När de fakta, som kunna slås upp i ett konversationslexikon, undergå sådana förändringar genom att flyttas öfver i polishäftena, kan man sluta sig till det öfriga af deras innehåll.

Ännu mindre än om denna polisuppsigt tycker parisaren om den falske kamraten, som köpes för att lista sig in i hans förtroende, för att rapportera hans politiska Umtriebe och väl också stundom leda dem in i det spår, som just för ögonblicket passar regeringen. Att dessa moucharder i fårakläder äro mer än ett foster af folkets inbillning visar t. ex. Druellehistorien. Druelle var på anarkistmötena i Sälle Levis den, som skrek allra högst. Han ville ej unna bourgeoisien en enda dags frist, utan begärde, att man genast skulle bege sig ner på gatan och mörda och bränna. Kamraterna, som han sökte att meddela sin eld, erkände sedan, att det endast hade behöfts tre, fyra stycken som han för att på stående fot få en ny Bartholomaeinatt i gång. Men just denna öfverdrifna ifver gjorde honom misstänkt. »Det är en mouchard I» sade först eri*röst och sedan flera. De ultraröda tidningarna upprepade beskyllningen, och de tillade, att han icke var den ende. En un-uersökningsjury bildade sig, höll sammankomster dag och natt och offentliggjofde slutligen en lista, på hvilken Druelle och med honom fem, sex andra af de mest högröstade anarkisterna angåfvos som stående i polisens sold. Pålitligheten af de dokument, i kraft af hvilka

domen fäldes, bestreds ej. Det var tydligt, att man hade autentiska papper, afskrifter i hundratal från polisens hemligaste arkiv. Man visste, huru prefekturens spioner döptes efter helgonnamnet, som kalendern bar på den dag, då de antogos. Man citerade deras för- och tillnamn vid sidan af pseudonymen, man rekonstituerade hela brigaden, som de

hörde till. Från hvem man hade fått denna inblick bakom kulisserna, om från en välunderrättad Tricoche-agentur eller från driftiga spioner i partiets egen sold, blef icke upplyst. Tydligt är det dock, att de i sista instansen endast kunna ha kommit från en förrädisk polisman. Det minskade ej harmen mot polisen hos de röda, men det bidrog till att försvaga förtroendet till den hos den öfriga pariserbefolkningen.

Ungefär samtidigt kom affären med polisbetjenten Brelin. Brelin hade vunnit inrikesministerns särskilda förtroende och skickades till fabriksstaden Monçeau-les-Mines för att hålla ett vaksamt öga på anarkisterna der. Han hade löfte om en mycket stor dusör, om det lyckades honom att upplysa, att »den svarta ligan» åter, som regeringen misstänkte, höll på att rekonstituera sig. Han fann emellertid allting fredligt der nere, der var icke den minsta förberedelse till oväsen. Det gjorde hQnom ondt för den stora dusörens skull, och det gjorde honom äfven ondt om hans minister, som han förmodade ej skulle ha betalat ett eventuelt uppror så bra, om det ej hade konvenerat honom särskildt för ögonblicket. Han beslöt sig derför att arrangera det på egen hand. Han hetsar en skara arbetare till revolutionär extas, han köper dynamit åt dem, så att de ånyo skola kunna spränga kyrkor och vägkrucifix i luften, han förser dem med revolvrar, så att de kunna skjuta på gendarmerna, om dessa vilja hejda dem i deras operationer, han underrättar gendarmerna om det attentat, som är i görningen, och han gör allt detta så behändigt, att det går som en olja. Dynamiten springer, gendarmerna äro på sin post, arbetarne ge eld, döda en af sina motståndare och såra två, dussintals arresteringar följa på detta, och telegrafen sänder sina allarmrop om de nya oroligheterna öfver hela Frankrike. En boulevardtidning skickar en reporter till revolutionsskådeplatsen, och alldeles af en tillfällighet får han spaning på, huru det hänger ihop. Hans korrespondenser ge andra tidningar tillfälle att upptäcka mera — det är i Paris alltid tidningarna, som göra polisupptäckter — och Brelin och hans komplott äro derna-

skerade. Själfva regeringen kan ej neka för, att det är dess egen polis, som har stält till revolutionen.

Historier af detta slag ha under de senare åren följt på hvarandra slag i slag. Man har sett en polisbetjent som chef för tjufband, man har till och med sett högtstående polisembetsmän, bröderna Ballerich, trampa den lag, som de äro satta till att vakta, under fötterna och bryta sig in med revolvrar och dolkar på en tidningsbyrå för att sjelfva kräfva ut rättvisa. Om det än ibland, som i Ballerichska affären, kan finnas ursäkter och förklaringar, kan dock raden af dessa skandaler omöjligen vara ett rent tillfälligt sammanträffande. De tala högt om, att den parisiska polisen ingalunda motsvarar de kraf, som ett civiliseradt samhälle och särskildt en stor stad ställer på en sådan kår.

Olyckan är dessutom, att det endast är få, som försöka att finna ursäkterna. Så snart polisen gör sig skyldig till den minsta förseelse, är det ögonblickligen en svärm af journalister, som kastar sig öfver den och sätter den under förstoringsglas. De röda tidningarna servera naturligtvis först och främst på grundval af den allarmartiklar, som aldrig ta slut och som så helt och hållet äro skrifna från skolpojk-Rinaldini-ståndpunkt, som det är möjligt. Campagnen i Cri du peuple med anledning af Druelle-affären väckte särskild sensation, först emedan den ovanligt nog bragte faktiska afslöjanden, vidare på grund af den tragiska utgång den fick genom bröderna Ballerichs ingripande. Den var dock endast en variation öfver samma visor, som Rochefort & Comp. sjunga ständigt och jemt, ibland litet qvickare, men alltid lika mustigt och gallsprängdt. Det behöfs ej ens en verklig förseelse från polisens sida, till och med en alldeles ogrundad beskyllning är nog för att få kopplet att skä a i högan sky. Och icke heller den eljest besinningsfulla och aktningsvärda pressen är fri från begär att stämma in i kören. Den har pariserbarnet i blodet, och naturen är alltid starkare än uppfostran. Hela Paris var för någon tid sedan utom sig öfver några uppseendeväckande historier om anständiga fruntimmer, som

skulle ha blifvit anhållna som hetärer och släpade till polisvaktkontoret. Det förelåg ej ens något vilsetag från

polisens sida, ett sådant slags öfverdrift af tjenstenit, hvilket i en stad som Paris och på ett område som detta är ursäktligt och förklarligt. Macé omtalar i sin bok om detektiva polisen dessa händelser. Med den ena af arresteringarna hängde det så ihop, att köpmännen i Palais Royal hade begärt polisens ingripande mot den alltjämt växande mängden af lättfärdiga fruntimmer i gallerierna utanför deras butiker. Man anbefalde då en razzia. En af dessa damer greps af polisbetj en terna just som hon höll på att inleda en bekantskap. Hon skrek, att de fängslade en ärbar mère de famille, som spatserade med sitt barn, och i det samma störtade en liten flicka på fem år fram, föll på knä för poliserna och bönföll, att de ej skulle göra hennes petite mère något ondt. De visste mycket väl, hur det hängde ihop, att den lilla helt enkelt var inlärd att spela rollen, men det blef folksamling och barnets tårar rörde mängden. Historien kom i tidningarna, och utan att man undersökte saken i botten, tillstäldes det förfärligaste oväsen. Icke heller i de andra fallen stod det synnerligen bättre till med de arresterades anständighet, men icke desto mindre rörde hela pressen så upp himmel och jord öfver dessa historier, att självfva polisprefektens afsked kom på dagordningen.

Denna mani att ständigt upptäcka förorättade och ta parti mot polisen är en kronisk sjukdom hos parisertidningarna. Den har ytterligare styrkt publikens medfödda tendenser i denna riktning, och resultatet har blifvit en obenägenhet till och med hos de uniformerade gatpoliserna till att gripa in, der det ej är absolut nödvändigt. »Det skaffar oss endast obehagliga historier på halsen,» säga de. De må vida bättre af att försvinna och låta allting gå på sin hals.

Det blir allt svårare och svårare att rekrytera poliskåren med verkligt samvetsgranna och pligttrogna personer. Man har kommit så långt, att man har polisbetjenter, som ej sky att offentligt för-232 Polisen, publiken och banditerna.

klara sig vara anhängare af kommunen och ofelbart ta parti mot hvarje korrekt klädd individ, som råkat i gräl på allmän gata. Macé anser i sin bok, att det möjligen också till en del beror på det nepotismsystem, som kommit allt mer och mer på modet. Platserna besättas uteslutande med de af deputerade och municipal-råd rekommenderade kandidaterna. Huru odugliga dessa än äro, föredragas de alltid framför de verkligt förtjenstfulla sökandena, hvilka måste vänta år efter år, tills de slutligen ledsna pä att vänta och ta tillbaka sin ansökan. Man får derigenom en hoprafsad trupp, som den Macé fick göra bekantskap med, då han trädde i spetsen för detektiva polisen. Der funnos individer, som icke en gång hade fast bostad, utan logerade på sämre hotell under falska namn. Der funnos andra, för hvilka polissysslan endast var ett tillfälle att förtjena glupskt med pengar hos Tricoche-agenturerna, andra, som undersökte hans papperskorg i hopp att finna komprometterande notiser, som kunde lemnas till tidningarna, slutligen andra, som skrefvo af de tjenstepapper, som föllo i deras händer för att sedan sälja dem.

Han gjorde hvad som stod i hans makt, säger han, för att rensa åtminstone den afdelning af polisen, som lydde under honom. Man har all anledning att tro honom. Claude, Jacob och han äro i det moderna pariserlifvets historia de tre enda namnen, som ha någon gloria omkring sig. Han var en sällsynt intelligent, en sällsynt energisk och på samma gång human man, i besittning af en verksamhetsförmåga och outtröttlighet utan gräns. Men hvad han än gjorde för att rensa, tjenade det till ingenting, man fortfor att skicka honom menniskor på halsen, med hvilka man ej kunde arbeta. Han anför vackra exempel på dessa polisbetjenter, som mäktiga rekommendationer hade satt in i hans kår. En hade varit dömd för deltagande i uppror, en annan för upphetsning till politiska oroligheter, en tredje för förförande af gift qvinna och öfvervåld mot mannen. En fjerde var så närsynt, att han var nästan blind och kände ej till Paris, der han aldrig hade bott. En femtePolisen^ publiken och banditerna.



frågade genast vid sin ankomst, när han kunde vänta utnämningtill inspektör, och försvann, då han hörde, att det ej kunde ske förr än om en tio år. En sjette, en f. d. vinhandlare, debuterade i administrationen med 8,000 francs' skuld. En hel mängd var folk, som för längesedan hade öfverskridit den reglementerade åldern, afskrap från andra embetsverk, som endast sökte anställning*

Macé, chef för detektiva polisen.

vid polisen, emedan de kände sig ur stånd att åtaga sig något slags arbete.

Ännu häftigare drar Macé dock i härnad mot den hierarkiska och administrativa långsamheten, som fullständigt förlamar all verksamhet. Pariserbefolkningen tror, att den har en väl organiserad detektivkår, försedd med alla nödvändiga medel till normal tjenst-234 Polisen, publiken och banditerna.

göring. Det är endast en dröm. Det, som existerar, är, säger Macé, endast en gammal, förderfvad och bortfuskad maskin, blottad på alla aktionsmedel, och det behöfs en rent mirakulös summa af energi och nit för att ändå få den att åstadkomma hvad den gör. Han antar till exempel, att en affärsmans kassör rymmer med kassan. Den bestulne tror, att han endast behöfver vända sig direkt till •detektiva polisen för att få tjufven gripen, innan han kommit öfver gränsen. Men det är ett stort misstag. Chefen för detektiva polisen kan endast skicka honom till municipalpolisen. Der hänvisar man honom till den första divisionens första byrå, der man råder honom att gå till poliskommissarien i hans qvarter, det är den reglementerade vägen. Kommissarien låter då företaga en undersökning på stället, han anställer förhör och öfversänder protokollet till den första divisionens första byrå. Efter ett respektabelt dröjsmål i åtskilliga andra byråer afgifves ett utlåtande, hvari vanligen de för tjufvarnes efterspaning mest nödvändiga upplysningarna saknas- detta utlåtande sändes till chefen för municipalrådet, och först när saken är vederbörligen afskrifven och inregistrerad hos honom, skickas utlåtandet ändtligen till detektiva polisen. En sak, som det är mycket brådtom med, kan komma dit på två dagar, €ii vanlig behöfver i allmänhet åtta. Under tiden har förbrytaren kommit till andra ändan af verlden.

Sålunda gå stora och allvarsamma brister inom polisens egna led hand i hand med den ständiga, systematiska opposition parisarne visa mot den kår, som är förordnad till att vaka öfver deras lugn och säkerhet. I det resultat, som blir en följd deraf, ha begge parterna skuld, men det blir derför ej mindre olyckligt. Till en icke ringa del måste det tillskrifvas just detta förhållande, om det verkligen fins någon grund för de klagomål, som så högljudt höjas öfver den tilltagande rättsliga osäkerheten i Paris.Polisen, publiken och banditerna. 235

Åtskillig öfverdrift är det naturligtvis i dem. Paris skall i detta afseende alltid vara bättre än sitt rykte, och det af ett helt enkelt skäl. Medan det i andra stora städer måste tilldraga sig något alldeles extraordinärt, för att det skall väcka allmän uppmärksamhet, kan det i Paris knappast försiggå ett slagsmål på gatan, utan att hela jordklotet genast intresserar sig för det. Dess lif fores i ett glashus, till hvilket det är utsigt från alla fem verldsdelarne. Så att säga hvarje förbrytelse i denna stad växer oundgängligen till sensationstilldragelse. Boulevardjournalisten kastar sig strax öfver den, han vet, att han svårligen kan finna tacksammare ämne att behandla. Vanligen är han också litet romanförfattare, och han har en alldeles speciell talang att stilisera den dramatiskt. Från hans tidningar öfvergår den till hela verldens. Tusen och åter tusen redaktionssaxar klippa ut hans berättelse och servera den på samtliga existerande tungomål. Ända uppe vid Nordkap och djupt inne i Amerikas skogar följer man med lika stor spänning alla faserna af det rysliga mordet i Paris. Och då det nu alltid med naturnödvändighet begås brott i en stad på nära tre millioner menniskor, och då de alltid utbasunas lika sorgfälligt, är det ej möjligt annat än att folket i de små tysta köpingarna, der det blott fins några få hundra själar och der det följaktligen ingenting händer, om icke möjligen en gång hvart tionde år, med förskräckelse slår ihop sina händer öfver det nya Sodom vid Seinen.

Det missvisande i bilden, som kommer fram under denna ofantliga publicitets förstoringsglas, måste ständigt tagas med i beräkningen, när man talar om den rättsliga osäkerheten i Paris. Att den icke är som den kunde och borde vara, och att den under de senare åren har försämrats på ett oroande sätt, kan man dock svårligen underlåta att upptäcka, om man har ögonen öppna. Till och med på stadens mest trafikerade gator förefalla ej sällan uppträden af den skandalösaste natur. På sjelfva boulevard des Italiens, utanför Café Riche, riskerar man att, medan man dricker sitt middags-kaffe, få bevittna bataljer mellan herrar soutenörer inbördes och236 Polisen, publiken och banditerna.

mellan dem och deras damer. De slåss alldeles obehindradt en halftimmes tid, trottoaren fylles med åskådare af dessa moderna arenaproduktioner, och först när blodet börjar samla sig i polar på den fina trottoaren, lägger

någon äldre, känslofull herre sig emellan. Om polisbetjenter funnits i närheten, ha de skyndat sig in i en sidogata, så snart de anade den första möjligheten af ett uppträde. Vissa qvarter ha dessa soutenörer till en tid rent af hållit under belägringstillstånd. Intet ordentligt fruntimmer har kunnat våga sig in i dem utan att utsätta sig för de värsta förolämpningar. Än ha banditerna hittat på det skämtet att öfverspruta de förbigående med bläck, än ha de lyft af jernluckorna till kloakerna, så att folk i aftondimman störtade ner och endast genom ett underverk slapp ifrån med brutna armar och ben. I den rika villaterrängen omkring Paris, Passy, Auteuil, Boulogne och Neuilly med sina mennisko-tomma avenyer, sin exotiska befolkning af utländingar och sina tunnsådda gendarmer, bildade sig en tid riktiga röfvareband. Man hade sin fast slutna trupp, mot hvilken det hvarken tilläts eller tänktes på något förräderi, sin organisation, sin spejareafdelning, sina obegränsadt betrodda chefer. Man kunde uppgöra kombinerade planer, utföra bravurnummer och leverera polisen bataljer, betryggade af en reträtt till hålan, som i en så stor stad som Paris alltid finnes, lika otillgänglig som trots någon korsikansk maquis. Till och med de traditionella romantiska röfvaremaneren saknades icke. Marquelet, Neuillys skräck, skickade sjelf referat till tidningarna om sina bedrifter, till och med sin fotografi till de illustrerade, och hans äregirighet, förklarade han under rättsförhandlingarna, gick ut på att bli en parisisk Fra Diavolo. Då han slutligen fångades, huserade en tid ett annat band, hvars bedrifter ge en föreställning om, hvad en sådan modern parisisk röfvaretrupp kan prestera. I öfver en vecka hvilade den ej någon enda natt.

Den första började man med inbrott hos en villaegare i Neuilly. Han var frånvarande på resa och huset tomt. Man blef litet besviken, man fann icke pengar eller värdepapper, som man hade

väntat, man måste nöja sig med att bortföra hvad som fans af lätt transportabla föremål. Men den andra natten tog man revanche hos en kaptensenka. Villans jernportar sprängdes, dess fönster skuros ut, silfver och juveler stulos till ett värde af 4,000 francs. På valplatsen qvarglömdes en revolver och en ask med patroner, naturligtvis framsatta för den händelse man skulle bli ertappad och nödgad att bruka vapen.

Den tredje natten hade man utsett en läckerbischen åt sig, vicomte de Carapébus' hotell. Han var kammarherre hos kejsarinnan af Brasilien, en af de exotiska främlingar, som alltid af pariserbanditerna antagas sitta i guldhögar upp öfver öronen. Port och dörrar voro redan uppbrutna, då en patrull parisiska polisbetjenter närmade sig. De utstälda vaktposterna varskodde i tid, och affären blef uppskjuten.

Fjerde natten aflade man besök hos en utländing af samma kategori, f. d. wiirtembergsk generalkonsul. Man visste, att han var på resa, man trodde huset tomt och gaf sig till att bryta upp möblerna utan fruktan för att göra buller. Detta tillkallade emellertid en svåger till konsuln. Han mottogs med revolverskott. Man band honom, lät honom vara vittne till plundringen och tvingade honom att visa, hvar pengar och juveler gömdes.

Femte natten återvände man till vicomte de Carapébus, men jagades åter på flykten af polisen. Men icke desto mindre var man nog djerf att den sjette natten göra ännu ett tredje försök och uppge det först då man sköt med gevär från hotellets fönster. Sjunde natten gjorde bandet ett nytt inbrott hos en dam vid boulevard Flandrin utan något egentligt resultat, och åttonde natten stal det slutligen 3,000 francs hos en kolhandlare.

Det var ej möjligt annat än att sådana historier, slag i slag som de kommo, till slut måste skrämma upp Paris. De sammanföllo dessutom med en period, då man i andra hänseenden genomgick kriser och var böjd för att se allting i kolsvart. Det blef modernt att betrakta revolvern i bakfickan som ett nödvändigt till-

behör till aftontoaletten. Naturligtvis var det ej många, som behöfde begagna den, men paniken hjelpte. Under tricket af den tvingades sent omsider recidivistlagen igenom.

Med dess antagande är ett mycket stort steg taget, genom den blir det möjligt att tränga till sjelfva roten af det onda. Ty det ligger till en hufvudsaklig del just i den hittills varande obehindrade förökningen af de samhällselement, mot hvilka denna lag ändtligen upptar kampen: de unga banditlegionerna, som, uppammade med begär efter det lätta, mödofria lifvet, från sina tidigaste år kasta Öfverbord all gammal vidskepelse om arbetets nödvändighet och slunga sig ut i pariservimlet med vilda fordringar på att utan personlig ansträngning

lefva högt och beqvämt på samhällets bekostnad. I nio fall af tio hade de förbrytare, som banlieue-röfverierna förde inför domstolen, alltjämt samma historia. Vägen till förbrytelsen hade varit lika för dem alla, den hade först gått öfver absinth-krogen och sedan förts vidare af en qvinna. Det är här i samhällets djup åter yttringar af den sjukdom, som på dess höjder skapar le bohème noir, bryter ut i börsens och klubbarnas spelsvindel och så mycket annat af det, som lägger slagskuggorna öfver det moderna Paris, det är den olycksaliga smaken för » la vie facile», en sjukdom född af sjelfva Paris' luft, en endemisk klimatfeber, som alltid gaser latent i den stora staden, men som speciella tillstötande omständigheter kunna få att blossa upp till epidemi. Våra dagar ha tillräckligt af sådant antändningsämnen; endast den halfsmälta pessimismen upptill och den alls icke smälta kommunismen nedtill äro mer än tillräckligt. Epidemien grasserar, och på samhällets botten, der smutsen är störst, finner den helt naturligt de flesta och hemskaste offren. Vid sjutton års ålder kastas de ut i vagabondlifvet och dömas för ett första felsteg. De finna i fängelset kamrater, som föra dem med sig längre. De träffa en, som säger till dem, som Marquelets första älskarinna sade till honom: »Du har alltför vackra ögon till att arbeta; stanna'hos mig!» Och de stanna hos henne, de inrangera sig i det regemente af pariser-Debutanten.

För vacker till att arbeta.

Mr. Alphonse.

Mördarefrö.



dräggen, som är både det vidrigaste och det farligaste af dem alla, de anlägga »monsieur Alphonses» mössa à trois ponts och lefva som soutenörer. När de väl äro inne på denna väg, är det alldeles oberäkneligt, hvar de kunna hamna. Soutenören hyser inga betänkligheter för någonting, den affär han bedrifver har lärt honom att sätta sig öfver allting. Slumpen gör honom till mördare, liksom det är en slump, om han icke blir det.

Det är först och sist dessa herrar soutenörer, som Paris under de senare åren har lidit af. Man var så godt som värnlös emot dem, till och med en polis med långt fullkomligare organisation än den parisiska skulle ej ha kunnat få bugt med dem. De sattes €n tid inom lås och bom, men när fängelsetiden var förbi, drogo de åter ut på Paris' gator, och fängelset, der de hade lefvat tillsammans, hade endast ytterligare uppfostrat och utvecklat dem till deras yrke. Der passerade de graderna. När detta var gjordt, ryckte de upp och bildade de fasta kadrerna för banditarméen.

Men genom recidivistlagens antagande falla dessa kadrer tillsammans. Hvarje recidivist, hvarje förbrytare, som upprepar sin kontrovers med lagarna, hvarje vagabond af vana, hvarje soutenör först och främst, som ej kan förete ärlig och laglig födkrok, har regeringen genom denna lag fått rättighet till att rycka upp från Paris' mark och transportera till förbrytarekolonierna. Der, på ny jord, under nya lifsvilkor hoppas man kunna bota en del af dessa la vie faciles patienter och föra dem tillbaka till arbetet och ett regelbundet lif. Det är möjligt, att man har för sangvinisk tro på koloniernas läkdomskraft, det är ej heller omöjligt, att man kommer att få sitt hopp bekräftadt. Denna fråga kan först framtiden besvara. Men hvad Paris beträffar, hade ogräsets bortrensande blifvit en nödvändighet, och lagen, som gör detta möjligt, är en af de största välgerningar, som kunde komma staden till del.

Man har tagit det första, vigtigaste steget till att klagomålen öfver den rättsliga osäkerheten i Paris skola kunna upphöra eller åtminstone upphöra att ha berättigad anledning. Frukterna häraf





skola snart visa sig. Men som ett oundgängligt supplement måste följa något annat: en förbättring af allt hvad som är bristfälligt och maskstunget i polisens nuvarande organisation och en fast,, innerlig allians mellan den och parisarne själfva till att skaffa lagen respekt och hålla ordning på gatorna. Först dermed skall rensningsarbetet vara fullbordadt och Paris' moraliska fysionomi kunna bli sådan som det anstår den stora, stolta staden.

XX.

De stora rätts-sessionerna.

Ingången till Palais de justice.

|ubliciteten, som kastar sitt bjärta ljus öfver Paris' moraliska baksida, förstärkes ännu ytterligare genom det sätt, hvarpå lagens värf försiggår i denna stad. Förbrytelsen blir icke här som annorstädes blott ett efemert fenomen för den af förfäran slagna hopen, förbrytaren en dags skräck och en dags hjelte; hans



drama växer under rättens behandling till ett skådespel à grand spectacle, som på uppförandets sensationella dag, under den stora rätts-sessionen, gör hela Paris utom sig af spänning och ej sällan slutar med en apotheos, hvars effekt är så larmande, att den väcker sensation långt utom landets gränser.

Ali rättskipning är i Frankrike offentlig och muntlig. När undersökningen är slutad, när allt material är anskaffadt, som kan tjena till att belysa förbrytelsen, och när den anklagade har erkänt eller man åtminstone har gjort alla upptänkliga försök att få honom till att erkänna, kommer målet till behandling. Erbjuder det det minsta intresse, har det naturligtvis redan förut varit debatteradt på det sorgfälligaste, tidningarna ha berättat och berättat om igen hvarje detalj deraf minst ett tjog gånger, publiken kan dramat utantill scen för scen. Men rättsförhandlingen mister dock derigenom för ingen del sin sensation. Ett är att känna till tragedien, ett annat att sitta ansigte mot ansigte med dess hjeltar och se dem träda fram och bli lefvande för sig, dubbelt här, der fiktionen ej är med i spelet, der de agerande på allvar fäkta om lif eller död. Ingen teaterpremière förmår mäta sig med ett sådant skådespel; af alla dem, som det kan förunnas en parisare att bli vittne till, är det inför Cour d'assises det effektfullaste, det mest gripande, det största. Och dertill kommer ju dessutom, att huru noga man än har reda på den minsta detalj af saken, kan man dock aldrig vara säker om, huru den skall utfalla. Det är i Frankrike icke lagens oböjliga paragraf, som fäller domen, det är juryns individuella tycke. Men de tolf allvarliga herrarne fortfara att vara impressionabla dödlige äfven innanför de edsvurnas skrank, en pariseradvokat talar bra, och hvarje fransman är svag gentemot det talade ordet. En~ fiffig vändning i försvaret, ett personlighetsintryck af den^ anklagade kan omkullkasta alla förutsägelser och åstadkomma frikännande, der man hade trott dödsdomen säker. Cour d'assises är öfverrask-ningarnas verld, det har erfarenheten tillräckligt visat. Sakens

sammanhang är endast det sekundära, förhandlingen inför rätten det, som afgör det hela.

Derför emotse publik och aktörer med lika nervöst orolig spänning skådespelets stora dag. Gäller det för den ena parten att mer än någonsin uppbjuda allt hvad man har af ihärdighet och protektion för att få bli en af de få, som kunna få tillträde till domsalen, så gäller det för de andra i icke mindre grad att sätta potenseradt tryck på hela sin personlighet och infinna sig så briljant disponerad som man kan komma. Den unge, okände advokaten kan en sådan debatt med ett enda språng flytta öfver bland parisarne en évidence och öppna en carrière, för hvilken det ej fins några gränser i detta land, der advokatkappan öfver skuldran betecknar den priviligierade kast, som har företrädesrätt till alla statens högsta poster. Gambettas ryktbarhet föddes innanför rättsskranket, och det fins knappast någon af alla männen vid Frankrikes roder, hvars lyckas stjerna ej gått upp på samma ställe. »Le barreau», det parisiska advokatståndet, räknar för ögonblicket öfver tusen medlemmar. Endast ett tjog af dem har ännu uppnått ryktbarhet, knappast mer än ett femtiotal rikedom. Men det är ingen af dem alla, som icke, när han tar på sig kalotten och den svarta talaren, under dess veck känner marskalkstafven bulta sig i ryggen och hviska: »I dag gäller det! Ett vunnet slag i dag, så är hela framtiden vunnen.» Och det är ingen annan marskalkstaf, som håller så bra hvad den lofvar, som den under den svarta talaren.

Af icke väsentligen mindre betydelse än för försvarare och anklagare är det emellertid öfverhufvud för alla de uppträdande i dramat att vara riktigt till sin fördel. Det står för mycket på spel för att en indisposition skall kunna förlåtas. Som den obetydligaste glömska eller ett formfel under processen är nog för att göra den fälda domen kassabel och vålla att saken måste behandlas om igen från början till slut, så har man sett mer än ett exempel på,

att den minsta hållningslöshet eller brist på takt hos rättens president ögonblickligen har nödvändiggjort hans aflägsnande och för alltid afbrutit246 De stora rätts-sessionerna.

hans carrière. Till och med jurymedlemmarne måste vara på sin vakt. Innan deras utlåtande är fäldt, är det dem icke tillåtet att med ett ord eller en min falla ur den roll de spela som rättvisans tysta sfinxer. I ett beryktadt mordmål skulle likheten konstateras mellan två servietter, af hvilka den ena funnits hos offret, den andra hos mördaren. Då de framvisades för de edsvurne, förklarade en af de tolf högt: »De äro makar». Ögonblickligen måste han underkasta sig den skymfen att bli utvisad från sin plats. En af de begge suppleanterna ersatte honom, men den anklagades advokat hade haft rättighet att begära, att målet skulle afbrytas och hänvisas till en annan session. Till och med den anklagade, med huru föga hopp han möjligen än tar plats på sin bänk, lagar alltid så, att han presenterar sig från den fördelaktigaste sidan. Det är hvarje förbrytare tillåtet att vid detta tillfälle aflägga fängelsedrägten och ta på sig hvad han vill af sin garderob. Man har knappast något exempel på, att ej denna tillåtelse har begagnats. Marchandon infann sig i korrekt svart redingote, till och med Tropmann lät raka sig. Den gången var det ej fåfängan, som var med i spelet, men han såg utan skägg ut som en gosse, och hans försvarare ville begagna denna omständighet till att inför juryn stödja sitt påstående, att ett sådant barn omöjligen ensam kunnat begå alla de förbrytelser han beskyldes för.

Hur rymlig än Cour d'assises-salen är i det nya justitiepalatset, kan den naturligtvis endast inrymma en försvinnande liten del af de otaliga sensationslystna. Till och med när det är ett helt vanligt mål, som är före, är den bakersta delen af denna sal, der publiken, stående bakom en hög barrière, har rättighet att följa förhandlingarna, nästan alltid fyld. Vid de stora rätts-sessionerna börjar man redan om natten att ställa upp sig utanför boulevarden, och när dörrarna öppnas, stormas salen under ett tumult och ett slagsmål, gentemot hvilket municipalgardisterna, som skola hålla ordning, ofta stå alldeles maktlösa. I den packade trängsel, hvarmed samhällets dragg klämmer sig tillsammans i detta rum för att studera straff-De stora rätts-sessionerna.

247

lagens mysterier, kan den qvinliga delen af publiken svårligen våga sig in. Den är emellertid derför icke mindre talrikt representerad. De, som ha någon bekantskap med rättspersoner eller advokater, haka sig i vecktal fast vid dem som kardborrar och släppa dem icke, förr än de fått löfte om att bli lotsade in till en plats hos »le barreau» eller på vittnenas bänkar; de, som ej ha sådan protektion, komma vid sessionens början och bespeja dagen igenom alla ingångar till salen för att möjligen kunna smyga in ett ögonblick,

Åhörare i Cour d'assises-salen.

när dörrarna äro obevakade. Mutande af Cerberusserna är ej heller hvarken oförsökt eller i många fall utan resultat. Och när de en gång ha kommit in, fins det ingenting mellan himmel och jord, som kan förmå dessa damer, antingen de tillhöra den äkta societeten eller den andra, till att lemna sina platser. Vid en mycket slipprig process började rättens president förhandlingarna med att upplysa om, att målet skulle medföra högst skabrösa detaljer, och att han derför uppfordrade de anständiga damerna att dra sig till248 De stora rätts-sessionerna.

baka. Ingen rörde sig. Han var en man med esprit, han ringde och tillsade betjeningen att »nu, då de anständiga damerna gått, visa ut de andra». Han har öfverallt, der han anser, att förhandlingarna kunna såra den offentliga sedlighetskänslan, rätt till ett sådant beteende. Men använder han ej denna rättighet, kan han alltid vara säker på att få behålla sina åhörarinnor till det sista. När det är att vänta, att målet skall dra ut på tiden, ha de sin matkorg med sig, och de inrätta sig på lägermanér bäst de kunna. Man har under några af de senare, mest uppseendeväckande rättssessionerna sett nästan otänkbart skandalösa uppträden försiggå i denna trängsel. Offentliga qvinnor ha trängt sig ända upp på domaretribunen och tillåtit sig scener der, som ej ens kunna beskrifvas.

Omedelbart framför den icke protegerade publikens bås finnes vittnenas bänk, sedan kommer advokaternas och framför dem åter den inhägnade rätts-scenen. Dess midt upptages af ett stort bord, på hvilket ligga, inpackade och förseglade, »les pièces à conviction», vapnet, hvarmed mordet blifvit begånget, mördarens blodiga kläder,

vitriolflaskan, hvars innehåll den trolöse älskaren har fått slungadt i ansigtet, alla de föremål, som på ett eller annat sätt äro tysta — och ändå ofta de mest talande — vittnen mot förbrytaren. I rätta ögonblicket under presidentens förhör med den anklagade visas de fram för juryn. Det är dramats effektställen, som aldrig underlåta att göra verkan. Till höger om detta bord sitter den anklagade på sin estradmässigt upphöjda bank, till venster bilda juryplatserna dess pendant under de höga fönstren, hvilkas ljus faller skarpt på syndaren, så att de tolf kunna följa hvarje minskiftning i hans ansigte. Ändtligen som scenens bakgrund lyfter den höga tribunen sig, der rättens president tar plats med sina begge bisittare, »les conseillers», och generalprokuratorn, allmänne åklagaren, alla fyra i den gamla stereotypa kostymen med skaf-lakanskappan och hermelinerna. På väggen bakom dem hänger ert stor målning föreställande den korsfäste frälsaren, salens endaM:e G. Lachaud. M:e Carraby. M:e Betolaud. M:e Fabrice Carré.

M:e Démange. M:e Danet. M:e Allou. M:e Le Berquier. M:e Rousse. M:e Laguerre,

Framstående medlemmar af det parisiska advokatståndet.

prydnad utom det rikt utskurna, kassetterade taket och så naturligtvis den obligata bysten af Republiken.

Den förste af dramats personer, som visar sig för publiken, är den anklagade sjelf, ledsagad af fyra municipalgardister. En tar plats på hvardera sidan om honom och sitter qvar der, så länge förhandlingarna vara, de båda andra hålla sig bakom i vaktställning. Redan nu börja de högröstade tillkännagifvanden af anti- eller

r

De anklagades bänk.

sympati, som alltid beledsaga en; sensationel parisisk rätts-session och som presidentens hotelser att utrymma salen sällan förmå dämpa för mer än några ögonblick. Man kommenterar utseende, drägt och hållning, man understryker sedan anklagarens skildringar af skräckscenerna med utbrott af indignation, man supplerar presidentens esprit med grofkorniga qvickheter, man skrattar åt de tafatta vittnena, man låter af den försvarande advokatens glanstirader rycka sig med till samma stormande applåder som vid de klingande

sortiereplikerna på teatern, och när ändtligens juryns utslag och domen faller, slutar man ej sällan föreställningen med ett oväsen, som verkligen gör salens utrymmande af municipalgardet till en nödvändighet.

Rätten känner sin publik. Först när man gifvit alla tillräcklig tid till att ta dagens hjelte eller hjeltinna i betraktande och rörelsen efter denna begynnelseeffekt har lagt sig, komma jurymännen en i sender och ta långsamt plats bakom sina bläckhorn. Ytterligare tio minuter förgå, sedan slår öfver-huissiern de tre reglementerade hammarslagen och förkunnar med hög röst ut öfver salen : »Rätten, mina herrar!» Alla resa sig, och under djup tystnad träda majestätiskt imponerande de skarlakansklädda in från bakgrunden. Presidenten uppmanar juryn att sätta sig, och sessionen är öppnad.

Skådespelets introduktion har som alltid endast föga intresse. Den anklagades identitet och borgerliga ställning konstateras, hans försvarare erinras om att ingenting säga mot sitt samvete eller stridande mot den respekt, man är skyldig lagarna, edsformuläret uppläses för juryns medlemmar och hvar och en af de tolf lyfter upp fingret och svär att uppmärksamt pröfva de beskyllningar, som framställas mot den anklagade, hvarken svika hans eller samhällets intressen, hvarken lyssna till hat eller fiendskap eller fruktan eller förutfattade åsigter, utan fälla utslaget efter sin innersta öfvertygelse,, med den opartiskhet och fasthet, som anstå fria rättskaffens män. Icke heller uppläsningen af anklagelsen gör i allmänhet något starkare intryck. Tidningarna ha kringgått förbudet mot att offentliggöra den på förhand genom att ge den en litet förändrad redaktion, och som den rabblas upp under sessionen, är det knappast möjligt för åhörarne att följa med. Först när den anklagade på presidentens befallning har rest sig och förhöret med honom börjar,, begynner spänningen.

Men från detta ögonblick rör den sig också uppåt i ständigt stigande skala utan att på någon punkt sjunka igen.

En Sardou kunde ej ha ordnat det hela med större fyndighet, med säkrare

beräkning af effekten. Ingenting saknas. Vid vittnenas förhör inträffa till och med små roande intermezzon, som afbryta enformigheten och ge publiken tid att smälta sensationsintrycken. En grannfru, som uppkallas framför skranket bredvid juryn och har svurit, »att säga sanningen, hela sanningen», ser sig ibland med tillhjelp af portvaktaresladder och kafferepssqvaller i stånd till att fläta in episoder i dramat, för hvilka till och med midsommarnattsdrömmens Spole ej behöfde skämmas. När ridån faller för skådespelets första hälft och jurymännen under de reglementerade femton minuternas paus bege sig in bredvid för att intaga de förfrisk-

Rättens president och de båda bisittarne.

ningar, som gratis stå uppdukade för dem, befinner hela salen sig i en mycket animerad stämning. Äfven presidenten försvinner under denna mellanakt, och då municipalgardet i allmänhet är ett lika fredligt slags folk som den vanliga polisen, hindrar ingen åskådarne från att leka som pojkar under fritimmen. Man hoppar öfver barrièrerna, man känner på revolvern och den blodiga skjortan, man generar sig ej ens för att känna efter, om presidentstolen har ressorter. Dristiga gatkrämare smyga sig in och bjuda ut öl och brioches. Alla stärka sig till de nya sinnesskakningarna.

De följa nu slag i slag. Generalprokuratorn reser sig för att blotta förbrytelsen i hela dess förfärlighet och i det kränkta sam-

hållets namn utkräfva straff på syndaren. I dödlig ångest, med händerna betäckande sin panna och adamsäplet bultande som en puls, följer den anklagade hvart och ett af hans ord, alltjämt i förhoppning att någonting skall bli glömdt, en eller annan graverande omständighet öfverhoppad, så att den icke fäller. Men ingenting glömmes och ingenting mildras. Bevis knytes till bevis, motsägelse lägges till motsägelse, och i andlös tystnad som sfinxerna på tolfmannabänken ser publiken skräckscenerna burna af anklagarens vältalighetsström träda fram och forma sig till lefvande bilder. Sedan kommer turen till advokaten. Är hans klient af Marquelet- eller Marchandon-ras, måste han förfoga öfver stor talang för att klarera svårigheterna vid den uppgift, som är lagd på hans skuldror, men har han t. ex. en M:me Clovis Hugues att försvara, hvilka triumfer skall då ej en sådan dag kunna inbringa honom! Man applåderar, man tjuter af jubel som en parterr i extas.

Hans ord äro de sista, som talas under förhandlingen. Juryn drar sig tillbaka för att dryfta saken sins emellan och bli ense om domen den har att fälla. Sammankomsten suspenderas, det kan dröja i flera timmar, innan de tolf komma tillbaka. Men publiken stannar och väntar; den väntar till öfver midnatt, om så behöfves. Luften i salen är förfärlig, genomsyrad af dam och svettångor, hettan tryckande qväf. Ingen märker det i den feberspänning, under hvars inflytande man är. Den största sensationen återstår, för intet i verlden vill man gå miste om den.

Och ändtligen höras nu de begge döfva slagen, som förkunna juryns återkomst. Långsamt, en i sender, intaga de åter sina platser. Man lutar sig fram för att läsa domen i deras ansigten, men lamporna brinna matt och skumt, ingen kan se. »Assis! Assis!» ropas i kör från alla håll, men alla bli stående. Presidenten ringer, »Jag ålägger publikum den djupaste tystnad, och jag erinrar om, att hvarje tecken till bifall eller ogillande är förbjudet», säger han. Han vänder sig derpå till chefen för juryn och uppmanar honom att läsa utslaget högt.

Nu behöfvas inga uppmaningar till tystnad. Huru mycket än mannens stämma skälfver der borta bakom den grönskärmade lampan, höra dock alla orden: »På min ära och mitt samvete, inför Gud och menniskor, juryns svar lyder ...»

Det är endast ja eller nej den har att säga. Är svaret nekande på alla de frågor, som förelagts de tolf, är den anklagade förklarad oskyldig. Ingenting annat återstår för rättvisans handhafvare än

Vittnet och juryn.

att ge municipalgardisterna tecken till att ledsaga dagens hjelte ut ur salen och ögonblickligen försätta honom i

frihet. Dramat slutar i triumf och apotheos. Bifallet känner inga gränser, publiken viftar med näsdukarna och svänger med hattarna, det är ett delirium af glädjetårar och ett jubel utan ända.

Men slutar jurychefens formulär med ett ja, blir scenen en annan. Fastän domen i sjelfva verket är fäld med det samma,256 De stora rätts-sessionerna.

fortfar dock tystnaden. Både förbrytaren sjelf och publiken måste ha lagens egna ord, förr än det förfärliga står riktigt klart för dem. Först när generalprokuratorn åter rest sig och fordrat, att strafflagens resp. paragrafer skola tillämpas, och när rätten i några minuter har »öfverlagt», kommer dramats gripande afslutning. Klockan ringer för sista gången. Presidenten uppläser domen. I betraktande af juryns förklaring och lagens paragraf den och den dömer rätten förbrytaren till döden och befaller, att han skall halshuggas på en af stadens offentliga platser. Skrik och snyftningar afbryta den högtidliga tystnaden. »Döden! Döden!» ljuder det som ett eko ned genom åhörarnes skaror, och under detta ekos fortfarande döfva sus föres den dömde ut, och publiken utrymmer salen. Sensationen är förbi, den stora rätts-sessionen är till ända.

Huru fattig parisersäsongen än är, finner den dock alltid utväg att leverera några första-rangs-sensationer af denna art. Den har på sin repertoar icke allenast de vanliga mordtragedierna och de stora mystiska dramerna som Campis och Pels, den har tillika en specielt parisisk genre af rättsliga effektskådespel, hvilka utöfva en så mycket starkare dragningskraft, som det hela till slut efter alla sinnesskakningar får en ljus och lycklig utgång. M:lle Marie Bières process i början af åttiotalet var det första drama, som definitivt grundlade denna genre, historien om cafésångerskan, hvilken Seinejuryn tillerkände rättighet att skjuta ned sin otrogne älskare som en hund på öppen gata i Paris. Det uppseende, denna process väckte, gaf den hastigt en lång serie af efterföljare, tills slutligen genren nådde sin kulmination i det drama, hvari M:me Clovis Hugues var hjeltinna.

Grefvinnan Osmond var gift för andra gången med en herr Lenormand och hade Öppnat skilsmässeprocess med honom. DåDe stora rätts-sessionerna. 257

lion hade klena utsigter att vinna den, hade hon sökt bistånd hos -en herr Morin, som var med innehafvare af en renommerad Tricoche-agentur. Man hade uppdragit åt honom att skaffa bevis på mannens otrohet. Men icke heller han hade lätt för att finna dem, och han följde då sina kollegers sätt att bete sig vid sådana slags tillfällen och uppfann dem sjelf. Herr Lenormand hade förr varit granne till den vackra fröken Royannez, dotter till en journalist från södern och sedan gift med Clovis Hugues, den radikale, både som politiker, skald och hetsigt brushufvud kände deputeranden från Marseille. Stödjande sig på en portvaktarehistoria, som var osann, uppgaf herr Morin inför rätten, att fröken Royannez på sin tid hade varit Lenormands älskarinna.

Clovis Hugues och hans unga hustru blefvo så mycket mera indignerade, då de fingo höra talas om beskyllningen, som de redan förut varit med om en liknande historia, som ledt till, att Hugues i en duell dödat sin hustrus förtalare. Det var hetsigt sydländskt blod i paret, och det kokade upp. Mme. Hugues begaf 5ig två gånger beväpnad till Mme. Lenormand för att döda henne och lät endast hindra sig derifrån med våld första gången och andra gången emedan hon fann den, som ville åt hennes ära, p4 dödsbädden. Först efter ganska lång tid lugnade man sig på vänners inrådan och öfverlemnade saken i rättvisans händer. Som Mme. Lenormand under mellantiden dött, väckte man mot herr Morin process för ärekränkning. Processen vanns. Det blef tillräckligt upplyst, att allt hvad som berättats var ren dikt och att Mme. Clovis Hugues både som gift och som ung flicka ständigt hade fört ett fläckfritt lif. Morin blef dömd till två års fängelse. Han appellerade, men äfven vid appellationsdomstolen blef resultatet det samma.

Han fann emellertid tillfälle att med den invecklade franska procedurens tillhjelp tills vidare undandraga sig straffet och på grund af ett formfel draga saken inför rätten ännu en tredje gång. Mme. Clovis Hugues infann sig personligen, Morin likaså. Men

Kaufmann. 1725S De stora rätts-sessionerna.

den senares advokat uteblef med anledning af illamående. Nytt uppskof begärdes och beviljades.

Kokande af harm häröfver lemnade den unga frun domssalen vid sin mans arm. Man stannade utanför i Sälle des

pas perdus och talade med advokaterna. Kort derefter passerade Morin förbi. I det samma fru Clovis Hugues fick se honom, lemnade hon gruppen, som hon talade med, och skyndade efter honom. »Miserable! Miserable!» hörde man henne ropa, men innan de närvarande ännu kommit till medvetande om, hvad som försiggick, hade hon tagit fram en revolver under sin kappa och affyrat fem kulor mot Morin. Två gingo in i väggen utan att träffa, men de tre andra träffade honom i hufvudet och i bröstet, så att han ögonblickligen dignade ner, badande i blod. Några dagar derefter dog han också under förfärliga lidanden,

Dråpet hade varit öfverlagdt. Vid husvisitationen hos henne fans en nattsäck, som hon hade packat för den händelse hennes väg skulle komma att gå från domssalen till fängelset, och hon gjorde ingen hemlighet af, att hon hade begifvit sig hemifrån med det fasta beslutet att skjuta sin fiende, om affären ej heller den gången kom till slutligt afgörande. Hon hade redan ett par gånger förut i samma afsigt sökt honom i hans bostad, men utan att träffa honom. Hon hade nu utfört sin hämd, och hon ångrade det icke.

Till de ursäkter för hennes gerning, som ligga i sjelfva historien,, kommo äfven andra. Ej heller efter Morins dömande hade de angrepp, för hvilka hennes heder varit utsatt, upphört. Hon och hennes man hade efter den tiden dagligen mottagit pseudonyma brefkort, som i högst gemena uttryck utslungade de skamligaste beskyllningar mot henne. De åsattes oriktiga adresser, så att de vandrade kring hela Paris, och inom qvarteret gick dessa brefkorts innehåll från mun till mun. Hon och hennes man hyste inga tvifvel om, att Morin var författaren, och fastän beskyllningen ej kunde tillräckligt bevisas under processen, har den väl knappast varit ogrundad.

Hur stor skurk Morin än må ha varit och hur mycket Mme. Clovis Hugues än må ha lidit, är det likväl ett faktum, att hon har skaffat sig sin rätt sjelf, sedan lagen redan hade gifvit henne full upprättelse, och att hon med lugn öfverläggning har dödat en menniska, till och med i rättens eget hus. Öfverallt annorstädes skulle hon ej ha kunnat undgå straff for en handling, som samhället, huru många förmildrande omständigheter än förefinnas, omöjligen kan finna sig i, emedan den, skakar sjelfva de grundpelare, hvarpå den allmänna säkerheten hvilar. Men i Paris har man småningom vant sig att betrakta sådana slags saker med specielt parisiska ögon. Då Mme. Clovis hade affyrat sin revolver, föll hennes man henne om halsen med utropet: »Tu as bien fait, mon ange!» och allmänna opinionen svarade honom ögonblickligen i kör, att hon hade handlat rätt och att hon hade hela dess sympati. »Denna qvinna är en hjeltinna,» sade Anatole de la Forge i kammaren, och Paul de Cassagnac tillade, att hela Paris utan hänsyn till parti måste understödja henne, försvara henne och få henne frikänd.

Det blef parollen, som man lystrade till. Förkämparne för qvinnosaken sände henne tacksamhetsadresser, hennes hem fyldes med blommor, hon strålade under hela den tid hennes process var före på den parisiska celebritetshimlen som en martyr med helgongloria. Och då målet slutligen skulle afdömas, gick det ej heller annorlunda än man hade väntat. Seinejuryn blef trogen mot sina traditioner från Biereaffären och förklarade på ära och samvete, att Mme. Clovis Hugues ej hade gjort sig skyldig till någon som helst förseelse. Efter en rättssession, som hör till de största och mest stormande, som Paris har upplefvat, blef hon under mängdens ändlösa jubel förd i triumf ut ur domssalen och försatt i frihet.

Men samma dag denna dorn fäldes bröto bröderna Ballerich, begge Öfverordnade embetsmän i polisens tjenst, med revolver och dolk in på »Cri du peuples» byrå för att, som Mme. Clovis Hugues, sjelfva hämnas den förolämpning tidningen tillfogat dem. Den ene af

dem föll i bataljen, den andre förskaffade parisarne en ny stor rättssession och Seinejuryn tillfälle att fälla en ny frikännande dorn. Äfven denna sida af det moderna Paris' lif har försatt staden i misskredit. Det är ej svårt att förstå. I rättsskådespel sådana som Mme. Clovis Hugues' är sensationen onekligen alltför mycket köpt på den moraliska uppbyggeisens bekostnad, och om exemplets farlighet och smittsamhet föreligga blott alltför många vittnesbörd. Men det myckna talet om den kaliforniska revolver-aerans intåg i Seinestaden har emellertid intet berättigande annat än i en viss mening. Sederna, hvaraf dessa rättsdramer måla bilder, äro ej det döende samhällets, det är det ungas, som ännu befinner sig på ett öfvergångsstadium och der de nya formerna för lifvet, det nya rättsmedvetandet ej längre täckes af de gamla lagarna. I utvecklingsperiodens oroliga ifver, i la vie

surchauffée's feber söker man vildt och förhastadt att göra det rakt, som är förvridet, att supplera det, som fattas. Som parisarne vid Mme. Clovis Hugues' skott på Morin höja ett indignationsskri mot Tricoche-agenturerna, mot hvilka ingen känner sig beskyddad, och som den respektabla delen af dem sympatiserar med bröderna Ballerichs tillämpande af lynchlagen, emedan de känna nödvändigheten af, att det sättes en gräns för den samvetslösa skandalpressens excesser, så ligger på bottnen af en mängd af dessa rättsdramers föregångare ett harmset rop om, att det skydd, som de gamla lagarna gifva qvinnan, ej längre motsvarar de moderna krafven. När »la recherche de la paternité» följt på införandet af skilsmässa, när man företagit en rensning med förtalagenturer och skandalpress, liksom redan skett med reci-divisterna, när hela reformverket står fullbordadt, hvartill nu lägges sten på sten, och det nya samhället har fått en lag och rätt, hvari det kan lefvas, skola alla dessa dramer försvinna af sig sjelfva. De stora rättssessionerna skola icke göra det. Sinnet för den teatraliska iscensättningen och begäret efter den är för starkt inprägladt hos parisarne för att de ej skulle begagna ett så excep-tionelt tillfälle att få det tillfredsställdt. Men sensationen, de väcka,De stora rätts-sessionerna.



skall bli oskyldig liksom teatrarnas populära effektdramers. Lasten skall lida straff och dygden belönas. Att det sker med pompös apparat gör ingen skada. Men det är nödvändigt, så som parisarnes natur nu en gång är beskaffad. De måste ha allting effektfullt arrangeradt, och följaktligen moralen också. De stora rättssessionerna äro bofasta i Paris och skola alltid fortfara att vara en karakteristisk yttring af dess lif.

## XXL

## Paris i sommardrägt.

|arisersäsongen är till ända, midsommaren är kommen, la vie surchauffée håller ferier.

Seinest aden ligger dåsig och badar sig i värmen. Det är tretio grader i skuggan och nästan icke ett spår till skugga. Solen leker, att den är i Afrika femton timmar om dygnet, från det den går upp tills den går ner. Det är endast rent diminutiva antydningar till skyar, och icke en vindfläkt. Öfver lifvet hvilar stiltje liksom i luften: inga sensationer, inga fester, inga premièrer, inga teatrar ens. Det är totalt omöjligt att stanna i Paris, lyder refrängen på all mondain konversation.



Per har rest i går och Pål i dag, den ene far bort i morgon och •den andre i öfvermorgon. Man kommer till slut att gå omkring som en eremit.

Riktig fashion är det icke att stanna i staden längre än öfver le grand prix. Denna stora dag är säsongens afslutningsfest, och om man vill rätta sig strängt efter goda tonens fordringar, måste man packa sin koffert genast den första måndagen i juni. Men det faller sig vanligen alltför svårt. Ty just på den tiden af året är den sköna Seinestaden i regeln allra omotståndligast. Försommardrägten kläder den så förtrollande. Solskenet ligger öfver den som €11 gloria af glädje; det är en friskhet i luften, en egen fin, ung-domsfager prakt öfver träd och parker, som det gör en ondt att rycka sig lös ifrån. Och derför skjuter man fortfarande upp resan.

Ändtligen kommer emellertid den sista terminen. Med nationalfesten den 14 juli är till och med för den minst nogräknade fristen ute för pariservistelsens tillåtlighet.. Man måste ta sig ferier. Och man forcerar derför utvandringen. Man nöter kasinobetonen i Trouville, Dieppe, Etretat och andra kustställen, tröstar sig öfver det idiotiserande vegeterandet med medvetandet om, att man behöfver lugn efter pariservinterns ansträngningar, och söker Öfver-bjuda hvarandra med deklamationer öfver den herrliga, friska hafsluften, som man dock icke är van vid och som derför skaffar €11 nya åkommor på halsen hvarannan dag. Eller också far man till Vichy, Aix och sådana slags badorter. Man går hela tiden omkring der med en känsla, som om man vore insatt under en glasklocka och hade lust att köra ut armen genom den för att få en smula luft. Men man är belefvad och gör inga snedsprång. På de reglementerade tiderna vandrar man Lill brunnen, dricker sitt ljumma vatten och smälter det under den obligata promenaden efteråt i parkens alléer. För resten tillbringar man sin dag med att sofva öfver tidningarna i kasinots lässal och göra fruktlösa försök att få en smula flirtation i gång, medan musiken spelar.

Ändtligen efter lång väntan ringer hotellklockan andra gången, och med de264

Paris i sommardrägt.

andra hotellgästerna störtar man ner till middagen för att göra ifrån sig den i en fart och komma öfver till baccaratbordet, det enda ställe, der man ej dör af ledsnad. Under dystra stunder fly tankarna hem till Paris, det stackars kära Paris, der man så innerligt gerna vill vara, men som är så outhärdligt i sin sommarvärme. De nya gäster, som komma, bestormas med frågor och berätta. Och man korsar sig tillsammans öfver dammet på kaféernas boulevardbord

Vattendrickningen i Vichy.

och vimlet af landsortsbor i Boulognerskogen och fabriksutdunst-ningarna och epidemierna och Seineflodens sjunkande, så att de olyckliga, som måst stanna i staden, snart äro nära att törsta ihjäl. I jämförelse med allt detta elände växer ju ens badort riktigt upp till ett ställe, der man har det bra. Det har man egentligen ingenting emot, och under konversationen vid parkmusiken fortsätta ryktena från Seinestranden att vandra vidare. Man är så lycklig:Paris i sommar dr ägt.

26$

öfver att ändå ha ett ämne att tala om, som är intressant. Ryktena vandra sålunda från Vichy tfll Royat, från Royat till Mont d'orr och innan de hunnit dit upp, har Paris blifvit en peststad, der koleran och alla andra farsoter meja ner menniskor i tusental.

De ha emellertid icke rätt, dessa rykten, och det är ej onödigt att varna turisterna för att tro på dem. Paris i juli och augusti är visserligen icke Paris i april och maj. Det har sina obehag för dem, som äro vana att fordra dess yttre habitus oförliknelig i allt,

Vid parkmusiken i Vichy.

det saknar för dem, som äro förtroliga med och halft blaserade på dess lif, åtskilliga retningsmedel, men det är och blir derför icke desto mindre alltjämt Paris. Och det vill alltid säga, att det är den stad, som erbjuder ett behag som ingen annan. Man kan lamentera öfver dam och sommarhetta, liksom man kan moralisera öfver la vie surchauffées feberfenomen, glorian omkring Paris' hufvud släckes dock icke Om der än tidtals är aldrig så många förhållanden och tillstånd, som kunde önskas annorlunda, är det dock:2Ö6 Paris i sommardrägt.

ett oändligt stort företräde, som det aldrig förlorar: det är beqvämt att lefva der. Hemligheten deraf ^består i idel småsaker. Den är €n produkt af allt hvad man ser omkring sig, af sättet, hvarpå man indelar sin tid, af den metod, hvarefter man arbetar, äter och flanerar, af den lätthet, hvarmed man har just det till hands, som man vill ha, af en urgammal kulturs tusen detaljfinesser i konsten att servera tillvarons behag på presenterbricka. Hvarje särskild sak kan man finna äfven utom Paris. Men äfven om alla hjulen finnas, går beqvämlighetsurverket ej sin gilla, regelmässiga gång .annat än just i denna stad. Det är som med parisiskans chic att klä sig, eller som med det äkta gamla parisiska konsthandtverket, de tåla €J att exporteras. Pariserluften hör till, utan den blir det hela ändå till sist något helt annat. Men när man inandas den, kan man gå med förbundna ögon, man vet ändå hvar man är. I det samma man kommer inom dess atmosfer är det som om man finge känslan af att komma inom en större civilisation.

Denna känsla fortfar, äfven när augusti-stiltjen och de 32 gradernas värme ligga öfver staden. Paris, dess fysionomi och dess lif är öfverlemnadt åt sommarnegligéen, det är alltsamman. De svarta hattarna och svarta frackarna äro försvunna med tout-Paris, resdrägten och halmhatten äro icke allenast tillåtna, de äro nästan föreskrifna. Man kan till och med uppträda med den gula solparaply 11 utan att bli löjlig. Parollen är att vara sans gêne, och alla anstränga sig att lystra till den. Men just denna negligé klär på sitt sätt staden förträffligt. Allt är ej längre i verklig och figurlig mening endast trängsel och strid för att arbeta sig igenom den utan att bli ihjälklämd. Man börjar se medmenniskor i sin nästa, icke uteslutande rivaler. Med den svarta fracken bortlägger man säsongens »pose», man kommer i trefligt humör och blir bon garçon under halmhatten. Till och med

droskkuskarne kunna ibland få svaga ansatser till att bli artiga. Hela verlden har feriekänslor, och dessa göra en glad och vacker Turisten skall ej låta skrämma sig af Paris i sommardrägt. Han finner mindre parisianism, mindreParis i sommar dr ägt. 267

extravagansprakt, än om han kom under högsäsongen, men äfven under sitt vanliga sommarvegeterande har Seinestaden tillräckligt qvar, som kan fängsla, och detta, som är qvar, njuter han i angenäm frid och ro.

Ett af sina starkaste dragningmedel saknar det visserligen: med teatrarna är det endast klent bevändt. När man verkligen hinner upp till 32 grader, stängas de allesamman utom Français och stora operan. De skola hålla öppet året om, men begagna tillfället, medan deras fina publik är borta, till att hvila ut sjelfva och vegetera med sin mest utslitna repertoar och sina tarfligaste rekryter. Och hvad Paris för öfrigt eger af förströelser på detta slags område är ej i stånd att bjuda ersättning. Hippodromen är förträfflig. Särskildt när der ges förmiddagsföreställningar och solen skiner ner på de tusentals åskådare, som fylla det ofantliga rummet med sina brokiga sommardrägters färger, och denna massa jublar sina bifallsrop till de togaklädda kappkörarne i sina romerska kärror, är det här en illusion af antik arena, en tafla, som på allt sätt är den moderna verldsstaden värdig. Men utom hippodromen fins ej mycket annat. Man har jardin d'acclimatation, en zoologisk lyx-trädgård med ett tarfligt urval af djur, men med ett utomordentligt rikt assortiment af barnsliga nöjen för de barnsliga parisarne. Bland sommarfröjderna inom stadens eget territorium lockar den som ingen annan. Från fästningsenceinten fara lustiga små leksakspårvagnar med ponnyfyrspann ut till den på några få minuter, och hela sommar-Paris far i familjeskaror ut med dem för att rida på elefanter och kameler, för att fodra de tama sjölejonen i bassinen och utvidga sina etnografiska kunskaper genom att studera lägret af vilda menniskor, af hvilka hvarje sommar för en ny stam till Jardin d'acclimatation. Parisarne, som bli sin stad trogna trots de 32 graderna, äro primitiva i sina anspråk på nöjen; de äro icke mondaina och icke blaserade. Turisten kan göra en tur till Jardin d'acclimatation ; han skall ha roligt med dem och åt dem. Han kan också döda en qväll eller par i Champs-Elysées sångpaviljonger.268

Paris i soniniar dr ägt.

Om han förstod visornas argot-språk, skulle det visserligen stundom ljuda ett och annat i hans öra, som kunde stöta. Men han förstår det icke, man glider öfver det med parisisk lätthet, och den yttre

I acclimatationsträdgården : Ridtur på elefant.

apparansen är helt anständig. Under de illuminerade träden sitter man svalt och godt, några af dessa ställens artister ha verkligen blifvit virtuoser i sin genre, och hur grotesk och idiotisk genren än är i sig sjelf, ligger det dock, der den drifves till fullkomlighet, enParis i sommardrägt.

269.

viss pariserqvickhet öfver den. Ej heller »Jardin de Paris», Mabilles arftagare, utesluter möjligheten af ett besök, till och med Folies-Bergère kan vara underhållande för en qväll. Men allt detta räcker dock endast till för några dagar. Det har ej förflutit en vecka, förr än det inträffar, som parisergästen skulle ha ansett otroligt,

I acclimatationsträdgården : Ridtur på kamel.

innan han kom : han vet icke hvar han skall göra af sig, han frågar vänner och bekanta till råds, och de hjelpa honom att söka, men finna ingenting,

Saken är helt enkelt den, att han söker på orätt ställe. Ända till in i juni är Paris' lif ännu i teatrarna, på boulevarderna, midt,270 Paris i somrnardrägt.

i centrum af den mylrande, brokiga staden. Men när sommarferietiden kommer, flygtar det utanför murarna för att hämta frisk luft, och det är dit han skall följa det. Han skall uppge vintervidskepelsen om, att den stad, han kommit för att besöka, begränsas af Café Riche, Palais Royal, Louvre och Madeleine. Beträffande denna bit af Paris ha parisarne vid badorterna rätt. Den är omöjliggjord af dam och dåsighet, fyld af förtätad värme och inklämda dunster, som ligga och sveda öfver asfalten och ej kunna komma ut. Den är banaliserad af röda

Baedekrar, har blifvit en landsortsvrå i stället för den stora verldsstadens medelpunkt. Parisarne och allt hvad som är karaktäristiskt hos Paris äro nu på helt andra ställen, i det stora banlieuebältet, som sträcker sig rundtomkring staden. Det är detta sommarferiegästen, som besöker Paris, så sällan kommer på det klara med. Han tror, att det är en hel resa, att fara ut till banlieuen, han kan ej göra sig förtrolig med den tanken, att han kommer hvart som helst på några få minuter, och af gammal slentrian springer han derför andan och humöret ur sig för att komma till en qväf restauration och sedan sitta och sofva på en boulevardtrottoar i stället för att ta plats på en spårvagnsimperial eller det Seineångaredäck, han har närmast till hands, och för ett par sous bli flyttad ut i det riktiga sommar-Paris, der det är friskt och skönt på balkongen i skogsdoft och flodsvalka, der det är lif och glädje och der det först och främst är parisare.

De äro derute allesamman, så många som på något vis kunna komma dit. Intet annat folk har ett så permanent och omättligt behof af den friska luften, en. liten smula gräs och ett grönt blad som parisarne. Den stora naturen är icke deras sak; så snart de ej längre kunna se Paris' torn, få de genast hemlängtan. Men den lilla älska de fantastiskt: deras banlieue-kaféers trädgårdar, deras »bord de la Seine», deras parker och vallsluttningar, när ingenting annat bestås. De äro af äkta romansk ras i fråga om att sola sig. Hvilken tid det än må vara på året, blott väderleken tillåter det, äro de genast ute och slåss om hvarje vrå i fria luften, der det


fins en solstråle att fånga. Det fins ett bolag, som ställer ut stolar rundt omkring i Boulognerskogen, i parkerna och Champs-Elysées avenyer och hyr ut dem för två sous till de sittlystna. Det fins tusentals sådana stolar, och affären inbringar flera hundra tusen francs om året. Ingen stor stad har så många icke allenast offentliga, utan också privata trädgårdar inom sina murar som Paris. De gamla äkta pariserhotellen sakna dem aldrig. Och till och med i arbetareqvarteren bereder man plats för ett hörn med ett par popplar, en liten gräsmatta med en blomsterrabatt »entre cour et jardin» eller åtminstone ett minimum af natur: trälådorna med slingerväxter på balkongen.

Men man nöjer sig icke härmed. När den lille bourgeois'en börjar närma sig välstånd, hyr han sig för en femtio francs om året sin egen trädgård ute i de minst befolkade qvarteren, på gränsen mellan stad och land. Det är det förberedande stadiet till realiserandet af den stora pariserdrömmen som belöning för ett helt lifs arbete: förvärfvandet af en helt liten egendom i sjelfva villa-banlieuen. Om söndagen efter dagens värf, under de qväfva sommaraftnarna drager han med hela familjen ut från butikfängelset, ut till »trädgården», och hur liten och fattig han än är, ett par buskar i hörnen, ett par salad- och rädisland kanske allt som allt, har parisaren alltid fantasi, han tror sig ändå vara på landet, och han har kommit dit utan att betala jernvägsbiljett. Det är en vigtig sak, när man förtjenar litet och ändå skall samla besparingar. Man har då ej lof att vara anspråksfull, man hjelper sig som man kan. Då det ej kan låta arrangera sig på annat sätt, gör man som kaptenen i Levallois. Midtemot husetT der han bodde, var en liten trädgård, som han hade ett passioneradt begär till. Men den kostade hundra francs om året, och det var för stor utgift för hans pension. Egaren var emellertid en hygglig karl, som på samma gång förstod att vara om sig. Han gaf, tills han fick den uthyrd, kaptenen nyttjanderätt till trädgården emot att han höll den i ordning. Det hade de båda två


nytta af. Från morgongryningen till fram på förmiddagen lunkade kaptenen omkring i träskor och halmhatt och gräfde och planterade och rensade och band upp, så att svetten lackade om honom. Derpå gick han på sin byrå, kom hem om aftonen och gick till sängs med hönsen för att stiga upp igen följande morgon vid det första hanegället och fortsätta med sin trädgårdsodling. Han hade på det sättet allt hvad han önskade, och egaren hade en trädgårdsmästare, som han omöjligen kunde få maken till. Men slutligen kom en, som betalade de hundra francs. »Det kommer att göra den stackars kaptenen ondt,» sade egaren, då han skref under kontraktet och främlingen fick veta historien. Äfven han var praktisk. »Ni behöfver inte alls tala om något för kaptenen,» sade han. »Jag är inte rik och kan mycket väl behöfva spara in en gartner. Det är ingen fara för, att han och jag ska' stöta samman; jag kommer bara hit om aftnarna, då han sofver.» Och sålunda fortfor det att vara som hittills. Hvarje morgon, när solen steg upp, gick kaptenen öfver i »sin» trädgård och ref och arbetade ett par timmar, stolt öfver att traska omkring i det våta gräset och fylla sina lungor med dofter från de uppgräfda rabatterna; och

hvarje afton kom den gamle herrn fredligt och stilla och satte sig under buskarna, som kaptenen hade klipt, och luktade på blommorna, som han hade vattnat.

Bakom la vie surchauffées stojande stim inrymmer Paris också detta slags existenser. Man ser honom endast sällan under säsongen, denna stilla, arbetsamma figur med de små anspråken på lifvet och ett barns förmåga att njuta af det. Boulevardbullret och rastaqouèrelarmet öfverröstar det ringa oväsen han gör af sig. Men han är värd en närmare bekanskap. Han är kanske kälkborgerlig i mångt och mycket, medelmåttig i allt och framstående i intet, men han är ändå på sitt sätt den solidaste och äktaste parisaren, hörnstenen i verldsmetropolens praktunderverk, som skulle ha ramlat många gånger för de stormar, hvilka öfvergått det, om det ej hade haft så fast och ärlig grund att ståParisarne återvända hem efter sommarferierna.• j

j j

1 4

1 }



på som honom. Med de 32 gradernas värme kommer han fram, älskvärd, barnslig, belåten med allt, lycklig och i godt humör ständigt, när solskenet och den feriehvilande affärsbrådskan tillåter honom att ett ögonblick krypa ut ur det qväfva butikhålet, tillåter hans kära Paris att blifva den friluftsstad, som det så sällan har förutsättningarna för, men alltid ett så qväfdt begär efter att vara. Man finner honom också inom murarna. Har han endast en

I Tuilerieträdgården. Vid våffelbagarens tält.

timmes tid till att hämta frisk luft, sätter han sig på Tuilerie-trädgårdens bänkar, trakterar ammor och barn vid våffelbagarens tält och är hänryckt öfver att kunna roa sig med dem i de täta kastanjeträdens skugga. Men kan det bli tid till en eftermiddags hvila, så måste och skall man utom fästningsverken. Då trummas hela familjen samman, och kosan styres till banlieuen.

Först och främst till utflyktspunkterna vid Seinen, de ställen, dit man kan komma med »les mouches», de små ångsluparna, Kaufmann. • 18274



på sin så*" sköna och så högt älskade flod. Parisarne känna sig der mest på egen mark. De vilja nog bort från staden, men de vilja kunna se clen hvart de fara, och det kunna de öfverallt från höjderna vid Seine. Meudon med restauranten »la pêche miraculeuse» är typen för en sådan vallfartsort. Uppe på höjdplatån ligger skogen, fallande af ned mot floden i dessa gröna

På verandan vid »la pêche miraculeuse».

villabesådda sluttningar, som ge Seinelandskapet dess säregna, förtrollande karaktär. Från terrasserna deruppe kan man se den gyllne invalidkupolen blänka i solen och hela millionstadens tornvirrvarr som ett panorama för sina fötter. Ät alla håll synas trädgårdar och sommarslott. Långt bort snor sig flodens blåa band under en oöfverskådlig rad af broarkader som genom ett praktfullt sagoland, och nere vid vattnet har det mirakulösaf

^ ;\ :i^;^

Vid SeinestraiidenParis i s ömmar dr ägt. 277

fiskeriets egare rest sina koketta verandor och tonnelier på den mest hänförande punkten i denna festleende natur. Han gör dagligen en lysande fångst, ty dessa tonnelier ha kommit till just som det centrum trakten behöfde. Parisarne sätta värde på naturskönhet, men de beundra den helst med ett vinglas i handen och beqvämt bänkade omkring ett välbesatt bord. Vid Meudon ha de just hvad de önska: utsigt öfver paradiset och menniskovimmel omkring sig. Och de trängas derför hos denne skicklige fiskare, som på denna fläck har vetat förena hvad de vilja ha. De sitta på altanen, som springer ut öfver floden, och blöta poularden från Mans med Bourgognes viner.

Nedanför fara canotierbåtarna ystert förbi och skicka upp helsningar och skratt. De små ångbåtarna med musik ombord sno sig in mellan de grönskande uddarna, från ön midt emot uppstiger kryddmättad hö- och ängsdoft, och medan middagen skrider, skrider också solen ner bakom backsluttningarna. Fantastiska skuggor börja falla öfver vattnet, som blir svart och blankt. Villor, träd, strand och restaurationsterrass stå återspeglade der nere. Harpspelerskan och gatsångaren komma till, munterheten och vimlet växa. Öfver detta Paris ligger intet dam och ingen dåsighet; de 32 graderna ha följt med in under tonnellerna, men värmen der hjelper endast till att lossa på humöret.

Ännu mera folkliga bli scenerna omkring Asnières, la Jätteön och åt de håll, der rnan ej ens behöfver ge ut sina sous till båt eller spårvagn, utan dit man utan ansträngning kan vandra till fots. Seinen vimlar af kanoter, som hyras på timme för en bagatell, dess stränder vimla af badande grupper. Med Afrikasolen hålla Afrikasederna sitt intåg. Öfverallt utmed den solöfverstrålade floden adopteras Eldslandsfolkets kostym af utflyktssällskapens manliga medlemmar: ett stycke brokigt tyg omkring länderna och för resten det hvita skinn, som man fått af Vår herre. Qvinnorna ligga under paraplytaken på sluttningen mellan flaskor och matvaror, skrika åt de kantrande båtarna278



och de simmandes konster, det ena lägret så tätt bredvid det andra, som om hela Paris dragit ut till floden. Man har der inga verandor med Bourgogneviner och poularder, man hjelper

Hos pannkaksmannen.

sig fram med »le petit bleu» från Suresnes och med ett besök hos mannen, som bakar pannkakor och säljer stekt potatis för två sous i ett karduspapper, men bakom hans disk surra karu-Robinsoi

trädgården. Det stora trädet, i

hvars topp man

frukosterar.

Kollision

med svanfamiljen

EnghiensjÖn

Från den parfsilka banlieuen.ti



sellerna rundt, och de nationella positiven spela, och det är intet slut på jublet och glädjen.

Vill man se det äkta parisiska folklifvet utan inblandning af något främmande element, skall det vara denna del af banlieuen man besöker. Men för resten har den hundra ställen så visst som ett, som alla äro värda en utflykt. Naturen i Paris' närmaste omnejd är oförlikneligt vacker öfverallt, och man blir aldrig trött på den. Hvarje ny punkt har en ny karaktär, banlieuens fysionomi är skiftande som Paris' egen. Sjelfva högsäsongens elegantaste chic-het kan finnas der ute midt i augusti, om det är af den man är i humör till att njuta. Det kostar endast en tur till millionärvillorna omkring den förtrollande Enghiensjön eller en middag på Saint-Germain-terrassen i pavillon Henri IV, Bignons och Café Anglais' rival i elegans och dyrhet. Studentqvarterets unga ysterhet, den hvarpå man under säsongen bjuder utländingen en förvriden och vämjelig parodi i Bullier och den venstra Seinestrandens förlustelseställen, tumlar sig sommarglad och sommarlätt längs Marnes sluttningar vid Joinville-le-Pont och de andra flodbyarna i närheten af Vincennerskogen, der canotiersporten har $itt hufvudqvarter, eller den jublar omkring frukostbordet uppe i toppen af de urgamla träden i den Robinsonska restaurationsträdgården, en af de mest populära och en af de lustigaste i hela banlieuen. Och mellan mode-elegansens och studentupptågens banlieue finnas alla öfvergångar. För de svärmande paren fins Porte-jaune-restaurantens balkong i Vincennes, en skogsinteriör med den allra finaste stämning, när månen lyser öfver den lilla sjön och de höga popplarna spegla

sig i den. Vidare har man det underbara Chantilly, under hvars ändlösa labyrintalléers bladhvalf man vandrar omkring som i en romantisk dröm, eller litet längre bort Compiègnes stora skogar omkring det gamla Pierre-fonds-slottet. Och så Montmorencys långa, lundinfattade gräsmattor, der de stackars åsnorna måste roa söndagsryttarne, Maisons-Lafittes bourgeois-fiskställen vid den stilla floden och284



familjestädade,lapin-sauté-serverande smarestauranter på kaprifolium-och konvolvulus-omslingrade terrasser. Dessutom har man Sannois' qvarn med den milsvida utsigten, La Grenouillere-Öns Trouville-kopierande badlekar, eller den oförlikneliga Cabasus-restaurantens trädgård i Ville d'Avray, der det brokiga pariservimlet åter infattas i en ny ram af sagonatur. Hvart man styr kosan utanför Paris' portar, fins alltid något att se, alltid intryck att hämta i så växlande mängd, att man kunde färdas omkring hvar enda dag der ute från sommarens början till dess slut, utan att behöfva komma till två ställen, som liknade hvarandra. Här ar det äkta sommar-Paris, och det är detta turisten skall uppsöka. Boulevarden i 32 graders värme är qväf och dammig, endast för gentlemen och misses, som fara igenom staden för att kunna sätta kors i den röda reshandboken ; banlieuen i sommardrägt är för parisarne och feriegästen, som vill lära känna deras lif och roa sig med dem.

## XXII.

## Paris utanför Paris.

### Vid Normandiets kust.

parisiskorna af fullblodsras, parisiskorna sådana som baronessan Pschutt, äro inga turister. En af dem har definierat resan som en konst att ge ut mycket pengar och att trötta ut sig ofantligt för att öfverallt, hvart man kommer, ha det mindre bra än man har det hemma hos sig. De underskrifva alla denna définition. När de någon enda gång våga sig ut på en resa, blir den endast en oafbruten kedja af lidanden och försakelser för dem. Det fins inga menniskor på jorden, för hvilka det är så absolut286 Paris utanför Paris.

omöjligt att acklimatisera sig utanför deras egen jordbit som parisarne. De äro som hjelplösa barn i hvarje främmande omgifning, de lefva endast i sin egen gata eller der de kunna flytta den med sig. Men allra mest hjelplöst, allra mest bortkommet af dem alla är just det boulevardens och premièrernas tout-Paris, som på egen grund känner sig så oändligt säkert, verldens öfverlägsna, tonangifvande aristokrati, surdegen, som genomsyrar hela det civiliserade samhällets organism. Det dör af tvinsot, när det kommer utanför högtrycket i pariseratmosferen. Det nya, man får se på resan, har man intet sinne för att njuta. Man föredrar sina egna klippor vid Boulognerskogskaskaderna framför alla verldens berg, den största komplimang man kan göra en utsigt, är att jämföra den med Saint-Germain terrassen, och huru vackert ett landskap än må vara, Seinestranden blir det ändå icke. Det Paris, som man rest ut för att lemna, söker man öfverallt, hvart man kommer, och der man ej finner det, är man olycklig. Allt hvad som kan föras med af dess beqvämligheter, stoppas in i en mängd koffertar och släpas med till verldens ända. Men det är hundra och åter hundra små förnödenheter, som ej kunna ligga i koffertar och som man saknar hvarje stund på dagen. Man kan ej lefva annat lif än det man är van vid, man kan ej sofva i en säng, som ej är bäddad precist som hemma, man känner sig utanför civilisationen, när man skall äta ett bröd, som ser annorlunda ut än det, som bakas i Paris. Den första dagen skrattar man åt barbariet, nästa dag är man surmulen, men den tredje dagen känner man den innerligaste lust att gråta af förtviflan öfver det.

Och derför reser man så litet som möjligt. När goda tonen fordrar, att Paris skall lemnas, far man till de ställen man känner till och der man vet, att man återfinner Paris. Det är »les villes d'eau», men först och främst badorterna vid Normandiets kust.

Trou ville har drottningens rang bland dem. Det är den berömdaste, den elegantaste, den mest besökta, mönstret och typen för den ändlösa rad af sådana sommarannex till Paris, som underParis utanför Paris. 287

årens lopp har lagt sig utmed hela kuststräckan med knappast en fjerdingsvägs mellanrum.

Hvad som ursprungligen kan ha skapat dess succès är något svårt att förstå. För att kunna ha bragt ett sådant

ställe i ropet, erfordras det sannerligen en brist på begrepp om att lefva. Till och med humrarna ha för godt förstånd för att stå ut der. Trou-ville är fulare än de flesta punkter på Normandiekusten. Det har sina »falaiser», sina nakna backar med branta skärgårdssluttningar ner mot vattnet och sin hvita sandbugt inne mellan dem. I den är det skönt att bada, när der fins vatten, hvilket det emellertid på grund af den starka ebben mycket ofta inte fins. Men det är också hela härligheten. Åt alla håll är der oöfverskådligt kält och enformigt tråkigt. Man får ondt i ögonen af den evinnerliga hvita flacka sandytan, att gå utom dörren är liktydigt med att sätta sig sjelf på spett för att bli bränd och stekt af solen. Ingenstädes på flera mils omkrets finner man en skog eller blott en skuggig vrå.

Hvad skulle en parisiska emellertid också med landtlighet, med skogsstigar och mossiga sluttningar ? Hvarken hennes morgonpromenad- eller hennes aftontoaletter kunna ju utsättas för att smutsas ner i gräset, och de små Louis-quinze-klackade skorna äro alldeles icke egnade till skogspromenader, lika litet som hennes långa gants de Suède till att plocka blommor och samla bär utmed dikeskanterna. Hvad hon behöfver af natur har hon i sin »promenade des planches», ett bredt band af hy flade golf tiljor öfver sanden mellan badskjulen å ena sidan och hotellernas kaféterrasser å den andra. På denna presenterbricka äro den samlade mondaina verldens ögon riktade; hon begär ej mera. Toaletterna äro lika obligatoriska der som i Boulognerskogens acacia-allé, endast betydligt mera extravaganta under förevändning af sommarnegligée, sällskapet lika talrikt, lika brokigt och lika parisiskt. Det är det, som är den vigtiga punkten för Trouvilles blomstring. Den larmande mondaina skaran har fått på sig sommarkostymer, men i sjelfva verket liknar den pariservinterns pendant som den ena vattendroppen288

Paris utanför Paris.

liknar den andra. Man är i sitt eget element, och derför trifves man förträffligt.

\

I Trouville-Salongen. Flirtage.

Man har icke sina salonger, men man har »le salon de Trou-ville», spelkasinot med dess öfverdådiga lyx, och det ersätter både

Kasinot och stranden vid Trouville.290 Paris utanför Paris.

salonger och mycket mera. Det är medelpunkten i Trouvillelifvet, man börjar der före frukosten, och man slutar ej förr än efter midnatten. Man har sörjt för, att man kan vara » entre soi». Det heter visserligen, att tillträdet står öppet för alla. Derifrån undantages emellertid först den alltför uppenbart oäkta fruntimmersverlden, som de frackklädda, med silfverkedjor prydda herrar portierer ha diskre-tionär myndighet att visa bort. Vidare frånräknas likaledes de simpla dödliga, som hysa betänkligheter emot att betala visiten på ett så chic't ställe med guld. På det sättet lyckas man att så godt som uteslutande reservera Trouville-salongen för den verkligt mondaina delen af badgästerna. Dess hufvudtidsfördrif är spelbordet, der är dag ut och dag in en omsättning som i ett tjog af de största pariserklubbarna sammanslaget. Men ställets fashionabla karaktär tillåter på samma gång de rent sällskapliga förströelserna, och detta umgänge sans façon af menniskor, som stifta bekantskap i dag för att försvinna i morgon, ger flirtagen i konsertsalongens hörn och balen i den all stelhet smältande sommarhettan någonting pikant och hemlighetsfullt, som trots blasertheten eggar med det nyas och ovanligas lockelse.

Jämte kasinot och plankallén har Trouville dessutom allt annat att erbjuda, som är nödvändigt för en mondain existens. Deauville-kapplöpningarna, de stora, aristokratiska DeauvillekapplÖpningarna i midten af augusti, äro nästan ännu mera chic än sjelfva Grand prix de Paris, och naturligtvis förgår ingen Trouvillesäsong utan sensationella teaterpremièrer, när pariserstjernorna komma och ge gästroller. Det afgörande för en parisiska vid hennes val af badort är först och främst kasinots teaterprogram. Vattnets och sandens beskaffenhet kan vara henne alldeles likgiltig, om hon blott får höra Mme. Judic eller Mr. Talazac. Badsäsongen blir för henne förträfflig eller förfärlig, allt efter antalet gånger som Variétés trupp spelar och huru många medlemmar af Opéra-comiques personal som komma på besök. Huru bleknad deras glans än må vara, får den dock alltid ny förgyllning af hafsluften.Paris utanför Paris.

Hela boulevardtillvaron är, i Trouville som i Paris, dess lyx, dess dyrhet och dumhet, dess raffinerade elegans och dess extravaganser. Och saknas stundom det, som man specielt kommit för att söka, nämligen vatten att bada i, så stå ändå alltid, äfven när hafvet drar sig allra mest tillbaka, badkabysserna qvar på landet. Det är dem det kommer an på. Vid en badort af Trouvilles beskaffenhet äro de ej längre primitiva träskjul, som endast ha den bestämmelsen att man kan kläda af och på sig i dem. Dermed kunna gäster, som endast komma för några dagar eller veckor,

De ogifta fröknarnas badhytt.

låta sig nöja, men den fasta och fina säsongpubliken har helt andra behof. »Cabinen» är brännpunkten, hvarifrån dess större eller mindre ryktbarhets gloria utgår. Den måste ha sin »cachet», motsvarande den roll man spelar på stället. Madame, som först och främst har kommit i den afsigten att placera sina giftasfärdiga döttrar, bygger den i centrum af badstranden, stor, solid, en interiör omfattande både salong och arbetsrum, och der de unga fröknarna under dagens alla tolf timmar kunna göra icke allenast sina badkostymers förförelser, utan också sina öfriga qvinliga företräden och

talanger gällande. Baronessan Pschutt arrangerar sig en japanesisk bambukiosk med dyrbara draperier, der hon serverar four o'clock-té som i Paris för en utsökt krets af badgästernas finaste High life. Vicomte d'Aplon inrättar det orientaliskt för sig och sina vänner, med tältet fyldt af persiska hyenden och djurskinn, på hvilka man kan hänge sig åt ett vällustigt far-nientes njutningar. Man röker, man pratar, man sjunger dagen igenom. När badets timme kommer, dragas förhängena ut mot hafvet tillsammans, och ett ögonblick

Baronessan Pschutts badhytt.

derefter presenterar sig för den spändt väntande dampubliken den mest utsökta samling kavaljerer i trikå, som en badort någonsin har sett. Man gör sina konster i vattnet med hundratals teaterkikare riktade på sig. Om aftonen illumineras tältet. Vicomte d'Aplon håller hof, man sjunger i kör spanska visor med ackompanjemang af guitarr och kastanjetter. Man afbränner jättefyrverkerier, alltsamman naturligtvis icke för att roa sig sjelf, ty man är alltför utlefvad och alltför blaserad till att kunna finna nöje i något som helst mellan himmel och jord, utan för att slå badorten med



häpnad, för att tilldraga sig uppmärksamhet, för att vara lejonen på plankpromenaden och temat i alla kasinosalarnas konversation. Det är detta, som är målet för badferierna i Trouville fullt så mycket som det är det för högsäsongens ansträngningar i Paris. Det är målet för alla de mer eller mindre berömda badorterna längs Normandiets kust: Cabourg, Villerville, Houlgate, Yport, Dieppe och hela raden. Öfverallt är det samma historia om igen. Trouville är det stora mönstret, som man söker uppnå, antingen

Vicomte d'Aplon's badhytt.

det erkännes eller ej. Det fins några af dessa ställen, som finna sin fördel vid att kalla sig mindre mondaina, mera beräknade för vanliga enklare dödliga. Lyxen är för dem som sura rönnbär, det är saken. Man är ej så utstyrd i Veulette och Bruneval som på promenade des planches, men man anstränger sig ej mindre för att bli det, så lysande som det står i ens makt. Det fins ingen normandisk köping med ett eller två års bad-anciennitet, der man längre »kan vara ogenerad». Badorter i peignoirperiod måste man söka ända vid det yttersta Finistère, och lika långt måste man gå

för att träffa dem utan kasino och kapplöpning. Så snart »plage'n», badbugten, är upptäckt och har samlat så många gäster, att bykrogen kan bygga till en flygel och kalla sig hotell, får den också sitt kasino uppfördt. De berömda konstnärer, som sörja för underhållningen vid soiréerna, äro f. d. taskspelare från Pré-Catalan och resande komedianter af tjugusjunde rangen, det är intet baccarat-parti om tusenfrancssedlar i spelsalen, endast på sin höjd de älskvärdt borgerliga »petits chevaux» om femfrancsstycken. Men pariserkryddkrämaren eller borgaren från Rouen pyssla efter basta förmåga om den unga chic-brodden och söka få den till att växa så stor

som möjligt.

Denna moderna fernissa, som med allt gevalt skall bredas öfver hvarje vrå der ute, är Normandiekustens stora obehag. Men det går ett annat hand i hand med det, som gör den ännu värre. Det är prejeriet. Det har ej existerat alltid, roffarebegäret ligger ursprungligen ej i blodet hos fransmännen \ der man ännu träffar dem primitiva och oförderfvade, äro de exemplariska i sitt sätt att bemöta resenären. Rum på ett bra hotell kostar der, en trappa upp med balkong, högst två francs, table-dhote-middagen på sju, åtta rätter från ett förträffligt kök aldrig mer än 2,50, deri inberäknadt hur mycket vin man vill dricka. Inackorderar man sig, lefver man som en prins för fem francs om dagen. Så skall det också ännu för ett halftjog år sedan ha sett ut på många ställen i Normandie. Men denna guldålder har den mondaina öfversvämningen tyvärr helt och hållet gjort slut på. Efterfrågan har höjt varans pris, och efterfrågan är ofantlig. På hela kuststräckan mellan Cabourg och Dieppe fins på högsommarn intet boningsrum så dåligt, att det ej har tio spekulanter så visst som en. Hotellen ha expectanslistor, på hvilka de om plats ansökande gästerna måste skrifva in sig flera veckor i förväg. Ändtligen får man telegram om, att man kan komma. I stället för rummet en trappa upp med utsigt åt hafvet, som man har betingat sig, anvisas man »tills vidare» ett svart hål under taket och utåt gården, men på priset är det ingen skilnad.Paris utanför Paris. 295

Man kan ta det eller låta bli, förklarar värden öfvermodigt, han är icke förlägen, det är af idel välvilja han hyser en. I Havre begäres under säsongens bästa tid i en simpel skepparekrog tio francs för ett rum med ett fönster åt hafvet, hvilket vill säga minst tolf med ljus, betjening och andra småposter. Det är nämligen Normandies vanliga knep : bakom de begärda prisen gömma sig en mängd bagateller, som räknas särskildt. Inackordering erbjudes ännu för tio francs, men det är endast nominelt; med morgonchokoladen, vinet och annat, som ej är inberäknadt, springer summan hastigt upp till dubbla siffran. Det gamla franska bruket att betrakta vinets egenskap af gratistillbehör som en sjelffallen sak, försvinner mer och mer. I Paris har man, så när som på några rent engelska hotell och pensioner, ej vågat bryta dermed, men på turistrouterna existerar det så godt som icke längre. Normandiets badgäster måste dyrt betala hvarje droppe vin de dricka. Fransmännen protestera så godt de kunna, men engelsmännen dricka ej vin till maten och ha således intet obehag deraf. Och det är de, som föreskrifva lagarna i detta som i så många andra afseenden. Det är icke allenast klädedrägten i Frankrike som de ha gjort sig underdånig; öfverallt, der turistströmmen har lemnat dem efter sig, breder deras tyranni allt mer och mer sitt ok öfver hela lefnadssättet och gör det lika dyrt och dumt, som det är förträffligt i de små undangömda vrår, dit de icke ha trängt och der gammalt franskt skick ännu har hållit sig qvar.

Sådana alldeles obesmittade vrår existera ej längre i Normandie. Men då småningom hvarje liten bugt på Normandiekusten göres till badort, är det, om man söker noga, möjligt att träffa på en nyligen upptäckt sådan, hvars renommée ännu är i görningen, der det moderna feberlifvet följaktligen ännu endast är i sin början och priserna således någorlunda drägliga. Man kan då ha det bra der ute. Den normandiska befolkningen är en älskvärd och dugtig ras, uppfostrad af hafvet och dess faror, allvarlig, men med suhda tankar, med godt humör och hjertat på rätta stället. Och landet, som den296

Paris utanför Paris.

bebor, kan se helt annorlunda ut än Trouville. Man kan också träffa på trakter sådana som »Les petites Dalles», en skärgårdsbugt mellan Fécamp och St. Valéry-en-Caux, som först för ett par år sedan upptäckts af badgästerna och som derför ännu har bevarat något af den ursprungliga friskheten. Om några säsonger skalf också detta ställe vara förstördt af moderniseringen. Den har redan skjutit fram sina förposter. » Les petites dalles» har under sommarsäsongen eget posthus och telegraf, hotellet vid stranden arrangerar

Normandisk fiskarehustru från «Les petites dalles».

kasinoföreställningar om söndagarna, avenyer och boulevarder ära utstakade med namnskyltar och planer öfver jordlotterna, som äro till salu. Men ännu ha villorna ej rest sig längs dessa boulevarder. De ha endast buskar och hallonris på begge sidor om sig, och de mynna ut i stora, härliga skogar eller klättra öfver falaisebackarna upp till höjder der det är ren, obruten mark, sädes- och klöfverfält med utsigt öfver den blåa hafsytan och skuggiga gräsmattor bakom böndernas trädgårdar, der man kan ligga och inandas briserna frånParis utanför Paris.

hafvet och känna, huru det trötta hufvudet kommer i lag igen med hvarje fläkt från dess friskhet.

Badbugten vid »Les petites dalles» är endast liten, men det är heller ingen nödvändighet att den skall vara stor. Badgästernas förtjusning är just att tränga sig tillsammans på ett stycke vatten så stort som en bordskifva. Och denna gemensamma badning på ett bestämdt klockslag, som är stereotyp för alla de normandiska badorterna, har verkligen också något lustigt med sig. Från den långa raden badkabysser mylra de kostligaste figurer, utan den

Barnens badstrand.

ringaste tanke på hur baddrägten klär dem, ut i vågsqvalpet, begge könen tillsammans utan gêne. Man skriker och vältrar sig i kamp med bränningen, badmästarsjöbjörnarne i sina långa stöflar och röda flanelltröjor lära damerna simma, herrarne förevisa sina konststycken i vattnet, och åskådaregrupperna under de uppslagna paraplyerna på rullstenssluttningen skratta och applådera; det är alldeles som en utflykt »en famille». Litet längre bort på sitt reserverade område leka barnskarorna med sina ämbar och spadar och båtar och fläta in nya, glada scener i det brokiga lifvet vid hafsbrädden. När man en stund kan få vara med om dessa badscener298 Paris utanför Paris.

och så den öfriga delen af dagen finna stillhet och ro i en så underbar natur som den omkring »Les petites dalles», är det ännu någon mening med den normandiska sommarferieresan. Vid de stora berömda badorterna deremot kan besöket högst ett kort ögonblick roa turisten, men det tröttar och utpinar med ändlös banalitet den, som söker lugn och hvila. Vill man finna den, måste man akta sig för alla ställen, dit parisaren kommer. Han bär boulevardens luft med sig, hvart han tar vägen, dess feber blåser under sommarmånaderna öfver hela Normandiet, och allt mera sällsynta bli de undangömda små vrår i skärgården, från hvilka den ännu är utestängd.

Paris utanför Paris.

I det gamla Bretagne.

formandie är sommarferielan-det för den mondaina staben af parisarne och för alla dem, som sträfva att följa i dess spar. Men det fins andra, som söka hvilan på fullt allvar. Hur långt man än lefver från bråket och vimlet, lefver man ändå ej ett helt år i Paris utan att det kännes. Sjelfva luften nöter på nerverna och bringar feber i blodet. Skall hufvudet bli klart och krafterna friska till arbete, måste man ut en tid och vegetera. Det är ej modets, det är en andlig helsoföreskrifts bud man åtlyder.3OO Paris utanför Paris.

Denna del af de feriefirande parisarne beger sig annorstädes än till Trouville-casinos. Dem är det det gamla Bretagne som lockar. Underbart uppfriskande finna de der ute vid det stora hafvet just hvad de behöfva.

Sekelgammal sömn ligger öfver detta land och öfver dess invånare. När man kommer in i hjertat af det, är det som om man komme midt in i sagan om prinsessan i den slumrande skogen. Öfverallt omkring sig ser man endast vilda snår, alnshöga ormbunkar, enar och ljung, som trassla ihop sig, så att ingen menniskofot kan tränga igenom. De odlade fläckarna äro så få, att de alldeles skymmas bort i denna ändlösa vildmark. Upp omkring skogsträdens stammar slingrar sig murgrönan med tjocka grenar, och björnbärsbuskarnas rankor betäcka marken med en väf lika tät som tropikernas lianer. De svarta, saftiga bären hänga der i millioner och kyssas af solskensstrimmorna, som tränga in mellan löfvet och mogna i ostörd ro. Bretagnebonden har ännu. ej upptäckt, att de kunna ätas. Skog är det på alla håll, stora tysta skogar, som stå der utan att huggas ur, nästan utan vägar. Och der de upphöra, reser sig den gamla Menhir-stenen i sin mossklädda ärevördighet på ljungheden och förflyttar i den ändlösa tystnaden fantasien bort till druidernas mystiska dagar. Intet hindrar dess flygt in i de försvunna tidernas verld. Till och med slotten fasthålla sagostämningen. En rostad gallerport, en dinglande grind, som ålderdomssvaghet har lyft af gångjernen, för in till gräsbeväxta alléer, der intet vagnsspår är synligt och der de vissna bladen från förra hösten ligga och leka med vindfläktarna. Byggningen är grå och förvittrad, murbruket affallet med långa remnor omkring de små fönstren, tornens skiffertak grönmöglade af ålderdom. Parkslätternas gräs får växa hur högt det vill, och de prydas endast af dignande äpleträd. Ingenstädes ett spår af trädgårdsmästarehand, af krattor eller klippande saxar. Det är, som om alltsamman hade fått sköta sig sjelf från

den tiden, då romantiska riddare redo öfver vind-Paris utanför Paris.

301

bryggan och unga, höfviska jungfrur stodo blyga och förväntansfulla och tittade ut efter dem bakom tornets fönster.

Sådant är landet, och befolkningen, som bor här, passar in i ramen.

Menhir-stenen.

Den är en ras, som håller på att dö, men den är en af de äldsta i Europa. Kelterna, hvartill den hör, voro bosatta i Bretagne, då vår historia började, dess språk är en af sanskritens förstfödda döttrar. Det följer omedelbart efter zend och lithauiska flera steg högre upp i raden än till och med grekiskan. Vid romarnes och302 Paris utanför Paris.

normannernas framträngande inblandades ett och annat ord deri, men dessa ord äro också den enda svaga beröringspunkt det har med moderna kulturspråk. Hufvudstommen af ordförrådet, alla böjningar, hela satsbyggningen äro absolut olika allt hvad ett europeiskt öra är vändt att uppfatta.

Halfannan million talar det ännu alldeles som det ljöd, då våra nordiska förfäder gjorde härtåg till Bretagnes kuster. Redan i departementen Isle et Vilaine och Côte du Nord möter man det, i Finistère och en del af Morbihan är franska alldeles okändt af landtbefolkningens hufvudmassa. Resenären har samma medel att göra sig förstådd bland australnegrer och indianer som bland dessa bönder. Deras naturliga intelligens eller ömsesidigt förstånd och gemensam civilisation skola ej hjelpa honom. De stå endast lågt i intelligens och med deras uppfostran af civilisationen är det ej bättre bevändt. Om man också tar hela den generation, som växt upp på de tjugu sista åren och frågar dem, om de kunna läsa och skrifva, skola nio af tio vid denna fråga göra samma förvånade min, som om man frågade dem, om de kunna trolla. Hur otroligt det än kan förefalla i ett modernt kulturland, är det icke desto mindre ganska naturligt. Det bretagniska språket har ingen literatur. En linguist har tagit sig för att skrifva dess grammatik; alla de poesibitar, den anför som exempel, äro från det sjette, sjunde århundradet, sparsamma qvarlefvor från en period, om hvilken folket sjelft ej längre har något medvetande, och efter den tiden existerar intet utom de mer än primitiva andaktsböcker, hvarmed de andliga tillfredställa de få läskunnigas vetgirighet. Under de senare åren har visserligen i Quimper, hufvudorten i Finistère, utgifvits ett litet veckoblad »Feis ha Breis» (»Tron i Bretagne»), men det fins knapt en enda bonde, som känner till dess tillvaro. Det är skrifvet af prester för prester och hålles med konst vid lif af de lokala ledarne för det klerikala partiet, för hvilket Bretonspråkets bevarande är det mäktigaste vapnet i kampen mot de moderna rörelserna.Paris utanför Paris.

3O3

Två tider är det som mötas, när den moderne resenären flyktar bort från Seinemetropolens sommardam och tränger in bland detta folk i de vilda Finistèretrakterna. Och så förvånad den gamla ser på den nya, som kommer och stör dess slumrande ro! Bretagne är ännu nästan jungfruligt oberördt af resvimlet, åtminstone det riktiga Bretagne, icke det vid norra kustens badorter, der cottager och casinos redan börja mylra, men det ända ut mot vester, der man står vid det stora hafvet och ser rakt öfver mot Amerika, der det endast fins jernvägar i projekt, äkta breyzounec-barder och bönder, som draga ut på vallfärder i den gamla nationaldrägten. Man kan vara der i månader utan att träffa en enda engelsman. De stackars beskedliga infödingarne bli riktigt rädda, när de få besök. De försvinna först och gömma sig på de obegripligaste ställen, öfverlemnande åt den främmande att obehindradt intränga i hus och trädgårdar. Och naturligtvis tittar man nyfiket dit in. En sådan bretagnisk bondgård är högst egendomlig. Vanligen fins endast ett rum, högt, rymligt, men råkallt från det kalla stengolfvet och nästan utan

fönster. Röken från ett öppet bål går upp genom en stor skorsten, på bänkarna deromkring äro sittplatserna. Man sofver i sängar, som anbringas öfver hvarandra och öppnas liksom skåp. På hyllor utmed väggarna gömmas de stora, runda rågbröden och öfriga matvaror, hörnen äro fulla af sädes- och potatishögar. Det är mycket primitivt, och det är mycket litet rent.

Bretaguebonde i nationaldrägt från trakten af Quimper.304 Paris utanför Paris.

Om renlighet ha bretagnarne nämligen endast ett ofantligt ofullkomligt begrepp. Boningsrum så väl som gård och trädgård och den närmaste omgifningen omkring huset äro ständigt parfymerade af en odör, hvarmed resenärens luktorganer ej länge kunna förlika sig. Han skyndar sig derför också så fort som möjligt ut till hö- och äppeldoften på fältet. Först våga korna sig nära, för att se på den besynnerlige främlingen, sedan få grisarne mod till att rulta fram och under betäckning af sina stora stallbröder låta höra ett dämpadt välkomst-uff-uff. Slutligen, då det ej vederfares fyrfotingarne något ondt, drista också menniskorna sig till att komma fram ur sitt gömställe. Det börjar med barnen. De smyga sig rädda upp bakom gärdesgårdarna, men vid frestelsen af erbjudna »Kvinek» rycka de hastigt närmare. Kvinek är det första bretonska ord främlingen lär sig. Det betyder nämligen sou, och öfverallt, der det fins vägar i Bretagne, är det också tiggare utmed dem. Bondbarnen tycka lika mycket om dessa kvinek som tiggarne, men de senare tacka endast för dem. med alnslånga böner, barnen deremot bära ofta till tack och utan särskild uppmaning ut cider och frukt till främlingen. Sedan är fraterniseringen i full gång. De små lägra sig omkring föremålet för sin nyfikenhet i klungor så talrika, att man vore frestad att tro, att alla traktens barn blifvit tillkallade genom hemlighetsfulla signaler, och budskapet om, att det ej är någon fara på färde och att man utan risk kan komma och mätta sina ögon med den ovana synen, når nu också efterhand de fullvuxna. Tala med hvarandra kan man ju icke, men ett och annat under resan uppsnappadt uttryck hjelper en dock att stifta bekantskap, och då bretagnarne äro godmodiga och lättvunna som alla primitiva menniskor, blir man snart goda vänner.

En sak generar en under samqvämet med denna ras : både män och qvinnor äro fulare än folket är mest. Figuren är klumpig och tung, ansigtet har aldrig det solsken öfver sig, som härleder sig från känslan af menniskovärde och lifsglädje. Af de gamla ser hvarannan ut som en half idiot. Jag har från min första afton iParis utanför Paris,

3O5

Finistère ett intryck, som sedan ej kunnat utplånas. Vi hade kommit direkt från Paris till en stor fiskareby vid kusten. Den

Bretagner-barn.

hade rekommenderats oss som det bästa hufvudqvarteret under en vistelse i Bretagne. Men den stank så af sardinaffall och allt möjligt

Kaufmann. 2 o306 Paris utanför Paris.

annat, att vi skyndade oss ut för att upptäcka ett renligare herberge utanför byn. Det var i skymningen efter en varm sommardag, och man tycktes nyss ha kommit hem från fångsten. Vägarna mylrade af de små kärror på två höga hjul, som äro bretagnarnes nationella åkdon. Allesamman voro de öfverfylda af gubbar, som piskade på hästarne och körde i kapp i galopp och tjöto och skreko som besatta. Under den lilla svarta filthatten med det breda brättet och de fladdrande sammetsbanden hängde ett långt lingult hår ned och infattade ansigten, hvilkas dumma grin och slöa förvåning öfver de främmande var absolut stereotyp för dem allesamman. Nationaldrägten utplånade ytterligare hvarje spår af individuel åtskilnad. Som de fäktade med armarna och dinglade med de stora, fula hufvudena och vinglade och tumlade mellan hvarandra i de guppande kärrorna, togo de sig alldeles ut som man tänker sig gamla historiens abderiter. Denna jämförelse har förföljt mig öfverallt på resan i deras land, och dels hvad jag sjelf har sett, dels hvad jag hört af drag, som äro karaktäristiska för dem, har endast bidragit till att stärka mig i tron pä, att den ej dök upp af en slump. Finistère är Frankrikes Abdera.

Men just detta gör det ofantligt lämpligt till en ferieresa. Banala reserouter har Europa godt om, det har deremot så ytterst få qvar, som verkligen kunna erbjuda något alldeles nytt och ovanligt. Som filantrop kan man beklaga den förfäande slöhet, som ligger öfver detta folk, som turist kan man få hålla sig på ytan och endast ta alla dess kuriösa sidor som ett förstärkande af intrycket att man kommit oändligt långt bort från hela den verld, man i hvardagslag lefver i.

Detta intryck möter en öfverallt i stort som i smått. Fastän till och med de yttersta punkterna af Finistère kunna nås på en dagsresa från Paris, ligger det dock så långt bort, att det fins fiskarestäder med 10,000 invånare, der tidningshandlaren ej får något exemplar af Figaro sig tillskickadt. Det är rama medeltiden man kommer in i med hela dess långsamma vegeterande och dessParis utanför Paris.

307

hvilande ro. I staden, der Figaro saknades, var det en dag heller ingen af de tio tusen, som med säkerhet kunde säga hvad klockan var. Hvarför skulle de veta det? De hade inga jernvägståg, som kommo och gingo på minuten. De skötte sina sardiner och läto allt annat sköta sig självt. Då vi skulle resa ifrån dem, måste vi skicka bud fyra mil till departementets hufvudstad för att få en vagn, som kunde föra oss ut till omgifningarna. Sådant kan genera

en litet för tillfället, men efteråt skrattar man så hjertligt åt det. Och skratt är lifvets krydda, men allra mest en sommarresas.

Hela Bretagnes vestra kust är lika underbart skön som dess befolkning är egendomlig. Öfverallt har man hafvet. Man kan få det alldeles som man vill ha det. Oändligt, horizontlöst slår det på ett ställe i en bränning mot vilda, söndersplittrade skärgårdsklippor, och några mil derifrån glider det öfver jämna, hvita sandbäddar. Öfverallt skära vikar och bugter in. De härligaste stora skogar gå ända ner till vattnet, och från gångstigarna har man utsigt mellan träden308 Paris utanför Paris.

öfver gröna sluttningar, öfver öar och klippor, som ligga strålande i den fridfulla solglansen, som om fantasien ej bedrog en, som om det verkligen vore ett sagoland man färdades i.

Nästan öfverallt kan man finna ett sådant paradis. Men för en längre vistelse skall man akta sig för de ställen, der det är fiskarebyar. Frågar man bretagnarne självfva till råds, om de än blifvit aldrig så parisianiserade och civiliserade, anvisa de endast dem, men de äro obeboeliga utom just för bretagnarne. Det är isynnerhet en plats, som man har fått i sitt sinne att vilja göra till badort, Douarnenez, ytterst på den vestligaste udden. Den ligger alldeles vid öppna hafvet, i en skärgårdsnatur, som är hänförande, och den har badstränder, mot hvilka Trouvilles och Saint-Malos äro ingenting. Men bretagnarne bo der i massa, och de ha vissa primitiva vanor, hvilkas resultat i förening med det ruttnande innanmätet af de 360 millioner sardiner, som årligen fångas och nedläggas på detta ställe, göra gator, vägar och klippor alltför närbeslägtade med gödselhögar och fylla luften med otrefliga parfymer af en intensitet, som till och med hafsbrisen ej förmår få bugt med. Orenligheten i Douarnenez och dylika bretonska fisklägen öfverträffar vida till och med de på detta område mest renommerade sydländska pestutkläckningställena. Och lika regelbundet som parisarne börja sin Bretagnetur i Douarnenez, lika regelbundet ta de också till flykten efter få dagars förlopp.

Det fins andra ställen, som ha allt hvad som behöfves för att hålla en qvar. Men perlan bland dem alla är dock Bénodet. Det är en helt liten köping ett par mil från Quimper, hvars förmögnare invånare under de senare åren ha kommit på den idén att bygga sig småvillor der nere vid hafvet. Söndags-Quimperi-anerna ha sedan följt efter dit deras matadorer visade vägen, man har timrat upp badkabysser och bygt ett hotell, och Bénodet har börjat sin carrière som badort. Ännu är denna début endast upptäckt af bretagnarne och särskilda bretagnevänner, men det kan icke dröja länge, förr än ryktet om den tränger längre bort.Paris utanför Paris.

3O9

Bénodet är nämligen ungefär idealet för en badort. Dess »plage» har den finaste hvita sandbotten, en strand af all önsklig längd, en växling mellan ebb och flod, som ej är större än att badningen kan gå för sig på alla tider af dagen, och slutligen ett vatten så rent, så klart och salt, som det öfver hufvud kan vara. Ty hvad man badar i är självfva den stora oceanen; den ligger öppen för en, och ögat ser inga gränser för den. Men just der badstrandens halfcirkel slutar, skär en vik in. På andra sidan om udden är den majestätiska stämningen bruten, den oändliga hafsytan öfver-

Från badkusten vid Bénodet.

går till leende fjordtaflor. De dra ihop sig allt mer och mer, tills fjorden blir flod med skogssluttningar på begge sidor, och dessa sluttningar fortsättas sedan ända upp till Quimper, två mil in i landet. Floden bugtar och slingrar sig, för hvarje slingring är det, som om nästa udde skarpt skar af dess åder, och mellan två sådana uddar bildar floden en liten stängd, underbart vacker skogssjö. Det är en seglats utan like, och i dessa skogar vid flodbrädden fins en rent af otalig mängd utflyktsställen och promenadvägar, den ena gudomligare än den andra. Ingenstädes3io



är det möjligt att ha en fullständigare stämningsskala af naturskönheter. När Bénodet en gång blir riktigt upptäckt, skall det få rang som drottningen bland badorter. Men lyckligtvis har det, förutom sina öfriga företräden, äfven det, att det, också när det kommit i ropet, aldrig skall bli alltför olidligt öfverbefolkadt. För pariserboudinén, för financiern och kokötten ligger det för långt från pariserboulevarden. Till och med hela den mondaina verlden skall stanna vid Normandiets casinos och lemna Finistère i ro. Bénodet skall fortfara att hålla sig som familjbadställe för en inskränkt krets af konstens och intelligensens verld. Men det är ett stilla samhälle, som ej skall komma med musik af millionstadens reklamtrummor och störa Bretagnes slumrande frid med skorrande dissonanser. Liksom den dag kommer, då franskan har trängt bresonnekspråkets sista qvarlefvor ut i oceanen, så kommer naturligtvis också den dag, då järnvägarna sno sig in i alla vrår af det gamla Bretagne, då det öfversvämmas af City kryddkrämare och röda Baedekrar, då björnbärsrankorna i dess skogar utrotas liksom gräset i slottens alléer, då det blir civili-ceradt och banaliseradt. Men det sker hvarken i dag eller i morgon. Och till dess är Bretagne ett stycke fredlig medeltid i den stora nevrosens moderna tid och modernaste land, och en sommarferieresa till det bort från den upphetsande pariserluften skänker stärkande hvila, som gör godt för lång tid.

## XXIV.

## En parisisk folkfest-dag.

### Från Pere-Lachaise-kyrkogården.

|aris i ursprunglig nationalkostym måste man ut i banlieuen en sommarsöndag för att riktigt få se. Inom stadens murar presenterar det sig endast sällan så, att det kan ge ett fullt och äkta intryck. Det kommer fram på de verkligt stora pariserdagarna, när en mäktig fläkt af nationalkänsla plötsligt går öfver staden och oemotståndligt rycker hela befolkningen med sig till en af dessa imponerande manifestationer, som slå verlden med häpnad och som man aldrig blir vittne till sä majestätiska, så gripande, annorstädes än just i Paris. Det kom-312 En parisisk folkfest-dag.

mer fram på dagar som den, då republikens verldsutställning stod färdig och Paris i spontant uppspringande, öfversvallande jubel firade den nya fredens och arbetets aera, som det trodde vara invigdt med den; eller det visar sig från en annan sida sådana dagar som då Gambettas likfärd gick genom gatorna och en million menniskor i upplyftande patriotisk sorg följde efter hans kista. Paris byter då helt och hållet om fysionomi. Det mondaina Silket och sammeten, verldskaravanseriets brokiga bjäfs, boulevardvimlets harlekinader drunkna i mylret. Den, som vill lära känna Seinestaden mer än på ytan, bör ha sett den en af dessa dagar. De afspegla hvad som ligger på bottnen, den stabila folkkaraktär, som boudinéers och rastaqouèrers och Amerika-millionärers moder icke nå, den, som går som en lugn underström genom hela lifvet och gömmer hemligheten af, hvarför denna stad, hur mycket modernt Babylon den än blir, likväl i sin grund har en evigt flödande Fontana di Trevi, som alltid lockar och drager och alltid binder hjertat fastare och fastare dervid.

Sådana dagar komma emellertid endast sporadiskt och ofta med långa mellanrum. Det är några, som återkomma hvarje år och som, om icke helt, så likväl delvis ge ett intryck af samma art.

Talrika äro de icke. Paris' fest- och feriedagar äro öfverhufvud endast högst få. Helgdagen gäller i allmänhet icke här. Det är för brådtom med arbetet, lifskampen utanför la vie faciles verld är för hård, för att den skall kunna firas. Lagen har strukit helgdagsordningen och kutymen har strukit söndagshvilan. Under sommarmånaderna

stängas butikerna här och der fram på eftermiddagen', men på vintern äro sön- och söcknedagar alldeles lika. För den verklige arbetaren, arbetaren från de stilla, flitiga hemmen i de ändlösa förstadsqvarteren — och Paris har vida flera sådana slags hem än larmande socialistmöten och Assommoir-romaner ge en anledning att tro — för honom medföra till och med de stora kyrkliga festerna ingen förändring. Det är året om endast tre dagar, på hvilka han bestämdt håller hvila: nyårsdagen, nationalfesten och le Toussaint, Allhelgonadagen den första

november. Men då är också öfver hela Paris helgdagskostymen framme, verkstad eller butik stängd och hvar man på benen.

Nyårsdagen har, jemte folkvimlet omkring boulevardernas marknadsstånd, i det ändlösa visitspringet och bonbonutbytandet det mondaina elementet så starkt representeradt, att det till en viss grad utplånar festens folkliga karaktär. Nationalfesten är uteslutande populär, men den har mer och mer blifvit uppblandad med manifestationer af utprägladt politisk färg, den inkräktas småningom alltför mycket af ett enda parti, för att kunna vara en* hel befolknings fest. Det är dessutom icke alla eller icke alltid de absolut mest tilltalande sidorna af pariserbefolkningens, karaktär, som komma fram med dess larmande glädjetummeL Mest sig sjelf, obetingadt egendomligast och älskvärdast visar den sig på Toussaintdagen, »de dödas dag», då dagsverket öfver hela staden lägges å sido och alla vandra till kyrkogården för att. i minnet sammanträffa med slägtingar och vänner, som hvila der.

Någon egentlig religiös fest är det icke. Teatrarna ge matinéer, som äro öfverfylda, kyrkorna deremot stå tomma. Framemot aftonen uppstår en förfärlig trängsel i allt hvad staden inrymmer af vinkrogar, restaurationer och förlustelseställen af alla slag. Tårarna ha öppnat hjertat och gifvit det ett behof af förtroliga meddelanden, och minnets vemod förflyktigas efterhand i trefligt samqväm med de kära man har qvar. Men hur muntert dagen än ofta kan sluta, har den dock för alla börjat med allvar och med vallfärdande till grafvarna. Lika liten fruktan parisaren vanligen visar för döden, lika mycken respekt visar han ständigt de döda. När han möter ett liktåg på gatan, stannar han och blottar vördnadsfullt hufvudet för kistan. Det är ett vedertaget bruk, som ingen öfverträder och som ingen kunde öfverträda utan att väcka förargelse. Hans kyrkogård är stel och stiliserad, men den är underhållen som ingenstädes i verlden. Och på den dagr som är helgad åt de dödas minne, försummar från de högsta till de lägsta aldrig en parisare det obligatoriska besöket der. Med denna gamla vackra pietetsvana har den moderna tidens ande ej3 H •£# parisisk folkfest-dag.

kunnat få bugt. Från tidigt på morgonen drar hela staden ut på pilgrimsfärd. Frampå dagen är det omkring Père-Lachaise och de andra större kyrkogårdarna en sådan trängsel, att polisen måste ha hjelp af liniesoldater för att kunna hålla ordning och förebygga olyckor. Baron Haussmans gamla plan om en ny, mot Paris' omfång svarande nekropol i närheten af Montmorency dras oupphörligt fram igen. Dess realiserande är tvingande nödvändigt ; både Père-Lachaise, Montmartre- och Montparnasse-kyrkogårdarna äro öfverfylda, deras ytterligare användande utsätter Paris för tusen faror. Ingen nekar derför, men icke desto mindre böjer man sig för det argumentet, att jernvägen, som skulle befordra liktågen, ej också skulle kunna befordra vallfärdsskarorna på Toussaintdagen. Så länge ej en sådan befordringsmöjlighet är uttänkt, anses projektet omöjligt att genomföra, fastän den nödvändiga arealen redan är inköpt af kommunen och ligger och väntar på att bli använd. Detta bevisar bättre än något annat, hvilken betydelse det årliga kyrkogårdsbesöket har för parisarne.

Dagens mest iögonenfallande drag är det naiva. Man pryder grafvarna med gammalmodiga små taflor i glas och ram, föreställande qvinnor i sorgdrägt, som knäböja på bönpallar bredvid makens graf, barn, som gråtande lägga kransar på grafkullen, och andra sådana allegorier, kompletterade med bedröfliga inskriptioner på förfärlig vers. Omkring kyrkogårdsporten är butik vid butik, på Allhelgonadagen säljas för tusentals francs af dessa antediluvianska grafprydnader. Våra gamla nordiska förfäder jordade den dödes häst och hans vapen tillsammans med hjelten. Parisarne sätta i det lilla stentemplet öfver grafven allt hvad den döde tyckte om, medan han lefde: barnens tennsoldater och dockor, de gamlas sjöskumspipor, de unga flickornas söndagsgrannlåt. De gråta ej vid grafven, de gnola för honom der nere i jorden de melodier, som voro honom kära, medan han lefde, de smycka

hans hvilorum med hans älsklingsblommor, som om doften af dem kunde tränga ner till honom.

De söka att behaga den döde med samma medel, med hvilka de ville behaga den lefvande. Ty de uppfatta ej döden annorlunda än barnen göra det. De kunna ej tänka sig, att det ej är den döde personligen, som de besöka. När de gå förbi de berömda, populära männens grafvar, lägga de in sitt visitkort mellan staketgallret, och de vika kanten på kortet, så att föremålet för deras uppmärksamhet skall kunna konstatera, att de ha varit der sjelfva.

Det är ett litet drag, som bättre än något annat visar, hur litet föreställningen om den materiella tillintetgörelsen tränger in i deras medvetande. Pere-Lachaise-kyrkogården ligger högt, så att man isynnerhet från dess öfversta terrasser har kanske till och med den präktigaste utsigten i hela Paris öfver staden sjelf och dess omnejd. På dessa terrasser äro alla grafkamrarna anbragta så, att dên döde, om han plötsligen vaknade till lif igen och reste sig upp ur grafven, skulle befinna sig ansigte mot ansigte med denna ojemförliga rundmålning. Och det är ingen slump; arkitekten, påstås det, är ofta nödsakad att göra de besynnerligaste kombinationer för att anbringa monumentet så, som man begär af honom. Det fins. en mängd andra områden, der man, om man ville gå till bottnen med sin analys, på samma sätt kunde finna detta Paris, som man tror vara så egoistiskt och skeptiskt, i sjelfva verket bestå af en samling godhjertade, naivt troende barn. Men det är intet annat tillfälle, hvarvid denna parisarens innersta natur kommer så öppet och iögonenfallande i dagen, som vid Toussaintfesten.

Det är ej heller något tillfälle, hvarvid det skenbart så respektlösa Paris så helt och hållet kastar bort masken och blottar det behof af tillbedjan, afguderi, som ligger der bakom. Vallfärden till kyrkogården gäller icke blott ens egna grafvar. Skarorna draga vidare i de dödas stad, och öfverallt, der man läser namn, som man har lärt sig älska, stannar man och minnes och strör blommor, alltifrån Heloises och Abelards hvilorum, der de unga äkta paren högtidligt räcka hvarandra handen med

löfte om evig trohet, ända ner till berömdheterna från de allra senaste dagarna. Man känner sig som delegare i all denna heder, det är ens eget underbara Paris' storhet i menniskoåldrar som kyrkogården innesluter, och ansigte mot ansigte med den får man en förnimmelse, som om man växte sjelf. I icke oväsentlig grad är det just det, som ger dagen dess karaktär. Sorgen försvinner, och endast glädjen, stoltheten öfver minnena bli qvar. Pilgrimsfärden till den privata grafven träder i skuggan för den stora, samlade apoteosen af staden, som man beundrar och älskar så högt. År efter år är det samma vallfärdande af en half .million menniskor eller mera till kyrkogården. Man har skildrat det som en konventionel, stiliserad kult, men deri har man gjort orätt. Är formen än stel som ståltrådskransarna med de svarta gipsperlorna, som läggas på grafven, så fins det likväl innehåll bakom den. Hvar och en, som deltagit i Toussaintdâgens vallfärd, har nog känt och fått ett osvikligt intryck af, att det bakom det Paris, som man året om ser trängas omkring guld-kalfven och nöjenas larmande pajazzoupptåg, gömmer sig ett annat, barnsligt naivare kanske, men också ädlare och större. Dess fysionomi är så olik dagens Paris som.det gerna är möjligt, men det är ändå Paris. Det är Paris i söndagskläder, men i äkta nationalkostym tillika, i den drägt, som den alltid har burit, då den var sig sjelf, denna stora, underbara stad, hvari hela Frankrikes hjerta slår.

## XXV.

## Det Paris som arbetar.

lan är i oktober. Höstrentréen har försiggått. Med tribunalerna och rättspersonerna, de som dröja längst, har hela det seriösa Paris återvändt till staden. Collèger och lycaeer ha efter sina två månaders som-mar-otium åter öppnat internatets portar för den studerande ungdomen. Och med fåglarna i buren ha vetenskapens och konstens fria dyrkare följt. Högskolornas auditorier vimla ånyo af åhörare. Ateliererna fyllas, målarne komma från haf och skog, lastade med skizzer, men också med en

qväfd hemlängtan efter den förunderligt eggande luften, som ensam kan samla de spridda intrycken till helhet och lif. Till och med den literära verlden vänder tillbaka till staden. Sommarvillornas ro har hvilat hufvudena, men endast Paris ger inspirationen fart och idéerna vingar. Hela arbetets stab mylrar tillbaka. Och stadens oktoberfysionomi får prägel deraf. Den verkligt förnäma publiken

qvarhålles ännu af jagtens nöjen på sina slott, och dess långa svans af talmiförnämiteter gömma sig i någon vrå, emedan det ej är chic att vara »de retour» så tidigt. Endast flitens säsong är öppnad. Och höstrentréen kan nu ett ögonblick låta ett Paris träda i förgrunden, som visserligen icke är hela de stora pariserdagarnas Paris, men likväl den bästa kärnan deraf. Det ansigte, pariserlifvet under dessa stilla höstveckor visar, har icke det andras, det mondaina lyxskådespelets och nöjetumlets koketta leende och förföriskt smittande skratt, men det har ej heller dess falska smink på kinderna. Det har oktoberluftens svalka, men det har äfven dess klara skönhet. Och ju mera sällan det faller i ögonen, desto större anledning är det att uppfånga intrycket deraf. Ty är Paris den stad, der man roar sig mer än på något annat ställe, så fins det å andra sidan ej heller något ställe, der man arbetar så ihärdigt och allvarligt som just i Paris.

Millionstadens eggande konkurrens, som i hvarje minut tvingar intelligens och energi till potenserad kraftansträngning, för att man ej skall bli öfverglänst af rivalerna på alla håll, är naturligtvis den första driffjädern till fliten. Det är ej för ro skull som köpmännen året om, sommar och vinter, sön- och söckendag utan åtskilnad stå fastrotade i sina butiker och vänta på kunderna ofta till midnatt, utan att unna sig ett ögonblicks fritid. De äro tvungna till det, om de ej med otvifvelaktig visshet skola låta slå ihjäl sig af de stora nouveautémagasinen. När daglönaren stiger upp klockan fem om morgonen och ofta går en mil för att komma till det ställe, der han har hopp om att finna arbete, och när arbetschefen redan på afstånd ger honom den vink, som han tyvärr känner till alltför väl, och han återigen vandrar timme efter timme för att ändtligen återstoden af dagen få släpa och träla som en häst, så är det emedan han har hustru och barn hemma, som skulle svälta ihjäl, om han ej kom hem till dem med de stackars slantar han kan förtjäna på sitt släp. Och det är ofantligt ofta ej stort annorlunda till och med för de aktörer »en vedette» i pariserlifvet, hvilkas

ställning man betraktar med så afundsamma ögon, utan att någonsin tänka på, hvad det har kostat att nå den och hvad det dagligen kostar att bibehålla den. Talangen kan i Paris hinna längre än på något annat ställe i verlden, men endast när den har en hård panna, som tål allting, och dertill en energi af stål. Sardou satt år efter år på sin vindskammare utan bränsle och tillbragte dag och natt med att skrifva fortsättning på de första akterna af Scribeska komedier för att kunna jämföra sitt arbete med mästarens och på det sättet lära. Albert Wolff stod halfdöd af hunger på gatan, innan Alexander Dumas gjorde honom till sin sekreterare, Zola har för några francs sprungit staden rundt på nyårsdagen med visitkort åt folk, efter att ha sprungit från den ena parisertidningen till den andra med manuskript och öfverallt ha blifvit körd på dörren. Nyligen har i en ålder af några och fyrtio år aflidit en af de pariserkronikörer, som voro mest »en vue», Albert Mortier, Figaros »monsieur de l'orchestre». Hans lif är typiskt för tusendes. Han hade kommit till Paris som en tölpig holländare, som rymt från kryddboden i Amsterdam, der hans föräldrar satt honom i lära. Man hade i början skrattat åt honom till och med vid de tarfligaste godtköpstidningar, men han hade hållit i sig, han hade fått foten innanför dörren, och han hade fortsatt att träla, äfven då han kommit in. I tretton år hade han dagligen skrifvit sin »Soirée parisienne», han hade till slut blifvit rik, och han hade kunnat realisera drömmarna från sin ungdom. På sluttningen vid Bougival, detta paradis för parisismens parisare, hade han byggt sig ett landställe, den holländske judepojken hade blifvit representant för pariser-espriten par excellence, och på teatern i hans park täflade de dramatiska stjernorna af första rangen om att låta applådera sig. Det var en afundad man. Att kunna lefva så och med så ringa besvär! Han skref en komedi då och då och för resten endast krönikebiten i Figaro hvarje dag. Det var så lättläst, det måtte vara gjordt i en handvändning, inbillade man sig. Det var så lätt gjordt, att det tog lifvet af honom, den robusta holländarenaturen, vid den

ålder, då lifvet: riktigt begynner för de flesta. Ty det var ingenting annat är det hårda arbetet, som dödade honom. Det var dessa tretton år, under hvilka hufvud och nerver intet ögonblick hade haft hvila, under hvilka det hvarje dag skulle hittas på något nytt, och det icke ens med oinskränkt rådrum för fantasi och stoffhämtning, utan med variationstvång Öfver ett gifvet tema, som evinnerligt blef det samma. Fem tusen dagar fem tusen artiklar å rad om det inskränkta lifvet mellan lamprader och klädloger och ständigt med oförtröttad friskhet och oföränderlig qvickhet — ty Gud nåde karlen, om han tappar af, hans carrières tråd kan afklippas genom en timmes indisposition — sådant är detta beqväma arbete, en Sisyphusgerning, som tar sig ut som •ett dolce far nierite.

Och sådana äro icke allenast i det fallet, utan i tusen andra, nästan i alla, dessa bländande pariserpositioner, som stråla och fresta, men som endast nås på en väg af glödande eld och hvilkas glans endast bevaras genom en förbränningsprocess af hjerna och hjerta och nerver, som endast få kunna stå ut med i tretton år.

Men äfven der man icke är tvungen att göra en dygd af nödvändigheten, finnes i Paris fliten. Den eggelse till den, som ligger i de lokala förhållandena, är så mäktig, att den liksom har fylt sjelfva stadens luft med ett arbetssporrande element, hvars inflytande gör sig gällande äfven der det ej längre fins någon grund till rivalitetskamp. Man är under en förtrollning, som är starkare än den naturliga driften till att flanera. I hela sitt lif har hvarje parisare drömt om det * härliga ögonblick, då han ändtligen skall få skaka af sig arbetsdammet och dra sig tillbaka och lefva af sina räntor och odla sin trädgård i banlieuens lugn och ro. Och ändå står kaféegaren, som är millionär, fortfarande med sin serviett öfver armen och springer för hvarje gäst, som klingar på glaset; och ändå fortfar grönsakshandlaren, som eger halfva gatan, der han bor, att sälja för två sous salad i en butik utan luft och ljus; och ändå far skräddaren, som kunde köraDet Paris soin arbetar.



tned fyrspann i Boulognerskogen, svettdrypande från den ena ändan af staden till den andra för att pröfva rockar och byxor på sina klienter. Frågar man dem hvarför, får man alltid samma

Paillëron.

svar: de skulle vilja upphöra, men de kunna icke, det är starkare än de sjelfva. Hvarje dag bestämma de, att hvilans stund skall vara kommen, och hvarje dag pustar pariserluften åter upp arbetsbegäret inom dem, tills de slutligen dö af släpet.

Kaufman n. 21322 Det Paris som arbetar.

Så går det till inom alla samhällslager, så går det till bland de simpla okända, men så går det äfven till med eliten först och främst. Pailleron är millionär. Han bebor på en af de elegantaste käerna vid Seinen ett stort luxuöst och artistiskt inredt hotell, som är hans eget. Men när han skall skrifva sina komedier, och han har vanligen knappast slutat den ena, förr än han tar itu med en ny, flyktar han bort från all denna härlighet och stänger sig inne på ett vindsrum, som han har hyrt sig hos kemikern Dumas vid en lugn gata på den venstra Seinestranden och i ett ännu lugnare hus. Hans egna rum förefalla honom för vackra för att han skall kunna arbeta i dem, lyxen distraherar honom. Men uppe på den tarfliga kammare, der han endast har ett bord och en stol och en liten fyrkantig bit af den blåa himlen tittar in genom takfönstret, der känner han hela arbetsenergien från sitt tjugonde år komma öfver sig igen, och han trälar som då han ännu endast var skrifvare på ett advokatkontor med 30 francs 1 lön i månaden och då han, för att öka den magra budgeten med ett litet tillägg, verkligen sjelf skref poemet åt tandläkaren, som han sedan har satt in i »Le monde, où l'on s'ennuie». I hans eget hotell är det honom ej möjligt att undandraga sig allt sällskapslif, och när han skall arbeta, måste han vara så ostörd, att han till och med i flera månader skickar sin hustru och dotter, som han tillber, ut på landet. Men i sin vindskammare existerar han ej längre för den omgifvande verlden, portvakten har sina ordres, och han försäkrar alla som komma, att han den dagen ej har sett till poeten. Klockan nio om morgonen sätter Pailleron sig till skrif bordet. Han har sin frukost med i fickan, och han går icke ur rummet förr än klockan fem på eftermiddagen. Ett helt år har han arbetat på »Sällskap, der man har tråkigt». Literaturen, skrifver han i ett bref till en italiensk vän, blir till slut hans förskräckelse, teatern hans fasa. Ett stycke hvitt papper gör honom yr i hufvudet, lukten af bläcket äcklar honom. Men det är just denna årslånga outtröttlighet i att för hvarje replikDet Paris som arbetar. 323

och hvarje spirituelt infall söka den absolut fulländade formen, denna kolossala flit i utarbetandet af till och med den minsta bagatell, som gör hans arbete till ett mästerverk.

Pailleron är dock på intet vis något undantag. Så att säga alla hans kolleger på den parisiska ärans himmel arbeta som han. Det är nästan, som om den parisiske författarens arbetsbehof och arbetsförmåga växte med hvarje steg framåt han tar. Zola stiger upp klockan sju om morgonen och sätter sig genast till sitt skrifbord. Först half två afbryter han arbetet för att äta frukost. Vid tretiden är han åter i gång och fortsätter till åtta. Det är regelbundet

som ett urverk. Till och med efter middagen griper han sig emellertid ofta an på nytt, när han har något att göra utom det vanliga. Det är på det sättet han i åratal, förutom sina två voluminösa romaner om året, har kunnat leverera en daglig artikel till tidningen »Sémaphore» i Marseille, en veckokrönika eller kritik till en parisertidning och en lång studie hvarje månad till en rysk revy. Och till och med de, hvilka icke som Zola ha eller tro sig ha en stor literär mission, för hvilken man helt naturligt offrar hela sitt lif, till och med deras tillvaro förflyter alldeles på samma sätt. Georges Ohnets »Maître de forges» har under loppet af två år utkommit i Öfver två hundra upplagor, och samtidigt ha »Serge Panine» och »Comtesse Sarah» uppgått till ungefar hundrafemtio. En vanlig pariserupplaga är på två tusen exemplar; det är alltså öfver en million böcker som Ohnet med dessa tre romaner skickat ut öfver verlden. Äfven om han endast har fått det minsta honorar, som gifves, en half franc per exemplar, är det dock redan för dem en half million han har inkasserat. Under sin dramatiserade form ha »Herr Derblays giftermål» och »Prins Panine» gifvit honom ännu mycket mera. Det tycks, som om han med lugnt samvete skulle kunna hvila sig en liten tid på dessa lagrar och dessa guldhögar. Men pariserluften tillåter honom det icke. Han sitter alltid som Zola klockan sju vid sitt skrifbord för att ej lemna det på hela dagen utom de timmar han offrar åt324



sin familj. Hans far var arkitekt, och hans mor eger ännu flera hus i Paris' banlieue. Ali den tid, han får öfver från sina romaner och dramer, offrar han åt att se till dem. Han skall i detta afseende ha en talang, som till och med kan täfla med hans literära. Hans enda förströelse utom de patriarkaliska fröjder, som omge honom, är att jaga kaniner på en liten egendom, som han arren-



deråt i grannskapet af Rouen. Det är så mycken ro och stillhet öfver hans personliga tillvaro, och han har trots sina böckers ofantliga popularitet så föga gemensamt med det Paris, som lyser, att hans fotografi icke fins i handeln oeh att hans biografi ännu icke är skrifven.

Alexandre Dumas har, då en främling antog, att han väl tillbragte de flesta af sina aftnar på teatern, förklarat, att han gickDet Paris som arbetar. 325

dit en gång om året för att se, huru hans egna stycken spelades. »Och de andras?» frågade utländingen. »Dem ser jag inte», svarade Dumas, »jag tror, att jag gör mera nytta med att skrifva komedier än genom att se på dem, som andra skrifva. Och man kaji inte hinna med begge delarna.» Det är valspråket, som ständigt kommer igen hos alla celebriteterna inom den parisiska literaturen. De äro icke sällskapsmenniskor. Naturligtvis känna de den mondaina verlden, eftersom de kunna skildra den så förträffligt. Men de se på den som åskådare någon gång då och då, när det är absolut nödvändigt, de besöka den icke annat än just för att studera den. Ju mera stilla och tillbakadraget från menniskorna de kunna lefva, desto belåtnare äro de. Octave Feuillet, af hvars romaner man bildar sig föreställningen om en sällskapsman par excellence, som ständigt vistas i den stora, aristokratiska verldens salonger, lider i sjelfva verket snarare af folkskygghet. Så länge han ännu tillbragte största delen af året på landet i Saint-Lô och endast kom till Paris några månader om vintern, var han på väg att ruinera sig genom sin mani att hyra alla lägenheterna omkring den han bebodde, så att han kunde vara säker på att aldrig behöfva se grannar. Sedan han definitivt flyttat till staden, har han lyckligtvis kunnat arrangera sig så, att hans isoleringsbehof tillfredställes på billigare sätt. Strax bredvid Luxembourgpalatset har han funnit ett stilla, fredligt hus, hvilket ligger som undangömdt från hela qvarteret omkring det. De stora, allvarliga, genom mörka korridorer förenade rummen ha färgade rutor, som utestänga utsigten till den omgifvande verlden. När han kommer utom dörren, är det endast en enslig vrå af palais-trädgården han ser. Och i detta hus, till hvilket intet ljud från det larmande Paris kan nå, lefver han nu bland sina samlingar af konstskatter så att säga allena med sin hustru och sina böcker. Han ser endast få nära vänner hos sig, och han går nästan aldrig ut. Emile Augier svarade en gång, då man bad honom om notiser för att skrifva hans biografi: »Jag är född 1820, och sedan den tiden har det aldrig händt mig något.* Hans lif är hans komediers.326 Det Paris som arbetar.

Han har till den grad skräck för, att hans person skall komma att tillhöra offentligheten, att han, då hans samlade

verk utkommo, icke ens kunde beqväma sig till att skrifva något företal till dem. Hans lifs gerning har tillräckligt med solsken öfver sig, han tycker, att här i verlden äro de bästa platserna i skuggan. Men det är då säkert, att det ej kommer på allas lott att finna en sådan plats i skuggan som han funnit. Familjekretsen, hvari han lefver, består förutom af hans hustru, som han sjelf har kallat sin bäste rådgifvare och medarbetare, af hans systrar, två ovanligt intelligenta qvinnor, hans fyra förtrollande niècer och deras män, af hvilka redan två, Paul Deroulède och Emile Guiard, ha skrifvit in sina namn i den franska literaturens historia. När man har en sådan omgifning inom sina fyra väggar, faller det sig icke svårt att finna hela sin verld der.

Och så de unga. Jag bodde en gång ett års tid i en af de stora byggnaderna vid avenue de Villiers, som äro inrättade till ett slags atelier-kaserner, tillsammans med ett halftjog yngre målare, af hvilka några redan hade namn och andra höllo på att skapa sig det. Fäktläraren kom under de ljusa månaderna klockan sex om morgonen, och man arbetade en timme tillsammans med honom för att få fart i blodet och tillräcklig motion. Återstoden af dagen satt man fastväxt vid staffliet, tills dagern försvann eller middagstiden kom klockan sju, åtta om aftonen. Portvakten lagade frukosten och bar upp den. Modellerna bespisades nere hos honom, för att alltsamman skulle vara öfverstökadt på en halftimmes tid och man sedan kunde få börja med dem igen. Man hade en enda bestämd dag i veckan, då man tog emot visiter, och eljest tilläts ingen att gå upp, om man ej hade gifvit speciel ordre. Portvaktaren var en gammal soldat, som i sju år hade varit uppassare hos general Changarnier, oçh han tog hellre de enträgna i rockkragen och kastade dem utför trapporna än han tillät, att »hans herrar» stördes. Vid middagstiden gick man i allmänhet ut för att äta, ofta öfver till något kafé på venstra Seinestranden för att



få sig en promenad och för att träffa de gamla kamraterna der borta i de gamla flitiga qvarteren, som man alltid ångrade att man hade öfvergifvit. Der hade dock, så resonnerade man- alltid, trots all flit, varit ett helt annat tryck på arbetet än i den fashionabla stadsdelen, dit man nu hörde och der det stank af guld och rasta-qouèrer. Man gjorde sig skyldig till någon öfverdrift. Guldregnet strömmade ju ganska tätt in genom dörrarna, åtminstone till dem af klicken, som kommit i ropet, men med rastaqouèrerna hade de mycket litet att göra. De fingo alltid invitationer, men de hittade också alltid på förevändningar att slippa gå. Huset hade en parisisk förskräckelse för soiréer, och det var mycket sällan som ej portvakten före midnatt kunde lägga sig lugnt till hvila i medvetande om, att alla hans herrar sofvo.

Men det är icke allenast författare och konstnärer, som arbeta så. Man kan gå öfver på den venstra Seinestranden och så att säga i hvarje hus återfinna samma flit. Quartier-latin-lifvet är försvunnet, pariserskildrarne gråta deröfver, liksom poeterna öfver de gamla diligencerna, som jernvägen har proskriberat. Begge parterna ha precist lika stor anledning till klagan. Med bohemelifvet är tillika bohemelätjan försvunnen. Den moderna parisiske studenten är en långt mindre romantisk figur än han var det på Murgers tid ; men han är i stället en menniska, som uträttar något. Tag medicinaren till exempel. Före åtta om morgonen måste han vara på sjukhuset. Trängseln om platser är så stor, han finner eljest porten stängd. Han är der till litet öfver elfva, han måste då skynda hem till sin pension och sluka frukosten för att klockan tolf kunna sitta i föreläsningssalen. Vanligen har ban föreläsningar till fem, sex. Efter middagen blir det kanske tid till en liten pratstund med kamraterna på kaféet, men klockan half nio kalla » les conférences», •examinationen med sjukhusinterner och prosektorer, honom åter till arbetet. Vill han sedan ytterligare studera på egen hand, måste han göra det om natten. Och det är på den venstra Seinestranden öfver fem tusen medicinae studerande, som tillbringa sin dag på

Octave Feuillet.

Emile Augier.



detta sätt, och i de andra facken är det tredubbla antalet unga män, på hvilka arbetet* och fliten ställa föga mindre fordringar Vidare fins denna ungdoms talrika stab af professorer och lärare, för hvilka hela Paris utom studierummet och föreläsningssalen är en absolut okänd verld.

Det är detta stilla, flitiga Paris, hvars existens man aldrig får glömma. Det är det, på hvilket skalden har tänkt, då han döpte denna stad till »mensklighetens hufvud och hjerna». I dess vapen, öfver skeppet, som länsar undan för vinden och dock aldrig sjunker, står odödlighetens devis; den står der med rätta, så länge Paris, förutom att det är

verldens stora, larmande karavanseri, tillika är snillets och konstens outtröttligt arbetande hem.

XXVI.

Pasteur i sitt laboratorium,

Pasteur, efter teckning af Alb. Edelfelt. 1885.

|ärmast l'Ile de la Cité, ön i Seinen, der Paris' ursprungliga vagga har stått, ligger på flodens venstra strand, samman-klämdt i en liten fyrkant, som begränsas på ena sidan af »l'Institut*, de odödligas hus, och på den andra af Pantheondomen, byggnaden, som är helgad åt »toutes les gloires de la France», det



Paris, der stadens eviga ungdomskälla flödar gömd och stilla under marken. Sida vid sida resa sig här, på en fläck, som kanske ej utgör en hundradedel af den omätliga staden, Collège de France, Sorbonne, biblioteket Saint-Geneviève, l'Ecole de Médecine, l'Ecole de Droit, l'Ecole polytechnique och l'Ecole des beaux-arts, normalskolan och Saint-Barbe, lyceerna Saint-Louis, Louis le grand och Henri IV, och mellan dessa och ännu flera vetenskapens och konstens högskolor en ändlös rad af laboratorier, kliniker, samlingar och museer.

Nästan hvart och ett af Paris' qvarter har sin särskilda prägel, men intet har den så egendomlig, så absolut olik alla andra som detta. En främling, som kom dit öfver utan att veta hvar han var, skulle tro sig förflyttad till en annan stad och en annan tid. Det moderna snittet ar borta och all brådskan försvunnen dermed. Der finnas inga praktbyggnader, inga butiker, inga asfalttrottoarer och boulevardträd. Gräset växer högt på gårdarna, och murgrönsrankan slingrar sig upp omkring de förvittrade murarna. Man tycker, att man måste gå tystare för att ej störa den fred, som hvilar öfver de gamla husen. Det är, som om det strömmade ut från dem en luft, fyld med vördnadsbjudande, högtidligt allvar. Och detta intryck bedrar icke. Hvart och ett af dessa hus är ett civilisationens tempel, glorian omkring Paris har en brännpunkt i hvart och ett af dem.

Men det är ett, der dess strålar för tillfället samla sig med en intensiv styrka, som till och med i dessa omgifningar är sällsynt. Det är det vi skola besöka.

Det ligger i sjelfva hjertat af qvarteret, gömdt bakom normalskolans mur, vid rue d'Ulm, den tystaste af de tysta gatorna der borta. Byggnaden är helt liten, endast en våning med fem, sex fönster, den ser ut som en trädgårdsmästarebostad vid porten till ett gammalt slott. Och ändå är det här det försiggår, kanske det största arbete, som våra dagar ha varit vittne till, åtminstone det,

som har burit de välsignelserikaste frukterna. Det är här Pasteur har sitt laboratorium.

Hela raden af hans upptäckter är förknippad med detta ställe. Han har arbetat der i en menniskoålder ungefär, och hans laboratorium har sett ännu tarfligare ut än det gör. Då han 1857, endast 35 år gammal, vann den för en så ung man sällsynta utmärkelsen att få sig en lärarestol vid normalskolan anförtrodd, var det mindre sjelfva ställningen som gjorde flyttningen till Paris så löftesrik för honom, än just utsigten till att möjligen få ett eget laboratorium. Det hade varit hans dröm från den tidigaste ungdomen. Då han ännu sjelf vid normalskolan studerade kemi under Dumas, hade han fått tillstånd att tillbringa sin söndag med att göra experiment hos dennes preparator Barruel. Om lördags-qvällarna, då han gick till sängs, räknade han timmarna, som återstodo, innan han fick ila till laboratoriet. Det var sällan många; man förvarar ännu en retort med 60 gram fosfor, som han hade utdragit af ben på en experimentdag, som räckt från fyra på morgonen till nio på aftonen. Han glömde, när han var i laboratoriet, både sömn och hunger och ännu mer. Då han efter slutade studier hade fått anställning som lärare i kemi vid Strasbourgs akademi, förlofvade han sig med en dotter till dennas rektor, hans nuvarande hustru. Men hur mycket han än höll af henne, måste man dock på sjelfva bröllopsdagen söka honom i laboratoriet för att erinra honom om, att det var den dagen han skulle gifta sig.

Han var redan den tiden inne på spåret, som sedan skulle föra honom så långt. Han hade börjat studera gäsningsprocesserna. Han hade frågat sig sjelf, hvar grunden låg till alla de omdaningar, hvarje organiskt ämne undergår efter döden, utan att menniskans hand griper in, hvar förklaringen fans på likets eller den vissnade

plantans försvinnande, på att degen, som är öfverlemnad åt sig sjelf, lyfter sig och gaser, på att mjölken ränner ihop och att blodet lefrar sig. Och han hade kommit till det resultatet, att334 Pasteur i sitt laboratorium.

det vid hvarje gäsningsprocess, förruttnelsen så väl som alla andra, var mikroskopiska plantor eller organiska vibrioner, som arbetade. Men hvarifrån kommo dessa oändligt små, hade de bildat sig sjelfva eller hade de frön att tacka för sitt framträdande, och hvarifrån kommo i så fall dessa frön ?

Det var vetenskapens stora, alltjämt eggande fråga om möjligheten af ett spontant framträdande af organiska varelser, som han hade gripit sig an med. Och just som de första aningarna om en alldeles ny, alla hittills herskande teorier omkuUkastande lösning började dagas inom honom, var det som han kallades från den vetenskapliga fakulteten i Lille, der han en kort tid hade verkat, till hufvudstaden. Han var hänryckt som ett barn. Alla de hinder, som i landsortsvrån stält sig i vägen för att han kunde föra det arbete till slut, som han satt i gång, försvunno i och med flyttningen till Paris. Han hade der allt, hvad han behöfde, till hands, och då man, hvilket han icke tviflade på, med lärareplatsen, som han hade fått, tillika gaf honom ett sjelfständigt laboratorium, kände han sig säker på, att hans undersökningar skulle leda till det resultat han hoppades uppnå.

Ministerns svar på hans ansökan blef emellertid icke det han hade väntat. Det fans, lydde resolutionen, ingen rubrik på budgeten, som tillät att anvisa honom de 1,500 francs om året han hade begärt till experimentsomkostnader. Modlös stod han med denna ministeriella skrifvelse i handen, då han i det samma fick besök af Dumas och Biot, hans forna lärare, som nu blifvit hans kolleger. De anskaffade på privat väg den anspråkslösa summa han behöfde, den lilla byggnaden bredvid normalskolan blef förhyrd, och laboratoriet inrättades der trots ministern. Öfver ett fjerdedels århundrade har förgått sedan dess. Vetenskapen har fått rymligare plats på den franska budgeten, och äfven Pasteurs ställning har blifvit en annan. Staten ger honom nu en årlig hedersgåfva, hvarigenom han och hans arbete blifvit höjda öfver all materiel brist, Paris' municipalråd upplåter fri-Pasteur i sitt laboratorium. 335

kostigt allt det utrymme han behöfver för sina undersökningar. Det har stält hela den gamla Rollin-collègens trädgård till hans förfogande, och det har der uppfört praktfulla stall för alla de djur, med hvilka han experimenterar. Laboratoriebyggnaden har blifvit hans egendom, och den har blifvit rikligt försedd med allt hvad som kunde underlätta och befrämja hans arbete. Men det gamla huset är ännu det samma, hvari han flyttade in för en mansålder sedan. Han har ej kunnat beqväma sig till att lemna det. Det har blifvit honom kärt, hela hans lif rymmes för honom inom dess väggar.

Och hvilket arbete omfattar ej detta lif, hvilka segrar är det ej, som vunnits i detta gamla hus! Den underbaraste af alla de vetenskapens underbara segrar, på hvilka vårt århundrade är så rikt, har sin skådeplats der.

Pasteur grep sig genast, då han fått laboratoriet, an med problemet, som skulle lösas der. Då Dumas och Biot hörde, att det var de mikroskopiska organismernas uppkomst han ville efterforska, skakade de betänksamt på hufvudet. Det var, menade de, lika resultatlöst som dristigt att våga sig in på den vägen. Och äfven alla hans andra kolleger delade deras åsigt. Men Pasteur erinrade sig, att man hade sagt det samma till Columbus, då han seglade ut, och att han ändå hade funnit Amerika. Han lät ej skrämma sig, och äfven han upptäckte en verld.

Idéerna om det spontana alstrandets möjlighet hade stått orubbligt stilla alltsedan Aristoteles' påstående, att hvarje torr kropp, som blef fuktig, aflade djur, och sedan Virgilii hypotes om biens födelse ur tjurens förruttnade inelfvor. Ännu på Ludvig den fjortondes tid hade man ej kommit synnerligen längre än de. Den alkemistiske läkaren van Helmont gaf på fullt allvar sitt berömda recept på, hur man skulle få ett näste fullt af möss. Man behöfde endast tätt igenstoppa öppningen af ett kärl, som var fyldt med hvetekorn, med en smutsig skjorta. Gasnings-stoffet från spannmålen åstadkom efter ungefär tjugoen dagarsPasteur, efter fotografi 1875.Pasteur i sitt laboratorium. 337

förlopp hvetets förvandling till möss. Först italienaren Redi undersökte frågan något omsorgsfullare. Han påvisade, att maskarna i ruttet kött ej uppstodo af sig sjelfva, utan voro larver af flug-ägg. När man, innan man utsatte det för luften, lade ett stycke gaz om köttet, satte det sig inga flugor på det, det lades följaktligen inga ägg

i det, och det blef inga maskar. Men just som man kommit in på denna väg för undersökningen, upptäcktes mikroskopet och med det tusentals organiska varelser, som man hittills icke hade känt till. Gentemot vimlet af dem triumferade den spontana alstringens anhängare. De hade, sade de, kunnat misstaga sig i • fråga om mössen och maskarna, men de mikroskopiska varelsernas tillkomst var det omöjligt att förklara på annat sätt än spontant. Deras närvaro massvis i hvarje död^x>ch förruttnande plant- eller djurkropp skulle vara otänkbart, om de ej uppstått af sig sjelfva.

Strax efter det Pasteur fatt sitt laboratorium i ordning och med glödande ifver bedref sina undersökningar der, blef problemet mera tillspetsadt än någonsin. Pouchet hade inför vetenskapsakademien påstått, att det lyckats honom med absolut visshet upptäcka mikroskopiska organismer, som kommit till verlden utan frön eller ägg. Hans motståndare, sade han, påstodo, att dessa groddämnen existerade i luften, och att det var den, som förde omkring dem öfverallt. Men deras hypotes måste förlora all betydelse, om han kunde konstatera uppkomsten af organiska varelser i en konstgjord luft, som han satt i stället för atmosferen. Han gjorde det genom att fylla en flaska med kokande vatten, tillstoppa den hermetiskt och ställa den med proppen nedåt i en skål med qvicksilfver. När vattnet var afkyldt, tog han ur proppen under qvicksilfret och införde rent syre samt några gram hö, som kom ut ur en ugn, som länge hade varit upphettad till öfver hundra grader. Efter åtta dagars förlopp var detta hö betäckt med mögel. Hvarifrån kom det? frågade Pouchet triumferande, Det kunde ej komma från syret, som han hade åstad-



kommit på kemisk väg, ej heller från vattnet, då hvarje organiskt groddämne dör i kokande vatten, och icke heller från höet, då det lika litet kunde motstå temperaturen, hvartill det varit Upphettadt. Han kände sig säker på sin sak, och han uppfordrade dristigt alla att gendrifva honom.

Det var år 1864. Pasteur hade experimenterat och experimenterat, och han hade ändtligen kommit derhän, att han kunde framträda offentligt och ta upp handsken. »Jag skall tillåta mig att visa, huru mössen ha kommit in», sade han i en serie föredrag i Sorbonne, som väckte ofantligt uppseende. Pouchets experiment var ganska snillrikt, medgaf han, men det var likväl endast van Helmonts kruka med den smutsiga skjortan om igen. Han hade visserligen aflägsnat de organiska groddämnena från vattnet och från höet, men han hade icke aflägsnat'damkornen i qvicksilfret, och det var just dessa, som voro anledningen till misstaget, det var de, som omkullkastade hela systemet. För att göra dessa stoftgrand synliga, åstadkom Pasteur först fullständigt mörker 1 salen och skickade derpå ett ljusknippe in i detta mörker. Der visade sig då tusen små stoftkorn, dansande och virflande i dessa lysande strålar. Han förklarade, huruledes detta dam sänkte sig och föll på qvicksilfret så väl som på alla andra föremål. Sedan det kommit upp ur grufvan, hade det fallit tusen sinom tusen smågrand på det, och det var icke möjligt att röra vid det utan att föra dem från ytan in i massan. Han tog en liten glasstång och stack ner den i qvicksilfret, lät åter ljusstrålarna falla derpå och visade, huru alla stoftgranden rörde sig emot den och trängde in i mellanrummet mellan den och qvicksilfret. Han visade, att den spontana uppkomsten var en chimär. De lättast förruttnande fluida, som mjölk och bröd, kunde bevaras i månader och år, så framt man lyckades undvika, att mikroskopiska groddämnen infördes i kärlen, hvari de förvarades.

Det var det Pasteurska laboratoriets första stora triumf. Men det var dock på intet vis målet, som Pasteur hade föresatt sig.

Med geniets intuition hade han funnit en väg, som just började här, och med geniets outtröttlighet fortfor han att vandra på den, steg för steg. Då han kommit på det klara med sjelfva lifsprincipen i det oändligt lillas verld, återvände han till jäsningsprocesserna, hvilkas själ dessa mikroskopiska varelser voro. Han påvisade, hurusom vinsjukdomarna berodde på dem, och han fann samtidigt medlet till att bekämpa dessa sjukdomar. Då Dumas anmodade honom att studera den landsplåga, som sedan 1849 na<^e bragt hela södra Frankrike till förtviflan genom att förstöra silkesmaskodlingen, reste han, utan att någonsin förr ha haft en silkesmask i sin hand, till Allais, ett af denna industris hufvudcentra, och efter fem års tåliga, ihärdiga undersökningar hade han triumferat äfven öfver denna sjukdom, som på ett enda år hade vållat Frankrike en förlust af mer än hundra millioner.

Resultatet hade visserligen endast uppnåtts genom öfvermenskliga ansträngningar. Han hade till den grad forcerat användandet af mikroskopet, och han hade på alla sätt farit illa med sin helsa, så att han omedelbart efter återkomsten till laboratoriet vid rue d'Ulm träffades af förlamning i den ena sidan. En vecka sväfvade han mellan lif och död. Men en ande, som har ett sådant värf att utföra som hans, dukar ej under för kroppen, förr än detta värf är genomfördt. Han kom åter på benen. Lamheten försvann ej helt och hållet, ännu efter snart aderton års förlopp liknar hans gång en invalids. Men han småler deråt, han kan arbeta, det är allt hvad han begär. Och hvilka frukter har ej detta arbete burit under dessa aderton år I

De omfatta den sista lysande perioden af hans laboratoriums historia, den, hvarunder han har funnit hela det oändligt lillas verld, gjort sig den underdånig och förvandlat den till vaccin mot de smittosamma sjukdomarna.

Han började med att undersöka brandbölden. Efter att ha påvisat mikrobens existens i det sjuka blodet, isolerade han den och odlade den i ett lämpligt fluidum. Han visade, hurusom denna34° Pasteur i sitt laboratorium.

mikrob på några timmar födde myriader af bakterier. En helt liten droppe af detta första yngel införd i ett annat kärl med ett liknande fluidum utvecklar samma fruktsamhet. Man kan företaga tio, tjugu sådana odlingsprocesser, och när man insprutar en helt liten del af det sista preparatet under huden på en kanin eller ett får, dödar den dem på några dagar med alla symptom af sjukdomen. Här var alltså en giftig sjukdom, som berodde på en mikroskopisk organism. Ett ofantligt stort vetenskapligt steg var taget. Men Pasteur stannade ej vid det. Han gick vidare och visade, huru bakterien, då den odlas under särskilda förhållanden, mister en del, stor eller liten allteftersom experimentören sjelf vill, af sina förfärliga egenskaper. Samma insprutning, som förut dödade ett får, dödar nu knappast ett marsvin, och hvad som är detstora i saken: detta får, som har mottagit inympningen af den försvagade bakterien, under dess hud kan man nu, utan att det gör skada, införa det giftiga blod, som förut skulle ha dödat djuret. Det är vaccineradt.

Han har upptäckt mikrob efter mikrob och vaccin efter vaccin, men han anser sig dock ännu långt ifrån vara vid målet, som kan uppnås. När man besöker laboratoriet vid rue d'Ulm, kommer man först in i en korridor, der man vanligen uppmanas att dröja ett ögonblick, medan Pasteur underrättas om besöket och får tid att fullborda undersökningen, hvarmed han är sysselsatt. Man har just här tillfälle att skaffa sig en förträfflig öfverblick af, hur vidtgående hans studier äro och hur många vetenskapens segerbud som möjligen ännu kunna komma att tränga ut från detta ställe. Vid den ena väggen står ett bord med en mängd små flaskor, som försigtigt förseglas och packas ner i lådor. Det är 9e redan vunna triumferna, som passera revy, flaskorna innehålla vaccin, som skickas omkring till djurläkarne öfver hela verlden och årligen skydda millioner och åter millioner af menniskans vigtigaste husdjur mot sjukdomar, för hvilka de förut utan räddning dukade under. Men på hyllorna utmed den andra väggen, der Pasteur ordnade* ochPasteur i sitt laboratorium. 341

sorterade, förvarar resuméer af alla de experiment, han har företagit, der är det framtidens löften, som fängsla uppmärksamheten, och de imponera ännu mera. Här läser man icke allenast namnen på de epidemier, som hemsöka djuren, sida vid sida med dem ha menniskans egna sjukdomar sina gröna pappkartonger. Och mer än en af dessa gömmer kanske resultatet af undersökningar, som en dag skola låta sammankomsten i vetenskapsakademien, då Pasteur under åhörarnes ändlösa jubel förkunnade, att det nu också lyckats honom att bota menniskor för vattuskräck, efterföljas af andra, då han skänker oss ett medel att besegra kolera, typhus, lungtuberkulos och alla andra mensklighetens förfärliga sjukdomar, hvilkas mikrober han studerar. Det fins knappast någon af dessa sjukdomar, hvars namn saknas på pappaskarnas pappersremsor, och det är under det Öfverväldigande intrycket af det värf, hvarom dessa kartonger berätta, som man inträder i sjelfva laboratoriet.

Det är stort och ljust, men primitivt enkelt, utan den minsta yttre prägel af att vara arbetsrum för en vetenskapens konung. Hela möblemanget består af några halmstolar och de långa, omålade furubord, på hvilka retorter, reagensglas, spritlampor och mikroskop befinna sig i skenbar oordning bland uppslagna böcker och gula konceptark med notiser. Pasteur assisteras här af sina begge förnämsta medarbetare, en nevö till honom och en yngre vetenskapsman, dr. Roux, som var med koleraexpeditionen i Afrika och redan gjort sig känd genom flera betydelsefulla, sjelfständiga upptäckter. Tillsammans med dem tillbringar han dagen vid det stora arbetsbordet

midt i rummet, der ljuset från fönstren på begge sidor samlar sig. När han kallas till komitésammankomster eller till akademien, lägger han ett ögonblick undan sammetskalotten, och hans nevö hjelper honom på med den svarta fracken med hederslegionens storkors-rosett, men eljest står han trots sina sextiotvå år från morgon till qväll i arbetsblusen böjd öfver glasen med mikrobgiftet, ifrigt, vetenskapligt experimenterande, utan att ännu fråga mera efter hvad han utsätter sig för, än då han ådrog sig342 Pasteur i sitt laboratorium.

förlamningen i Allais. Och det är i sjelfva verket också allt annat än en gammal man som man får intrycket af, när man ser honom der. Det är hos denna knappast medelhöga, men kraftiga, litet undersätsiga gestalt med det stora, grånande hufvudet och den muskulösa halsen, uppburen af breda skuldror, någonting sjökaptens-mässigt-manligt, en väderbiten energi, som synes kunna trotsa allt. Ögat är mildt, blicken allvarlig, liksom halft beslöjad af tankarna, som trängas i detta hufvud, men plötsligt kan den liksom blixtra till och på samma gång kommer det omkring munnen ett nästan våldsamt, herskareaktigt befallande drag, vittnande om forskaren, som är van att göra sig verldar underdåniga. Man ser, att det icke allenast är outtröttliga studier, som ha fort honom så långt som han kommit, utan tillika en obetvinglig vilja och ett mod, som ej vet af några faror.

Han har visat detta mod vid många tillfällen. Om ett af dem berättar hans måg, Vallery-Radot, som i sin bok »Histoire d'un savant» har skrifvit de Pasteurska upptäckternas historia. En veterinär, som hade två galna hundar, hade skickat bud efter honom. Isynnerhet den ene, en enorm bulldogg, tjöt och skummade af fradga i sjukdomens sista stadium. Han räckte in en jernstång till honom, som han kastade sig öfver» och som man endast med svårighet kunde vrida ifrån hans tänder. Man bar derpå en af de kaniner, som Pasteur hade fört med sig, bort till buren och höll in dess öra mellan jernstängerna. Men trots allt retande kastade hunden sig tillbaka och ville icke bita. Pasteur måste emellertid, kosta hvad det ville, ha sina kaniner inokulerade med fradgan. Två karlar slängde då én snara om hundens hals, han drogs fram till yttersidan af buren, bands och hölls orörlig, medan Pasteur på en knapp tums afstånd från honom böjde sig ner öfver honom och med tillhjelp af ett glasrör sög till sig några droppar af fradgan, hvarmed han kunde anställa sitt experiment. Det är i denna veterinärkällare, vid åsynen af denna förfärliga tête-à-tête, säger Vallery-Radot, som Pasteur förefallit honom större än någonsin.Pasteur i sitt laboratorium. 343

Det är ett särskildt drag, som blifvit upptecknadt. Men huru många gåtfger har ej Pasteur antagligen befunnit sig i samma situation gent emot de hundratals hundar, som på de fyra, fem år, hvarunder han sysselsatt sig med vattuskrädften, ha dött galna i hans laboratorium ! Och huru utsätter han sig ej ständigt, dag för dag, för fara! Endast i det lilla rnörka rummet bredvid arbetsrummet är samladt tillräckligt med smittämnen för att döda hela Paris. Det är hans allra heligaste, här kultiverar han sina mikrober. I trådformigt tillspetsade småflaskor med gula, gyllne och ljusbruna fluida förvaras här alla arter af dem i olika stadier i den permanenta ugnstemperatur, som är nödvändig för att de riktigt skola trifvas. Försigtigt, som om han kelade med dem, visar Pasteur den besökande flaska efter flaska och förklarar, af hvilket djur bakterien är tagen och för hvilket den är bestämd. Han behöfver ej studera €tiketten, han kan deras historia utantill, det är sällsynt, att han ej personligen öfvervakar hvarje särskildt experiment. Och icke heller de äro utan fara, trots all den noggrannhet, hvarmed de företagas. I operationsrummen bredvid laboratoriet utspännes djuret, hvarmed det skall anställas försök, sedan det blifvit bedöfvadt, på en träställning, som står fritt åt alla sidor liksom ett anatomibord. Det är, isynnerhet vid vattuskräcksexperimenten, vanligen under hjernskålen som mikrobgiftet införes; det verkar här mest direkt och fortast. Med ett raskt snitt öppnas nu pann huden och vikes åt sidan, operatören borrar med en vridborr ett litet rundt hål och tar ut benflisan. Derpå inför en diminutiv spruta en droppe af ett af de gula fluida, och inympningen har gått för sig. Benflisan sättes åter in; pann-huden sys till, och djuret lägges undan för att efterföljas af ett nytt på anatomibordet. När det vaknar, är det raskt och krytt som innan det kloroformerades och känner ännu så länge ej det ringaste obehag af den företagna operationen. Alla de vekhjertade djurbeskyddarnes rop mot laboratoriet vid rue d'Ulm äro endast bevis på trånga vyer och okunnighet om hvad som i sjelfva verket försiggår. Men sjukdomen är inokulerad i djurets blod, och Pasteur344 Pasteur i sitt laboratorium.

kan på timmen och minuten beräkna, när och med hvilka symptom den skall bryta ut.

Källaren under huset och en labyrint af små inhägnade gårdar omkring det äro fylda med hundratals sådana mikrobinympade djur af alla slag. Kaniner och marsvin äro de, som måste afgifva den största tributen, men från de små hvita mössen upp till apan är så att säga hela djurriket representeradt i det Pasteurska menageriet. Hästar, får och svin ha sina egna stall, bygda af zink och med gasslangar nedåt väggarna, så att hela skjulet kan sättas under eld och mikroberna brännas bort, när experimenten äro afslutade. Med hundarna har Pasteur länge haft mycket besvär. Öfverallt, hvar han hittills inqvarterade dem, klagade grannarne himmelshögt öfver det farliga grannskapet och öfver nattsömnen, som de ursinniga djurens tjut störde. Nu har han ändtligen fått en gård inrättad åt dem tätt bredvid sitt laboratorium bakom en nedlagd skola, der ingen bor så nära, att han kan höra oväsendet, och som är så af-spärrad med galler och portar, att fångarne omöjligen kunna bryta sig ut. Hvarje djur, hvarmed undersökningar företagas, har sin särskilda bur, på hvilken en pappskifva anger, när, med hvilken mikrobmateria och hur många gånger det är inokuleradt, de symptom af sjukdomen det hittills visat, dess biografi kort sagdt, sedan det inträdt i vetenskapens tjenst. Hvarje förmiddag gör Pasteur sin rond i menageriet och ser till sina »vittnen», som han kallar dem. Många af hundarna och aporna känna igen honom och komma fägnande fram till gallret för att låta smeka sig af honom. Det är nästan, som om de visste, att det endast är allt godt han vill dem och deras slägt, som om de förstode, att när han för vetenskapens skull sätter deras lif på spel, sätter han samtidigt icke mindre sitt eget.

Ansigte mot ansigte med den galna hunden, insupande fradgan omkring dess mun, var det som Pasteur föreföll Vallery-Radot störst. Han synes mig dock nästan större, när pröfvandet af modet icke tränger så direkt inciterande fram, under det jämna, dagligaPasteur i sitt laboratorium.

345

sysslandet med mikrobgiftet i sitt laboratorium, under vandringen omkring i dessa källare och gårdar, der dödsfaran lurar vid hvarje steg han tar och der han ändå går den småleende förbi utan att tänka på den en gång, emedan allt försvinner för honom, som icke är hans lifsgerning, problemet som skall lösas, målet som skall nås. Hans lif här under ett fjerdedels århundrade i det gamla tysta huset bakom normalskolans mur är ett blad i det moderna Paris' historia, på hvilket det med stoltare eldskrift än någonsin står skrifvet, att denna stad ännu är mensklighetens hufvud och hjerna.

## XXVII.

## Den literära nevrosen.

I fråga om vetenskap, delvis också bildande konst, kan det moderna Paris uppvisa lysande vittnesbörd om, att det poten-Den literära nevrosen. 347

serade lifvet inom dess murar är mera än ett dekadanssjukt feberlif, att det har en underström af tidens ädlaste sträfvan och kraftfullaste helsa. Och det är ändå, när allt kommer omkring, det, som är det afgörande. Det är som bärare af intelligensens värf Paris har blifvit städernas stad; det är idéernas fyrtorn, som ständigt lyste öfver det, som har gjort det till verldens centrum. Så länge intet är förändradt deri, kunna verldslifvets fenomen kläda sig i aldrig så karnevalsaktig drägt, det är dock ingen fara å färde. Vetenskap och konst äro ett folks själ; der den är frisk, finnes också motståndskraft att gå igenom kriserna. Gasnings- och öfvergångsperioder kunna inträffa, men om byzantism och förfall har likväl ingen rättighet att tala på allvar.

Endast på ett af andens fält har den epidemiska sjukdom, hvaraf det moderna parisersamhället lider, satt sitt märke. Skönliteraturen afspeglar tidens névrose; poesi och teater genomgå en omisskänlig allvarsam kris. Icke heller den är hopplös. Ett folk med dramatisk anläggning och dramatisk form som det franska kan icke vänta länge på befriaren; det är endast en solglimt, som skall gå öfver skogen, der allting växer i den fruktbaraste jordmån, med de starkaste rötter. Och ett språk, som det franska, hvarpå allting kan sägas så oförlikneligt klart, så oförlikneligt skönt, finner ständigt åter sin store mästare, så länge det ännu hos folket fins något, som förtjenar att sägas.

Men kris är det ändå för tillfället. Den liknar den Bontoux'ska krachen. Så länge »Unions» papper ännu voro

uppe i 5, 6 à 700, var allting ännu-förträffligt; de voro värda det, der fans ryggstöd, der fans valuta, der fans grufvor, som kunde ge guld. Men det var icke alla verldens skatter man hade trollat tillsammans; då man blef yr i hufvudet och papperen skenade upp till 2500, måste det ramla. Romanfirman Document & Comp. har skaffat literaturen dess Union-affär på halsen. Naturalismen har haft en fond, som var äkta och solid. Ingen nekar det, som har ögon, hvilkas synkraft ej släckts för en menniskoålder sedan. Men af den enda guldtackan34'8 Den literära nevrosen.

i dess källare har man velat slå en hel generations poetiska mynt. Derför har krisen kommit.

Hvarken Zola, Goncourt eller Daudet ha haft tillräcklig poetisk källåder i sin produktion för att kunna bilda en skola i god mening. Guy de Maupassant har lärt af de båda första och jämte så ofantligt mycket, som var hans eget, lockat af dem det, hvarigenom de verkligen ha kommit längre än man var hunnen före dem. Men han är också den enda verkligt talangfulle naturalism-discipeln. Alla de öfriga ha endast tagit mästarnes manér och användt den smula kraft, de hade, för att drifva detta manér ut i det absurda. Deras talang var ej tillräcklig för att väcka uppseende, »faire du bruit», den moderne franske romanförfattarens eviga dröm, för öfrigt också vilkoret för hans existens, om han ej händelsevis är född till Krœsus, i alla händelser hans enda lifsuppgift. Derför måste extravagansen och skandalen anskaffas som hjelptrupper. Och med ursinnig fart har man rullat utför det sluttande planet.

Naturalismens första frukt var den grafsvarta romanen. Pessimismen hos mästarne hittade man helt naturligt först på att se som lifspunkten i deras produktion; den är ett så fullblodigt barn af vår tid. Och derpå följde den långa rad af berättelser, hvilkas sträfvan var att potensera det allra svartaste ebenholts-svart upp till en aldrig anad grad af svärta: Huysmans, Edouard Rods och Henri Céards böcker, »Songes» af Poictevin, uppfinnaren af den norskt-arabiska franskan, Harry Alis »Reine Soleil», Péladans »Vice suprême», o. s. v. Gruppens valspråk är gifvet med all önsklig klarhet af dess förste kritiker Emile Hennequin -i Revue indépendante, der han har skrifvit en serie artiklar om den moderna pessimismen. »Det synes,» säger han, »som om konsten måste vara tvungen till att efterlikna verkligheten, i det den förmörkar den (en l'assombrissant)». Man tanke sig den moderna verlden naturalistiskt behandlad med den ständiga baktanken, att ju tjockare lager af svärta det smörjes på den, desto större blir konsten- man kan då göra sig en föreställning om, hvilka upplifvande historier dessaDen literära nevrosen. 349

herrar leverera. Det är hittills absolut osedda nonplusultra-presta-tioner af ösregnshumor och magkatarr-melankoli.

Men fransmännen äro ej de rätta fiskarne att bita på den kroken. En kort tid ha allmänmenskliga svagheter äfven kunnat fånga dem, och de ha kunnat stå beundrande inför den moderne Timon från Montmartre, detta öfverlägsna väsen, hvilket ingenting mellan himmel och jord är godt nog för att behaga. I längden deremot ligger genren alldeles icke för dem. Man måste hitta på något annat.

Och naturalismdisciplarne hittade pä annat. Vid sidan af jämmerromanen satte de smutsromanen (»le roman sale»), »nyckelromanen» och den qvasivetenskapliga romanen, tre typer, som ibland låna hvarandras biträde för att öka effekten, men som dock oftast ha hvar och en sin särskildt utstakade domän, på hvilken jagten går med allt vildare öfverdåd, så länge den går.

» Le roman sale» är den berömdaste och mest utbredda af naturalismens efterskörd. Hvar och en, som har sysselsatt sig litet med modern fransk literatur, har ej kunnat undgå att stifta mer än tillräcklig bekantskap med den. Den har två parallelt löpande telningar. Den ena är rikligast representerad af de från Belgierförläggaren Kistemaeker importerade romaner, i hvilka svinerierna serveras som document till belysning af menniskans slägtskap med djuren, den andra af de små eleganta lyxbroehyrer i rococostil, som ha öfversvämmat Paris. De flesta bokhandelsfönster söka uteslutande tilldra sig uppmärksamhet med tillhjelp af dem, till och med till så allvarliga ställen som bokbodarna under Odéonteaterns arkader har deras vimmel utbredt sig. De ligga alltid uppslagna vid titelbladet med ett stålstick, som föreställer scener af en intimitet, som fordom endast brukade afbildas i förseglade böcker för herrar. Genren gör anspråk på att med en Rabelais' pensel måla naturalistiska

bilder af det moderna lifvet på samhällets höjder. Den har endast en moral, en krönikör har karaktäriserat den förträffligt; det är denna: att en gift hustru, som icke bedrar sin älskare, är en liten toka, och de af det vackra könet, som ej känna350 Den literära névrose fi.

till alla den moderna depravationens mysterier, äro goda nog på sin höjd att lefva tillsammans med en löjlig krämare, som låter dem föra sina räkenskaper. Särskildt dessa aristokratiska små duodezer ha haft stor succès. Men det parisiska rensningsarbetet, som är i gång, börjar också vända sig mot dem. Med hur betydande literär ciselörtalang de^ än må vara skrifna, säga till och med deras själsbefryndade boulevardblad, beteckna de dock en konsts förfall. När deras goda vänner inom pressen begynna hugga på dem så, börjar det se farligt ut för dem. Samtidigt har också polisen slagit ner på Kistemaekers-produkterna. Bonnetains »Chariot s'amuse» och René Maizeroy's »Deux amies» ha varit inför Seinejuryn och blifvit dömda. Det är följaktligen sannolikt, att äfven denna naturalismtelning redan sett sin bästa tid.

»Nyckelromanen» är afgjordt mindre riskabel för de unga författarne, följaktligen absolut att föredraga, då den väcker minst lika mycken skandal, det vill säga uppseende. Och dermed är ju ändamålet vunnet. Men naturligtvis är genren, så som den representeras af sina förstfödda i våra dagar, Daudets »Nabob» och »Konungar i landsflykt», en för längesedan öfvergifven ståndpunkt. Då man icke, som han, hade tillräcklig esprit, tillräcklig observations- och framställningsförmåga till att kunna ge så pass främmande figurer som hertig de Morny eller kungen af Neapel nytt intresse, måste epigonerna också här ersätta den felande talangen genom att öfverdrifva förebilderna. Det var icke svårt. Man tog samtida personer »en vue» och gjorde dem till sina hjeltar och hjeltinnor. Romanens handling satte man ihop af rykten och skandalhistorier, som man samlade upp på gator och gränder. Champsaurs »Dinah Samuel» och Marie Colombiers »Sarah Bar-num» ha varit de literära rätter af denna art, som slukats med den största aptiten, emedan deras sås varit försatt med de pikantaste kryddorna. Fröken Colombiers bok trycktes i öfver hundra upplagor, och om den än inbragte henne några dagars fängelse, belade den dock vägen till arresten med guld, öfver enDen literära neurosen. 351

half million. Fullt så skandalösa och fullt så inbringande äro ej alla romans à clé. Men de äro både talrika och begärliga. Hvarannan bok, som kommer ut, annonseras som »döljande under en genomskinlig slöja figurer och händelser, hvilka hela Paris lätt skall känna igen». Och hela Paris skyndar sig att få sin nyfikenhet stillad.

Likväl är detta ännu ej naturalismens sista ord. Den har möjligen funnit, att den på denna väg kommit litet för långt bort från sin ursprungliga seriösa karaktär, och i sina sista alster presterar den documents af hel annan art. Den har blifvit strängt vetenskaplig, särskildt medicinskt-vetenskaplig. Då den alltid haft mest öppna ögon för hvad som var sjukt hos menniskan och samhället, måste den helt naturligt hamna der. Man får en afhandling för doktorsgraden inflätad^ romanramen. Som medicinare är författaren stundom ingalunda illa underrättad, som romanförfattare deremot är han nästan utan undantag ytterst tarflig. Men det är ju också ständigt endast dokumenterna det gäller. Och naturligtvis väljer han företrädesvis dem, som kittla allas intresse. Intet tema skrämmer honom, en af genrens bravourproduktioner är romanen »Les faiseurs d'hommes», hvars författare har valt till ämne menniskoslägtets förökelse genom konstlad fortplantning.

352 Den literära neurosen.

Så ser den ena sidan af den literära parisernevrosen ut; men det är icke den enda, den uppenbarar sig samtidigt också på ett helt annat sätt.

Naturalismens epigoner ha ej kunnat hålla uppe skolans aktier i kurs. Högre och högre ropa röster, att den gått så långt den kan gå, att man icke kan och icke vill följa med längre i dessa förvillelser. Man är trött, heter det, öfvermätt, äcklad af les documents. Man har fått nog af att sondera sina kökspigors njurar och inelfvor och rulla sig i alla slags smutspölar under förevändning att det är experimentelt. Man vill ej längre vara med om, att poesien och literaturen skola vara fysik och kemi, att kärleken skall öfversättas i algebraiska formler och att man i logaritmtabellerna skall söka det förnuft, som ^lår ihjäl entusiasmen, det Hvarför, som rycker bort illusionen från alla drömmar. Vi behöfva nya melodier och nya sånger, ropar man, männen längta efter en skald, som kan gripa och inspirera dem, qvinnorna efter en, som kan förtrolla dem.

Detta rop har en krets af moderna poeter hört, det har funnit genklang i deras själ, och de ha fylkat sig tillsammans för att tända den nya poetiska morgonrodnaden öfver Frankrike. Medan naturalisterna klippa fantasiens vingar till den sista fjädern, spänna de dem tvärtom till vild, underlig flygt in i drömmarnas land, och vid sidan af den skola, för hvilken den reellaste och oskönaste verklighet är allt, skapa de en ny, som intet har att göra med denna verlden, utan sväfvar uppe i en inbillad och konstlad, som är skapad af symboler och morfinrus-syner. I Paris, motsatsernas stad, behöfdes en sådan antites för att det hela skulle vara fullständigt.

»Decadenterna» kalla de nya poeterna sig. Skolans ursprungliga stiftare äro herrar Verlaine och Stephan Mallarmé, två poeter, som förut tillhörde ett annat läger, men som, icke nöjda med de lagrar de kunde vinna vid sidan af mästare som Lecomte de LisleDen literära nevrosen: 353

och Joseph Soulary, vände parnass-skalderna ryggen och beslöto att skapa någonting alldeles nytt. Den märkliga ästetik, på hvilken decadenternas poesi hvilar, har man dem att tacka för. De ha satt läran om symbolen, idéväckelseteorien och de hypertranscendentala analogierna i spetsen. Men samtidigt ha deras yngre kolleger och disciplar, författaren till »Jardin des rêves» Laurent Tailhade, författaren till »Les Syrtes» Charles Morice, Stanislaus de Guarta, Victor Marguerite och ännu en lång rad af tjuguåriga poeter filifört riktningen ett element, som har# gifvit den dess namn och yttre habitus.

Dessa herrar ha börjat under naturalismens eller åtminstone under dess arftagare modernismens fana. De ha brutit med den, emedan sökandet efter le document ej tillfredsstälde deras andes drömmande längtan, men de komma alltid ihåg, af hvilken tid de äro barn. De ha icke studerat Darwin, ty studier äro någonting alltför exakt för deras öfverjordiska sväfvande, men de ha accepterat honom a priori. Schopenhauer är deras profet, pessimismen och verldsföraktet deras religion. De veta, att jordklotet, hvarpå vi vandra, icke är annat än en förruttnelsens pöl, och deras eteriska flykt öfver den kan följaktligen också endast komma att försiggå i förruttnelsens dunster. De betrakta helsan som någonting icke passande för civiliserade varelser. När naturen har gjort dem det fula sprattet att låta dem födas friska och starka, och när icke ens den stora nevrosen, i hvars armar de samvetsgrant ha kastat sig från den första stund de kommo till förnuft, har kunnat skapa om dem till hysteriska, ha de ingen annan utväg än att ta sin tillflykt till den frälsande Pravassprutan. Morfinstinget är då det enda, som kan lyfta dem upp i jemnhöjd med deras tid och skilja dem från vanliga föraktliga dödliga. De äro blaserade för alla menskliga känslor, som ej gå emot naturen eller i hvilka åtminstone en vild, olycksdiger, diabolisk lidelse bildar underströmmen. Den kärlek de känna till och förstå har Jean Moréas skildrat i sin beundrade vers:

Kaufmann. 23354 &en literära nevrosen.

»Jag vill ha en kärlek full af snyftningar och gråt — jag vill ha en kärlek dyster som en hösthimmel — en kärlek, som skall vara som en skog planterad med cypresser — der det melankoliska hornet ljuder i natten — jag vill ha en kärlek dyster som en hösthimmel — sammansatt af långsamma samvetsqval och stulna kyssar. »

Deras älskarinnor äro bleka sömngångerskor i hypnotisk extas, likjungfrur med svartrandade ögon och ihåliga kinder, qvinnorna de besjunga äro hetärer, som tömt lastens giftbägare till den sista droppen och som i sina lönliga alkover inviga ynglingen i dödsbringande sinnesrus-mysterier. Lasten öfverhufvud i alla dess former och uppenbarelser är deras musas älskling, samhället på förfall deras förlofvade land, den öfverförfinade civilisationens förvillelser marken, på hvilken deras fantasi får vingar och flygt. Det romerska kejsardömet på dekadansens tid betyder för dem menniskoslägtets guldålder. Till och med mästaren Verlaine har låtit inspirera sig af sina elever och målar drömmarnas salighet, den högsta som kan tänkas, i dessa rader:

»Jag är kejsaredömet vid dekadansens slut — jag sitter och ser de stora, hvita barbarer draga förbi — medan jag skrifver lätjefulla akrostika — med en stil af guld, hvari solens smäktande strålar dansa.»

Af denna sin förkärlek för allt hvad som är förfall ha deca-denterna fått sitt namn, och de ha tagit emot det som en heder, hvilken de på allt vis söka att göra sig värdiga. Till och med i sitt personliga uppträdande underlåter decadenten icke att maskera hvem han är. Han visar sig aldrig offentligt, utan att de nattliga orgierna och morfinruset lysa ut i hvarje hans drag. Parisertoalettens hemligheter gifva honom medlet att framkalla denna

stämpel, när den icke vill komma af sig sjelf. Han har accepterat boudinéens uniform, men han förstår att genom att ersätta knapparnas och halsduksnålarnas hästskor med dödskallar och liknande symboler ge den en tillsats af något hemskt, som skiljer honom

från mängden. Favoritstället, der han företar sina promenader, är kyrkogården i det blåbleka månskenets spöklika belysning. Det fins svårligen någon poetisk produkt af honom utan bilder hämtade från den. När han talar om sitt hjerta, är det alltid »en tom likkista i en graf» eller »en åtel, hackad af korparna». Korpen är hans favoritfågel, och de stora, prunkande blommor, som andas ut gift genom hvarje fiber, äro de, han alltid uppsöker, när han öfverhufvud är nödsakad att följa poeternas vanliga spår och tala om blommor.

Han gör det ogerna, och när han gör det, använder han i alla händelser endast blommans doft eller klangen af dess namn till att hos läsaren inskjuta ett helt annat intryck än det af blomman sjelf. Det är här vi påträffa det öfverraskande nya i decadenternas skaldeskola. Deras hat till det naturliga, deras passion för det diaboliska, det dämoniskt förvrängda och förruttnelse-doftande är icke utan beröringspunkter med äldre fransk poesi. Baudelaire, Rollinat och med dem befryndade diktare ha på denna punkt anslagit ackorder, som de utvidga till symfoni. Men deras ästetik är absolut originel, den lägger ett gapande svalg mellan all hittillsvarande poetisk utveckling och den poetiska morgonrodnad, som gryr med dem.

Området, på hvilket den rör sig, är något subtilt. För att undgå missförstånd är det kanske riktigast att höra en af deras egna eller åtminstone en själsbeslägtad frände till dem*) framställa deras teorier. Poesien, så som decadenterna förstå den, har enligt honom ej längre till mål att uttrycka idéer, utan endast att väcka eller »inskjuta» dem. Hela deras ästetik är en logisk vidareutveckling af denna grundprincip. Dikten blir ej längre en naturlig framställning af ett klart och enkelt tema, utan en exposé, ett slags afbildning af en symbol. Bilderna förekomma ej för sin egen skull på grund af sin kolorit eller

*) Édouard Rod, modern pessimistisk romanförfattare och hufvudredaktör för »Revue contemporaine», den nya konkurrenten till »Revue des deux mondes».

sin skönhet, utan på grund af den abstrakta, generella mening, som kan dölja sig under dem \ orden ha ej längre sin absoluta betydelse, de äro helt enkla tecken, som skalden har frihet att disponera öfver på det sätt han finner för godt, någonting snarlikt målarnes valörer. Och slutligen, liksom det existerar en förbindelse mellan den literära och den musikaliska tanken, så korrespondera äfven ljud och färger med hvarandra, så att hvarje vokal framträder under en bestämd färgton. A är rödt, E hvitt, I rödt, O blått, o. s. v.

Saken är den, att det icke var nog för decadenterna att ha funnit ett nytt inspirationens källsprång i en tid, då fantasien tycktes hålla på att torka ut och då allting var lågt och vulgärt. Det gälde att fixera dessa flyktiga inspirationer, dessa drömmens blomster, dessa icke-handgripliga, varierande nyanser. Och dertill var det gamla franska språket alltför fattigt. Deras föregångare hade nöjt sig med det, emedan de hade varit små, kortsynta andar utan spår af intresse, hyggligt folk utan minsta lust och utan anstrykning af »blasiertheit». Men mot den moderna andens raffinerade förderf och utsökta förvillelser måste också svara en språkets lifliga névrose. Deras stil måste bli ett nervanfall på papperet. Än måste satsen, lik en stor eldsvåda, flamma, spraka och glöda i det rodnande skenet, medan man hörde dess fogningar knaka, än med en förnäm, vällustsjuk dams omedvetna behag hänge sig, glida ut och sedan åter, som om i idéernas haf en skräckorkan hade skakat dem, fara upp och resa sin man i majestätisk förbittring.

Det är en af decadenternas stora apostlar, som har förklarat det. »Vet du väl,» utbrister han med pytisk röst, »hvad orden äro? Du inbillar dig, att de endast äro en enkel kedja af bokstäfver? Hvilket oerhördt misstag! Orden äro lefvande som du och mera än du; de gå, ha ben och fötter som hvarje lefvande varelse. Orden måla icke, de äro sjelfva målningen. Så många ord, så många färger; det fins gröna, gula och röda, det fins de som ha nyanser, hvarom Seraferna drömma och som kemisterna icke ana. När du säger ranunkel, har du då icke i själen en för-


nimmelse af all höstskymningens Ömma mjukhet? Man säger en brun cigarr. Hvilken absurditet 1 Som om icke

cigarren vore sjelfva blondhetens inkarnation. Campanula är rosenröd, fin, oskyldigt rosenröd; triumf purpurglödande blodröd; ynglingaålder blekblå; elände djupt mörkblå. Och det är icke allt: orden sjunga, hviska, surra, brumma, rasa, plaska, kuttra, spraka och blåsa i basuner; de ha ömsom bäckens mjuka glidande öfver mossan, hafvets klara tenor, stormens djupa bas, vargens hemska tjut i skogen.»

Hufvudsaken är således att vara herre i idéassociationernas rike och kunna transponera dem. En färg eller en doft kan inspirera till samma drömmar som ett ljud och omvändt är ljudet i stånd till att framkalla samma sensationer som färgen eller doften. Då nu poesien enligt decadenternas uppfattning uteslutande har till uppgift att gifva idéväckelse och frammana drömmar, tar den, allteftersom den finner det ändamålsenligt, sin tillflykt till den analoga parfymen eller den i samma sinnesstämning försättande kulören för att ersätta ordet, som ej förefaller skalden tillräckligt exakt för det själstillstånd han vill uttrycka. Han framkallar föreställningen om ett blondt barnhufvud genom att låta en fin havannacigarrs lätta rökskyar uppstiga i luften, han inskjuter hos läsarne bilden af de dunkla aftonskuggorna, som sänka sig öfver landskapet, genom att visa dem ängen full med ranunkler, han målar ynglingens växt genom en skala af blåa färgtoner. Eller när det för omväxlings skull passar honom bättre att gå den motsatta vägen, slår han helt enkelt an ett ordackord med gyllne klang för att visa morgonsolens uppgång, ett namn med violett ton öfver sig är nog för honom till att fylla hela sin dikt med violdoft. När han sjunger:

»Grön ! Grön ! O, hur grön var ej min själ den dagen,»

kan detta möjligen låta litet märkvärdigt för den läsare, som ej är tillbörligt invigd i den moderna poetiska analogiens mysterier, men hos hvarje äkta décadent är han säker på att framkalla alla de för-

farliga själskonvulsioner, som det har varit hans afsigt att väcka med detta arsenik-koncentrerade ord.

Det blir genom denna fria dispositionsrätt öfver en tredubbel ordbok decadenterna möjligt att åstadkomma nyanser i uttrycket och raffinemanger i stämningen, hvarom forntidens skalder ej ha drömt. De kunna slå upp i dem alla tre och sammanblanda deras förråd i en fart, som det lyster dem, till de mest originella poetiska kaleidoskopfigurer. Och då de icke beskrifva, icke måla, utan endast väcka stämningar, och då stämningarnas territorium är oändligt obestämdt och oändligt stort, uppnås lätt inom den nya poesien fenomenala resultat. Stephan Mallarmé har i en af sina dikter gifvit ett slående exempel på, hur högt decadenterna äro i stånd till att nå. Det är naturligtvis ingen möjlighet att öfverflytta den till något annat tungomål än deras eget. Den lyder i original:

L'enfant abdique son extase Et docte déjà par chemins, Elle dit le mot: Anastase! Né pour d'éternels parchemins,

Avant qu'un sépulcre ne rie Sous aucun climat, son aïeul, De porter ce nom : Pulchérie ! Caché par le trop grand glaïeul.

Denna dikt har i decadenternas läger väckt en ofantlig entusiasm. Det tycks, som om hvarje ord deri vore som en koncentrerad bouquet, som i ljud, doft och färger rymmer qvintessensen af hela sidor. Men här är det åter diktarens lott, att mängden ej förstår honom. Största delen af de nya poeternas samtid saknar tillräckligt sinne för analogier för att kunna följa med på en sådan flygt. Om det fortgår på det viset, har den varnande pariserkritiken sagt, skall det om ett tiotal af år ej längre existera någon fransk literatur.

Den har rätt; men det fortgår säkert icke. Med decadenterna måste den literära nevrosen ha nått sin kulminationspunkt. Man kan stå med bekymmer vid sjuksängen och fasa för patienternas ryckningar. Men man står der icke hopplös. Man har sett för många bevis på, hvilken styrka det ligger i den franska literaturens konstitution, för att icke våga lita på, att den också skall gå igenom denna kris. Det har endast måst vara riktigt galet, för att det skulle kunna bli riktigt bra igen. Så är nu en gång Paris' vana. Det har sin egen radikala kur för att bota sjukdomarna, som gå öfver det. Men denna kur har lyckats så/ofta, att man väl äfven denna gång förtröstansfullt kan vänta på, hvad som följer efter naturalism-epigoner och decadenter.

XXVIII.

Den suveräna tidningspressen,

! ecadenterna skulle vara en omöjlighet öfverallt, der en verklig poetisk källådra rann. Men det är icke poesiens tid i någon litera- ' tur, och i den franska mindre än

i någon annan. Franskt språkbruk skiljer mellan tre kategorier af ästetiskt producerande: les auteurs dramatiques, les romanciers och les poètes. Teaterförfattare och romanskribenter finnas ännu, men poeterna äro för närvarande försvunna. På ett årtionde har det ej gifvits ut någon diktsamling eller dikt, som har förtjenat uppmärksamhet. Alla de unga stjernor, som en gång börjat tindra, ha stigit ner från parnasshimlen och antagit mera praktisk sysselsättning. De ha gjort som skalderna alltid göra, de ha slutit sig till hofvet, i hvars hägn lager fans att skörda. De ha tagit tjenst hos tidningspressen. Öfverallt, men i Paris mer än annorstädes, är det dennas tid. Det är den, som är den store suveränen, medelpunkten, som samlar all ärelystnad och all talang, »le roi soleil», hvars bon plaisir skrifver samhällets lagar, hvars bevågenhet är källan till alla triumfer och hvars misskännande betyder en dom utan appell till existens i evig försakelse och evigt mörker.

Auktoritetsdyrkandet är ett för ingrodt behof hos pariserfolket, för att någon republik, hur gammal den än blir, kan få bugt med det. Man är icke född med naturliga anlag till att ha egna åsigter, och man finner under sin besvärliga kamp för tillvaron hvarken tid eller råd till att anskaffa sig en sådan lyx. Man måste ha sina idéer levererade fullfärdiga, sina celebriteter satta på piedestal, sina dårskaper finmalda, så att man kan dra på sig alltsamman som en handske. Så länge Frankrike ännu hade en stabil, organiserad statsstyrelse, var det den, som åtog sig det faderliga förmyndareskapet. Man stälde till litet oppositions-oväsen då och då för att visa, att man var ett sjelfständigt folk, men i sjelfva verket befann man sig o^ntligt väl af att sålunda ha ett hufvud, som tänkte för alla, och en ledande hand, som stälde allting i ordning för hvarje enskild. Och så länge det jämte denna statsauktoritet fans en herskande klass till att ange mode och ton, var det den, som med oinskränkt maktfullkomlighet reglerade alla samhällslifvets former. Men ingendera delen existerar längre. Landsortsadvokaten, som pratar sig till en ministerportfölj för fjorton dagar, kan icke påtrycka hela nationen sin prägel, både derför att han vanligen ingen har sjelf, och emedan det skulle T)li alltför besvärligt att skifta hamn hvarje gång systemet vid statsrodret ombyttes. Parvenyen, som har tillräckligt med millioner för att tillfredsställa en sådan ärelystnad, kan bli en säsongs sol, men han kan icke få drabanter till att vrida sig omkring den, så länge ingen vet, om den är annat än en såpbubbla med guldfolie. Auktoriteten är emellertid en nödvändighet för att samhällsmaskineriet skall kunna gå; alla menniskor skulle stå som hjelplösa barn utan den. Och statens och den herskande klassens arftagare som innehafvare af denna auktoritet har derför helt naturligt blifvit tidningen. Det är den offentliga meningen, som regerar i republiken, och den offentliga menningens tolk är pressen. »Om pressen icke existerade,» skref Balzac i ett utbrott af harm öfver sin tids kritiker, »borde den aldrig uppfinnas.» Men Balzacs

tid var en annan. Den tredje republiken skulle ha uppfunnit pressen, om den icke hade förefunnit den fullt färdig till att ta emot herskarespiran. Den är just hvad den behöfver vara. Den bevarar illusionen af, att hvarje enskild tänker och handlar sjelf, och hvarje morgon, när han stiger upp, levererar den honom hans åsigter och omdömen, hans sympatier och entusiasm, hans qvickhet och kunskaper, normen för hans sätt att vara, ända ner till hur han skall gå och stå och huru många bröstknappar han skall sätta i sin skjorta, alltsamman lagdt till rätta på stolen bredvid hans säng, så att han kan ta det på sig på samma gång som röck och byxor. Så är det parisaren tycker om att ha det. Och sålunda har med en gloria, som ingen äldre herskare känt till, tronen rest sig i ha/is stad för den suveräna tidningspressen.

Palatset, hvarifrån denna nya republikanska auktoritet med oinskränkt maktfullkomlighet styr land och folk, är tidningskiosken på de stora boulevarderna. Liksom i forna patriarkaliska dagar allt kraftfullt lif i nationen fick sitt naturliga uttryck omkring furstens borg, så är det under åttiotalets republik omkring de små mångfärgade tidningskioskerna mellan boulevardträden som pariserlifvets hjertslag tydligast kännas, så ofta det klappar i raskare takt än vanligt. Med en termometers noggranhet mäta vimlet och trängseln här graden af det intresse,

hvarmed en tilldragelse, hvilken som helst, har gripit staden, intensiteten af den rörelse, under hvars inflytande den befinner sig. Är något på färde, strömmar hela Paris ögonblickligen till kiosken. I täta, af feberatmosfer omhöljda klungor står man och väntar. Med en fart, som om det vore lif och död det gälde, komma tidningsbärarne med de hvita packorna på hufvudet störtande ner öfver boulevarden, och knappast ha de aflemnat sina tidningar till madamen i kuren, förr än alla i skaran under knuffar och armbågsstötar tränga på och med utsvultna hundars glupskhet kasta sig öfver tidningens manna, för att vara den förste som uppfångar parollen och den förste som förkunnar dess evangelium ut öfver staden. Det fins i Paris' fysionomi intet

egendomligare och mera karaktäristiskt drag än denna »l'heure du journal» på upprörda dagar. Allt hvad staden lefver i och lefver för återger den som en spegel af kristall. Man kan komma från en aflägsen vrå af verlden utan aning om hvad som sysselsätter Paris och på fem minuter omkring kiosken kunna hela dess andliga habitus utantill som sin egen ficka.

Men äfven under vanliga, hvardagliga förhållanden är denna »l'heure du journal», den sena eftermiddagstimmen, då aftontidningarna dyka upp på boulevarden talrikare än de gröna bladen på dess träd, det ögonblick på dagen, då stadens lif presenterar sig mest potenseradt. Den sammanfaller med »l'heure de l'absinthe», hvilotimmen omedelbart före middagen, då afTärsbesvaret är slutadt och hela verlden ett ögonblick hämtar andan, innan man vandrar hem till det husliga lifvets bekymmer. Detta sammanträffande är mer än en slump. Man inbillar sig sjelf och andra, att det är för absintens skull man går på kaféet eller åtminstone för att tillbringa en liten lugn stund i trefligt samtal med vänner och bekanta. Hvad som i sjelfva verket lockar är grannskapet med kiosken: det är den som är den klappande pulsen i hela denna mylrande mennisko-trängsel på pariserboulevarden mellan fem och sju. Man sitter tankspridd och feberaktig på sin trottoarstol och håller oroligt utkik på vis-à-vis'en, tills man ser hopläggerskans fingrar der borta börja arbeta. I ett nu är man då uppe och har aflemnat sina två, tre sous och bortfört sitt exemplar af hans majestäts dagorder. Kaféet håller inga eller nästan inga tidningar; det skulle äfven med mångdubbelt större förråd endast kunna tillfredsställa en liten minoritet af sina gäster, hvilka alla vilja ha sin tidning i samma minut som den lemnas ut i handeln. Hvar och en köper sitt exemplar, och ned öfver det ändlösa trottoarmylret begynna alla samtidigt att studera det pressorgan, hvars fana man svurit. Först när dess innehåll är smält, blir det lif i trottoargrupperna. Man har tillfredsstält sin andes behof af föda, liksom man en timme derefter tillfredsställer kroppens. Man har sina idéer och åsigter färdiga

till att afleverera, och man ger sig derför nu till att diskutera och demonstrera med all den eld parisaren kan utveckla, när han väl en gång blifvit orienterad, och som under alla förhållanden breder öfver dessa eftermiddagstimmar på boulevarden en kolorit, som är absolut allenastående för Paris.

Man har efter läsningen kommit på det klara med alla ämnen, som samtalet möjligen kan komma att beröra. Det är just det, som gör det möjligt för tidningen att intaga och häfda sin suveränroll. Den ger på intet sätt blott tråden, som leder genom de politiska labyrinterna; under vanliga, lugna förhållanden får denna del af stoffet i de äkta parisiska bladen till och med endast en försvinnande plats. Och icke heller stadens stora, offentliga angelägenheter äro ett tema, som med förkärlek afhandlas, undantagandes just när en eller annan fråga dyker upp, som för ett ögonblick är i stånd att fängsla hela befolkningens intresse. Man dryftar de hygieniska förhållandena, när koleran kommer, och man sysselsätter sig med vattenledningsväsendet, när parisarne under sommartorkan ingenting ha att dricka, men eljest få alla sådana saker hvila. Hvad som utgör tidningens hufvudsakliga innehåll är krönikan, behandlingen i följetongsform af de hundra små aktualitetsfrågor, som stadens dagliga lif skjuter fram i förgrunden och som det dygn, hvarunder de lägga beslag på uppmärksamheten, är temat, hvarom »hela Paris talar». Åt krönikören inrymmes alltid platsen i spetsen för bladet, han är redaktionsstabens förste man. I prenumerationsanmälan är det hans namn, som sättes en vedette som stjernornas på teateraffischen, och ofta inskränka sig dessa avertissementer till och med till en förteckning öfver, af hur många och hvilka krönikörer man i hvarje vecka lemnar artiklar. Konkurrensen har drifvit de mest moderna af boulevardtidningarna till att regelmässigt nödgas leverera tre, fyra sådana artiklar om dagen. De draga in allt under sitt område. Det förekommer inom parisersamhällets sociala och sällskapliga lif intet fenomen, som kan erbjuda minsta intresse,

utan att krönikören ögonblickligen kastar sig öfver det, belyser ochDen suveräna tidningspressen. 365

kommenterar det och med sjelfmedveten ofelbarhetskänsla aflemnar bedömandet deraf till den allmänna meningens kontrasignerande. Han gör det emellertid nästan alltid med talang, ofta med en skärpa och klarhet i argumentationen eller åtminstone med en humor och en qvickhet, som oemotståndligt fängslar. Personer sådana som Aurélien Scholl, som Charles Monselet, som Albert Wolf och åtskilliga af hans medarbetare i »Figaro» ha med lysande virtuositet fulländat denna särskilda journalistikgenre, som just tillåter alla en fransk pennas starkaste sidor att göra sig gällande. En sådan krönika kan ofta vara ett helt litet konstverk till form och stil. Och kort, läst på en minut som den är, med sina pointer tillspetsade, så att de klinga som en refräng, med hela sin dokumentation reducerad till en enkelhet som att två gånger två är fyra, smyga dessa artiklar sig liksom på en och sätta sig fast, så att det i nästa ögonblick ej faller den vanlige läsaren in annat än att han har tänkt det samma i hela sitt lif. Det är i pariserbrådskan ovärderligt beqvämt att så der, medan man dricker ett glas absint, kunna få hufvudet klart öfver alla hvardagslifvets stora och små problemer. Endast en liten minoritet motstår det förföriska sätt, hvarpå tidningen omärkligt bringar en under sin auktoritets styrande spira, den stora massan låter andligen och moraliskt kläda på sig af den som dockor. Den gör ibland till och med mera. Man har sett boulevardtidningarnas krönikörer skapa typer i sitt eget hufvud och efterhand befolka staden med figurer stöpta i former, som deras fantasi upp-gjort. Boudinén har sprungit ut ur en parisisk kronikörhjerna fullfärdig som Minerva ur Jupiters hufvud. Han existerade icke, förr än ett par af de mondaina tidningarna uppfunno honom i bestämdt påvisliga artiklar. Till dess hade de sista dagarnas dandies gått omkring utan att kunna finna den stereotypa habitus, som passade för deras moderna, gubbaktiga » blasiertheit». Men så snart tidningen hade presenterat modellen, förenade de sig alla om att antaga den, och knappast några veckor derefter nötte rasen asfalten och hade$66 Den suveräna tidningspressen.

blifvit en armée, i hvilken hvarje individ liknade den andra som två droppar vatten.

Det är emellertid icke allenast som statens och den herskande klassens arfvinge till den auktoritet, i hvars ledband pansaren ständigt måste gå, som tidningen framträder som den stora moderna suveränen. Den har på samma gång äfven öfvertagit herskarens andra funktioner. Icke ens rollens representativa sida har den ansett ligga utom sin förmåga. När en suverän från främmande land besöker Paris, är det icke alltid sagdt, att republikens president ställer till fester för honom, men det är nästan exempellöst, att icke åtminstone »Figaro» inbjuder honom till gäst i sitt hus. Förhallen i dess praktfulla hotell vid rue Drouot är prydd med porträtt af de furstliga personer, som åtnjutit gästfrihet under dess tak, och det är mycket få af hela verldens krönta hufvud, som icke finnas i detta galleri och som icke efter en liten fin musikalisk soirée eller annan festlighet, arrangerad af tidningen till deras ära, suttit till bords i dessa kungliga salar och utbragt den parisiske suverän-medbroderns skål. Hur ofta än prinsen af Wales kommer till Paris, försummar han aldrig att reservera en afton för sina vänner vid rue Drouot. Att de stora stjernorna på konstens himmel under ett Pariserbesök först och främst göra sin uppvaktning vid hofvet der, faller af sig sjelft. Primören af Adelina Pattis eller Christine Nilssons drillar, af Rubinsteins toner och ända ner till professor Herrmanns taskspelarekonster eller mr. Cumberlands tankeläsningsexperiment äro alltid förbehållna tidningarnas privata soiréer.

När en stor olycka vållar nöd i landet, är det alltid hans majestät tidningen, som med kunglig frikostighet skrifver sitt namn öfverst på listan öfver de barmhertiga, som vilja söka lindra den. När en berömd patriot bäres till grafven, är det dess representanter, som gå närmast efter kistan, när staden kläder sig i festdrägt, är det dess palats, som utgöra medelpunkterna i dekorationen. Vid hvarje tillfälle, då Paris skall uppträda, minnes dess suverän i fullt mått alla de förpligtelser, ställningen som öfverhufvud ålägger.Den suveräna tidningspressen. 367

Men det är då icke mer än billigt att man också gör anspråk på praerogativen. Det är tidningen, som utdelar ordnar och utmärkelser. Så snart nyårsdagen eller nationalfesten närma sig, de båda hufvudterminerna för regnet af hederslegionskors, börja tidningarna vimla af småartiklar, som meddela, att det, enligt hvad man erfarit, skall vara regeringens afsigt att dekorera den och den framstående personligheten. Man ger en utförlig förteckning öfver alla de fullt grundade anspråk vederbörande ha på en sådan utmärkelse, och man uttalar sin och publikens

glädje öfver att se den offentliga belöningen denna gång hamna på rätt ställe. Äfven om inom ifrågavarande ministerium aldrig någon tänkt på tidningens kandidat, kan han från det ögonblick bladet utpekat honom vara säker; han får sitt kors, den offentliga opinionen går det icke an att trotsa.

Tidningen är i Paris icke allenast blänkaren för hvarje diskussion, den, som undersöker, dryftar och siktar hvarje fråga, innan den aflemnas till tribunens behandling. Den gör mera, den förbereder direkt lagarna, den formulerar dem, och kamrarna ha ej annat att göra än att antaga dem i den redaktion, hvari tidningarnas spalter presentera dem fullt färdiga. Befordringar inom hären och administrationen är det likaledes i många flera fall än man lägger märke till pressen som drifver igenom på samma sätt som den utverkar hederslegionskorset åt sina protegéer, och disponerar den icke öfver de framstående politiska förtroendeposterna, så är det uteslutande derför att de vanligen besättas med journalisterna sjelfva. Vid de nya listvalen voro tre fjerdedelar af de trettioåtta deputerade, Paris skickade till kammaren för att representera sig, journalister. Om man än sällan öfvergår direkt från tidningsbyrån till ministertaburetten, förbehållas dock i allmänhet understats-sekreterareplatserna de inflytelserika medlemmarne af pressen, och en sådan post är det öfversta steget omedelbart vid maktens tinnar. Redaktionssalen är förrummet till gesandthotellet, och de journalister, som ej uppnå ambassadörvärdigheten, kunna dock, huru lågt de än ha börjat,Krönikörer i »Figaro».

Jgnotus. Albert Wolff.

Grandlieu.

Saint-G en est.Kaufmann.

24

Förhallen i »Figaros» Hotel.

åtminstone betrakta ett prefektembete som säkert, när de efter några års fälttåg önska nedlägga pennan för att börja en lugnare och mindre besvärlig lifsverksamhet.

Guy de Maupassant har i sin moderna parisiska journalistroman »Bel-Ami» med lysande talang visat, huru långt man kan gå på denna bana, då man förstår den riktigt. Bel-Ami debuterar en qväll på boulevarden med två francs i sin ficka. Det är den tjuguåttonde, och de måste räcka till månadens slut. Törstande efter en >bock» drifver han förbi kaféernas fylda trottoarbord. Folk sitter der med de sköna svalkande förfriskningarna framför sig, och vreden kokar upp i honom mot dessa menniskor, som allesamman ha mynt i fickan. Herr Georges Duroy sjelf har, efter att ha blifvit kuggad som student och lefvat några år som underofficer vid främlingslegionen i Afrika, ej kunnat drifva det längre än till en liten plats vid en jernvägsbyrå med 1,500 francs i årlig lön.

På sin vandring utför boulevarden möter han emellertid en f. d. krigskamrat, Forestier, som har kommit sig upp som journalist. Denne lär honom först den stora parisiska lefnadsregeln: att alltid ha aplomb, göra sig gällande, synas numro ett för att också vara det. Han föreslår honom vidare ett engagemang vid »la Vie française», der han sjelf är anstäld. »Men,» invänder Bel-Ami, »jag har aldrig skrifvit en rad, och jag vet inte, om jag kan göra det.» — »Gör ingenting, det vänjer man sig vid. Är du student?» — »Nej, jag har blifvit kuggad i examen två gånger.» — »Men när man talar om Cicero eller Tiberius, vet du väl ungefär, hvilka det är?» — »Ja, ungefär.» Det är tillräckligt, förklarar Forestier. Konsten att gälla för att vara hemma i sina ämnen är icke så svår, det kommer endast an på att icke låta ertappad sig med okunnighet. Man manövrerar, man undgår stötestenarna, man kringgår svårigheterna och hjelper sig med det öfriga genom ett lexikon. Alla menniskor äro dumma som gäss och okunniga som karpar.

Förutom denna kurs i journalistik får Bel-Ami två louisdorer för att göra sig presentabel till middagsbjudning hos sin vän, der han träffar tidningens stab och berättar så spirituelt om lifvet i Algier, att redaktören genast antar honom och beställer en serie artiklar hos honom om koloniens angelägenheter, som just stå på dagordningen. Han ilar lycklig och belåten hem för att skrifva. Men han kommer icke längre än till öfverskriften. Så snart han skall börja, är hufvudet tomt, alla idéerna, alla minnena försvunna till ett intet. Han kan içke skrifva en rad. Bah, tänker han, jag är inte van vid det, det måste läras som allting annat, man måste hjelpa mig de första gångerna,

och han går till vännen för att låta honom arrangera artikeln i en handvändning. Vänd dig till min hustru, svarar Forestier. Jag har uppfostrat henne till sådant der arbete, och hon gör det förträffligt. Han har icke orätt; Mme. Forestier skrifver Duroys artikel, liksom hon hvarje dag skrifver sin mans, och den gör briljant lycka liksom hans. Tyvärr kan hon ej fortfara med att leverera fortsättningen, och hvarje gång han försöker sjelf, blir alltid den förfärligaste, otryckbaraste smörja resultatet af ansträngningarna. Han måste tills vidare nöja sig med den anspråkslösare reporterrollen, men han kommer genast på det klara med situationens hemlighet, och då vännen någon tid derefter dör i lungsot, blir Mme. Forestier Mme. du Roy — han finner sig föranledd att vid detta tillfälle göra detta första lilla avancemang också med namnet — och du Roy tar Forestiers plats vid tidningen. Det är en påfallande slägtskap mellan den nye och den förre medarbetarens artiklar, men med ett par dueller bringar han speglosorna derom till tystnad, och genom att talangfullt begagna sig af sin hustrus vidlyftiga bekantskaper inom den politiska verlden gör han sitt inflytande vid la Vie française allt större och större, tills det nästan uteslutande blir han, som leder den politiska sidan af bladet. Senatorer och deputerade lemna hans hustru artiklarna, som hon återigen lemnar till tidningen, och du Roy de Cantel

börjar bli en man, som har sitt ord med i laget vid ministerers fall och bildande.

En vän till hans hustru har testamenterat henne en million, och han har tvingat henne att ge honom hälften. Han har sam-tidigt fått hederslegionen som belöning för det fälttåg i »la Vie française», som störtat den gamla ministeren och skaffat madames senatorer och deputerade de nya portföljerna, samt för sitt värdefulla understödjande af kabinettets maroccanska politik. Men Bel-Ami är ändå icke nöjd. Utrikesministern har narrat honom och endast gifvit honom halft besked. Han har alltid trott, att man, när det kom till kritan, icke skulle tåga emot Marocco, och nu har man ändå gjort det, man har eröfrat Tanger, hela den afrikanska kusten af Medelhafvet ända till Tripolis är i Frankrikes våld, och det har garanterat det nyss annekterade landets skuld. »Vie française's» direktör, den ende, som varit invigd, har spekulerat i hausse på de maroccanska papperen, köpt stora egendomar och grufvor der nere och under loppet af några veckor förtjenat sig en förmögenhet på sextio millioner. Bel-Ami kunde också ha haft sin del af bytet, om han hade vetat besked, och nu afspisar man honom med ett riddarekors. Hans aptit har vaknat, den måste tillfredsställas.

Han har börjat inse, att hans giftermål kanske var en dumhet. Mme. du Roy förstår att skrifva utmärkta politiska artiklar, men den konsten är han med tillhjelp af sina egna förbindelser nu sjelf nästan mästare i, och hon är honom i många afseenden en black om foten. Hans halfva million skulle göra det möjligt för honom att bli väld till deputerad och komma att spela en sjelfständig politisk roll, men hon har komprometterat sig med så många partier, att hon skall lägga hinder i vägen för honom. Genom kärleksäfventyr med sin direktörs hustru har han blifvit daglig umgängesvän i deras hem, och han har fått klart för sig, att den ena af döttrarna ej heller är fri för att vara eller åtminstone lätt kan komma under hans förtrollande inverkan. Att bli dotterns

man efter att ha varit moderns älskare är ej svårare för hans elastiska samvete att acceptera än så mycket annat, och då de sextio millionerna komma, antaga de obestämda fantasierna om, hvilken hafstång en sådan förbindelse kunde vara för hans framtid, allt fastare form.

Han enleverar flickan för att tvinga igenom partiet, och ett tiotal af år efter Bel-Amis debut presenterar romanens slut honom i en helt annan gestalt. Baron Georges du Roy de Cantel, hufvudredaktör för »la Vie française», riddare af hederslegionen och svärson till sextio millioner, håller bröllop i Madeleine-kyrkan. Hela Paris har strömmat tillsammans för att se det präktiga skådespelet, municipalgardet står uppstäldt för att hålla ordning, operans stjernor sjunga, och biskopen sjelf förrättar vigseln. »Vi stå här inför jordens lyckliga,» säger han, »inför de rikaste och mest ansedda. Ni, herr baron, hvars talang höjer er öfver andra, som skrifva, som undervisa, som' råda, som leda folket, ni har en stor mission att fylla, ett skönt exempel att gifva...» Och Bel-Ami hör på, berusad af stolthet. Han känner bakom sig den berömda skaran, som kommit dit för hans skull, han tycker, att en obetvinglig kraft lyfter upp honom och gör honom till en af verldens herrar, han knäböjer nästan troende, full af tacksamhet mot guddomen, som gynnat honom så, behandlat honom med så mycken hänsyn. Då han går ut från

ceremonien, möter Palais-Bourbons portal midtemot kyrkan hans blick; han gör i tankarna ett språng dit upp, ett språng ända upp på ministertaburetten, och läsarne göra det utan tvekan med honom, sedan de känna till Bel-Amis talang att tumla sig i journalistikens trapez.

Maupassant har i nio år studerat pariserjournalismen på nära håll, det är knappast något af boulevardbladen, vid hvilket han ej varit medarbetare, han har i allmänhet på en och samma tid skrifvit artiklar till tre, fyra af dem. Han har varit hemmastadd på redaktionsbyråerna i den bestämda afsigten att utspionera dem

ända in i de doldaste samvetsvråarna, och hans roman är ett stycke modernt verklighetslif framstäldt i många afseenden med fulländadt mästerskap. Den har endast den bristen, att den uteslutande visar medaljens frånsida. Bel-Ami och hans kamrater äro så verklighetstrogna figurer, att det vid hvarannan parisertidning kan utpekas original till dem, men representanter för hela det parisiska journalistståndet äro de likväl icke. Den suveräna tidningens hof är som hvarje annat utsatt för att råka till att hysa rotlösa lyckoriddare och ärelystna sällar utan talang af deras kaliber. Men dess tron har andra krafter att stödja sig på, den skulle annars ej kunna stå så fast som den gör. Dess styrka är just, att den under sig har en solid grund af äkta talang, och när parasiterna i dess hägn kunna nå en plats i solskenet som Bel-Ami, så är det endast derför att de verkliga talanger, som kämpa i samma leder, äro både talrika och framstående nog till att vinna lagrar för hela arméen. Det är endast i Paris man ser personer med så eminenta gåfvor som John Lemoinne i »Journal des Débats» eller Auguste Vacquerie i »Rappel» offra ett helt lif under journalismens fana. Det är endast der en literär skolas chef som Zola ej anser det under sin värdighet att ta till krönikör-pennan och vara med om att utkämpa dagens problemer, eller män som I. I. Weiss och Leroy-Beaulieu stycka ut sin intelligens och sitt vetande i tidningsartiklar.

De göra det, emedan de, huru många Bel-Ami'er der än komma att trängas med dem, likväl alltid i redaktionssalen finna ett sällskap samladt, som är dem värdigt. Öfver hufvud hvar och en i Paris, som har en framstående position inom samhället, är tvungen att mer eller mindre bli ett stycke journalist. Han får endast sin egen auktoritet genom att låna tidningens. Så snart politikern kommit så långt, att han kan tänka på att spela en sjelfständig roll, är det första nödvändiga steget för honom att grundlägga eller köpa sig en tidning. Så länge han ej har sitt eget organ, är han endast en röst bland många andra. Hans

tidningars antal anger, liksom distinktionsstjernorna på officersuniformen, graden af hans anförarerang. Till och med i Gambettas hemliga diktatur var lifspunkten den stora mängd tidningar, som direkt leddes af honom. Äfven då hans stjerna stod högst i zénith, tillbragte han dagligen några qvällstimmar på redaktionsbyrån vid Chaussée d'Antin och dikterade personligen sina tidningsartiklar. Det fins ingen minister, ingen partiledare, ingen framstående senator eller, deputerad, som ej följer hans exempel. De äro journalister allesamman, de ha — och det är anledningen till det oändliga, dagligen växande tidningsvimlet i Paris — hvar och en sin tidning, i hvilken ej inkommer någon artikel af betydelse, utan att de sjelfva ha nedskrifvit den eller åtminstone kontra-signerat manuskriptet. När man talar om Clémenceaus organ eller hans organer — ty han har förutom »Justice» tre, fyra andra i Paris, och han har ett i hvar och en af de stora landsortsstäderna — vill det icke som annorstädes säga blad, som kämpa för väsentligen samma politiska åsigter som han, det vill säga tidningar, hvilkas förste medarbetare han är och till hvilka det är hans hufvudsysselsättning att dagligen leverera massor af manuskript. Huru många kraf rollen som politisk ledare ställer på tid och krafter, kommer tidningen dock aldrig att lida derunder. Man har ständigt för ögonen, att det är dess droppar, som halka ut stenen, och för öfrigt är hvarje fransman med talang född journalist. Det är intet besvär för honom att skriftligt affatta sina tankar. Han kan år efter år samfäldt trehundra sextiofem dagar dundra i lidelsens extas som Paul de Cassagnac eller lysa med en, stundom kanske en smula paradoxal och smädeskrifvande, men dock alltid flödande qvickhet som Rochefort, utan att en enda artikel bär prägel af trötthet. Och dertill kommer ytterligare, att de flesta af pariserpolitikens nuvarande stormän just ha vunnit sina första triumfer med pennan som vapen. Begäret att föra den kittlar ännu i fingrarna, man har hemlängtan efter tidningen, och man återvänder alltid till sina »premiers amours».[ohn Lemoine.

A. Vacquerie.

Henri Rochefort. Paul de Cassagnac.

Pariserjoiirnalister i fcrsta ledet.A. Råne.

Paul Bert.

G. Clemenceau.

Pariserjournalister i första ledet.Den suveräna tidningspressen.

Så snart det gäller det allra minsta, skrifva sådana män som Råne och Paul Bert sin dagliga artikel i »Voltaire» och »Paris»; sjelfve Grévy sitter ej sällan i Elysées vid skrif bordet och arbetar egenhändigt för »la Paix».

När den suveräna tidningen har sådana krafter i sin tjenst, är det endast helt naturligt, att den äfven från andra sferer drar kapaciteterna till sig. Det är icke allenast de unga poeterna, som ha stigit ner från parnasshimlen och gjort sig till tidningskronikörer, romanförfattarne på modet äro journalister allesamman, det fins knappast något enda framstående namn inom den moderna franska skönliteraturen, som ej är mer eller mindre nära förbundet med pariserpressen. För dem lika väl som för politikerna är tidningen den första kärleken, hvarifrån hjertat ej kan afstå. Jules Claretie förklarade, då han vid sin utnämning till direktör för Théâtre français måste uppgifva sin kronikörverksamhet i »Le Temps», att den ständigt hade varit hans käraste värf och att han aldrig hade lefvat så lycklig och belåten som när han förde journalistens penna. Maupassant, som har alla förutsättningar till att, om han samlar sina krafter, bli århundradets kanske främste romanförfattare, föredrar att i en svärm små novelletter lemna boulevardtidningarna bråkdelar af sin talang.

Auktoriteten, hvarmed den nye republikanske herskaren styr stat och samhälle, har sålunda äkta talangvaluta som basis. Tidningens maktfullkomlighet blir begriplig och nödvändig, sådana som förhållandena äro. Ett Paris utan suverän är omöjligt. Men i åttiotalets republik saknas den verklige suveränen, den stora, ledande tanken, som, huru den nu än personifierar sig, kan lysa som sol öfver hela nationens lif och samla all entusiasm och alla krafter omkring sig. Tills den åter rinner upp, måste man söka en ersättning, der den kan finnas. Liksom författaren träder i tidningens tjenst, emedan dess spalter just äro platsen för de blixtlika idéer han icke kan samla, liksom politikern blir journalist, emedan hansaknar den helgjutenhet och klarhet, som göra en till reformator, så hjelper mängden sig i brist på sol med pressens små och stora stjernor och gör dem till sitt ledande ljus och böjer sig underdånigt för den suveräna tidningspressen. Det är den, som styr allt och alla. Det är den, som är den verkligt tonangifvande och den oinskränkte maktinnehafvaren i det moderna Paris.

## XXIX.

## Slutord.

Paris på åttiotalet är ett interregnets Paris. Der fins fullt upp af anförare och banér, men der fins ingen fana, som svajar högt och samlande öfver dem alla. Sedan Gambettas död har den tredje republiken drifvit omkring utan kompass, kastad som en boll för dagpolitikens aprilvindar. Och bristen på ledande tanke upptill märkes allt starkare och starkare i alla yttringar af samhällets lif. Den ekonomiska kris, som öfvergår Frankrike och först och främst Paris, är dess mest direkta och lättast påvisliga resultat. Affärsverlden, som ej kan uppgöra några beräkningar för morgondagen, känner sig osäker, mister tillit och initiativförmåga. Handeln förlamas, industrien vegeterar, och arbetslöshetens spöke höjer sig ur den slöa stagnationens dimmor. Det är den följd af interregnumtillståndet, som märkes först och vållar mest oro. Men den är ingalunda den enda. Hela raden af kriser, hvarunder man suckar, har samma rot. Literaturens gamla källor ha torkat ut, men de nya kunna ej springa fram i öfvergångens kaos.

Vägarna, hvilka den sociala utvecklingen gick, äro för mycket körda och ha blifvit obrukbara, men de nya ligga ännu ej banade. Det moraliska medvetandet har sprängt sin gamla drägt, men ej funnit skräddaren, som kan få den nya till att passa.

Äfven det mondaina Paris får sin prägel af denna öfvergångens tid. Till och med i det demokratiska samhället måste sällskapslifvet nödvändigt ha som grnndlag om icke en herskande klass, så åtminstone en stab af patricier, inom hvilken det är tradition att vara numro ett. Men en sådan saknas i våra dagars Paris. De gamla tonangifvande slägterna äro trängda åt sidan, och ur samhällets jäsningsprocess ha ej bildat sig några nya sferer, som kunna taga arf efter dem. Derför blir uppgiften ständigt att göra buller, fylla sina salonger med tusentals gäster och genom bländande reklamprakt tillköpa sig sin auktoritet och sin position. Rastaqouèren kan komma att spela sin roll som drabant omkring den gryende parveny-solen, och till och med en sådan figur som den svarta bohémien'en kan finna förevändning för sin parasittillvaro. Baronessan Pschutt söker i la vie surchauffées feber efter innehållet för sin existens, liksom hela generationen, hvartill hon hör, nervöst jagar efter de nya ideal, hvarpå man kan lefva.

Man har gjort upp med det slutande århundradet, man har brutit formerna, hvari det klädde samhällets och den enskildes lif. Och på alla punkter, i de stora förhållandena som i de små, famlar man efter hvad som skall sättas i stället. Detta famlande ger det moderna Paris dess fysionomi, och mer än ett drag deri blir med nödvändighet oharmoniskt, stundom till och med förvridet och bizarrt. Det tillhör öfvergångstiden. Den är icke den soliga utvecklingens och den friska skönhetens tid.

Den är just krisernas dagar. Den innebär faror. Men der naturen är god, kommer den dock öfver dem, utan att naturen tar skada. En republik, som växer i en idéjord sådan som den stora revolutionens, kan tåla jäsningsperiodens nattfrost; när det nya århundradets första vårsol gryr, skall knoppen veckla ut sig igen skönare än någonsin. I ett land, der yppigheten frodas på hvarje punkt, som förhållandet är i Frankrike, skall det ekonomiska betrycket vara bortblåst i samma ögonblick som det normala arbetet åter tillitsfullt kan gå sin jämna gång. Och sålunda skall i stort och smått, när den demokratiska strömningen kommit till genombrott och interregnets dagar ändtligen upphöra, pariserlifvet åter finna nya, harmoniska former, hvarmed det kan fånga hjertan, liksom det alltid har gjort det. Dess omotståndlighet har en ungdomskälla, som aldrig sinar ut. Till och med genom öfvergångsperiodens grimaser skimrar det förföriska löje, som gör Paris till verldens stora tjuserska.